

ล่องน้ำแม่คง – ท่องเขตวัฒนธรรมมอญ – พม่า : การท่องเที่ยวในบริบททางประวัติศาสตร์

สมโชค อ้องสกุล¹

ตอนที่ 1 เส้นทางในอดีตและปัจจุบัน

1. เส้นทางจากเชียงใหม่ไปกรุงหงสาวดีในอดีต

ในประวัติศาสตร์ล้านนา กษัตริย์พม่าราชวงศ์ต้องอุหรือนของยานที่ยกทัพมาตีเชียงใหม่มี 3 ครั้ง คือ ครั้งแรก สมัยพระเจ้าบุเรงนองหรือกษัตริย์นเรศวร (ครอง พ.ศ. 2094 – 2124) เมื่อ พ.ศ. 2101 ครั้งที่สองสมัยพระเจ้าอนอคนเปตลุน (นยอชยาน) (ครอง พ.ศ. 2148 – 2171) เมื่อ พ.ศ. 2157 และครั้งที่สามสมัยพระเจ้าตลุนมินหรือพระเจ้าสุทโธทรมหาราช (ครอง พ.ศ. 2171 – 2191) เมื่อ พ.ศ. 2174 (ดู สวัสดิ์ อ่องสกุล ประวัติศาสตร์ล้านนา กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2539: หน้า 241)

ช่วงพม่าตีเชียงใหม่ พ.ศ. 2157 เป็นสมัยของพระเจ้าอนอคนเปตลุน (นยอชยาน) (ครองราชย์ พ.ศ. 2148 – 2171) พระเชษฐาของพระเจ้าตลุนมิน (ครองราชย์ พ.ศ. 2171 – 2191)

เชียงใหม่ เสียเมืองแก่พม่า ใน พ.ศ. 2157 และถูกพม่ากวาดต้อนไปหงสาวดีในวันเพ็ญเดือน 5 (เดือน 7 เหนือ) จ.ศ. 977 (พ.ศ. 2158)

ครั้งนั้นเชื้อพระวงศ์หรือนายทหารของเชียงใหม่คนหนึ่งที่ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองเงินได้บันทึกเส้นทางจากเชียงใหม่ไปหงสาวดีไว้ตั้งแต่ออกเดินทางจากเชียงใหม่เมื่อวันเพ็ญเดือน 5 (เดือน 7 เหนือ) จ.ศ. 977 (พ.ศ. 2158) ใช้เวลาเดินทาง 3 เดือนเต็มไปถึงกรุงหงสาวดีเมื่อเดือนกรกฎาคมหรือเดือน 10 (เหนือ) พ.ศ. 2158

บันทึกเรื่องนี้จารในใบลานพบใน 3 วัดคือ (1) วัดป่าแพ่งอำเภอเมืองเชียงใหม่อักษรไทยนิเทศ (อักษรขอมเมือง) คัดลอกโดย “แสน” เมื่อวันพุธเดือน 11 ปีมะเมีย พ.ศ. 2377 จำนวน 60 หน้าลาน (2) วัดเชียงมั่น อำเภอเมืองเชียงใหม่อักษรไทยนิเทศ (อักษรขอมเมือง) คัดลอกโดย “สุรินทร์” เมื่อวันจันทร์ เดือน 8 แรม 3 ค่ำ ปีจอ พ.ศ. 2381 จำนวน 65 หน้าใบลาน (3) วัดหอธรรม (โดยทั่วไปเรียกฉบับของวัดเจดีย์หลวง) พบโดยพระมหาหมื่น วุฑฒินาโณแห่งวัดหอธรรม (พ.ศ. 2421 – 2499) อักษรไทยนิเทศ (อักษรขอมเมือง)

จากบันทึกเรื่องนี้ เส้นทางจากเชียงใหม่ไปกรุงหงสาวดีในอดีต ผ่านสถานที่ต่อไปนี้

ออกจากเวียงเชียงใหม่ ทางประตูขัวก่อม (ขัว แปลว่า สะพาน ก่อม แปลว่า สัน) เดินทางไปทางทิศใต้

ผ่านบ้านกาด (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 94) อำเภอสันป่าตอง

ผ่านเมืองทะกาน (เวียงท่ากาน) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 95) อำเภอสันป่าตอง

ผ่านพระธาตุคอกน้อย (ต.คอกหล่อ กิ่งอำเภอคอกหล่อ จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 99)

ผ่านบ้านหนองครอบ (ปัจจุบันเป็นบ้านหนองครอบ ต.แม่กะ อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 102)

ผ่านบ้านแสนกระแมด (ปัจจุบันเป็นบ้านชะแมด ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 106)

ผ่านวัดพระธาตุคอกทอง (อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 112)

ผ่านทุ่งตุม บ้านมะพินหวาน และหนองไม้ยาง (สันนิษฐานว่าอยู่ในเขตตำบลบ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 115)

ผ่านวัดพระธาตุจอมทอง (อ.จอมทอง เชียงใหม่)

ผ่านวัดฟ้าหลัง

ผ่านทุ่งนาทาน (พื้นที่ทำนาที่กลบนาให้วัดพระธาตุจอมทอง) (สันนิษฐานว่าอยู่ในเขตตำบลบ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่) ถึงริมแม่น้ำแม่กลาง เมืองกลาง (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 139)

ผ่านสบน้ำแม่แจ่ม (บ้านสบแจ่ม ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 145)

ผ่านเมืองหอด (เดิมอยู่ริมแม่น้ำแม่ปิงเหนือบ้านวังลุง) (ต่อมาเรียกว่า สอด) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 146)

ผ่านห้วยแม่ป่าไผ่ (อยู่ในเขตบ้านแม่ป่าไผ่ ต.นาคอเรือ อ.สอด จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 150)

¹รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผ่านคอยก้งหมา (คอยก้งหมา) (อยู่ในเขตอำเภอฮอด จ.เชียงใหม่) (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 151)

ผ่านน้ำแม่เหาะ (อยู่ในเขตบ้านแม่เหาะ ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน)

ผ่านเมืองขวม (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลแม่ขวม อำเภอแม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน) (ดูโคลงมังทรารบเชียงใหม่บทที่ 159)

ผ่านคอยวอกน้อย คอยวอกหลวง (อยู่ในเขตบ้านห้วยวอก ต.แม่ขวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน) ถึงแม่น้ำคงหรือแม่น้ำสาละวิน กันเขตชายแดนไทย – พม่า (ดู โคลง มังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 167)

ข้ามแม่น้ำคงโดยทำเป็น “ข้าว” แขนหรือสะพานแขวนชั่วคราวให้คนเดินผ่าน (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 169)

ผ่าน ท่งอ่างทอง อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 170)

ผ่าน “ตูปหลวง” ของเจ้าเมืองเชียงใหม่คนที่หนึ่งที่ ฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวิน (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 171)

ผ่าน คอยแสนแพ อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 173)

ผ่าน แม่ชรอบ อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 177)

ผ่านคอยปู่เจ้า อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 178)

ผ่านเมืองทรงหรือเมืองผาปูน อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน เขตพม่า (ดูโคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 180)

ผ่านเมืองเมะตะมะ หรือเมืองเมะตะบัน (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 181)

ผ่านตำบลล็กหญา (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่บทที่ 192)

ผ่านดินคอยหงส์ (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 200) ถึง กรุงหงสาวดี หรือเมืองพะโค (ดู โคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 201) เมื่อเดือนกรกฎาคมหรือเดือน 10 (เหนือ) (ลำนานับเดือนเร็วกว่าทางใต้3เดือน) รวมใช้เวลาเดินทาง 3 เดือนเต็ม

ดังโคลงมังทรารบเชียงใหม่ บทที่ 202

สามเดือนเต็มตั้งรอด	หงสา
ก็มีหันทำนา	ฝ่ายฝ่าย
ไทนครชุมชุมมา	ถึงก่อน เรานั้น
ตายไขว่ชีวิตกลับเข้า	มากม้วยมรณา

(ถอดความ : ขบวนชลยเดินทางจากเชียงใหม่ถึงกรุงหงสาวดีเป็นเวลาพอดีสามเดือนเต็ม เมื่อไปถึงที่นั่นไม่เห็นมีคนทำนา คนจากนครลำปางที่เดินทางไปถึงก่อนขบวนของผู้แต่งต้องอดอาหารจนตายเป็นจำนวนมาก) (ดู ภัทรพร นิลเศรษฐี การศึกษาชำระโคลงมังทรารบเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539: หน้า 300 และสมโชค อ่องสกุล เส้นทางในประวัติศาสตร์จากบันทึกร่วมสมัย รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550: หน้า 32 – 47)

เส้นทางตามโคลงมังตราเป็นเส้นทางหนึ่งของการติดต่อระหว่างเชียงใหม่กับพม่ายังมีเส้นทางอื่นๆ อีกหลายเส้นทางเช่น

(1) เส้นทางผ่านทางแม่แจ่ม ดังปรากฏว่า พระภิกษุในอดีตที่เดินทางจากเชียงใหม่ไปแสวงธรรมที่เมืองพันทมะ) พม่าต้องมรณภาพที่แม่แจ่ม

(2) เส้นทางจากเมะตะมะขึ้นไปทางแม่น้ำถึงบ้านตะพู (เมืองแครง) เดินบกข้ามแม่น้ำกลีบ (เกาะกริด) แม่น้ำเมยที่เมยวดี แม่น้ำสอเข้าทางด่านแม่ละเมา ลงทำน้ำแม่ปิงที่บ้านระแหง เมืองตาก

พ่อค้าจีนฮ่อจากยูนนาน ที่ค้าทางบกด้วยกองคาราวานจะนิยมใช้เส้นทางทางตากโดยเดินทางเข้ามาทางแม่สาย เชียงราย ผ่านทางลำปาง ไปตากข้ามคอยข้ามแม่น้ำไปมะละแหม่ง เมืองพันทมะ (เมะตะมะ) หงสาวดี เป็นเส้นทางเชื่อมหงสาวดี เมะตะมะ มะละแหม่ง ลำนนา รัฐฉาน ยูนนาน ฯลฯ

(3) เส้นทางจากเมะตะมะมาทางแม่น้ำอิตรัน (เมืองเชียงกราน) ถึงเมืองสมิ เดินบกมาข้ามแม่น้ำสะกริก แม่กษัตริย์ ข้ามภูเขาคะนาวศรี ทิวเขาถนนธงชัยเข้าแดนไทยทางด่านเจดีย์สามองค์ มาลงลำนน้ำแควน้อยที่สามสบ (ลำนน้ำบี๊ ลำนน้ำรันตีและลำนน้ำซองกาเลียมาพบกัน) จากสามสบล่องเรือมาลงทางเมืองไทรโยค จนออกแม่น้ำแควใหญ่ เมืองกาญจนบุรีที่ล้นช้าง ถ้าเดินบกตั้งแต่สามสบเดินมาถึงเมืองไทรโยค (เก่า) ตัดข้ามแม่น้ำแควใหญ่ที่เมืองศรีสวัสดิ์ หรือเมืองท่ากระดาน ด่านกรมช้างในทุ่งลาดหญ้า จากนั้นเป็นที่ราบเดินทางไปถึงอยุธยาได้ภายใน 15 วัน (ดู เส้นทางเดินทัพ (พม่าตีไทย) สำนวนโดยอาจารย์และนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ :มติชน, 2525: หน้า 32 – 34)

ในอดีตเส้นทางเหล่านี้นอกจากเป็นเส้นทางการค้าและเส้นทางการบรรเทาภัยระหว่างสองอาณาจักรแล้วยังปรากฏการเดินทางของคนสำคัญหลายคนหลายกลุ่มเช่น

1. การเดินทางของพญามังรายจากเวียงกุมกามสู่กรุงเทพมหานคร ขากลับได้นำนางพายโค พระธิดาเจ้าเมืองหงสาวดี เป็นชายา เดินทางกลับจากหงสาวดีสู่เวียงกุมกามพร้อมกำลังคน 500 คน

2. ภิกษุ เช่น พระมหาสุมนเถรเดินทางจากกรุงสุโขทัยไปเรียนธรรมที่เมืองพันท (เมะตะมะ) สำนักพระมหาอุทุมพรสวามี

สมัยพญากือนาแห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1898 – 1928) โปรดฯ ให้ขุนนางไปนิมนต์พระมหาอุทุมพรสวามีที่เมืองพันท (เมะตะมะ) เพื่อฟื้นฟูคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีในเชียงใหม่ พระมหาอุทุมพรสวามีส่งพระอานนท์มาแทนพระอานนท์ที่อยู่ในเชียงใหม่ระยะหนึ่งก็ขอกลับเมืองพันท

ก่อนกลับเมืองพันท (เมะตะมะ) พระอานนท์ได้ถวายพระพรให้พญากือนาไปอาราธนาพระมหาสุมนเถร ซึ่งร่วมพระอุปัชฌาย์เดียวกันมาสู่เชียงใหม่ แสดงว่าพระมหาสุมนเถรเคยเดินทางจากกรุงสุโขทัยไปเรียนธรรมที่เมืองพันท (เมะตะมะ) มีพระมหาอุทุมพรสวามีเป็นพระอุปัชฌาย์

3. พ่อค้าเช่น หม่องปันโฮย พ่อค้าจากมะละแหม่งเดินทางมาเชียงใหม่ระยะแรก ทำงานให้เจ้าหญิงอุบลวรรณา น้องสาวของเจ้าทิพเกษรชายาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่คนที่ 7 ช่วยทางราชการปราบกบฏพญาปราบสงคราม ใน พ.ศ. 2432 ได้สถาปนาป่าไม้ที่แม่ป๋าม แม่ป๋อย แม่แจ่ม จนมั่งคั่งบริวารศรัทธาสร้างวัด ทำนุบำรุงวัดและช่วยทางราชการจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงโยนการพิจิตร ต้นตระกูลอุปโยคิน

4. เจ้านายเช่น เจ้าน้อยสุขเกษม (ต่อมาเป็นเจ้าอุตรการโกศล) ราชบุตรของเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 กับแม่เจ้าจามรี ซึ่งไปเรียนหนังสือที่ St.Pastrick's Church เมืองมะละแหม่ง (ดู วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ บรรณาธิการ เจ้าหลวงเชียงใหม่ คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่, 2539: หน้า 163 – 163) และคนที่เดินทางไปไหว้พระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) บนดอยไข่เขียวในฐานะพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีจอ (ล้านนาเรียกปีเส็ด)

5. ฝรั่งเศสและคนงานบริษัทป่าไม้ เช่น ใน พ.ศ. 02372 Richardson เดินทางจากมะละแหม่งพร้อมคนพื้นเมือง 12 คน เพื่อซื้อโคกระบือที่ลำพูนนำไปเป็นเสบียงเลี้ยงกองทัพอังกฤษที่มะละแหม่ง นอกจากนั้นบริษัทป่าไม้ของอังกฤษ

และคนงานบริษัทป่าไม้ได้ใช้เส้นทางเหล่านี้เป็นประจำ (ดู วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ บรรณาธิการ เจ้าหลวงเชียงใหม่, 2539: หน้า 96)

6. คนพื้นเมืองทั้งที่ราบและบนดอย ที่ไปมาระหว่างสองดินแดนในยามปกติ รวมทั้งเป็นทางผ่านทางบกของฮินดูและมุสลิมเข้าสู่เชียงใหม่ ภาคเหนือและสยามตรงไปถึงปัจจุบัน และยามไม่ปกติที่คนชายขอบต้องหลบภัยการเมือง

7. นักเรียนทุนในสังกัดกรมป่าไม้ กรมป่าไม้ซึ่งมีสำนักงานกรมตั้งอยู่ที่เชียงใหม่คัดเลือกนักเรียนทุนโรงเรียนป่าไม้ไปเรียนวิชาการป่าไม้ที่อินเดียและพม่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2455 จำนวนหลายสิบคน ส่วนหนึ่งได้เดินทางจากเชียงใหม่ไปพม่าด้วยเส้นทางนี้ นักเรียนทุนกรมป่าไม้ที่ไปเรียนที่อินเดียรุ่นแรกเช่น นายทองคำ เสวตศิลา (ต่อมาเป็นพระยาวันพลฤกษ์วิจารณ์) ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2443 – 2446 นักเรียนทุนกรมป่าไม้ที่ไปเรียนที่ประเทศพม่ารุ่นแรกเช่น หม่อมเจ้าสืบสุขสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2455 – 2457 (ดู รายชื่อนักเรียนทุนกรมป่าไม้ใน ละออทอง อัมรินทร์รัตน์ การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 – 2475 วิทยานิพนธ์ อม.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522)

ในอดีตเส้นทางระหว่างเชียงใหม่กับมะละแหม่งเมะตะมะและหงสาวดีหลายเส้นทางดังกล่าว คงสะดวกกว่าและออกทะเลได้เร็วกว่าเส้นทางระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ ซึ่งติดต่อทางน้ำทางแม่น้ำปิง แม่น้ำเจ้าพระยาไป ออกอ่าวไทยต้องผ่านอาณาจักรใหญ่คือกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ

นอกจากเส้นทางการค้าทางบกระหว่างเชียงใหม่กับมะละแหม่งแล้ว เชียงใหม่ยังเชื่อมโยงกับเส้นทางการค้าทางด่านเหนือตามเส้นทางการค้าเชียงใหม่ – เชียงรุ่ง – ตาลี – ยูนนาน จึงมีพ่อค้าจีนยูนนานซึ่งเอกสารพื้นเมืองเรียกว่า “ฮ่อ” นำกองคาราวานบรรทุกสินค้ามา – ล่อ เข้ามาค้าขายกับเชียงใหม่และภูมิภาคนี้ตั้งแต่เริ่มต้นเป็นประจำช่วงประมาณร้อยปีที่ผ่านมามีกลุ่มชาวจีนจากยูนนานเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่ 5 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 มาจากเมืองเม่ชาซุน เมืองต้าไปยี้ ตอนใต้ของมณฑลยูนนานเดินทางมาค้าขายตั้งแต่เชียงตุง เมืองยอง เมืองตุง เมืองกวาง เข้าสู่ล้านนาที่แม่สาย เชียงราย ข้ามดอยนางแก้วมาตั้งชุมชนที่สันทรายน้อย ผู้นำคือ เลาสื่อ

กลุ่มที่ 2 มาจากเมืองแรม (เมืองหลานฉาง) ตั้งชุมชนที่ท่ากระดาศ ตำบลฟ้าฮ่าม ผู้นำคือ เลาเตา

กลุ่มที่ 3 เป็นพ่อค้าจีนนับถือศาสนาอิสลาม นำโดยนะปะซาง (พ่อเลี้ยงเถานะ) ตั้งชุมชนที่ทุ่งเวสาลี ด้านทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีชุมชนมุสลิมจากปากีสถานอยู่ก่อนแล้ว ระยะแรกไปประกอบพิธีที่มีสยิดข้างคลาน ต่อมาจึงสร้างมัสยิดทางด้านทุ่งเวสาลี โดยสร้างด้วยไม้ไผ่ผ่าขัดแตะ ต่อมาพ่อเลี้ยงเถานะสร้างให้ใหม่ด้วยไม้กระดาน

กลุ่มที่ 4 เข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2430 นำโดยเจ้ซงหลิง (พ.ศ. 2416 – 2507) เข้ามาทางแม่สาย เชียงราย ไปลำปาง ตาก ลำพูน แล้วมาเชียงใหม่ แต่งงานกับหญิงพื้นเมืองที่บ้านตาก แล้วทำการค้าที่แม่แจ่ม ประมาณ พ.ศ. 2448 จึงนำ มุสลิมส่วนหนึ่งมาตั้งชุมชนที่บ้านฮ่อ สร้างมัสยิดบ้านฮ่อเป็นศูนย์กลางชุมชน

เจ้ ซง หลิน (พ.ศ. 2416 – 2507) ช่วยงานราชการในการลำเลียงอุปกรณ์ก่อสร้างทางรถไฟช่วงลำปาง – เชียงใหม่ และบริจาคที่ดินสร้างทางรถไฟ 225 ไร่ 2 งาน ร่วมสร้างสนามบินเชียงใหม่ สมัยรัชกาลที่ 7 จึงแต่งตั้งให้เป็นขุนขวงเสียง (ต้นตระกูล วงศ์ล้อเกียรติ) เป็นผู้นำชุมชนบ้านฮ่อ (ดู ประวัติและพัฒนาการของศาสนาในเชียงใหม่, 2539: หน้า 129 – 231 และ 146 – 152 ขอบคุณ รศ. จิรจันทร์ ประทีปะเสน ทายาทรุ่นหลานของเจ้ซงหลินผู้สืบค้นประวัติของเจ้ซงหลินช่วยตรวจสอบศักราช)

กลุ่มที่ 5 เป็นชาวยุณนานอพยพเข้ามาหลังเกิดเหตุการณ์ พ.ศ. 2399 ที่มุสลิมในยุณนานก่อกบฏ ผู้นำคือสุลต่านสุลัยมานถูกสังหาร มุสลิมในยุณนานที่เหลือต้องหนีเข้าสู่พม่าและดินแดนล้านนาโดยอาศัยตามชายแดนของเชียงใหม่คือที่ฝางและแม่อาย เป็นชุมชนมุสลิมตราบถึงปัจจุบันแต่ละชุมชนมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง (ดู ประวัติและพัฒนาการของศาสนาในเชียงใหม่, 2539: หน้า 144)

2. โครงการสร้างรถไฟสายมะละแหม่ง – ตาก – ล้านนา – จีน

ต่อมาในสมัยที่อังกฤษเข้าครอบครองอินเดียและพม่า รวมพม่าเป็นเขตปกครองอินเดียของอังกฤษ (British India) ตั้งแต่ พ.ศ. 2428 และเปิดศึกสงครามฝิ่น (Opium War) กับจีนใน พ.ศ. 2382 – 2385 จนอังกฤษมีอิทธิพลในจีน ได้เปิดเมืองท่าในจีนและได้เช่าเกาะฮ่องกงจากจีน 99 ปี อังกฤษมีโครงการสร้างทางรถไฟจากอินเดียเชื่อมกับจีนเพื่อขนส่งสินค้าจากจีนมายังอินเดียได้สะดวก โดยใช้เส้นทางการค้าเดิมคือจากมะละแหม่ง เข้าสยามทางระแหง (ตาก) โดยใน พ.ศ. 2428 หลังยึดครองพม่าได้วิศวกรอังกฤษ 2 คนคือ นายอาร์ชบออล อาร์ โกลสตันและนายฮอลต์ฮัลเตล ได้ติดต่อ

รัฐบาลสยามขอสำรวจเส้นทางทำทางรถไฟผ่านภาคเหนือของสยามที่ระแหง (ตาก) ข้อเสนอนี้เป็นแรงผลักดันให้รัชกาลที่ 5 ต้องโปรดฯ ให้มีโครงการสร้างรถไฟสายเหนือใน พ.ศ. 2430 โดยจ้างเซอร์แอนดรู คลาก (Sir Andrew Clark) และบริษัทป็นชาร์ดแมกทักการ์ด โลเธอร์ (Messre Punchard, Mae Taggart, Lowther & Co.) ทำการสำรวจเส้นทางรถไฟสายเหนือกรุงเทพฯ เชียงใหม่สายหนึ่ง มีทางแยกที่สระบุรีไปนครราชสีมาสายหนึ่ง แยกจากอุตรดิตถ์ไปถึงท่าเดือริมแม่น้ำโขงสายหนึ่ง และจากเชียงใหม่ไปเชียงรายและเชียงแสนอีกสายหนึ่ง เซอร์แอนดรู คลาก (Sir Andrew Clark) และบริษัทป็นชาร์ด แมกทักการ์ด โลเธอร์ (Messre Punchard, Mae Taggart, Lowther & Co.) สำรวจเส้นทางรถไฟสายต่าง ๆ ดังกล่าว ทำแผนผังและบัญชีงบประมาณการก่อสร้างเสนอต่อรัฐบาลสยามใน พ.ศ. 2433 รวมมีระยะทาง 1,090 กิโลเมตร ช่วงเวลาใกล้เคียงกันรัชกาลที่ 5 ก็โปรดฯ ให้จ้างวิศวกรชาวเยอรมันสำรวจเส้นทางสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ไปนครราชสีมาผ่านทางเมืองกบินทร์บุรี และเมืองนางรอง วิศวกรชาวเยอรมันสำรวจเสร็จภายใน 1 ปี ประจวบกับกระแสความรู้สึกของฝรั่งเศสด้านตะวันออกมารุนแรง รัชกาลที่ 5 จึงโปรดฯ ให้สร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – นครราชสีมาเป็นอันดับแรกเพื่อขบวนการคุกคามของฝรั่งเศสที่รุกเข้าทางอินโดจีนสู่ภาคอีสาน ลงมือก่อสร้างตั้งแต่ มีนาคม (ปลายปี) พ.ศ. 2434 โดยบริษัทของนาย ยี เมอร์เรย์ แคมป์เบลล์ (G. Murray Cambell) ชาวอังกฤษ สร้างเสร็จใน พ.ศ. 2439 หลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ที่สยามต้องมีข้อพิพาทกับฝรั่งเศส (ดู **ครบรอบ 80 ปีกระทรวงคมนาคม กรุงเทพฯ: กระทรวงคมนาคม, 2535**)

กล่าวโดยสรุปเส้นทางค้าทางบกระหว่างมะละแหม่งผ่านตาก ผ่านดินแดนล้านนาขึ้นไปจีนเป็นเส้นทางหนึ่งซึ่งอังกฤษเห็นว่ามีศักยภาพในการสร้างทางรถไฟเชื่อมจากอินเดีย พม่า ล้านนา จีน จึงเสนอมีโครงการสร้างทางรถไฟขึ้น ดังนั้นหากครั้งนั้นรัชกาลที่ 5 ถูก “แรงบีบ” จากมหาอำนาจจนต้องยอมให้สร้างทางรถไฟ เมืองตากก็กลายเป็นสถานีกิ่งกลางระหว่างจีนกับมะละแหม่ง เส้นทางออกสู่ทะเลที่อ่าวมะตะมะ เมืองตากในโครงการนั้นคงไม่เหมือนกับเชียงใหม่ในฐานะ “ปลายราง” ของทางรถไฟสายเหนือในปัจจุบัน เมื่อไม่มี “แรงบีบ” มากเพียงพอประกอบกับรัชกาลที่ 5 ก็โปรดฯ ให้เริ่มโครงการสร้างทางรถไฟสู่ทุกภูมิภาคสนองตอบกระแสทันที โครงการสร้างทางรถไฟจาก

มะละเหม่งผ่านตากผ่านดินแดนล้านนาไปจีนจึงเป็นเพียงความฝันของวิศวกรชาวอังกฤษ

อย่างไรก็ดี อังกฤษได้วางรากฐานสร้างทางรถไฟในพม่ามาทางมะละเหม่งเกือบถึงชายแดนไทย ครั้นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง กองทัพญี่ปุ่นได้ระดมกำลังเชลยสร้างทางรถไฟแยกจากทางรถไฟสายใต้ที่หนองปลาตุคตรงไปด่านเจดีย์สามองค์ เชื่อมต่อกับเส้นทางรถไฟในพม่าได้สำเร็จ แม้ต้องมีเชลยศึกต้องตายจำนวนมากระหว่างสร้างทางรถไฟสายประวัติศาสตร์สายนี้ (ดู โยชิกิ วาโทชิฮารุ ทางรถไฟสายไทย – พม่า ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา แปลโดยอาทร พึ่งธรรมสาร ตริทิพย์รัตน์ไพศาลและมารศรี มียาโมโต สายชล สัตยานุรักษ์ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2538 และจอห์น โคสต์ บันทึกสุดท้ายจากทางรถไฟสายมรณะ เรียบเรียงโดยสังคีต จันทนะโพธิ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2537)

3. เส้นทางเชียงใหม่ – หงสาวดีและมะละเหม่งในปัจจุบัน

3.1 เส้นทางบก

เส้นทางตามโคลงมังทรารบเชียงใหม่ ปัจจุบันคือเส้นทางจากตัวเวียงเชียงใหม่ไปอำเภอแม่สะเรียง ผ่านสถานที่ระบุไว้ในโคลงมังทรารบเชียงใหม่ เช่น บ้านกาด อำเภอสันป่าตอง บ้านหนองครอบ (ปัจจุบันคือบ้านหนองครอบ ต.แม่กะ อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่) เวียงท่ากาน (อยู่ในเขตบ้านท่ากาน ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่) พระธาตุคายน้อย (ต.คายน้อย กิ่งอำเภอคายน้อย จ.เชียงใหม่) วัดพระธาตุจอมทอง (อ.จอมทอง เชียงใหม่) เมืองหอด (ปัจจุบันเรียกอำเภอฮอด) น้ำแม่เหาะ (อยู่ในเขตบ้านแม่เหาะ ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน) และน้ำแม่คง (Salween) ซึ่งเป็นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่า โดยมีท่าเรือแห่งหนึ่งที่บ้านแม่สามแลบ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะเดินทางของเจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ ครอบครัวของ ดร.นรินทร์ ทองศิริ (พ.ศ.2483 – 2551) และ “ครอบครัวอ่องสกุล” เดินทางมาตามเส้นทางนี้ถึงแม่น้ำคง (Salween) โดยออกเดินทางเมื่อ 24 มกราคม พ.ศ. 2550 (ด้วยรถตู้เช่า) จากเชียงใหม่ประมาณ 7 โมงเช้า ถึงสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 แม่ฮ่องสอนประมาณ 10.30 น. แวะรับอาจารย์สุภาพ กาวิ ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 แม่ฮ่องสอนเพื่อเป็นผู้นำทางไปถึงบ้านแม่สามแลบ อำเภอแม่สะเรียง ประมาณเที่ยง ทานอาหารมื้อเที่ยงที่โรงเรียนบ้าน

แม่สามแลบด้วยการต้อนรับอย่างดีของอาจารย์ชินวุธ ผู้อำนวยการโรงเรียนแม่สามแลบ คณะครูและคณะนักเรียน คณะเดินทางได้มอบสมุดดินสอและปัจจัยแล้วลงเรือหางยาวล่องไปตามลำน้ำแม่คง (Salween) ช่วงจากแม่สามแลบไปถึงสบเมย บริเวณที่สายน้ำแม่เมยจากเทือกเขาตะนาวศรีไหลมาบรรจบแม่น้ำคง (Salween) คณะเดินทางฝากสมุดดินสอผ่านทาง ตชด. เพื่อให้นักเรียนโรงเรียนบ้านสบเมย แล้วกลับขึ้นที่ท่าแม่สามแลบ เดินทางกลับถึงเชียงใหม่ประมาณ 19 น.รวมใช้เวลาไปกลับ 1 วัน นับเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวภาคเหนือที่ขอแนะนำโดยเฉพาะคนในชุมชนหมื่นสาร วัวลาย ชุมชนวัดศรีสุพรรณ ชุมชนวัดพอกเปีย ซึ่งมีบรรพบุรุษมาจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำคง (Salween)

เส้นทางบกฝั่งไทยมีพื้นผิวถนนค่อนข้างดีแล้วก็ยังเต็มไปด้วยร่องรอยความยากลำบากในการไถ่เลี้ยงบริมน้ำสายต่าง ๆ และการขึ้นดอยลงดอยสะทอนให้เห็นความยากลำบากในการเดินทางด้วย “เท้า” และเกวียนในอดีตได้เป็นอย่างดี เมื่อได้เห็นแม่น้ำคง (Salween) จากบริเวณบ้านแม่สามแลบก็คิดว่ากว้างมากประมาณ 2 เท่าของแม่น้ำปิงที่ผ่านตัวเมืองเชียงใหม่และกระแสน้ำไหลแรงมากการข้ามแม่น้ำขนาดกว้างและไหลแรงในอดีตยุคไม่มีสะพานถาวรจึงเป็นเรื่องที่ยากและลำบากยิ่ง

เมื่อข้ามไปถึงฝั่งพม่าต้องผ่านทางเมืองผาปูน เดินทางทิศใต้มุ่งสู่เมืองเมะตะมะและข้ามแม่น้ำอีกหลายสายกว่าจะถึงเมืองหงสาวดีหรือเมืองพะโค (Bago) เป็นเส้นทางที่ยากยิ่งกว่าในฝั่งไทยหลายเท่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3.1.1 บ้านแม่สามแลบ

อนึ่ง บ้านแม่สามแลบ หมู่บ้านที่พวกเราไปลงเรือเมื่อ 24 มกราคม พ.ศ.2550 นั้นมีพัฒนาการดังนี้ เดิมชื่อ “ซอแหละท่า” เป็นศูนย์การค้าชายแดนระหว่างไทยกับพม่าแห่งหนึ่ง ประมาณ พ.ศ. 2504 พ่อค้าคนไทย 5 ครอบครัวคือ นายบุญยอด นายบุญยั้ง นายบุญทา นายอำนาจ และนายหม่อโซ มาตั้งถิ่นฐานเรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ใหม่ว่า “บ้านแม่สามแลบ” ช่วง พ.ศ. 2511 – 2516 มีคนทยอยมาอยู่เพิ่มเพื่อค้าขายวัวควายและเครื่องใช้ต่าง ๆ แทนการค้าขายแร่ธาตุที่มีน้อยลง ช่วงประมาณ พ.ศ. 2517 – 2523 มีคนมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น มีการสร้างท่าเรือเพื่อค้าขายระหว่างบ้านแม่สามแลบกับบ้านจอทำทางทิศเหนือและกับบ้านสบเมย ทางด้านทิศใต้ตามลำแม่น้ำคง (Salween) สินค้าสำคัญเช่นวัวควาย พริก งา กานพลู ฯลฯ

ชักนำให้คนหลากหลายชาติพันธุ์มาอยู่เพิ่มเช่น ปากะญอ มุสลิม ไทใหญ่ ฯลฯ

ใน พ.ศ. 2524 เกิดไฟไหม้ หมู่บ้านแม่สามแลบเสียหาย ไปครึ่งหมู่บ้าน แต่ก็ยังมีคนมาอยู่เพิ่ม ส่วนหนึ่งหนีข้ามฝั่งมาจากพม่า ที่สำคัญการค้าขายตัวมากขึ้น ใน พ.ศ. 2526 มีการค้าไม้ในฝั่งพม่า ส่งไม้แปรรูปมาขายฝั่งไทยที่บ้านแม่สามแลบ ก่อนส่งต่อไปบ้านแม่ตะวอ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากตามลำน้ำเมย

พ.ศ. 2533 – 2537 เป็นช่วงที่การค้าไม้จากฝั่งพม่าเฟื่องฟู มีพ่อค้าฝั่งไทยเป็นผู้รับซื้อไม้แปรรูปจากฝั่งพม่าทั้งในรูปแบบ ไม้ซุง ไม้แปรรูป เฟอร์นิเจอร์ บานประตู บานหน้าต่าง ล้าเสี่ยงจากฝั่งพม่ามาตามน้ำแม่คง (Salween) มา ขึ้นที่ท่าบ้านแม่สามแลบ

ช่วง พ.ศ. 2537 – 2538 มีการปะทะกันรุนแรงระหว่างทหารพม่ากับชนกลุ่มน้อยในพม่า ทหารกลุ่มทหารกะเหรี่ยงพุทธ หรือ DKBA ได้บุกเข้าเผาบ้านเรือนบริเวณสบห้วยแม่สามแลบทั้งแถบ เพื่อกดดันชนกลุ่มน้อยของพม่า ต่อมา กลุ่มทหารกะเหรี่ยงพุทธ หรือ DKBA ร่วมกับทหารพม่าสามารถยึดค่านาเอร์ปโลว์ได้ในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2539 ช่วงนั้นการค้าในแถบนี้ซบเซา

เมื่อการสู้รบในพม่าเริ่มสงบ การค้าในแม่สามแลบก็เริ่มฟื้นขึ้นอีกครั้ง มีเรือเล่นในน้ำแม่คง (Salween) ตามปกติ มีการนำไม้ที่ค้างในเขตพม่าออกมาฝั่งไทย โดยล่องแพมาขึ้นที่สบห้วยแม่สามแลบและสบห้วยแม่ปัว

ปัจจุบันแม่สามแลบ เป็นศูนย์กลางการค้าชายแดนที่สำคัญแห่งหนึ่งที่อยู่ฝั่งไทย สินค้าออกสำคัญคือ น้ำมันพืช เสื้อ รองเท้า ยาง ผงชูรส รถจักรยาน โทรทัศน์ ฯลฯ มีจุดรับส่งสินค้าที่บ้านตะกอกท่า (สุดเขตของไทย) จากนั้นเปลี่ยนเป็นเรือพม่า เพื่อแล่นไปส่งสินค้าที่เมืองผาจอง เพื่อขึ้นรถยนต์ขนส่งต่อไปยังเมืองมอลาแคะและเมืองลอยกอง

ส่วนสินค้าที่ไทยต้องการจากพม่านอกจากไม้ ก็เป็น พริก งาม วัว ควาย ไบชา ยาสูบและบุหรืพม่า ฯลฯ และปลา การค้าชายแดนบริเวณนี้ทำให้คนในแม่สามแลบประกอบอาชีพรับจ้างขนถ่ายสินค้าขึ้นลงเรือและรถบรรทุกเป็นอาชีพหลัก

ปริมาณสินค้าหลักที่ผ่านเข้าออกทางบ้านแม่สามแลบ

- วัว ควาย จากพม่า นำเข้าเดือนละประมาณ 3,000 – 5,000 ตัว (พ.ศ. 2547)
- น้ำมันพืช ส่งออกไปพม่า ประมาณเดือนละ 50,000 – 200,000 ปี๊บ (พ.ศ. – ค.ศ. 2548)

- รองเท้าแตะ เสื้อ ผงชูรส ส่งออกไปพม่า เดือนละประมาณ 5 รถบรรทุกสิบล้อ (พ.ศ. 2548)

- พริกแห้ง นำเข้า ประมาณเดือนละ 50,000 – 100,000 กระสอบ (ม.ค. – มิ.ย. 2547)

- งาม นำเข้าประมาณเดือนละ 20,000 – 50,000 กระสอบ

- ปลาจากแม่น้ำคง (Salween) เช่น กลุ่มปลาเกล็ด ราคา รับซื้อกิโลกรัมละ 90 – 100 บาท กลุ่มปลาหนังรับซื้อ กิโลกรัมละ 80 บาท นำขายร้านอาหารในอำเภอแม่สะเรียง และอำเภออื่น ๆ ราคาประมาณกิโลกรัมละ 100 บาท (ดู มนตรี จันทวงศ์และลลธิมา บรรณาธิการ สาสะวิน : บันทึกแม่น้ำและชีวิตในกระแสการเปลี่ยนแปลงเชียงใหม่ : มุลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2550: หน้า 94 – 99)

3.1.2 บ้านสบเมย

บ้านสบเมยตั้งอยู่บริเวณที่แม่น้ำเมยบรรจบกับแม่น้ำคง (Salween) ก่อนที่แม่น้ำคงจะไหลเข้าสู่เขตประเทศพม่า เดิมเป็นที่ปลูกข้าวไร่และพืชอื่น ๆ เช่น พริก งาม ยาสูบ ฝ้าย และหาปลา ของชาวคอยขุนห้วยแม่ปิง ขุนห้วยแม่บกก ช่วงมีการตั้งบ้านระยะแรก เกิดโรคไข้ฉิบ

ประมาณ พ.ศ. 2515 มี 3 ครอบครัวคือ นายกล่อทูน นายพาหัง นายพาล่อตี มาทำไร่ ปลูกพริก หาปลา ช่วงนั้นมีการสู้รบในพม่า ทำให้มีคนอพยพจากฝั่งพม่ามาฝั่งไทย สร้างบ้านบริเวณสบเมย และตามริมลำห้วยต่าง ๆ เช่น ริมแม่น้ำเมย น้ำแม่ยม

26 กุมภาพันธ์ 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาบ้านสบเมย มีพระราชกระแสให้ชาวบ้านใช้พื้นที่ทำนาและประกอบอาชีพ ถือเป็นโครงการพระราชดำริแห่งแรกในชายแดนไทยพม่าริมแม่น้ำแม่เมย และน้ำแม่คง (Salween)

พ.ศ. 2525 ชาวบ้านสบเมยเริ่มฟื้นฟูการปลูกไม้ริมน้ำ เช่น ยาสูบและพืชอื่น ๆ เริ่มมีการจับจองที่ดินริมน้ำเพื่อการเพาะปลูก ช่วง พ.ศ. 2530 การค้าไม้ในพม่าคึกคัก มีการนำไม้แปรรูปจากพม่าขึ้นเรือและล่องตามแม่น้ำเมยไปขายที่จังหวัดตาก ช่วงนั้นชาวบ้านสบเมยได้นำเศษไม้สักมาสร้างบ้านแทนไม้ไผ่

ปลายปี พ.ศ. 2538 และต้นปี พ.ศ. 2539 กลุ่มสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยงหรือ KNU ได้แตกแยกเป็น 2 ฝ่ายระหว่างกลุ่มทหาร KNU ที่มีนายพลโบเมี๊ยะ เป็นผู้นำ กับ กลุ่มทหารกะเหรี่ยงพุทธ หรือ DKBA มีการสู้รบกันทำให้สถานการณ์ตามแนวชายแดนบ้านสบเมยและบ้านแม่สามแลบตึงเครียด

กลุ่มทหารกะเหรี่ยงพุทธ หรือ DKBA ได้ร่วมมือกับทหารพม่าสามารถยึดค่ายมานะปอริได้ในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2539 ช่วงนั้นชาวบ้านต้องหนีเข้าอนในป่า ปัจจุบันสภามี 132 ครัวเรือน ประกอบด้วย 4 กลุ่มบ้าน คือ บ้านสภเมย บ้านพะลาอี บ้านโกห่อคี และบ้านพาคูยเฮ ขึ้นกับตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บริเวณชายหาดหน้าหมู่บ้านสภเมยที่พวกเราได้มีโอกาสไปเยี่ยม เมื่อ 24 มกราคม พ.ศ. 2550 นั้น เป็นจุดแวะพักของเรือสินค้าทั้งเรือที่จะล่องเข้าสู่เมืองพะอัน ในพม่า และเริ่มที่ล่องขึ้นไปตามแม่น้ำเมยเพื่อไปยังบ้านแม่ตะวอ อำเภอสองยาง จังหวัดตาก เรือเหล่านี้บรรทุกสินค้า เช่น วัว ควาย ปลาแห้งจากพม่า ปลาร้า (พม่าเรียกว่า “งาปี”) น้ำอ้อย น้ำตาล นูห์รี ทะนาคาสำหรับทาหน้าและผลไม้ตามฤดูกาล ชาวบ้านสภเมยจึงมีความชำนาญในการค้า ช่วงที่แม่น้ำคง (Salween) ลดระดับชาวบ้านบางรายจะสร้างห้างร้านของหาดทรายหน้าหมู่บ้าน เพื่อขายของให้กับเรือที่มาแวะพัก ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ซื้อสินค้าจากฝั่งพม่าเพื่อนำขายต่อในท้องถิ่นฝั่งไทยด้วย (ดู มนตรี จันทวงศ์และลลธรรมา บรรณาธิการ สาสะวิน : บันทึกแม่น้ำและชีวิต ในกระแสการเปลี่ยนแปลง เชียงใหม่:มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2550: หน้า 100 – 105)

3.2 เส้นทางทางอากาศ

ปัจจุบันมีสายการบินจากประเทศไทยไปประเทศพม่าอย่างน้อย 2 จุดสำคัญคือ จากสนามบินสุวรรณภูมิไปลงที่สนามบินมิงกลาดอน อย่างกึ่งประเทศพม่าโดยสายการบิน Thai Air Asia และจากสนามบินเชียงใหม่ไปลงที่สนามบินมิงกลาดอนอย่างกึ่งและสนามบินมณฑลเย่ ประเทศพม่าโดยสายการบินมณฑลเย่แอร์

ครอบครัวอ่องสกุลเดินทางทางอากาศโดยใช้เส้นทางเชียงใหม่ – กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2550 ใช้เวลาประมาณ 1.15 ชั่วโมงและเดินทางจากสนามบินสุวรรณภูมิไปลงที่ สนามบินมิงกลาดอน อย่างกึ่ง ประเทศพม่า หรือYANGON INTERNATIONAL AIRPORT ด้วยสายการบินThai Air Asia เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2550 ใช้เวลาประมาณ 1.15 ชั่วโมง(เท่ากับเส้นทางเชียงใหม่-กรุงเทพฯ) ใช้เวลาสำรวจในพม่าช่วง 10 – 14 มีนาคม 2550 กลับประเทศไทยวันที่15 มีนาคม 2550 โดยเดินทางทางอากาศจากสนามบินมิงกลาดอน อย่างกึ่งกลับกรุงเทพฯ และจากกรุงเทพฯ กลับเชียงใหม่ใช้เวลาเดินทางเท่ากับขาไปจ่ายค่า

โดยสารเครื่องบิน 4 คนไปกลับกรุงเทพฯ – อย่างกึ่งรวมเป็นเงิน 11,460 บาท (ฝีมือการจองตัวของนายสัตวแพทย์เหนือ อ่องสกุลหรือ “หมอย่ง” ในชุมชนออนไลน์)

เน้นเวลาเดินทางเพราะต้องการเปรียบเทียบให้เห็นว่าผู้แต่งโคลงมังตราและคนเชียงใหม่ที่ถูก “เทครัว” เมื่อ พ.ศ. 2158 กว่าจะไปถึงกรุงหงสาวดีต้องใช้เวลาเดินทาง 3 เดือนเต็มด้วยความยากลำบากมากแต่คนรุ่นปัจจุบันจากเชียงใหม่หรือพิษณุโลก สามารถเดินทางทางอากาศไปถึงหงสาวดีภายใน 1 – 2 วันด้วยความสะดวก

3.3 เส้นทางบกในพม่าปัจจุบัน

เส้นทางบกในพม่าปัจจุบันได้รับการวางรากฐานจากการปกครองแบบอาณานิคมของอังกฤษมีทางรถยนต์และทางรถไฟ (ทางรถไฟสายย่างกุ้ง – เมะตะมะ สร้างเมื่อ ค.ศ. 1907 ความยาว168 ไมล์ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 9 ชั่วโมงช้ากว่าการเดินทางด้วยรถยนต์)

ถนนใกล้เมืองใหญ่เช่นย่างกุ้งและหงสาวดี มีการขยายพื้นผิวจราจรกว้างขึ้นเป็น 4 ช่องทางเดินรถแต่ถนนระหว่างเมืองเป็นทางแคบ 2 ช่องทาง คดเคี้ยวไปตามสภาพภูมิประเทศ บางส่วนลาดยางแล้ว บางส่วนยังไม่ลาดยาง รถโดยสารมีแบบเก่ารุ่นสมัยเป็นอาณานิคมอังกฤษ และผู้โดยสารเต็มจนล้นทุกคันรถ การเดินทางด้วยรถยนต์โดยสารประจำทางจึงลำบากมากเช่นเดียวกับทางรถไฟซึ่งเก่าตั้งแต่รุ่นเป็นอาณานิคมอังกฤษ และผู้โดยสารเต็มแทบทุกขบวน

ครอบครัวอ่องสกุลจึงใช้บริการรถ TAXI จากเมืองย่างกุ้งไปเมืองหงสาวดีและเมืองมะละแหม่ง ดินแดนของมอญที่อยู่ติดกับประเทศไทยเป็นเวลา 2 คืน ในค่ารถพร้อมน้ำมันราคา 200 USD สภาพรถ TAXI ของ KoKo เก่ามากไม่มีเครื่องปรับอากาศ ไม่มีเข็มวัดระดับน้ำมันรถในถัง ดูเฉพาะเวลาจากนาฬิกา แสดงให้เห็นผู้ขับต้องคำนวณจากระยะเวลาที่วิ่งรถเองเพื่อหาบ้านขายน้ำมันในชุมชนที่จะผ่าน เมื่อไปถึงชุมชนที่มีน้ำมันขาย ราคาสูงกว่าที่กำหนด ก็ต้องต้องผ่านไปเติมชุมชนข้างหน้าอีกไกล ฯลฯ รถ TAXI สภาพดีกว่านี้ก็มีแต่คนขับไม่ยอมไปเพราะต้องใช้เวลาลายวันเส้นทางไกลและลำบาก ปัจจุบันหลังการประกาศขึ้นราคาน้ำมันในพม่ากลางปี พ.ศ. 2550 การใช้บริการรถ TAXI เส้นทางไกลคงยิ่งหายากและแพงมากขึ้นอีกหลายเท่า(ผู้อ่านที่สนใจใช้บริการ TAXI ในเส้นทางนี้ลองติดต่อคนขับชื่อ Ko Ko จอดข้างโรงแรม Park Royal (บริเวณนั้นมีอาหารพม่าคือโมฮิงกา(Mohinga) (ขนมจีน) และ คอสเว

(Khaikswe) (ปะหมี่) ขาบบนทางเท้า เตรียม USD ไปใหญ่ และไปใหม่เตรียมให้พร้อมคงไม่ผิดหวัง แต่ต้องทำใจ เรื่องรถยนต์สุดเก๋าของ Ko Ko (Ko – โก ภาษาพม่าแปลว่า พี่ชาย) การเดินทางไกลด้วยรถยนต์เก่าๆ บนเส้นทางชนบท ระหว่างเมืองจากย่างกุ้ง ไปเมืองหงสาวดี ไปเมืองมะตะมะ เมืองมะละแหม่ง ทำให้ได้บทเรียนที่เป็นความยากลำบากในการเดินทางที่ถือว่าดีกว่าการเดินทางด้วยเกวียนและเดินเท้า สะท้อนให้เห็นความยากลำบากในการเดินเท้าและด้วยเกวียนที่ปรากฏใน “โคลงมังทรารบเชียงใหม่” โชคดีน้ำมันไม่หมดกลางทางหรือยางรถมีปัญหากลางป่าเขา มิฉะนั้น ต้องเผชิญความยากลำบากท่ามกลางความมืด – ความหนาว – ความหิว ฯลฯ ไม่ต่างจากผู้แต่งโคลงมังทรารบเชียงใหม่มากนัก

ความลำบากของคนรุ่นนั้นไม่เพียงแต่ต้องเดินเท้าและนั่งเกวียน ช่วงข้ามแม่น้ำสายต่าง ๆ โดยเฉพาะแม่น้ำคงเป็นบริเวณปากแม่น้ำกว้างมาก คือกว้างอีกประมาณ 10 เท่าของแม่น้ำคงที่แม่สามแลบ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เข้าใจว่าสมัยนั้นต้องข้ามด้วยแพหรือเรือเพื่อขนสัมภาระข้ามแม่น้ำ

ระหว่างทางเมื่อข้ามสะพานใหญ่สมัยปัจจุบัน ก็ลำบากไปอีกแบบเพราะถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ ห้ามถ่ายรูปทุกครั้ง เมื่อผ่านสะพานใหญ่ Ko Ko ทำสัญญาณมือว่าห้ามถ่ายรูป และระวังทหารจะเห็นเราถ่ายรูปสะพาน

อย่างไรก็ดี บนถนนสายหงสาวดี – มะละแหม่ง ต้องสวนทางกับรถบรรทุกสินค้าขนาด 10 ล้อ จากประเทศไทย ที่ออกไปจากด่านอำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เป็นระยะ ๆ และรอคิวตรวจที่ด่านรถติดยาวเป็นหลายกิโลเมตร เป็นเครื่องยืนยันว่าเส้นทางทางบกระหว่างไทยกับพม่าที่มีในอดีตยังคงใช้สืบมาถึงปัจจุบันและเปลี่ยนจากเส้นทางการรบในอดีตได้กลายเป็นเส้นทางสายเศรษฐกิจที่แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างไทยกับพม่าและจีนทำให้การค้าชายแดนไทย – พม่า – จีน คึกคักตลอดช่วงด่านเปิด

ตอนที่ 2 ลุ่มน้ำแม่คง (Salween)

1. แม่น้ำนุเกียง (Nu Giang) น้ำคง (Nam Kong) ตาลวิน (Talween) และสาละวิน (Salween)

แม่น้ำสายที่เป็นพรมแดนพม่า – ล้านนามีชื่อเรียกต่างกันไปตามพื้นที่ที่ผ่าน โดยต้นกำเนิดอยู่บริเวณที่ราบสูงทิเบต ที่ระดับความสูงมากกว่า 4,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ไหลผ่านพื้นที่ลาดชันที่เต็มไปด้วยภูเขาสูงชันได้ เมื่อ

ผ่านมณฑลยูนนานจีนเรียก นุเกียง (Nu Giang) เมื่อผ่านรัฐฉาน (Shan State) รัฐคะยา (Kayah State) ช่วงนี้คนไตเรียกว่า น้ำคง (Nam Kong) คนในล้านนาก็เรียกว่า น้ำแม่คง ช่วงนี้ต่อมาเป็นเส้นกั้นพรมแดนพม่ากับแม่ฮ่องสอนยาว 118 กิโลเมตร ไหลลงมาบรรจบกับแม่น้ำเมยที่ไหลมาจากเทือกเขาตะนาวศรี ที่ “สบเมย” จากนั้นก็ไหลวกกลับเข้าดินแดนพม่าไหลเข้าสู่เขตตะนาวศรี (Tenasserim Division) ก่อนไหลลงสู่มหาสมุทรอินเดียที่อ่าวมะตะมะ (Mataban Gulf) บริเวณที่ตั้งเมืองมะละแหม่ง (Moulmein) หรือไทยเรียกมะละล้าเล็ง ช่วงนี้พม่าเรียก “ตาลวิน” (Talween) ต่อมาอังกฤษมายึดครองพม่าเรียกเป็น แม่น้ำสาละวิน (Salween) รวมระยะทางจากชายแดนไทยถึงทะเลอันดามันยาว 200 เมตร นับเป็นทางออกทะเลของล้านนา และนับตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำแม่น้ำสายนี้ยาว 1,750 ไมล์ หรือ 2,800 กิโลเมตร นับเป็นแม่น้ำที่ยาวลำดับที่ 26 ของโลก ดินแดนล้านนาจึงมีแม่น้ำสายใหญ่และยาวมากจากที่ราบสูงทิเบตลงมาจนบางข้าง 2 สายด้านตะวันออกคือแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำสายยาวที่สุดในอุษาคเนย์ (ยาว 4,909 กิโลเมตร ยาวเป็นอันดับที่ 10 ของโลก) ด้านตะวันตกคือแม่น้ำคง (Salween) (ดู “สาละวิน จากทิเบตถึงอันดามัน สายธารแห่งชีวิตของคนเอเชีย” ใน คู่มือลงพื้นที่ภาคสนามแม่น้ำสาละวิน แม่ฮ่องสอน วันที่ 25 – 26 พ.ย. 2549)

2. โครงการสร้างเขื่อนและผันน้ำจากแม่น้ำคง (Salween)

แม่น้ำคง (Salween) มีปริมาณน้ำเดิมให้มหาสมุทรถึง 53 ลูกบาศก์ฟุตต่อวินาที นับเป็นแม่น้ำที่มีปริมาณน้ำมากเป็นลำดับที่ 40 ของโลก ช่วงปลายทศวรรษ 1970 กลุ่มทุนญี่ปุ่น เช่น Japan International Cooperation Agency (JICA) สนับสนุนให้มีการศึกษาแม่น้ำคง (Salween) เพื่อสร้างเขื่อนและผันน้ำ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 โครงการเขื่อนบนลำน้ำสาขาของแม่น้ำคง (Salween) ในเขตประเทศไทย

โครงการในกลุ่มนี้ครอบคลุมลำน้ำยมซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเมยทางฝั่งประเทศไทย มีแผนสร้างเขื่อน 2 เขื่อนกั้นลำน้ำยม และลำน้ำสาขาของน้ำยม

โดย JICA ทำการศึกษาการพัฒนาไฟฟ้าในโครงการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำลุ่มน้ำยม ศึกษาเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2528 เสนอให้มีการสร้างเขื่อนบนลำน้ำยมและลำน้ำสาขาจำนวน 10 เขื่อน ต่อมาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) คัดเลือกไว้ 2 โครงการคือโครงการไฟฟ้า

พลังน้ำเขื่อนแม่ลามาหลวง จะสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำยม บริเวณรอยต่อจังหวัดตากกับแม่ฮ่องสอนเหนือสบยมจะติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า 240 เมกะวัตต์ และโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนน้ำเงา จะสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำเงา สาขาของน้ำแม่ยม จะติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า 140 เมกะวัตต์ ต่อมาใน พ.ศ. 2542 รัฐบาลได้ผนวกโครงการทั้งสองเป็นส่วนหนึ่งของโครงการผันน้ำสาละวิน – เขื่อนภูมิพล โดยอนุมัติงบประมาณ 186 ล้านบาท ในการศึกษาความเหมาะสมภายใต้ความรับผิดชอบของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ตั้งแต่ 2 ก.พ. 2542

กลุ่มที่ 2 โครงการเขื่อนและการผันน้ำจากแม่น้ำคง (Salween) เติมน้ำให้กับเขื่อนภูมิพล

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) มีโครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำโขงกับลุ่มน้ำคง (Salween) ลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ พ.ศ. 2522 จำนวน 14 โครงการ เป็นโครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำคง (Salween) 7 โครงการดังนี้ (1) โครงการผันน้ำแม่ละเมา – แม่ตื่น (2) โครงการผันน้ำแม่จเร – แม่ตื่น (3) โครงการผันน้ำปายตอนบน – แม่แจ่ม (4) โครงการผันน้ำปายตอนล่าง – แม่แจ่ม (5) โครงการผันน้ำเงา – แม่ตื่น (6) โครงการผันน้ำเมย – แม่ตื่น (7) โครงการผันน้ำห้วยชะแง – แม่ตื่น เป้าหมายทุกโครงการคือ ดึงน้ำจากลุ่มน้ำคง (Salween) ลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล มีการศึกษาความเหมาะสมแล้วเสร็จตั้งแต่ พ.ศ. 2536 – 2537 ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารโลก

กลุ่มที่ 3 โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำบนแม่น้ำเมย – คง (Salween) ชายแดนไทย – พม่า

เป็นโครงการสร้างเขื่อนที่เป็นความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่น ไทย พม่า เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2532 โดยการประสานของการพลังงานแห่งชาติ (ต่อมาเป็นกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) มี Electric Power Development Company (EPDC) เป็นผู้สำรวจและเสนอให้สร้าง 8 เขื่อนบนแม่น้ำที่กั้นระหว่างชายแดนไทย – พม่า คือโครงการเขื่อนน้ำแม่สาย โครงการเขื่อนน้ำแม่กโครงการเขื่อนคลองกระ โครงการเขื่อนสาละวิน 2 เขื่อนโครงการเขื่อนน้ำเมย 3 เขื่อน รวมเป็นโครงการเขื่อนบนลุ่มน้ำคง Salween) 5 เขื่อน รวมกำลังการผลิตติดตั้งทั้งหมด 5,967 เมกะวัตต์ อยู่ในขั้นศึกษาความเหมาะสม (Feasibility Study)

กลุ่มที่ 4 โครงการเขื่อนในรัฐฉาน แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ

(1) โครงการเขื่อนต่าง ๆ ที่บริษัทที่ปรึกษาจากญี่ปุ่น กำลังศึกษา ร่วมกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตของพม่า (The Myanmar Electric Power Enterprise) มี 2 เขื่อนที่ Baluchaung และโครงการเขื่อนกั้นน้ำแม่ปอน ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำคง (Salween)

(2) โครงการเขื่อนที่เป็นความร่วมมือระหว่างบริษัทที่ปรึกษาด้านวิศวกรรมของญี่ปุ่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตของพม่า และหน่วยงานสร้างเขื่อนของไทยคือโครงการเขื่อนท่าช้าง บริเวณเหนือท่าเรือท่าช้าง

นอกจาก 4 กลุ่มแล้ว รัฐบาลพม่ายังมีโครงการเขื่อนสาละวินตอนล่าง ก่อนน้ำไหลลงอ่าวมะตะมะ มีกำลังการผลิตติดตั้ง 6,000 เมกะวัตต์ หากสำเร็จจะเป็นเขื่อนที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคอุษาคเนย์ (ดู “โครงการเขื่อนและการผันน้ำสาละวิน” ในคู่มือลงพื้นที่ภาคสนามแม่น้ำสาละวิน แม่ฮ่องสอน วันที่ 25 – 26 พ.ย. 2549)

โครงการต่าง ๆ ดังกล่าวจะต้องเผชิญกับการคัดค้านทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระดับสากล ซึ่งถือวันที่ 14 มีนาคม เป็นวันต่อต้านการสร้างเขื่อนโลก หากปัญหาการเมืองภายในประเทศไทยและประเทศพม่า คลี่คลายจนสามารถเจรจาจนได้สำเร็จ ประกอบกับมาแรงหนุนจากแหล่งทุนใหญ่ เช่น ญี่ปุ่น จีน ธนาคารโลก หลายโครงการที่ “รอคิว” อยู่ในปัจจุบันก็ต้องเดินหน้า นำความเปลี่ยนแปลงสู่ลุ่มน้ำคง (Salween) สู่ทิศทางที่สร้างปัญหาต่อคนในชุมชนท้องถิ่น สัตว์น้ำ – สัตว์ป่า พืชพรรณอันอุดม และระบบนิเวศลุ่มน้ำแห่งนี้ อย่างแน่นอน ล่าสุดกลุ่มเครือข่ายแม่น้ำพม่าเปิดเผยข้อมูลว่าในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา บริษัทจากจีนกว่า 10 บริษัทลงทุนโครงการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำขนาดใหญ่ในพม่าไม่น้อยกว่า 20 โครงการ ด้วยทุนมากกว่า 30,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยเฉพาะเขื่อนท่าช้างในแม่น้ำคง (Salween) จะเป็นเขื่อนที่ใหญ่ที่สุดในอุษาคเนย์ โครงการสร้างเขื่อนเหล่านี้ไม่ได้มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และไม่มีการแจ้งข้อมูลให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับทราบ โดยเฉพาะโครงการเขื่อนช่วยเหลือกิลีพรมแดนจีน – พม่า ซึ่งเป็นโครงการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำแบบให้เอกชนสร้างและโอนเป็นของรัฐแห่งแรกของจีนที่สร้างร่วมกับรัฐบาลพม่า นักลงทุนจีนได้ใช้ทหารพม่ารักษาความปลอดภัยให้กับโครงการสร้างเขื่อนนี้ (ดู พลเมืองเหนือรายสัปดาห์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 10 วันที่ 10 – 16 ธันวาคม 2550: หน้า 20)

ในป่าลุ่มน้ำคง (Salween) เป็นแหล่งภูมิพิศุภณ์แบบอินโดเบอร์มา (Indo Burma) ได้รับอิทธิพลจากเทือกเขาหิมาลัย มีพรรณไม้เขตหนาวจำนวนมาก มีสัตว์ป่าหายาก เช่น เสือโคร่ง เสือไฟ กระตัง กวางผา ฯลฯ มีสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมไม่ต่ำกว่า 20 ชนิด สัตว์ปีกไม่ต่ำกว่า 122 ชนิด มีนกหายากในไทยเช่นนกยูง นกแว่นสีเทา ไก่ห้าหลังเทา เขี้ยวภูเขา มีนกน้ำหลายประเภทเช่น นกยางเขียว นกยางดำ นกกระแต นกกระเต็น นกกาน้ำ นกเป็ดน้ำ นกเป็ดหงส์ ฯลฯ ในน้ำมีปลาน้ำจืดไม่ต่ำกว่า 35 – 200 ชนิดเช่นปลาไหลหูดำ ปลาสะเคือ ฯลฯ แหล่งมรดกทางธรรมชาติของโลกด้านตะวันตกของเชียงใหม่ออกฤทธิ์ครั้งใหญ่ในอนาคคเหมือนปัจจุบันที่กำลังกระทันหันในลุ่มน้ำแม่โขงที่จีนผลักดันให้เปลี่ยนแปลง (ดู “สาละวิน จากชีวิตของมนุษย์เอเชีย” ในคู่มือลงพื้นที่ภาคสนามแม่น้ำสาละวิน แม่ฮ่องสอน วันที่ 25 – 26 พ.ย. 2549) คนในเชียงใหม่ว่ายไม่เคยไปแม่น้ำคง (Salween) และแม่น้ำโขงจึงต้องรีบไปดูสภาพก่อนเปลี่ยนแปลงในลุ่มน้ำคง (Salween) และสภาพที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างมากในลุ่มน้ำโขง (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ คำคุณ บรรณาธิการแม่น้ำโขง : จากตำนานล้านช้าง ตอนแรกถึงก๊วตอง กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราฯ, 2549 ลุ่มน้ำโขง:วิกฤต การพัฒนา และทางออก ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกัมปนาท ภักดีกุล บรรณาธิการ กรุงเทพฯ :มูลนิธิโครงการตำราฯ, 2549 และ เชื้อนสาละวิน โศกนาฏกรรมสองแผ่นดิน เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศูนย์ข่าวสาละวิน บรรณาธิการ, 2546)

3. คนและเมืองในลุ่มน้ำคง (Salween) ก่อนสมัยอังกฤษครองพม่า

คนในลุ่มน้ำคง (Salween) มีมากกว่า 13 เผ่า เช่น ไต (ไทใหญ่) วัว (ละวะหรือละว้า) คะยา (คะเรนนี่หรือกะเหรี่ยงแดงหรือปะแะ) อาระกัน (ยะไข่) ปะโอ ปะหล่อง (ดาระอั้ง) ปะดอง อะข่า ลิซู อินเล ฯลฯ ดินแดนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำคง (Salween) มีเมืองหลายเมือง เช่น

- (1) เมืองเจาะ ราษฎรเป็นเงี้ยวเป็นยางแดงประมาณ 1,500 คน
- (2) เมืองใหม่ ราษฎรเป็นเงี้ยว เป็นตองสู้ประมาณ 2,000 คน
- (3) เมืองทา ราษฎรเป็นเงี้ยว ประมาณ 2,000 คน
- (4) เมืองจวด ราษฎรเป็นเงี้ยว ประมาณ 2,500 คน
- (5) เมืองหาง ราษฎรเป็นเงี้ยว ประมาณ 1,500 คน
- (6) เมืองต่วน ราษฎรเป็นเงี้ยว ประมาณ 4,000 คน

- (7) เมืองสาต ราษฎรเป็นเงี้ยว ประมาณ 5,000 คน
- (8) เมืองยอน ราษฎรเป็นเงี้ยวและมูเซอ ประมาณ 300 คน
- (9) เมืองตุม ราษฎรเป็นเงี้ยว จีน มูเซอ ประมาณ 2,000 คน
- (10) เมืองกวาน ราษฎรเป็นเงี้ยว มูเซอ ประมาณ 1,000 คน
- (11) เมืองไฮ ราษฎรเป็นเงี้ยว มูเซอประมาณ 1,000 คน
- (12) เมืองล่องลึก ราษฎรเป็นเงี้ยว ประมาณ 5,000 คน
- (13) เมืองโก ราษฎรเป็นเงี้ยว มูเซอ ประมาณ 1,200 คน

(ดู บัญชีรายชื่อเมือง ทะเบียนประมาณพลเมืองและที่ดินภาคผนวก ใน นคร พันธุ์รงค์ ปัญหาชายแดนไทย – พม่า โครงการหนังสือชุดประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกาญจณี ละอองศรีบรรณาธิการ กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540: หน้า 320) นอกจากนั้นยังมีเมืองปูบ้านจัวลย บ้านสะต้อย บ้านสอยไร บ้านท่าช้าง บ้านนาบ้านทงอ้อ ฯลฯ

บริเวณบ้านและเมืองเหล่านี้ถือเป็นพื้นที่ชายขอบของเชียงใหม่และพม่าที่เชียงใหม่พยายามรักษาไมตรีเพื่อเป็นกำลังหนุนในบางโอกาส บางครั้งกำราบแล้ว “เทครัว” ยกกำลังคนทั้งหมู่บ้านมาไว้เชียงใหม่ ดังปรากฏในประวัติศาสตร์หลายครั้ง เช่น

(1) พ.ศ. 2326 พระเจ้ากาวิละแห่งนครเชียงใหม่ส่งคนไปเกลี้ยกล่อมหัวเมืองในบริเวณลุ่มน้ำคง (Salween) ฝั่งตะวันตก เช่น เมืองผาปูน (เอกสารเรียกเมืองทลาง) เมืองจวดให้มาอยู่ในพระราชอาณาจักรดังความว่า “พระยา วชิรปราการแต่งหนังสือเป็นคำเกลี้ยกล่อม ฟาน้อยหมวดเมืองทลางและจัดด้วยลาจ้างม 30 ใบ เสื่อแพรผืนหนึ่งให้ขุนมีชื่อไปเกลี้ยกล่อมก้างแสนหลวงหัวด่านเกรียง ฝ่ายปากตะวันตกแม่น้ำคง ยางก้างแสนหลวงยอมสมัคร จึงมีหนังสือไปถึงฟาน้อยหมวด ฟาน้อยหมวดยอมสวามิภักดิ์ ... พระยามาลาเมืองจวดก็สวามิภักดิ์” (ดู นคร พันธุ์รงค์ ปัญหาชายแดนไทย – พม่า, 2540: หน้า 20 อ้างจากประชุมพงศาวดารภาค 5 พงศาวดารโยนก:หน้า 544)

(2) ช่วง พ.ศ. 2352 – 2425 มีการทำสัญญาไมตรีกับเจ้าเมืองยางแดง ถึง 5 ครั้ง ถือว่าแม่น้ำคง (Salween) เป็นเขตแดนของทั้งสองฝ่าย โดย 4 ครั้งแรก ตกลงกันด้วยคำพูด ครั้งที่ 5 มีหนังสือสัญญา

ครั้งที่ 1 สมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้าเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2325 – 2358) ให้เจ้าอุปราชน้อยธรรมไปตรวจอาณาเขตด้านตะวันตกเมืองเชียงใหม่ตรวจถึงน้ำคง (Salween) เพราะเห็นว่ายางแดงอยู่ปากตะวันตก หาได้ขึ้นแก่เมืองยางแดง ขอทำ

สัตย์สัญญาปันเขตแดนเป็นมิตรกันกับละโว้เจ้าเมืองยางแดง “หมายใจว่ายางแดงจะได้ไม่เข้ามาเป็นโจรผู้ร้ายในเขตแดนเชียงใหม่นั้น คือล้อมกระบือลงตัวหนึ่งแล้วก็เลี้ยงกัน ครั้นแล้วจึงเอาเขากระบือผ่าออกเป็น 2 ซีก ซีกหนึ่งให้เมืองยางแดงรักษาไว้ อีกซีกหนึ่งให้เมืองเชียงใหม่มารักษาไว้ ได้ตั้งสัตย์ปฏิญาณต่อกันว่าให้อาณาเขตแม่น้ำแม่คง(Salween) เป็นเขตแดน แม้สรรพสิ่งใด ๆ ไหลน้ำคงมาฟากตะวันออกก็ให้เชียงใหม่อำนาจอธิปไตย ถ้าไหลน้ำแม่คง(Salween) มาทางฟากตะวันตกก็ให้ยางแดงอำนาจอธิปไตย ถ้าไหลมากลางน้ำก็ให้แบ่งฝ่ายละกึ่ง トラบไค่น้ำแม่คง (Salween) บ่หายเขาควายบ่ลื้อ ถ้าช้างเผือกบ่ขุบ เมืองเชียงใหม่มากับเมืองยางแดงทั้งสองฝ่ายก็ไม่ขาดไมตรีต่อกัน (ถ้าช้างเผือกนอนอยู่ริมฝั่งน้ำแม่คงฟากตะวันออก)

ครั้งที่ 2 สมัยพระญาณมลังกาเจ้าเมืองเชียงใหม่น (พ.ศ. 2359 – 2364) ได้ให้หนานมทวัญ (ต่อมาคือ พระเจ้ามโหตรประเทศ) ออกไปตรวจเขตแดนและทำสัญญากับละโว้เจ้าเมืองยางแดง

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2372 พระยาพุทธวงศ์เจ้าเมืองเชียงใหม่น (พ.ศ. 2368 – 2389) ให้เจ้าราชวงศ์พระยาอาโน คุมไพรไปตรวจเขตแดนและทำสัญญากับเจ้าพบางเจ้าเมืองยางแดงที่ตำบลท่าบ้านอ่อง

ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2414 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่น (พ.ศ. 2413 – 2440) ให้น้อยปัญญา นายโปลิศเมืองขม หนานชื่น น้อยมทวัญ นานมทวัญ พระยาเกียรติ พระยาขันธคำออกไปทำสัตย์สัญญากับเมืองยางแดงถึงบ้านอ่องและเมืองขมขม

ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2425 พระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าเมืองเชียงใหม่น (พ.ศ. 2413 – 2440) ให้เจ้าราชสัมพันธ์ราช ออกไปทำหนังสือสัญญาปักปันเขตแดนกับเมืองยางแดงจนถึงเมืองแม่ฮ่องสอนและได้ทำหนังสือสัญญากันด้วย (ดู นครพันธุ์รงค์ ปัญหาชายแดนไทย – พม่า, 2540: หน้า 353 – 354)

(3) พ.ศ. 2342 สมัยพระเจ้ากาวิละ ให้กองทัพไป “เทครัว” มาไว้เชียงใหม่น ดังมีความว่า “ศักราช 1161 ตัว ปลี กัดเม็ด พระเป็นเจ้าเกณฑ์เจ้าคำมูลเป็นแม่ทัพคุมริพล 300 ขึ้น ไฟตีฟ้าคำเครื่องอันมาตั้งเมืองปู ฟาคำเครื่องถูกสึนาคตาย ได้เมืองปูแล้ว เจ้าคำมูลก็รวดยกริพลข้ามแม่น้ำคง ไฟฟากตะวันตกเข้าตีเอาบ้านจัวลาย บ้านสะต๋อย ส้อยไร ทำข้างบ้านนา ท่งอ้อ ได้หมื่นขวางจัวลายแลเมียฟ้าเครื่อง กวาดเอารอบครัวลูกบ่าวไพร่ลงมาใส่บ้านเมือง (ดู ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่น ฉบับเชียงใหม่น 700 ปี, หน้า 130)

นำคนบ้านจัวลายมาไว้ที่ข้างวัดหมื่นสาร เกิดเป็นชุมชนครัวเงินที่ข้างวัดหมื่นสาร ต่อมาเรียกชุมชนวัดหมื่นสารบ้านจัวลาย ส่วนหนึ่งไว้ข้างวัดศรีสุพรรณ ซึ่งเป็นชุมชนครัวเงินเช่นกัน คนทั้งสองชุมชนถือว่าบรรพบุรุษเป็น “ชาวคง” มาจากลุ่มน้ำคง (Salween) พระสงฆ์ในวัดศรีสุพรรณและวัดพอกเปีย สมัยรัชกาลที่ 5 จึงนับเป็นนิกายคง

(4) พ.ศ. 2345 พระเจ้ากาวิละร่วมกับกองทัพกรุงเทพฯ เข้าตีเชียงแสนสามารถขับไล่พม่าออกไปได้สำเร็จ จากนั้นนำทัพเข้าตีเมืองต่าง ๆ ตอนบน เช่น เมืองป่าน เมืองตองกาย เมืองต่วน บ้านซิดชม บ้านสะต๋อยสอยไร บ้านวังลุง บ้านวังภาค เมืองปู เมืองสาต เมืองเจด เมืองกุน รวมทั้งเมืองหลวง เมืองกายเมืองเร เมืองของ เมืองเชียงขวาง เมืองวะ เมืองลง เมืองขุน เมืองเซ เมืองราย เมืองเจ่ง ท่าลอ เมืองพาน เมืองม้า เมืองลา เมืองวัง เมืองภาค เมืองสูง ในสิบสองพันนา “เทครัว” นำกำลังคนมาไว้ที่เชียงใหม่นตั้งแต่ พ.ศ. 2347

4. การค้าทางบกกระหว่างเมืองในลุ่มน้ำคง (Salween) กับเชียงใหม่น

เมืองเหล่านี้มีการค้าทางบกติดต่อกันตลอด ดังรายงานของหลวงประจำคดีกิจ ข้าหลวงสำรวจเขตแดนตอนหนึ่งดังนี้ “การส่งสรรพไปมาค้าขายกับลูกหาบ ลูกค้าโคต่างนั้น ลูกค้าทางเมืองเชียงใหม่นมากกว่าทางอื่น และทางเมืองเชียงคอง เมืองนาย ไคคำ หมอกใหม่ เชียงทอง เมืองป่าน เมืองสาต เมืองปู ลูกค้าเมืองใกล้เคียงซึ่งจรไปมาและแวะซื้อ ขายรายระยะทางไปมา

สินค้าเมืองสาต คือ ข้าวสาร ยาสูบ ฝ้าย จี๊ฝี่ พริก หอม กระเทียม เลือดล้า ลูกค้าหาบบ้าง โคต่างบ้าง ปีหนึ่งมาอยู่อย่างน้อย อยู่ใน 200 โคถึง 400 ถึง 500 โคก็มี

สินค้าเมืองนาย คือ ใบมันใช้ฆวนบุหรี 1 เกลือทราย พม่าเป็นเกลือหุง 1 หมวกทำด้วยกาบบง 1 ปีหนึ่งประมาณ 3 – 4 หมู หมูละ 20 – 30 หาบ อยู่ในปีละ 70 – 80 หาบ

สินค้าเมืองไคคำเครื่องเหล็ก พรำมีด จอบ เสียม เครื่องมือต่าง ๆ โอ่ง แอบลงรัก จำหลักลายสีต่าง ๆ มาปีละ 5 – 6 หมู หมูละ 20 – 30 หลังวัว ปีหนึ่งอยู่ใน 200 – 300 หลังวัว

สินค้าเมืองหมอกใหม่ มีน้ำอ้อย ยาสูบ สีเสียด เครื่องภาชนะ ปั้นด้วยดิน พระแก้ว ฟองน้ำกล้ายศิลาอ่อน มาปีละ 3 – 4 หมู หมูละ 20 – 30 หาบ

สินค้าเมืองเชียงทอง มีส้มจุก พลุสด พลุนาบ พลุหนึ่ง มาปีละ 3 – 4 หมู หมูละ 20 – 30 หาบ โคต่างบ้าง

เมืองเลน เมืองลอยเจต ผืนส่อ ไหมส่อ ผ้า เครื่อง ภาชนะทองเหลืองส่อ เครื่องภาชนะทองแดงส่อ ตัวส่อ แพรส่อ หมวกสานฟางข้าวสาลืออย่างส่อ ต่างหลังม้าบัง ต่าง หลังลาบัง หาบมาบัง ปี่ละ 4 – 5 พวง พวงละ 50 – 60 เป็นอย่างมาก

นอกจากนี้บรรดาเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องภาชนะ ใช้สอยต่างๆ ของบริโภค หมากแห้ง ปลาเกลือ ปลาร้าเกลือ ข้าวสาร สีเสียด บรรทุกจากเมืองนครเชียงใหม่เป็นพื้น ข้าวสารซึ่งต่างโคไปจากแขวงเมืองงาน เมืองเชียงดาว เมืองฝาง ปีหนึ่งประมาณ 3,000 – 4,000 หลังโค เกลือได้ปีหนึ่ง ประมาณถึงหมื่น หมื่นเศษหลังโค เกลือทรายหุงมาแต่อังวะ ประมาณปีละร้อย ร้อยเศษหลังโค โคตัวหนึ่งต่างได้น้ำหนัก เพียง 30 – 40 ชั่งจัน (ดูรายงานหลวงประจำคดีกิจ ข้าหลวงสำรวจเขตแดนเรื่องภูมิประเทศเขตแดนฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือเมืองนครเชียงใหม่และเมืองต่วน เมืองหาง เมืองจวด เมืองทา เมืองสาต และอื่น ๆ ใน นคร พันธุ์รงค์ **ปัญหาชายแดนไทย – พม่า 2540** หน้า 326 – 3348 ภาคผนวก ฉ)

รายงานดังกล่าวเห็นสภาพการค้าทางบกกระหว่างเมือง ในลุ่มน้ำคง (Salween) กับเชียงใหม่และทางตอนเหนือไปถึงเชียงตุง ยูนนาน โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางสำคัญ

5. ตะวันตกบุกเพื่อพระเจ้าและเงินตรา

นับตั้งแต่ยุโรปยุคกลางเป็นต้นมา คริสตศาสนาเป็นสถาบันหลักที่มีอำนาจคู่กับรัฐ มีการทำสัญญา(Contracts) ระหว่างศาสนจักรกับรัฐ เกิด **ลัทธิอุปถัมภ์ศาสนาหรือ ปาโตรอาโด (Padroado)** ผู้มีค้ำให้ผู้ปกครองรัฐที่ทำสัญญา มีบทบาทมากในการบริหารและสนับสนุนพระศาสนจักร

ลัทธิอุปถัมภ์ศาสนาหรือปาโตรอาโด (Padroado) ขยายวงกว้างไปถึงดินแดนอาณานิคมด้วย ดังนั้นการสำรวจทางทะเลของโปรตุเกสและสเปนได้เริ่มขึ้น โปรตุเกสเริ่มก่อน ตั้งแต่สมัยเจ้าชายเฮนรีพระเจ้าไอรอสของพระเจ้ายอห์นที่ 1 (ค.ศ. 1385 – 1433/พ.ศ. 1928 – 1976) เจ้าชายเฮนรีเดินเรือจากโปรตุเกสไปทางทิศตะวันออกจนถึงเมืองเซวต้า (Ceuta) ในเมาริตาเนีย ชายฝั่งทะเลของทวีปอาฟริกาเหนือ และยึดเมืองนี้ไว้ได้ใน 21 สิงหาคม ค.ศ. 1415/พ.ศ. 1958 พระสันตปาปา ทรงตั้งให้เซวต้า (Ceuta) เป็นสังฆมณฑลขึ้นกับสังฆมณฑลในโปรตุเกส เป็นการสนับสนุนให้โปรตุเกสค้นดินแดนใหม่ในมหาสมุทรอินเดียเพื่อนำคริสตศาสนาเข้าไปพร้อมอำนาจในการปกครองดินแดนใหม่

ขณะที่ประเทศสเปนสนับสนุนให้คริสโตเฟอร์ โคลัมบัสเดินทางไปทางทิศตะวันตกเพื่อค้นหาอินเดีย แต่ใน ค.ศ. 1492/พ.ศ. 2035 คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส กลับไปพบดินแดนอเมริกา

พระสันตปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 6 ได้ออกเอกสารลงวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1493/พ.ศ. 2036 ลากเส้นแบ่งดินแดนในโลกโดยแยกเป็น 2 ฝั่ง กันเขตด้วยการลากเส้นสมมติจากขั้วโลกใต้ผ่านราว ๆ 100 ลึกตะวันตกของเกาะอาโซราซ (Azores) และเคป เดอ แวร์ด (Cape de Verd) ซึ่งหมายถึงทางซีกโลกตะวันตกเป็นของสเปนและทางซีกโลกตะวันออกเป็นของโปรตุเกส เป็นการเปิดศักราชค้นหาดินแดนแห่งใหม่ของทั้งสองประเทศอย่างชัดเจนตั้งแต่นั้นมา (ดูบาทหลวงสุรชัย ชุ่มศรีพันธุ์ “คาทอลิกโปรตุเกสในอยุธยา” เอกสารสัมมนาทางวิชาการความสัมพันธ์อยุธยา – โปรตุเกส จัดโดยสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 26 – 28 ก.ค. 2549, หน้า 34 – 37) โดยถือเป็นการกระทำในนามของพระเจ้า

โปรตุเกสเริ่มหาเส้นทางเดินเรือมายังเอเชียตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ด้วยแรงจูงใจที่ต้องการแสวงหาสินค้าเครื่องเทศ ซึ่งเป็นสินค้าที่มีราคาสูงในยุโรป

โปรตุเกสตั้งสถานีการค้าแห่งแรกในเอเชียที่เมืองโคชิน ชายฝั่งมะละบาร์ด้านใต้ของเมืองกาลิคัต เมื่อราว ค.ศ. 1500 (พ.ศ. 2043) กษัตริย์โปรตุเกส แต่งตั้งฟรานซิสกู ดี อัลเมย์ดา (Francisco de Almeida) เป็นอุปราชอินเดียคนแรก ตั้งแต่ ค.ศ. 1505 (พ.ศ. 2048)

มีการรบกันกับคนพื้นเมืองใน ค.ศ. 1509 (พ.ศ. 2052) ที่นอกชายฝั่งเกาะคิว โปรตุเกสชนะได้สถาปนาอำนาจเหนือชายฝั่งมะละบาร์ แต่งตั้งอะฟองซู ดี อัลบูแควร์ก (Afonso de Albuquerque) เป็นผู้ว่าการรัฐโปรตุเกสเอเชียเมื่อ ค.ศ. 1510 (พ.ศ. 2053) เขาได้ดำเนินนโยบายสร้างจักรวรรดิโปรตุเกสเอเชีย โดยเข้ายึดเมืองกัว เมื่อ ค.ศ. 1510 (พ.ศ. 2053) แผ่อำนาจทางทะเลเข้ายึดมะละกาในค.ศ. 1511 (พ.ศ. 2054) และยึดเมืองฮอร์มุซใน ค.ศ. 1515 (พ.ศ. 2058) เพื่อควบคุมเส้นทางการค้าเครื่องเทศในมหาสมุทรอินเดีย โดยใช้เมืองกัวเป็นศูนย์กลางตั้งแต่ ค.ศ. 1530 (พ.ศ. 2073)

หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปไม่นานก็เกิดลัทธิล่าอาณานิคม (Colonialism) รอบสองนำโดยอังกฤษ ฝรั่งเศส ส่งเสริมให้บริษัทการค้าของรัฐบาลตนเข้าแย่งชิงและยึดครองตลาดแห่งใหม่ในเอเชีย โดยอังกฤษรุกคืบเข้าเขตอิทธิพลของโปรตุเกสมหาอำนาจรอบแรกและเกิดความขัด

แย่งกับคนในเอเชียบ่อยครั้ง ในที่สุดอังกฤษก็สามารถยึดครองอินเดียทั้งในส่วนของประเทศ ฝรั่งเศษและส่วนอื่น ๆ ทั้งหมด

พื้นที่ที่ต้องรุกรานต่อไปคือ พม่า อังกฤษได้มีเรื่องขัดแย้งกับพม่าถึงขั้นก่อสงครามขึ้นถึง 3 ครั้งคือครั้งแรกเมื่อมีนาคม พ.ศ. 2366 – 2368 ทำให้พม่าต้องลงนามในสนธิสัญญายันดาโบ (The Treaty of Yandaboo) เมื่อ พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) เสียยะไข่ (Arakan) ตะนาวศรี (Tennasserim) อัสสัม (Assam) ให้แก่อังกฤษและยอมรับว่าฉัฏปุระ (Manipur) เมืองคะชา (Cachar) เมืองเจนเตีย (Jantia) เป็นดินแดนในอารักขาของอังกฤษพร้อมค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่อังกฤษเป็นเงิน 10 ล้านรูปีซึ่งมีค่าขณะนั้นเท่ากับ 1 ล้านปอนด์สเตอร์ลิง

อังกฤษทำสงครามกับพม่าครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2395 – 2396 พม่าต้องเสียร่างกุ้งและมณฑลหงสาวดี (Pegu Province) แก่อังกฤษและครั้งที่สาม เมื่อ พ.ศ. 2428 ทำให้พม่าต้องเสียเอกราชถูกรวมดินแดนเข้ากับเขตปกครองอินเดียของอังกฤษ (British India) ตั้งแต่กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2428

ผลของสงครามกับอังกฤษสร้างความขมขื่นแก่ชาวพม่าอย่างมาก ข้าราชการคนหนึ่งของพม่าเขียนจดหมายอธิบายสถานการณ์ของความน่ากลัวในขณะนั้น ด้วยการนำเอาข้อความจากเพลงร้องพื้นเมืองที่ร้องกันในถนนทั่วไปในกรุงอังวะ ดังตัวอย่างเช่น

สาวงามที่รัก	เธอจักได้เสีย
เมื่อเจดีย์เหลือ	แต่ซากเกิดแสง
ฉันจะล่องเรือ	หลวงลงดั่งแจ้ง
ไปได้เพื่อแสวง	หาใหม่ให้พลัน

(ชายหนุ่มทั้งหลายต้องลงไปยังพม่าภาคใต้ไม่ช้าก็เร็วเพื่อไปรบเข้าศึก)

ในเรือลำน้อย	พาลอยตามน้ำ
คำนึงนางงาม	เมื่อยามจากไกล
ข้าขอลาลับ	วับจากดวงใจ
จงแต่งงานใหม่	แต่งงานใหม่ได้พลัน

(ชายหนุ่มทั้งหลายต้องเดินทางไปรบยังพม่าภาคใต้และถูกฆ่าตาย ภริยาเบื้องหลังต่างเป็นหม้ายด้วยกัน)

(ดู หม่อง ทิน อ่อง ประวัติศาสตร์พม่า แปลโดย เพ็ชร สุมิตร กรุงเทพฯ:โครงการตำราฯ, 2519: หน้า 136)

ความโหดร้ายของทหารอังกฤษต่อพม่าได้ถูกบันทึกโดยชาวอังกฤษซึ่งรู้สึกขายหน้า มีความตอหนึงดังนี้

ได้ดั้นมะม่วงอันรุ่มร้อน

หัวหน้าชาวพม่าผู้หนึ่งยืนอยู่

เขาถูกจับเป็นนักโทษ

และมีเวลาจำกัด

ครั้นแล้วก็ถูกเอาเชือกรัดคอ

แขวนขึ้นไปบนต้นไม้

ได้ดั้นมะม่วงอันรุ่มร้อน

ร่างที่ปราศจากชีวิตห้อยอยู่

แม้ว่าตัวจะถูกผูกอยู่ แคว้นญานเสรี

ท่องเที่ยวไปอย่างมีความสุข

หาทางแก้ปัญหาลึกกลับทั้งหลาย

ปัญหาลึกกลับนับพัน

ได้ดั้นมะม่วงอันรุ่มร้อน

มีพุทธวิหารเล็กๆวิหารหนึ่ง

เด็กเล็กต่างพากันมากูกเข้าสวดมนต์

บนพื้นทรายอันรุ่มร้อน

ในที่ซึ่งวัฒนธรรมตะวันตก

อาจฝังรกรากบนแผ่นดินตะวันออก

(ดู หม่อง ทิน อ่อง ประวัติศาสตร์พม่า แปลโดย เพ็ชร สุมิตร กรุงเทพฯ: โครงการตำราฯ, 2519: หน้า 169 – 170)

ขณะเดียวกันด้านจีน หลังจากอังกฤษรบชนะพม่าครั้งแรกแล้ว อังกฤษก็มีศึกกับจีน เรียกว่าสงครามฝิ่น (Opium War) ใน พ.ศ. 2382 – 2385 ทำให้จีนต้องแพ้แก่ “คนป่าเถื่อนผมแดง” (Red-Hair Barbarian) ต้องยอมเปิดเมืองท่า 5 แห่ง ต้องยกฮ่องกงให้อังกฤษเช่าเป็นเวลา 99 ปี และต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามจำนวนมาก (ดู วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516: หน้า 32 – 36 และพรพรรณ จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้านคร เชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2401 – 2445) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517: หน้า 27 – 44)

ทั้งพม่าและจีน เป็นอาณาจักรใหญ่ในทวีปเอเชีย แต่ อังกฤษและมหาอำนาจตะวันตกอื่นเช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน ฯลฯ ก็มีชัยเมื่ออังกฤษเข้ามาติดต่อสยามเมื่อ พ.ศ. 2398 หลังสงครามกับพม่าครั้งสองปี สยามในรัชกาลที่ 4 ก็ยอมลงนามในสัญญาเบาว์ริง เมื่อ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 หลังจากนั้นประเทศต่างๆ ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาทยอยเข้ามาขอให้ไทยทำสัญญาแบบเดียวกัน (สหรัฐ และฝรั่งเศสมา พ.ศ. 2399 โปรตุเกส และเดนมาร์กมา พ.ศ. 2401 เนเธอร์แลนด์มา พ.ศ. 2403 รัสเซียมา พ.ศ. 2404 เป็นต้น) ซึ่งเป็นสนธิสัญญาไม่เสมอภาค(Unequal Treaties) เปิดโอกาสให้มหาอำนาจตะวันตกเข้าทำการค้าอย่างมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตั้งแต่นั้นมา (ดู ทรงศรี อัจฉรณ การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับ ประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506: หน้า 53 – 60)

หลังจากการลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวไม่นาน บริษัทการค้าของชาวต่างประเทศก็เข้ามาตั้งในกรุงเทพฯ เช่น บริษัทบอร์เนียว จำกัด (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2399) บริษัทสกอตแลนด์กัมปะนี (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2399) บริษัทเรมีเดอมองดินยี (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2400) บริษัทฟิคเดนแพค แอนด์กัมปะนี (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2401) บริษัทเอมาร์ควอลด์ แอนด์กัมปะนี (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2401) (ดู หนังสือพิมพ์บางกอกกอลันเดอร์ ประจำปีพุทธศักราช 2410)

ก่อนที่อังกฤษเข้าติดต่อให้ลงนามในสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ดังกล่าวนั้น พ่อค้าชาวอังกฤษในพม่าซึ่งเข้ามาตั้งบริษัทป่าไม้และบริษัทการค้าต่างๆ ก็เข้าติดต่อกับเชียงใหม่ แล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2372 ตรงกับสมัยพระยาพุทธวงศ์เจ้าหลวงองค์ที่ 4 ครองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2369 – 2389) โดยพ่อค้าชาวอังกฤษชื่อ ดร.ริชาร์ดสัน ได้เข้ามาติดต่อขอซื้อช้าง โค กระบือจากราชฐานในเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เนื่องจากในเมืองมอญเกิดโรคระบาดสัตว์ล้มตายจำนวนมาก ราษฎรได้ขายสัตว์ที่ ดร.ริชาร์ดสัน ต้องการไป จนเจ้าหลวงเชียงใหม่รู้สึกว่าจะทำให้สัตว์ใช้งานในเชียงใหม่ขาดแคลนได้ จึงมีคำสั่งห้ามไม่ให้ราษฎรขายโค กระบือ และช้างอีก แต่ก็เกิดปัญหาเพราะราษฎรส่วนหนึ่งรับเงินจากพ่อค้าชาวอังกฤษแล้ว ทำให้ ดร.ริชาร์ดสัน ต้องร้องเรียนต่อกรุงเทพฯ (ดู สวัสดิ์ อ่องสกุล ประวัติศาสตร์ล้านนา, 2539: หน้า 332 – 333)

ทางกรุงเทพฯ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ส่งพระยาสุเรนทร์ราชเสนามาเชียงใหม่เพื่อแก้ไขปัญหา โดย

ถือหลักว่าช้างโค กระบือ เป็นของห้ามซื้อขายออกนอกประเทศ ต้องเก็บไว้ใช้ในการส่งเสบียงยามสงคราม และใช้กระบือทำนา ส่วนราษฎรที่รับเงินมาแล้วไม่ได้ส่งสัตว์ให้พ่อค้าต้องคืนเงินให้พ่อค้า หากไม่สามารถคืนเป็นเงินก็ต้องคืนเป็นโค กระบือจนครบ (ดู สวัสดิ์ อ่องสกุล เรื่องเดียวกัน, 2539: หน้า 332 – 333)

นอกจากพ่อค้าชาวอังกฤษแล้ว คนในบังคับของอังกฤษในพม่าเช่นพม่าและมอญจากมะละแหม่งก็เข้ามาเริ่มทำธุรกิจป่าไม้ในเขตล้านนาตั้งแต่ พ.ศ. 2383 ยิ่งเมื่ออังกฤษสามารถยึดพื้นที่พม่าในสงครามครั้งที่สอง(พ.ศ. 2395 – 2396) ได้ร่างกึ่งและมณฑลหงสาวดี บริษัทป่าไม้ของอังกฤษเช่น บริษัทบริติช บอร์เนียว (British Borneo Company Ltd.) (ตั้ง พ.ศ. 2432/ค.ศ. 1889 มี มร.หลุยส์ ที ลีโอโนเวนส์ เป็นผู้จัดการทั่วไป) บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา (Bombay Burmah Trading Corporation Ltd.) (เข้ามา พ.ศ. 2435/ค.ศ. 1892) และ บริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest Company Ltd.) ซึ่งมีกิจการป่าไม้ในเขตอินเดียและหัวเมืองมอญก็ขยายกิจการเข้าสู่ดินแดนล้านนา โดยระยะแรกต้องติดต่อขอเช่าพื้นที่ในเชียงใหม่จากเจ้าหลวงเชียงใหม่ จ่ายค่าเช่าและค่าต่อไม้เป็นค่าตอบแทนเจ้าของป่า (ดู สวัสดิ์ อ่องสกุล เรื่องเดียวกัน, 2539: หน้า 334 – 335)

นอกจากอังกฤษแล้วยังมีมหาอำนาจชาติอื่นที่เข้ามาทำกิจการป่าไม้ เช่น ฝรั่งเศสซึ่งมาประชิดพรมแดนด้านตะวันออกมีบริษัทเรมีเดอมองดินยี (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2400) สหรัฐอเมริกามีบริษัท เอ.อาร์ ชาร์กเกอร์ (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2399) เยอรมันมีบริษัทเอมาร์ควอลด์แอนด์กัมปะนี (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2401) และบริษัทฟิคเดนแพคแอนด์กัมปะนี (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2401) เดนมาร์กมีบริษัทอีสต์เอเชียติกของเดนมาร์ก (ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2402) แต่ละบริษัทเข้ามาตั้งสำนักงานที่กรุงเทพฯ แล้วส่วนหนึ่งได้ขยายกิจการทำป่าไม้ในภาคเหนือด้วยภายใต้โอกาสที่ได้เปรียบ ได้รับผลประโยชน์มหาศาล

บริษัทเหล่านี้ได้ดำเนินกิจการป่าไม้ในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน โดยแบ่งเป็น 2 แบบ คือ

(1) การทำป่าไม้ในบริเวณ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน บริษัทจะทำการเช่าหรือขอสัมปทานจากเจ้าของป่าหรือเจ้าผู้ครองนครหรือเจ้าหลวงโดยตรง เพราะบรรดาเจ้านายในเมืองเหล่านี้ ไม่ได้ดำเนินการทำป่าไม้ด้วยตนเอง แต่หาผลประโยชน์จากการให้สัมปทานการทำป่าไม้เป็นคราวๆ ตามที่ตกลงกัน เจ้านายผู้เป็นเจ้าของป่าจึงมีรายได้จากการเก็บค่าต่อไม้ ค่าขายช่วงป่า ค่าตรา เป็นต้น บริเวณดังกล่าวจึงให้สิทธิในการกิจการป่าไม้แก่ผู้เช่าอย่างเต็มที่

(2) การทำป่าไม้ในบริเวณเมืองแพร่และน่าน บรรดาเจ้านาย พญาท้าวแสนเป็นผู้ดำเนินการป่าไม้ด้วยตนเอง ไม่ได้อนุญาตให้บุคคลอื่นเข้าดำเนินการ บรรดาเจ้านายในแพร่ น่าน จึงหาเลี้ยงชีพในการทำป่าไม้และขายไม้ให้แก่บริษัทโดยตรง

ป่าไม้ในเขตลุ่มน้ำคง (Salween) ลุ่มน้ำปิง – วัง – ยม – น่าน อุดมสมบูรณ์ยิ่ง ธุรกิจป่าไม้ระหว่างดินแดนพม่ากับล้านนาจึงเฟื่องฟู ใน พ.ศ. 2428 หลังยึดครองพม่าได้วิสุทธกร อังกฤษ 2 คนคือ นายอาร์ชบิชอป อาร์ โคลสูลและนายฮอลด์ฮิลเทล จึงได้ติดต่อรัฐบาลสยามขอสำรวจเส้นทางทำทางรถไฟจากมะละแหม่งผ่านภาคเหนือของสยามที่ระแหง (ตาก) ขอเสนอนี้เป็นแรงผลักดันให้รัชกาลที่ 5 ต้องโปรดฯ ให้มีโครงการสร้างรถไฟสายเหนือใน พ.ศ. 2430 โดยจ้างเซอร์แอนดรู คลาร์ก (Sir Andrew Clark) และบริษัทป็นชาร์ด แมก ทักการ์ด โลเธอร์ (Messrs Punchard, Mae Taggart, Lowther & Co.) ทำการสำรวจเส้นทางรถไฟสายเหนือ กรุงเทพฯ – เชียงใหม่ และต้องเร่งดำเนินการปฏิรูประบบราชการในสยามเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง

ขณะเดียวกันอังกฤษก็ต้องการให้สยามคุ้มครองคนอังกฤษและคนในบังคับของอังกฤษในดินแดนล้านนา ดังนั้นจึงมีการลงนามในสัญญาเชียงใหม่ (The Treaty of Chiangmai) ในพ.ศ. 2416 และพ.ศ. 2426 มีผลเร่งรัดให้รัชกาลที่ 5 ต้องส่งข้าหลวงมาประจำในนครเชียงใหม่ดูแลพื้นที่ 3 เมืองคือ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เรียกว่า ข้าหลวงสามหัวเมือง ข้าหลวงสามหัวเมืองคนแรกคือ พระนรินทรราชเสนี (พุม ศรีไชยันต์) ปลัดบัญชีกรมพระกลาโหมเดินทางตามลำน้ำแม่ปิงขึ้นมาประจำที่เชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2416 ข้าหลวงสามหัวเมืองคนที่สองคือ พระยาราชสัมมากร (เลื่อน สุรนนท์) เดินทางตามลำน้ำแม่ปิงขึ้นมาประจำที่เชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2426 โดยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงข้าหลวงสามหัวเมืองตอนหนึ่งว่า “การที่ปะนข้าหลวงสามหัวเมืองนี้ต้องถือว่าเป็นผู้รักษาอำนาจแลรักษาคำสั่งกรุงเทพฯ ที่จะให้เป็นไปตามคำสั่งทุกประการ แลต้องรู้ความประสงค์ของกรุงเทพฯ ว่าเราถือว่าเมืองเชียงใหม่ยังไม่เป็นพระราชอาณาเขตของเราแท้ เพราะยังเป็นประเทศราชตราบไคแต่เราก็ไม่ได้คิดจะรื้อถอนวงษตระกูลมิให้เป็นประเทศราชปนแต่อยากจะถ้อยยึดเอาอำนาจที่จริง (ดู สรัสวดี อ๋องสกุล เรื่องเดียวกัน, พ.ศ. 2539: หน้า 358 – 359)

6. อังกฤษเข้าครอบครองฝั่งตะวันตกของน้ำแม่คง (Salween)

เมื่ออังกฤษมีธุรกิจป่าไม้ในลุ่มน้ำคง และดินแดนล้านนาก็เกิดปัญหาข้อขัดแย้งกับเมืองต่าง ๆ ในลุ่มน้ำคงและเชียงใหม่เป็นประจำ ช่วง พ.ศ. 2432 – พ.ศ. 2435 จึงมีการเจรจาและตกลงเรื่องเขตแดนระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลสยาม ดินแดนที่เป็นปัญหามี 5 ส่วนคือ

ก. ดินแดนของกะเหรี่ยงยางแดงฟากตะวันออกของแม่น้ำคง (Salween)

ข. ดินแดนฟากตะวันออกแม่น้ำคง (Salween) ของเมืองหมอกใหม่ (เมืองใหม่และเมืองสgun)

ค. ดินแดนฟากตะวันออกแม่น้ำคง (Salween) ของเมืองปัน (Pan) (มีเมืองเล็ก ๆ 4 เมือง คือ เมืองทา เมืองจวด เมืองหางและเมืองต่วนรวมเมืองปัน (Pan) ด้วยเรียกว่าหัวเมืองเงี้ยวทั้งห้า) (ต่อมามีคนอ่านเมือง Pan เป็นเมืองพาน ทำให้หาในแผนที่ไม่พบ)

ง. เมืองสาค

จ. เมืองเชียงตุงและเมืองต่าง ๆ ตามลุ่มน้ำแม่โขง

รายงานของกองข้าหลวงสำรวจเขตแดนฝ่ายอังกฤษได้สรุปว่า “บัดนี้รัฐบาลอังกฤษจะไม่ยอมที่จะรื้อฟื้นเรื่องกรุงสยามอ้างว่าที่เหล่านี้เป็นของกรุงสยามขึ้นว่าอีกแต่จะกล่าวได้ว่าบรรดาคำพยานหลักฐานทั้งปวงซึ่งกองสำรวจเขตแดน (ของอังกฤษ) ได้ทราบนั้นก็ทำให้เห็นว่าการที่ตกลงทั่วไปในเรื่องนี้เป็นการถูกต้องแล้ว และแสดงให้เห็นว่าคำที่อ้างว่าเป็นของไทยนั้นไม่มีหลักฐานมั่นคง”

สำหรับเมืองสาค เมืองเชียงตุง และเมืองอื่น ๆ ในลุ่มน้ำแม่โขงนั้น รายงานของกองข้าหลวงสำรวจเขตแดนฝ่ายอังกฤษสรุปว่า “ดินแดนของเมืองสาคทั้งหมดหรือส่วนมากตั้งอยู่พื้นดินแดนลุ่มแม่น้ำสาละวินว่าด้วยภูมิประเทศแล้วเมืองสาคติดต่ออยู่ใกล้ชิดกับเมืองเชียงตุงยิ่งกว่าเมืองอื่น ๆ และถ้าจะพูดถึงเรื่องการรักษากันเมืองเมืองสาคก็เกี่ยวกับเมืองเชียงตุงเหมือนกัน นอกจากนี้พวกท้าวพระยาเมืองเชียงตุงก็ได้รักษาอยู่ในเมืองสาคจนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2432 เพราะเหตุนี้รัฐบาลอังกฤษจึงเห็นตกลงว่าเมืองสาคนี้นับว่าเป็นเมืองขึ้นของเมืองเชียงตุง ในขณะที่กองข้าหลวงอังกฤษกำลังสำรวจเขตแดนอยู่นั้นเมืองเชียงตุงก็ได้ยอมสวามิภักดิ์ขึ้นต่อกรุงอังกฤษ และเขตเมืองที่ติดต่อกันกับเมืองเชียงตุงก็เป็นแผ่นดินซึ่งอยู่ในความป้องกันของรัฐบาลอินเดีย กองแผนที่ก็ได้ออกไปสำรวจเขตแดนทางทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองเหล่านี้และได้

สืบสวนเขตแดนเมืองเล็กแขวงน้อยที่เชื่อว่าเป็นเมืองขึ้นของเชียงตุง เมืองเหล่านี้นอกจากเมืองสาตแล้วคือเมืองเชียงแสน เมืองเชียงแขง แต่ในเวลาที่ยังทำแผนที่นี้ไม่สำเร็จบริบูรณ์ รัฐบาลอังกฤษต้องรักษาอำนาจในที่แผ่นดินหรือในสิ่งอื่น ๆ ซึ่งจะเห็นว่าเป็นของเมืองที่กล่าวนี้ไว้ก่อน เมื่อทำแผนที่ที่มีผลประการใดก็จะแจ้งความให้รัฐบาลสยามทราบตามเวลาอันควร” (คุณคร พันธ์ธรงค์ **ปัญหาชายแดนไทย – พม่า**, 2540: หน้า 237 – 242)

กล่าวโดยสรุปบันทึกของรัฐบาลอังกฤษที่ส่งให้รัฐบาลสยามเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2433 คือ รัฐบาลอังกฤษถือว่าดินแดนหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออก หัวเมืองเงี้ยวทั้งห้าในลุ่มน้ำคง (Salween) ซึ่งอุดมด้วยป่าไม้สัก เป็นของอังกฤษโดยไม่มีข้อที่จะถกเถียงอีก ส่วนเมืองเชียงแสน เชียงแขงเป็นเขตกำลังพิจารณาอยู่ จากนั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และผู้ว่าการเมืองยางแดงของอังกฤษคือ มิสเตอร์ เอช เอ ฮอชตอน (H.A.Hoghton) ก็มีหนังสือถึงเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอน อ้างว่าเขตแดนยางแดงฝั่งตะวันออกของแม่น้ำคง (Salween) รัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลสยามได้ตกลงกันแล้ว เพราะฉะนั้นขอให้ถอนคนในบังคับของฝ่ายไทยซึ่งรักษาประจำอยู่ริมลำน้ำคง (Salween) ฝั่งตะวันออกออกเสีย พระยาไกรโกษาข้าหลวงใหญ่เมืองเชียงใหม่ได้ตอบว่าเขตแดนดังกล่าวนี้รัฐบาลสยามต้องขออารักขาป้องกันไว้ไม่ให้พวกยางแดงล่วงเกินเข้ามาในเขตแดนด่านท่าเหล่านี้ จึงให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยรักษาอยู่ตามเดิม (คุณคร พันธ์ธรงค์ **ปัญหาชายแดนไทย – พม่า**, 2540: หน้า 246 – 247)

สยามพยายามอ้างสิทธิเหนือแม่น้ำคง (Salween) โดยยกคำพิพากษาคดีของศาลที่เมืองมะละแหม่งและเบงกอล ซึ่งได้ตัดสินคดีความบนฐานคิดที่ว่าป่าไม้ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำสะลิน (Maitzalin Creek) เป็นดินแดนที่อยู่ในปกครองของเมืองเชียงใหม่ (Zimmay) มาตั้งแต่ พ.ศ. 2411 ซึ่งผลของการพิพากษารูปว่า “แม่น้ำสาละวินเป็นพรมแดนระหว่างรัฐกะเหรี่ยงกับดินแดนของเมืองเชียงใหม่ และถึงแม้ว่าจะมีชาวกะเหรี่ยงบางกลุ่มที่ได้ข้ามแม่น้ำสาละวินมาตั้งรกรากในดินแดนส่วนต่างๆ ของเชียงใหม่ ให้ถือว่าการกระทำได้กล่าวไม่มีหลักฐานเพียงพอในการจะให้หัวหน้ากะเหรี่ยงมีอำนาจเข้าครอบครองดินแดนดังกล่าวได้ แต่ไม่เป็นการเพียงพอที่จะลดอำนาจและสิทธิการปกครองของเจ้าเมืองเชียงใหม่เหนือดินแดนดังกล่าวได้ เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่จึงมีอำนาจอย่างเต็มที่” (คุณคร พันธ์ธรงค์ **ปัญหาชายแดนไทย – พม่า**, 2540: หน้า 253 – 255)

ในทางยุทธศาสตร์หลัก รัฐบาลอังกฤษไม่มีนโยบายมีอาณานิคมติดกับฝรั่งเศส หากอังกฤษก้าวล้ำแม่น้ำคง (Salween) ก็ต้องเผชิญหน้ากับฝรั่งเศสซึ่งกำลังรุกสยามทางด้านตะวันออก มิสเตอร์เวอร์นี่จึงเสนอต่อลอร์ดแลนสดาวน์ สร้างสยามให้เป็นรัฐกันชน (Buffer State) ระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ดังนั้นในการเจรจาระหว่างกรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศกับมิสเตอร์โยนส์กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ซึ่งเริ่มในเดือนมกราคม (ปลายปี) พ.ศ. 2434 อังกฤษจึงเสนอว่ารัฐบาลอินเดียจะยอมยกเมืองเชียงแขง (เมืองสิง) ให้สยามและขอแลกเมืองเงี้ยวไว้เพื่อใช้เมืองเชียงแขง (เมืองสิง) เป็นเมืองกันชน (Buffer State) กับฝรั่งเศส

สยามต่อรองให้อังกฤษยอมรับอีก 2 เรื่องคือ (ก) เขตแดนที่ต่อกับลำน้ำสะละวินทางใต้ที่รัฐบาลอินเดียกล่าวอ้างมาครอบครองเอาเนื้อที่แม่สุลิน ดินแดนเมืองเงี้ยวไปเป็นของกะเหรี่ยงยางแดงเสีย นั้น ให้เลื่อนขึ้นมาทางเหนือเพื่อจะให้ที่เหล่านั้นเป็นของไทย ด้วยได้เสียเงินครึ่งเมื่อเป็นเวลาที่ศาลกงสุล ณ กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2415 และเป็นที่ยังศาลเมืองมะละแหม่งได้ตัดสินเป็นที่ของเมืองเชียงใหม่นั้น ให้เอาน้ำแม่ปายเป็นแดนต่อกับลำน้ำสาละวินข้างใต้เป็นของไทย ต่อสบแม่น้ำปายแล้วจึงเอาสันเขาที่หมายพรมแดนมาแต่อินเดียต่อกับแม่น้ำแม่ น้ำสาละวินปลายแม่น้ำปายเป็นของไทย

(ข) ต้องมีสัญญากันระหว่างไทยกับอังกฤษว่า ถ้าฝ่ายไทยจะมีศึกสงครามกับเมืองอื่นที่เป็นไมตรีกับอังกฤษ อังกฤษจะไม่ถือธรรมที่เป็นกลางแท้ที่ไม่เข้าข้างใดแล้ว ห้ามไม่ให้ส่งสาตราวุธทางแดนที่ต่อกับอังกฤษ เหมือนอังกฤษทำสัญญาช่วยป้องกันศัตรู

ความต้องการในข้อ ข. ของสยามคือ ต้องการให้อังกฤษช่วยเหลือในยามสยามต้องมีศึกกับฝรั่งเศสซึ่งประกาศจะเอาลำน้ำแม่โขงเป็นเขตแดน แต่อังกฤษก็ตั้งเงื่อนไขสำคัญว่า “ไทยจะไม่ยกที่ดินให้แก่ชาติใดก่อนที่จะได้บอกให้อังกฤษทราบ”

การรุกคืบของฝรั่งเศสด้านตะวันออก “บีบ” ให้สยามต้องยอมรับข้อเสนอของอังกฤษ เพื่อยุติปัญหาชายแดนด้านตะวันตก “ฝ่ายอังกฤษยอมยกเมืองเชียงแขง แลหัวเมืองฝ่ายตะวันตกเมืองเชียงแสนถวายไว้ในพระราชอาณาเขต จึงทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานหัวเมืองเงี้ยวและกะเหรี่ยงยางแดง คือที่เรียกว่าเมืองเงี้ยว เมืองใหม่ เมืองทา เมืองจวด เมืองหาง เมืองต่วน เมืองสาต เมืองยวม เมืองตุม เมืองกวน เมืองไฮ

เมืองฮ่งลิก เมืองโก ให้เป็นของอังกฤษ” ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้สักทั้ง 13 เมือง ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 (ร.ศ. 111) (ดู ขจร สุขพานิช “การเสียดินแดน ใน ร.ศ. 111” **ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอกกรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว.ประสานมิตร**, 2518: หน้า 293 – 302 และ นคร พันธุ์ณรงค์ **ปัญหาชายแดนไทย – พม่า**, 2540: หน้า 258 – 263) หลังจากนั้นเจ้านายและราษฎรในเมืองดังกล่าวส่วนหนึ่งได้เข้ามาอยู่ในล้านนา โดยเฉพาะที่เชียงใหม่และสิบสายสกุลมาถึงปัจจุบันเช่นนามสกุล ณ ปั่น

7. เมืองเชียงแขง (เมืองสิง) : เมืองกันชน (Buffer State) อังกฤษกับฝรั่งเศส

เมืองเชียงแขง คือ เมืองสิง ปัจจุบันตั้งอยู่ที่แขวงหลวงน้ำทาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงเป็นเมืองขนาดเล็ก ประชาชนไม่เกิน 2,000 คนอยู่ห่างจากชายแดนลาวและจีนประมาณ 10 กิโลเมตร ห่างจากชายแดนลาวและพม่าประมาณ 30–40 กิโลเมตร เมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงเป็นเมืองเดียวในลาวที่มีพรมแดนติดทั้งจีนและพม่า ประชากรชาวไทมี 2 เผ่าคือ ไทลื้อกับไทเหนือ และเกินครึ่งเป็นชาวเขา เช่นอีก้อ แม้ว เฮ้า ไทลื้อ อยู่ใน 3 หมู่บ้านริมแม่น้ำโขงฝั่งซ้ายได้แก่ บ้านทราย บ้านบ่อ บ้านเชียงแขง

เมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงจึงเป็นเมืองยุทธศาสตร์สำคัญริมแม่น้ำโขงตอนบน ซึ่งมีพรมแดนติดกับจีน – พม่า – ลาว ช่วงศตวรรษที่ 16–18 เป็นยุคที่ตกอยู่ใต้อำนาจพม่า พม่าใช้เมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงเป็นศูนย์กลางเขตพิเศษทางการทหารของพม่าได้ขยายเขตตั้งแต่เชียงแสนทิศใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือจนถึงแคว้นสิบสองพันนา ตำนานเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงระบุว่า สมัยนั้นเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงแบ่งเป็น 2 เขต คือเขตที่อยู่ใต้การปกครองของเจ้าฟ้าโดยตรง มีทั้งหมด 85 หมู่บ้าน กับเขต “ทัพพอง” เป็นเขตพิเศษทางการทหารที่กษัตริย์พมามอบให้เจ้าฟ้าเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงปกครอง ต่อมา มี “ทัพพอง” ที่ขึ้นกับเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงมี 4 ทัพพองคือ (1) เมืองวะ มี 7 หมู่บ้าน (2) เมืองยู่มี 8 หมู่บ้าน (3) เชียงลาบ มี 10 หมู่บ้าน (4) เมืองยอง ทัพพองเหล่านี้ตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง จึงเป็นเสมือนแนวหน้าของพม่าในการป้องกันจีน ส่วนเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงส่วนที่ตั้งฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงคงตกอยู่ในเขตอิทธิพลของจีน ตำนานจึงกล่าวว่า “เมืองเชียงแขงนี้ก็หากฮ่อ (จีน) เป็นพ่อ ม่าน(พม่า) เป็นแม่”

ใน พ.ศ. 2347 (ค.ศ. 1804) เมืองเชียงแสนที่มั่นแห่งสุดท้ายของพม่าในลุ่มน้ำโขงตอนบนได้ถูกล้านนาสมัยพระเจ้ากาวิละยึดครอง ทำให้อำนาจพม่าเหนือหัวเมืองไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ ฝั่งซ้ายแม่น้ำคง (Salween) ลดถอยลงระหว่างนั้นเชียงแขงตกอยู่ภายใน “ขอบเขตแห่งการแทรกแซง” (sphere of intervention) ของเชียงใหม่กับน่าน แต่ไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้น เพราะว่าตั้งอยู่ใน “ขอบเขตอิทธิพล” ของจีนและพม่า

ตำนานเมืองเชียงแขงและเมืองน่านต่างระบุว่ากองทัพเมืองน่านได้เข้าตีดินแดนทางทิศเหนือของเชียงแสนกวาดต้อนชาวเมืองเชียงแสน เมืองสิง และเมืองใกล้เคียงหลายระลอก เช่น ใน พ.ศ. 2348 (ค.ศ. 1805) พ.ศ. 2355 (ค.ศ. 1812) พ.ศ. 2381 (ค.ศ. 1838) ไปตั้งแหล่งใหม่ในเมืองน่าน เมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงต้องส่งผลิตจากป่าไม้ชนิดต่างๆ เป็นส่วยให้กรุงเทพฯ โดยผ่านทางเมืองน่าน

เจ้าฟ้าเมืองเชียงแขงได้ขอความช่วยเหลือจากเจ้ามหายานาน ผู้ปกครองเมืองเชียงตุง ซึ่งสมัยนั้นตกเป็นประเทศราชของพม่า เมืองเชียงแขงกับเมืองเชียงตุงจึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นเมืองพี่เมืองน้อง เจ้านางเมืองเชียงแขงได้สมรสกับเจ้ามหายานานเมืองเชียงตุงมีโอรสคือเจ้ากองโตได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าฟ้าเมืองเชียงแขง เมื่อ พ.ศ. 2405 (ค.ศ. 1862)

พ.ศ. 2424 (ค.ศ. 1881) เจ้าฟ้ากองโตขึ้นครองบัลลังก์ที่เมืองเชียงตุง แต่งตั้งให้เจ้าฟ้าศรีหน่อคำลูกชายของเจ้าฟ้าเชียงแขงองค์ก่อนปกครอง เจ้าฟ้าศรีหน่อคำได้ย้ายเมืองหลวงจากเวียงจอมทอง (เมืองยู่) ข้ามแม่น้ำโขงไปสร้างเมืองใหม่ในที่ราบเมืองสิง – น้ำค้าย สร้างเวียงเมืองสิงสำเร็จใน พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887) ย้ายไพร่พลประมาณ 1,000 คน จากบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขงไปอยู่เวียงเมืองสิงทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงซึ่งห่างจากศูนย์กลางของพมามากขึ้น ดังนั้นหลังจากพระเจ้ามินดงแห่งพม่าสวรรคตใน พ.ศ. 2423 (ค.ศ. 1880) เมืองเชียงแขงยกเลิกส่งเครื่องราชบรรณาการให้ราชสำนักพม่าที่กรุงอังวะ และต่อมาในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2432 (ค.ศ. 1889) เจ้าฟ้าศรีหน่อคำแห่งเมืองเชียงแขงได้มาดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยาต่อหน้าตัวแทนเจ้าเมืองน่าน และยินยอมส่งเครื่องราชบรรณาการให้รัชกาลที่ 5 ที่วัดหลวง เมืองสิง ทำให้ต่อมาสยามอ้างว่าเมืองเชียงแขงเคยเป็นประเทศราชของสยาม

หลังปี พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) อังกฤษยึดกรุงอังวะได้แล้วผนวกพม่าเข้าไว้ในเขตปกครองอินเดียของอังกฤษ

(British India) ตั้งแต่ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2428 อังกฤษอ้างว่า เชียงตุง เชียงแขง และรัฐฉานทั้งหมดเคยเป็นเมืองขึ้นของ พม่า ต้องยอมรับการปกครองของอังกฤษ

ดังนั้นใน พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1890) อังกฤษกับสยามจัดตั้งคณะกรรมการตรวจชายแดน ประกอบด้วยผู้แทนทั้งสองฝ่ายเพื่อกำหนดชายแดนระหว่างอังกฤษกับสยามและตกลงถึงฐานะทางการเมืองของเมืองเชียงแขง

ในที่สุด “ฝ่ายอังกฤษยอมยกเมืองเชียงแขงแลหัวเมืองฝ่ายตะวันตกเมืองเชียงแสนถวายเป็นพระราชอาณาจักร จึงทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานหัวเมืองเจ็ญและกะเหรี่ยงยางแดงคือที่เรียกว่าเมืองเจ๊ะ เมืองใหม่ เมืองทา เมืองจวด เมืองหาง เมืองต่วน เมืองสาด เมืองยวม เมืองตุม เมืองกวน เมืองไฮ เมืองฮ่องลิก เมืองโกให้เป็นของอังกฤษ” ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 (ร.ศ. 111) (คุณกร พันธุ์รงค์ ปัญหาชายแดนไทย – พม่า, 2540: หน้า 258 – 263)

แต่ในปีต่อมา พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) สยามมีปัญหากับฝรั่งเศสที่เรียกว่าวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 รัฐบาลสยามต้องลงนามในสัญญาวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) ยกดินแดนฝั่งซ้ายทั้งหมดของแม่น้ำโขงและบรรดาเกาะดอนที่อยู่ตามลำน้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส และห้ามไม่ให้รัฐบาลสยามตั้งป้อม ศูนย์กลางและค่ายทหารในขอบเขตรัศมี 25 กิโลเมตรบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง มีผลทำให้หัวเมืองฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เช่น เมืองเชียงแขงหรือเมืองสิง ตกเป็นของฝรั่งเศสไป หัวเมืองฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เช่น เมืองยู้ เมืองเชียงลาบ ซึ่งตั้งในรัศมี 25 กิโลเมตร บนฝั่งขวามแม่น้ำโขงเป็นเขตปลอดทหารของสยาม

ที่สำคัญทำให้แม่น้ำโขงกลายเป็นเส้นกั้นเขตแดนใต้การปกครองของอังกฤษกับฝรั่งเศส ซึ่งทั้งสองประเทศเห็นว่าจะต้องใช้เมืองเชียงแขงเป็นเมืองกันชน โดยทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสมีแนวคิดที่ต่างกัน ดังนี้

(1) รัฐบาลอังกฤษเรียกร้องเฉพาะบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงของเมืองเชียงแขงเท่านั้น จึงเสนอให้ “เมืองกันชน” ครอบงำบางเขตที่เคยขึ้นกับเมืองหลวงพระบาง เช่น เมืองหลวงน้ำทาและเวียงภูคา เป็นต้น

(2) รัฐบาลฝรั่งเศสเห็นว่าข้อเสนอของรัฐบาลอังกฤษมีวัตถุประสงค์หลักคือต้องการขัดขวางการค้าขายระหว่างอินโดจีนฝรั่งเศสกับมณฑลยูนนานของจีน รัฐบาลฝรั่งเศสเสนอให้ “เมืองกันชน” ครอบงำทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง นอกเหนือจากดินแดนเมืองเชียงแขงทั้งหมด

การเจรจาของทั้งสองฝ่ายตกลงกันไม่ได้ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2438 (ค.ศ. 1895) นายสเตอร์ลิง(Stirling) รองข้าหลวงอังกฤษในรัฐฉานนำกองทหารเนปาล (Gurkha) และทหารม้าซิกข์ (Sikh) จากอินเดียบุกเข้าเมืองสิง บังคับให้เชียงแขงยอมรับอธิปไตยของอังกฤษเหนือดินแดนเมืองเชียงแขง เจ้าฟ้าศรีหน่อแห่งเชียงแขงไม่ยอมต้องพาคครอบครัวหนีไปอยู่เมืองหลวงน้ำทา ซึ่งเป็นเขตแดนฝรั่งเศส ขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส ทั้งสองประเทศต้องเจรจากันอีกรอบ ปัญหาเชียงแขงสิ้นสุดลงใน วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) กำหนดแบ่งแยกเมืองเชียงแขงตามแนวแม่น้ำโขง ส่วนหนึ่งเป็นของอังกฤษ ส่วนหนึ่งเป็นของฝรั่งเศส เจ้าฟ้าเชียงแขงกลับมาปกครองเมืองสิงในส่วนฝรั่งเศส คนเขียนตำนานเมืองเชียงแขงจึงแสดงความรู้สึกเกลียดชังอังกฤษ เรียกนายสเตอร์ลิง(Stirling) ข้าราชการอังกฤษว่า “เจ้าห่วนทอก” (ดู ฟอลเกอร์ กราบอฟสกี “เมืองเชียงแขงเมื่อ ค.ศ. 1893/96 : การแย่งชิงอาณาจักรไทลื้อในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส” ใน การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย สรวิศ อ่องสกุลและโยชิยุกิ มาซุฮารุ บรรณาธิการหนังสือรวมผลงานจากการประชุมนานาชาติ “ไทศึกษา” ณ โรงแรมเชียงใหม่ออคิด, 2544: หน้า 258 – 298)

เมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงซึ่งเคยเป็นเมืองประเทศราชของสยาม เคยส่งเครื่องราชบรรณาการและดอกไม้เงินดอกไม้ทองให้กรุงเทพฯ ครั่งล่าสุดเมื่อ พ.ศ. 2435 – 2436 (ค.ศ. 1892 – 1893) ซึ่งอังกฤษเคยเสนอให้อยู่ในอำนาจสยามเพื่อยึดครองดินแดนลุ่มน้ำคอง (Salween) ในที่สุดก็ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและต้องแบ่งให้อังกฤษครึ่งหนึ่งในเวลาต่อมาโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นแนวแบ่งเขตแดน

อธิบายเรื่องเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงละเอียดเพื่อนั้นให้เห็นว่าในยุคล่าอาณานิคมทั้งพม่าและสยามต้องสูญเสียดินแดนที่อังกฤษต้องการให้กับอังกฤษ ต้องสูญเสียดินแดนที่ฝรั่งเศสต้องการให้กับฝรั่งเศส แบบหมาป่ากับลูกแกะ ซึ่งเป็นเพราะ “หมาป่า” พันธุ์ยุโรป 2 ตัว ไม่ต้องการเผชิญหน้ากันในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา จึงกำหนดให้สยามเป็นรัฐกันชน (buffer state) “ลูกแกะ” จึงรอดชีวิต ส่วนต่อมา “เด็กเลี้ยงแกะ” นำเรื่องมาเล่าอย่างไรวุ่น คนฟังก็ต้องเข้าใจว่าเรื่องเล่านี้เป็นนิทาน

8. ปากน้ำแม่คง (Salween) ที่เมืองมะละแหม่ง

ปากน้ำแม่คง (Salween) เป็นที่ตั้งเมืองสำคัญในประวัติศาสตร์หลายเมืองเช่น เมืองมะละแหม่ง (Moulmein หรือ Mawlamyine) เมืองมะตะมะ (เมืองพัน) เมืองท่าดอน (Thaton) เป็นดินแดนของชาวมอญ ในทางการปกครองพม่า (Myanmar) ถือว่าดินแดนนี้เป็นรัฐมอญ (Mon state) เป็น 1 ใน 7 รัฐของสหภาพพม่า (Union of Myanmar) อันประกอบด้วย รัฐชิน (Chin) รัฐกะฉิ่น (Kachin) รัฐกะเหรี่ยง (Kayin) รัฐกะยา (Kayah) รัฐยะไข่ (Rakhine) รัฐฉาน (Shan) และรัฐมอญ (Mon)

บริเวณปากน้ำแม่คง (Salween) อยู่ระหว่างเมืองมะละแหม่ง (Moulmein หรือ Mawlamyine) กับเมืองมะตะมะ (เมืองพัน) กว้างมาก เป็นชุมทางการค้าทางน้ำและทางบก มาตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน เรือขนส่งสินค้าเทียบท่าหน้าตลาดสด มีพ่อค้าแม่ค้าคึกคัก สินค้าของสดพืชผักผลไม้รวม ทั้งไข่อยู่ในถังไม้ฉลุล้างแรงรองด้วยฟางข้าวส่งมาทางเรือ วางจำหน่ายในตลาดสดริมแม่น้ำแม่คงหน้าเมืองมะละแหม่ง สภาพการหีบห่อสินค้าด้วยถังไม้เนื้อเหมือนของไทยก่อนยุค มีกล่องกระดาษ

ร่องรอยวัฒนธรรมมอญยังมีเต็มเปี่ยมในเมืองมะละแหม่ง (Moulmein หรือ Mawlamyine) ทั้งการแต่งกาย ภาษา อาหาร น้ำใจไมตรี ฯลฯ มีเจดีย์วัดไจ้ทะหล่าน (Kyai – Than – Lan Paya) สูงเด่นเป็นศูนย์กลางทางจิตใจ เมื่อขึ้นไปบนคอยที่ตั้งวัดไจ้ทะหล่าน (Kyai – Than – Lan Paya) มองเห็นตัวเมืองมะละแหม่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่คง (Salween) ทั้งเมืองเห็นรูปผังเมืองเดิมที่มีศูนย์ราชการ มีคูขนาบใหญ่เป็นศูนย์กลาง วัดกระจายอยู่ทั่วเมือง ซ่อนทับด้วยวัฒนธรรมตะวันตกยุคโปรตุเกสเข้ามาสร้างสถานีการค้า และยุคอังกฤษเข้ายึดครองมีโบสถ์คาทอลิก ปรากฏเด่น โดยเฉพาะโบสถ์ St.Pastrick's Church สูงใหญ่มีอาคารเรียนทรงอาณานิคมรายรอบ มีสถานที่ทำงานเป็นอาคารทรงอาณานิคมเรียงราย 2 ข้างถนนสายหลัก ดันไม้ร่มวัน ฯลฯ

ในเวลาอันจำกัดซึ่งมีเพียง 1 เย็น 1 คืน กับครึ่งวันก่อนเที่ยง หลังจาก KoKo ขับ Taxi ลุยออกมาจากหมู่บ้านคินปุน เชิงคอยที่ตั้งพระราชานุสาวรีย์ตั้งแต่เที่ยงวันถึงเมืองมะละแหม่งตอนเย็น ครอบครัวอ๋องสกุลเลือกไปที่สำคัญที่สนใจพิเศษ 6 แห่ง คือ

(1) St.Pastrick's Church ที่ตั้งโรงเรียนของอังกฤษ ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2385 เป็นโรงเรียนแบบกินนอนสำหรับเด็กชาย ซึ่งเจ้าน้อยสุขเกษม (ต่อมาเป็นเจ้าอุตรการโกศล) (พ.ศ. 2426

– 2457) ทายาทคนแรกของพลตรีเจ้าแก้วขวัญ (พ.ศ. 2405 – 2482) เจ้าหลวงเชียงใหม่ (พ.ศ. 2452 – 2482) กับแม่เจ้าจามรี เมื่อวัย 15 ปีไปเรียนหนังสือที่นั่นตั้งแต่ พ.ศ. 2441 ใช้เวลาเรียน 5 ปี เดินทางกลับเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2446 มีสาวมอญจากมะละแหม่งติดตามไปเชียงใหม่ด้วย จนเกิดตำนานรัก “มะเมียะ” เผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ (พ.ศ. 2507 ปราณีศิริธร ณ พัทลุง (พ.ศ. 2463 – 2540) เขียนเป็นสารคดีตีพิมพ์ในเพชรลำนานา พ.ศ. 2520 จรัส มโนเพชร (พ.ศ. 2493 – 2544) นำแต่งเป็นเพลง พ.ศ. 2537 เป็นละครโทรทัศน์ในช่อง 7 พ.ศ. 2546 รศ.จิรจันทร์ ประทีปะเสน แต่งเป็นละครเวที ฯลฯ) (Ma – มะ ในภาษาพม่าแปลว่าน้องสาวหรือพี่สาว)

St.Pastrick's Church เป็นโบสถ์คาทอลิกที่ยังใช้งานในปัจจุบัน มีบาทหลวงประจำ ภายนอกโบสถ์เป็นอาคารสูงใหญ่ตามแบบแผนโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ผู้เขียนและครอบครัวได้มีโอกาสเข้าไปโบสถ์โดยการนำของบาทหลวงหนุ่มชื่อ John Boseo ภายในโบสถ์นอกจากมีไม้กางเขนเป็นศูนย์กลาง ยังมีรูปปั้นเซนต์องค์ต่างๆ ของคริสต์ศาสนา และประวัติ Bishop Cardot Bishop คนแรกที่เข้ามาพม่า ฯลฯ

ด้านซ้ายของโบสถ์เป็นอาคารเรียนเดิมเป็นโรงเรียนชาย St.Pastrick's School เป็นอาคารเรียนทรงอาณานิคมสูง 3 ชั้น เป็นสถานที่เรียนของเจ้าน้อยสุขเกษม (ต่อมาเป็นเจ้าอุตรการโกศล) ปัจจุบันเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษา เรียกว่า Cooperative Commercial Training School และ Handicraft School ตัวอาคารเป็นที่พักครูด้วยอยู่ในสภาพทรุดโทรม

ด้านหลังของโบสถ์เป็นอาคารเรือนพักครูทรงอาณานิคม ในอดีตใช้เป็นกองเป็นอาคารบริหารและเป็นหอพักครูและนักเรียน ปัจจุบันก็ยังเป็นที่พักครูและเจ้าหน้าที่ ด้านหน้าที่อาคารมีป้ายเขียนว่า University of Mawlamyine (North Campus) ระหว่างอาคารมีทางเดินมีหลังคาเชื่อมต่อกัน

ด้านขวาของโบสถ์เป็นอาคารเรียนอีกชุดหนึ่ง บาทหลวง John Boseo บอกว่าเป็นโรงเรียน Convent สำหรับเด็กผู้หญิง เรียกว่า St.Joseph Convent

บาทหลวง John Boseo พาผู้เขียนกับลูกสาว (ลูกชายกับแม่อยู่ที่โรงเรียน) ไปชมพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หลังโรงเรียนและโบสถ์ St.Pastrick's Church คือ ป่าช้าฝรั่ง ซึ่งผู้เขียนตื่นเต้นมากเมื่อพบป้ายหน้าหลุมฝังศพจารึกว่า Francis Xavier เพราะตอนแรกคิดว่าเป็น ฟรานซิสโก ซาเวียร์ (Francisco Xavier) ผู้ร่วมตั้งคณะใหม่ในศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก เรียกว่าคณะพระเยซู (A Companhia de Jesus) หรือคณะเยซู

อิต เป็นคณะเน้นวินัยและการปฏิบัติอันเคร่งครัด การภักดี ต่อสันตะปาปาและการสร้างความรู้แก่ศิษย์ในคณะโดยเน้น การศึกษา กษัตริย์จาวที่ 3 แห่งโปรตุเกสได้ทรงศรัทธาคณะ เยซูอิต ได้ส่งฟรานซิสกู ซาเวียร์ มารับผิดชอบในเขต โปรตุเกส ซาเวียร์ (Francisco Xavier) เดินทางจากกรุง ลิซบอนมาถึงเมืองกัวเมื่อพฤษภาคม ค.ศ. 1442 (พ.ศ. 1985) วารากฐานคณะเยซูอิตในโปรตุเกสอินเดีย 4 ปี เดินทางต่อ มาที่มะละกาใน ค.ศ. 1546 (พ.ศ. 2089) จากนั้นเดินทางไป หมู่เกาะโมลุกกะ แล้วกลับมามะละกาอีกครั้งและต่อมา เดินทางไปญี่ปุ่น ได้พบกับเมนดิส ปินตู (Fernao Mendes Pinto) ที่แคว้นบังกู ประเทศญี่ปุ่นและได้ยืมเงินของเมนดิส ปินตู (Fernao Mendes Pinto) เพื่อสร้างโบสถ์แห่งแรกใน แคว้นบังกู ญี่ปุ่น ซาเวียร์เดินทางไปเผยแพร่ศาสนาในจีน แต่ไปถึงแก่อัสสัมกรรมที่เกาะชานทวนใกล้มาเก๊า ใน ค.ศ. 1552 (พ.ศ. 2095) คณะเยซูอิตได้ส่งศพกลับเมืองกัวและ ยกย่องซาเวียร์เป็นนักบุญหรือเซนต์คนหนึ่งของคาทอลิก

เพราะต้องการทราบรายละเอียดในป้ายหน้าหลุมฝังศพ นั้นวันรุ่งขึ้น (13 มีนาคม 2550) หลังจากเดินชมตลาดสดริม แม่น้ำคองหน้าเมืองมะละแหม่งแล้วต้องย้อนกลับมาที่หลุม ฝังศพหลัง St.Pastrick's Church อีกครั้งเพื่อบันทึกข้อความ พบว่ามีข้อความเต็ม ๆ ว่า Francis Xavier (the son of Captain Sebastian questelanital) 21 December 1826 (แม่น้ำ อ่อง สกุก ผู้คัดลอกข้อความจากป้ายหน้าหลุมฝังศพ เมื่อ 13 มีนาคม 2550) จึงรู้ว่าเป็น Francisco Xavier คนละคนกัน

เช้าวันนั้น (13 มีนาคม 2550) เรายังได้พบว่าบาทหลวง John Boseo ได้ใช้พื้นที่หลุมฝังศพหลังโบสถ์ St.Pastrick's Church เป็นสถานที่สอนหนังสือเด็กชายหญิงตัวเล็ก ๆ อย่าง มีความสุขทั้งผู้เรียนผู้สอน

(2) ญมู เสร็จจากชม St.Pastrick's Church ก็ใกล้ค่ำ พอดี ถามชาวบ้านข้างหน้า St.Pastrick's Church ว่าร้าน อาหารพื้นเมืองที่อร่อยจะหาทานได้ที่ไหน หญิงสูงอายุและ ญาติ ๆ ก็เปิดประตูรั้วออกมาแนะนำว่าร้านอาหารชื่อว่า “ญมู” (Ngwe Moe) อยู่ ข้างโรงแรม Ngwe Moe Hotel ถนน สเตรนด์ (Strand Rd.) ริมแม่น้ำแม่คง (Salween) ก็ได้ไปทาน อาหารค่ำที่อร่อยสมคำกล่าวของชาวพม่าที่พูดถึงเสน่ห์ของ แต่ละเมืองตอนหนึ่งว่า

อาหารต้องที่มะละแหม่ง
การพุดจาต้องที่มณฑลเสย
การอวดโอ่ต้องที่ย่างกุ้ง

(ดู “ประเทศและประชาชนของฉัน” ใน ออง ซาน ซู จี

พันธุวัติ เกตewanดี ผู้แปล กรุงเทพฯ: River Book, 2540: หน้า 46 – 47)

(3) ชมตลาดสด ชื่อตลาดเซจี (Zeigyo) ริมแม่น้ำคอง (Salween) หน้าเมืองมะละแหม่ง โดยเดินจากเกสต์เฮาส์ที่พัก ชื่อ Breeze (เจ้าของเป็นมอญ พุทไทยได้เคยไปทำงานประมง ที่ระนอง) ระหว่างทางเห็นคนออกกำลังกายริมแม่น้ำคอง (Salween) บางคนงูหมาเดิน คนเหล่านี้คงเป็นพวกปัญญา ชนมอญหรือข้าราชการ เพราะมีวิทยุติดตัวเพื่อรับฟัง ข่าวสารขณะออกกำลังกาย ส่วนชาวบ้านอาชีพพ่อค้าแม่ค้า ก็ค้าขายกันคึกคัก แรงงานก็ขนลังไม้บรรจุนสินค้าอาหารสด ไปกองข้างตลาดสด ผักประเภทผักเขียว กองเป็นกองใหญ่ วางสินค้าทั้งของกิน ของใช้ริมถนน คนซื้อเดินผ่านกลาง ถนนเหมือนตลาดเช้ากลางเมืองเชียงราย พะเยา ฯลฯ ขณะ เดียวกันยามเช้าเป็นช่วงน้ำล้น ก็เห็นขยะทุกประเภทอยู่ริม ตลิ่ง และกาจำนวนมากลงมากินอาหารริมตลิ่งน้ำแม่คง (Salween)

(4) วัดไจ้ตาหล่าน (Kyai Than Lan Paya) บนม่อน คอย จ่ายค่าเข้าวัดคนละ 20 จ๊าด มีทั้งบันไดและลิฟท์ให้ขึ้น เมื่อเข้าไหว้พระแต่ละองค์มีคนคอยต้อนรับและสวดมนต์นำ เป็นธรรมเนียมหนึ่งที่เห็นชัดในเขตวัฒนธรรมมอญ – พม่า บน “ช่วงแก้ว” รอบพระเจดีย์ มองลงมาข้างล่างเห็นเมืองมะ ละแหม่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำคอง (Salween) ชัดเจน เห็นผังเมืองที่ ซ้อนทับแบบเดิมของมอญกับของตะวันตก วัดนี้ตำนานรัก เล่ากันว่า หญิงสาวชาวมอญผู้ติดตามเจ้าน้อยสุขเกษม (พ.ศ. 2426 – 2457) ไปเชียงใหม่ได้กลับมาบวชเป็นชีที่วัดนี้ มี คนเชียงใหม่ตามมาสืบหาพบว่ามีนางชีชื่อค่อนางเหลี่ยน มี อายุเมื่อพ.ศ. 2504 ราว 70 ปีเศษ (ดู จิริจันทร์ ประทีปเสน หมะเมียะ เชียงใหม่ : ธนบรรณ, 2547: หน้า 127) (Ma – มะ ภาษพม่าแปลว่า พี่สาวหรือน้องสาว “ค่อ” เป็นภาษาพม่า แปลว่า ป้า)

(5) Forest Office สำนักงานป่าไม้ประจำเมืองมะละ แหม่ง เป็นอาคารทรงอาณานิคม 2 ชั้น มุงมา Forest Office เพราะเอกสารในหอจดหมายเหตุแห่งชาติของไทยกล่าว ถึงว่า มีการส่งนักเรียนทุนกรมป่าไม้มาเรียนวิชาป่าไม้ที่ วิทยาลัยปิ่นमानา มะละแหม่ง โดยรุ่นแรกช่วง พ.ศ. 2440 – 2446 ส่งไปเรียนที่อังกฤษ ส่งไปคนเดียวคือ นายสนิท พุก กะมาน (ต่อมาเป็นพระยาครูพันพิทักษ์) รุ่นต่อมา ช่วง พ.ศ. 2443 – 2455 ส่งไปเรียนที่อินเดีย 15 คน เช่นนายทองคำเสวด ศิลา (ต่อมาเป็นพระยาวันพฤกษ์วิจารณ์) นายवास วินทุ พราหมณกุล (ต่อมาเป็นพระยาพนผลารักษ์) นายเอื้อ

ศุภมิตร (ต่อมาเป็นพระยาสมบัติบริหาร) นายถก นิยมฤกษ์ (ต่อมาเป็นขุนนวนันท์ประเวศ) นายเป้ง (เปล่ง) สาครบุตร (ต่อมาเป็นพระยาพนานุร) นายโต โกเมศ (ต่อมาเป็นพระยาวิจิตรนาคร) นายสนั่น สามนเสน (ต่อมาเป็นหลวงประกอบวนกิจ) นายสุน ฌ อุบล (ต่อมาเป็นขุนบริบาลวนเขตร์)

รุ่นต่อมาช่วง พ.ศ. 2455–2476 ส่งนักเรียนทุนไปเรียนที่พม่า จำนวน 32 คน เช่น นายชุ่นหว่า สุทธิสุวรรณ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2455 – 2457 ต่อมาเป็นพระยาอนุวัฒนรักษ์) หม่อมเจ้าสืบสุขสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2455 – 2457) นายหลิน ปัทมวงศ์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2456 – 2458 ต่อมาเป็นพระบำรุจวนกิจ) นายพิสุทธิ (สง) อิง วิโรจน์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2456–2458 ต่อมาเป็นพระพิทักษ์ไพรวัน) นายเล็ก เลหาพันธ์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2456–2458 ต่อมาเป็นหลวงอภิบาลไพรสณฑ์) นายฉัตร ชูเกียรติ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2459 – 2461 ต่อมาเป็นหลวงบริหารวนเขตร์) นายเสน วัฒนคุณ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2459–2461 ต่อมาเป็นหลวงนิเทศหาห้วนการ) นายศิริ พุกษากรรม (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2459 – 2461 ต่อมาเป็นหลวงชำนาญวนกิจ) นายยอดมาริสวส์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2460 – 2462 ต่อมาเป็นหลวงพิจิตรวนรักษ์) นายสัมฤทธิ์ สิงห์เดช (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2460 – 2462 ต่อมาเป็นหลวงประดิษฐ์วนการ) นายจ้อย (เจริญ) ดีอนันต์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2460–2462 ต่อมาเป็นหลวงสมานวนกิจ) นายเมธ รัตนประสิทธิ์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2461 – 2463 ต่อมาเป็นหลวงวิลาศวันวิท) นายกิมใช้ บุญมงคล (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2461 – 2463 ต่อมาเป็นหลวงประเสริฐวนศาสตร์) นายโค้ว (วิบูลย์) ธรรมบุตร (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2461 – 2463 ต่อมาเป็นหลวงวิบูลย์วนกิจ) นายสมบุญ ณ กลาง (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2463–2465 ต่อมาเป็นหลวงสำรวจพทยาลัย) นายดอกไม้ ยันต์ดิลก (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2463 – 2465 ต่อมาเป็นหลวงพิศลย์พนาธิราช) นายเทียนกี ผลิพัฒน์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2464–2466 ต่อมาเป็นขุนวนารักษ์ไพรสณฑ์) นายทองคำ สุวรรณเกสร (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2464 – 2466 ต่อมาเป็นขุนวนารักษ์ดำรง) นายสถิตย์ กาญจนหุต (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2466 – 2468 ต่อมาเป็นขุนสถิตย์วนศาสตร์) นายณ ฐะนิวงส์ ณ อยู่ชยา (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2468–2470 ต่อมาเป็นขุนนฤพนาเวศแต่งงานกับเจ้าจันทร์พอง ธิดาเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงและเจ้านางแดงมิดิชาเชื้อเจ้าโสภณทิศาสาธิราช) เป็นต้น (ดูรายชื่อนักเรียนทุนกรมป่าไม้ใน ละเอียดของ อัมรินทร์รัตน์ การส่งนักเรียนไปศึกษา

ต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 – 2475 วิทยานิพนธ์ อม.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522)

รายชื่อดังกล่าวนำมาเฉพาะนักเรียนทุนกรมป่าไม้ที่ไปเรียนแล้วกลับมารับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ โดยยังมีอีกบางส่วนที่ไปเรียนแล้วคงไม่ได้กลับมารับราชการ จึงไม่มีบรรดาศักดิ์ เพื่อให้คนที่เป็ญาติชั้นลูกหลานหรือเป็นลูกศิษย์หรือข้าราชการในกรมป่าไม้ได้รู้ประวัตินักเรียนทุนกรมป่าไม้ในอดีตที่ส่วนหนึ่งส่งไปเรียนวิชาการป่าไม้ที่วิทยาลัยปทุมมา พม่า ในที่นี้ขอขยายความ 2 คน คือ

(1) นายเมธ รัตนประสิทธิ์ (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2461 – 2463 ต่อมาเป็นหลวงวิลาศวันวิท) เป็นคนเชียงใหม่ต่อมาได้เป็นนายกสมาคมชาวเหนือ รุ่น พ.ศ. 2490 เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนป่าไม้จังหวัดแพร่ เป็นผู้จัดทำพจนานุกรมไทย ยวน – ไทย – อังกฤษ รวมคำเมืองแปลเป็นไทยกลางและภาษาอังกฤษเช่น กระเป๋า (น) – กระเป๋าหิ้ว สำหรับใส่เอกสาร – briefcase, hand bag และเป็นผู้ร่วมซื้อพรรณไม้ในมณฑลพายัพเทียบชื่อกับภาษากลางและภาษาอังกฤษ ซึ่งมีคุณูปการต่อวนศาสตร์และล้านนาคดี

(2) นายสมบุญ ณ กลาง (พ.ศ. 2443 – 2524) (ไปเรียนช่วง พ.ศ. 2463 – 2465 ต่อมาเป็นหลวงสำรวจพทยาลัย) ผู้เขียนเป็นลูกศิษย์คนหนึ่ง เมื่อครั้งเรียนชั้นประถมและมัธยมศึกษาเพราะลูกสาวของท่าน (คุณครูสถาพร) ไปตั้งโรงเรียนเอกชนชื่อโรงเรียนสถาพรพิทยา (ต่อมาเปลี่ยนชื่อตามมูลนิธิเป็นโรงเรียนสุทธินอนุสรณ์) นักเรียนเรียกท่านว่า “คุณตา” เรียกภริยาของท่านคือ คุณยายประพัทธ์ ณ กลาง (พ.ศ. 2448 – 2534) ว่า “คุณยาย” (ทั้งสองท่านเป็นญาติผู้ใหญ่ของศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ (พ.ศ. 2464 – 2553) คุณแม่ของ ดร.สีลาภรณ์ (นาครทรรพ) บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

นายสมบุญเป็นบุตรชายคนเล็กของหลวงเทพนิธยานุกูล (ชั้น ณ กลาง) เชื้อสายเจ้าเมืองกลางและนางหว่า ณ กลาง และเป็นบุตรเขยของพระยาอิศราธิชัย (หมี ณ กลาง) อดีตเจ้าเมืองกระบี่ เจ้าเมืองพัทลุงกับคุณหญิงช้อย (ณ นคร) ณ กลาง

นายสมบุญเป็นบุตรบุญธรรมของหลวงเพชรศิริ ศรีพิชัยสงคราม (สุทธิ ณ นคร) และคุณแม่ลูกอิน เชื้อสายเจ้าเมืองตะกั่วป่า ผู้เป็นเจ้าของที่ดินที่ตั้งโรงเรียนสุทธินอนุสรณ์ (มาจากชื่อสุทธิ สนธิกับอินเป็นสุทธิน)

นายสมบุญสำเร็จวิชาการป่าไม้จากวิทยาลัยปทุมมา

ประเทศพม่า(เกียรตินิยม)(พ.ศ. 2464)และสำเร็จนิติศาสตร์เป็นเนติบัณฑิตไทย (พ.ศ.2471) รับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ อยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้ ดังนี้ พ.ศ. 2464 กองสับการไม้ กรมป่าไม้ จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2466 กองสับการไม้ กรมป่าไม้ จังหวัดลำปาง พ.ศ. 2468 ป่าไม้เขตนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2471 รองป่าไม้เขตนครราชสีมา พ.ศ. 2473 เจ้าพนักงานป่าไม้บริเวณอุดรดิตถ์ พ.ศ. 2474 ป่าไม้เขตพิษณุโลก พ.ศ. 2476 ป่าไม้เขตปัตตานี พ.ศ. 2478 ประจำกรมป่าไม้เพื่อร่างกฎหมายป่าไม้ พ.ศ. 2480 ป่าไม้เขตลำปาง พ.ศ. 2481 ป่าไม้เขตกันตัง พ.ศ. 2489 หัวหน้ากองคุ้มครอง กรมป่าไม้ 2491 ป่าไม้เขตสงขลา พ.ศ. 2493 หัวหน้ากองการยาง กรมป่าไม้(ต่อมาโอนไปขึ้นสังกัดกรมกสิกรรม) เป็นผู้อำนวยการกองการยาง กรมกสิกรรม เกษียณอายุราชการ เมื่อ พ.ศ. 2503

หลังเกษียณอายุราชการนายสมบุรณ์หรือ “ คุณตา” ของนักเรียนโรงเรียนสถาพรพิทยาสอนพิเศษวิชาภาษาอังกฤษแก่ศิษย์โดยไม่เก็บเงิน ในวันไหว้ครูท่านได้แจกของขวัญแก่ลูกศิษย์ที่สอบขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยแจกดิคชันนารีเล่มเล็กของ สอ เสถบุตร

นายสมบุรณ์เป็นผู้วางรากฐานการปลูกยางพาราในประเทศไทย และเป็นผู้รวบรวมพจนานุกรมภาษาถิ่นปักษ์ใต้รุ่นแรก (ดู สมโชติ อ๋องสกุล “แต่...คุณตาของชาวตะกั่วป่า” ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายสมบุรณ์ ณ ถลาง (หลวงสำรวจพฤษยาธิบดี) ณ เมรุวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร วันอาทิตย์ที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2524 หน้า 30 – 32 และ อนุสรณ์นางประพัทธ์ ณ ถลาง ณ ฌาปนสถานวัดชลประทานรังสฤษฎ์ 29 กรกฎาคม 2536) (คุณยายประพัทธ์ ณ ถลาง เป็นญาติผู้ใหญ่คนหนึ่งของคุณชูเกียรติ อุทกะพันธุ์ เจ้าของบริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด เมื่อครั้งคุณชูเกียรติ อุทกะพันธุ์ ยังมีชีวิตได้แวะเยี่ยมผู้เขียนที่บ้านเจ็ดยอด เชียงใหม่และเปิดบ้านสาธิตาให้เป็นที่ประชุมประจำปี ของสถาบันจักรวาลวิทยา ทุกครั้งเราได้พูดคุยด้วยภาษาปักษ์ใต้)

ที่ Forest Office เมืองมะละแหม่ง พวกเราได้รับการต้อนรับจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้พม่าทั้งชายหญิงเป็นอย่างดี เจ้าหน้าที่ระดับหัวหน้าได้บอกให้พวกเราทราบว่า โรงเรียนป่าไม้ของพม่าอยู่ที่วิทยาลัยปีนมานา เรียกว่า Forestry Training School และระดับมหาวิทยาลัยมี Yezin Forestry University

เจ้าหน้าที่ได้นำพวกเราชมอาคารสำนักงานทั้งชั้นล่าง

และชั้นบน ชั้นบนเป็นห้องทำงานของหัวหน้า ซึ่งเป็นผู้หญิง และคงเป็นที่พักด้วยเพราะมีราวตากผ้า ภายในสำนักงานมีเอกสารเกี่ยวกับป่าไม้พม่าจำนวนมาก เหมือนสำนักงานกรมป่าไม้ในอดีตที่เชียงใหม่มีเอกสารป่าไม้ในภาคเหนือจำนวนมาก แต่ของสำนักงานป่าไม้เชียงใหม่มีเอกสารส่วนหนึ่งตั้งกองไว้นอกอาคารตั้งแต่ต้นปี 2550 คงรอการทำลายเอกสารตามระเบียบราชการ

การต้อนรับด้วยไมตรี ทั้ง ๆ ที่มีป้ายห้ามถ่ายรูปหน้าสำนักงาน ถือเป็นการน่ารักอย่างยิ่งของข้าราชการกรมป่าไม้ในเมืองมะละแหม่ง

(6) Mon Museum ตั้งอยู่ริมถนนใหญ่ไม่ไกลจาก Forest Office ค่าเข้าชมคนละ 2 USD เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เจ้าหน้าที่ใจดีมาก อนุญาตให้ถ่ายรูปได้ ภาพเขียนรูปแรกตรงทางเข้านอกจากแผนที่แล้วก็คือพระนางจามเทวี ที่วาดไปจากอนุสาวรีย์พระนางจามเทวีจังหวัดลำพูน ของเก่าที่เก็บรักษาและจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์มอญ เป็นของมอญแท้ ๆ แต่หลายชิ้นพวกเราเคยเห็นกันที่ลำพูนและเขตวัฒนธรรมหริภุญไชย เช่น รูปทรงหม้อเก็บกระดุก ที่พบบริเวณเวียงโมที่หนองตอง ครวเงิน (ล้านนา อ่านว่า คั่วเงิน) ครวทอง (ล้านนาอ่านว่า คั่วตอง) ครวรัก – ครวหาง (ล้านนาอ่านว่า คั่วฮักคั่วหาง) พระพุทธรูป ฯลฯ ล้วนบอกถึงสายสัมพันธ์แนบแน่นของวัฒนธรรมมอญในมะละแหม่งแห่งลุ่มน้ำแม่คงกับหริภุญไชยแห่งลุ่มน้ำแม่ปิง คนเชียงใหม่ – ลำพูนที่ไปถึงมะละแหม่งแล้วไม่ได้เข้าชม Mon Museum ถือว่ายังไปไม่ถึงแหล่งวัฒนธรรมมอญ เหมือนไปเวียงคานตอนกลางอุตสาห์ไปถึงเมืองฮอยอัน (Hoi An) แล้วไม่ไปให้ถึงหมีเซน (My Son) ยังมีอีกหลายแห่งที่อยากไป เช่น

- (1) วัด Win Sein ซึ่งมีพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่ที่สุด ภายในองค์พระมี 182 ห้อง มีปฏิมากรรมจำนวนมาก
- (2) วิทยาลัยปีนมานา วิทยาลัยการป่าไม้ในอดีต
- (3) University of Mawlamyine
- (4) สุสานต็อกจานต์ (Hlaukkyant War Cemetery) ที่เมืองตันบิวชาฮัด (Thanbyuuzayat)ซึ่งอยู่ทางใต้มะละแหม่งราว 65 กิโลเมตร ปลายทางทางรถไฟสายมรณะ (The Death Railway) จากกาญจนบุรีถึงตันบิวชาฮัด(Thanbyuuzayat) ซึ่งมีเชลยศึกชาวตะวันตกที่ถูกเกณฑ์ทำทางรถไฟสายนี้ต้องตายในเมืองตันบิวชาฮัด จำนวน 3,770 คน

(5) ที่ประทับของรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จไปอินเดีย เมื่อ พ.ศ. 2415 (ช่วง 16 ธันวาคม ค.ศ. 1871 – 16 มีนาคม ค.ศ. 1872) ขบวนเสด็จทางเรือได้ออกจากปีนังมาแวะ

เมืองมะละแหม่งและย่างกุ้ง โดยเสด็จถึงมะละแหม่งวันจันทร์ที่ 1 มกราคม ปลายปี พ.ศ. 2414 (ขณะนั้นนับ 1 เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่) ประทับที่บ้านพักข้าหลวงตะนาวศรีเป็นเวลา 2 วัน (ดู รัชกาลที่ 5 เสด็จอินเดีย แปลโดย กนก วิชา ศรีอุดม กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราฯ, 2546)

แต่หมดเวลาแล้วต้องกลับย่างกุ้ง (Yan – Gon) ให้ทันภายในคืนวันที่ 13 มีนาคม 2550 ตามข้อตกลงกับ KoKo จึงไม่ได้ไป แค่หกดแห่งดังกล่าวในเวลาอันจำกัดก็ถือว่าสุดคุ้มและประทับใจยิ่งแล้ว ก่อนออกจากเมืองมะละแหม่งให้ KoKo ขับ Taxi ไปรอบ ๆ เมืองแบบผ่าน ๆ KoKo ขอแวะ “กาดหลวง” เพื่อซื้อของใช้ไปฝากครอบครัวที่ย่างกุ้ง (Yan – Gon) พวกเราก็ได้โอกาสชม “กาดหลวง” ของมะละแหม่ง ซึ่งเหมือน “กาดหลวง” เชียงใหม่ มีของใช้จากไทย – จีน เต็มตลาด ได้มีโอกาสซื้อ DVD วัฒนธรรมมอญขององค์กรทางวัฒนธรรมมะละแหม่ง และได้ชิมอาหารมอญ เช่น โยเกริร์ตแบบมอญ รสหวานด้วยน้ำตาลสด ก่อนกลับสู่ย่างกุ้ง (Yan – Gon)

ตอนที่สาม เขตวัฒนธรรมมอญ (ในพม่า)

1. การเดินทางจากมะละแหม่งเข้าสู่ย่างกุ้ง: เขตวัฒนธรรมมอญ

ดินแดนพม่าตอนล่าง (Lower Burma) เดิมเป็นดินแดนของมอญ (Mon) เรียกว่า รามัญเทศ หรือรามัญญเทศหรือรามัญประเทศ ประกอบด้วยพะสิม (Bassein) หงสาวดี (Pegu) เมาะตะมะ (Martaban) และมะละแหม่ง(Moulmein หรือ Mawlamyine) ถือเป็นเขตวัฒนธรรมมอญ

จากเมืองมะละแหม่ง (Moulmein หรือ Mawlamyine) ข้ามปากน้ำคง (Salween) ด้วยสะพานโครงเหล็กยาวที่เพิ่งสร้างเสร็จก็ถึงเมืองเมาะตะมะ (พม่าเรียก มะตะบัน (Martaban) เอกสารไทยโบราณเรียกเมืองพัน) เมืองท่าใหญ่ที่โปรตุเกสเคยมาตั้งสถานีการค้า พระสงฆ์จากล้านนาและจากสุโขทัยเดินทางมาเรียนในสำนักพระมหาอุทุมพรสวามีที่เมืองพัน (เมาะตะมะ) เคยเป็นเมืองหลวงอาณาจักรมอญสมัยพระเจ้าเรวู จนถึงสมัยพระเจ้าปญญา (Byinnya – U) จึงย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่หงสาวดี (Pegu) ใน ค.ศ. 1365 (พ.ศ. 1908)

ให้ KoKo ขับ Taxi ผ่าน ๆ เข้าชมเมืองเมาะตะมะริมทะเล แล้วขับเลียบริมทะเลอ่าวเมาะตะมะ มุ่งหน้าสู่กรุงย่างกุ้ง ผ่านเขตวัฒนธรรมมอญตลอดเส้นทาง เช่น ปะเตง (Pathein) สะเทิม (Thaton) ทวันเท (Twante) ทะละ (Dala)

และหงสาวดี (Pegu) สองข้างทางมีสวนมะพร้าว สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน ฯลฯ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจอย่างหนึ่งของพม่าตอนล่างและภาคใต้ของไทย

ก่อนถึงเมืองหงสาวดี (Pegu) ให้ KoKo แวะที่เมืองสะเทิมหรือตะโงงหรือตะไถ่ (Thaton) ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำซิตตาวัน (Sittoung River) หรือแม่น้ำสะโตง เพราะเป็นเมืองใหญ่ของมอญในพุทธศตวรรษที่ 16 ชื่อว่าสุวรรณวดี และที่ตั้งสุวรรณภูมิ ศูนย์กลางอาณาจักรสะเทิม ดินแดนที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูต 2 องค์ คือ พระโสณะและพระอุตตระ มาเผยแผ่พุทธศาสนา

ปัจจุบันยังเห็นพระธาตุชเวชาญาณ (Shwezayan pagoda) เจดีย์ทรงมอญขนาดใหญ่กลางเมือง และบ้านเก่าแบบมอญอยู่ริมถนนจำนวนไม่น้อย เมืองนี้ตกเป็นของพม่าใน พ.ศ. 1600 พระเจ้านิรุหรือพระเจ้าอนรธา (Anawrahta – minsaw พ.ศ. 1587 – 1620) กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรพุกาม “เทครัว” นักปราชญ์มอญและช่างมอญจากเมืองสะเทิม (Thaton) ไปไว้ที่พุกาม ได้แผ่วัฒนธรรมมอญในราชสำนักพุกาม ทั้งด้านศาสนา ภาษา สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม จารึกส่วนใหญ่ที่พบจึงเป็นภาษามอญ

พวกเราได้แวะทานข้าวผัดแบบมอญ และแวะร้านน้ำชาของชาวมอญ ซึ่งนั่งโต๊ะเก้าอี้เตี้ย ๆ ขณะที่ KoKo ขอแยกไปทานอาหารแบบพม่า ทานข้าวเสร็จ KoKo เคี้ยวหมากเป็นการพักผ่อนแบบส่วนตัวระยะหนึ่ง เมื่อถึงเวลาเดินทางต่อ KoKo คายหมากในปาก แล้วบ้วนน้ำยาดับกลิ่นปาก นับเป็นคนขับรถ Taxi ที่พยายามปรับตัวเพื่อเป็นพนักงานในภาคบริการที่ยอดเยี่ยมคนหนึ่ง

ช่วงที่ผ่านทุ่งนา มีชาวนานำผลไม้ เช่น แดงโมวางริมถนนเป็นกองใหญ่ KoKo ก็แวะให้ซื้อผลไม้ไว้ทำของฝากเพื่อไปกินข้างหน้าทั้งขาไปขากลับ แล้วยังเจอเจ้าให้ได้ทานพวกแมลงทอดที่ชาวนากำลังทอดด้วยกะทะขนาดใหญ่กลางทุ่งนาที่ผ่านด้วย

2. พระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo)

ในเขตวัฒนธรรมมอญช่วงระหว่างเมืองสะเทิม (Thaton) กับเมืองเมาะตะมะ มีแหล่งสำคัญทางพุทธศาสนาอีกแห่งที่เมือง Kyaikto ที่ใคร ๆ ไปเขตวัฒนธรรมมอญแล้วต้องพยายามไปให้ถึงพระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) (Kyaitiyo ภาษามอญหมายถึง ก้อนหินทอง) บนยอดคดอยไจ้เทียว (Kyaik – Tiyo)

2.1 ที่พักเชิงคอย

ก่อนขึ้นคอยต้องพักที่หมู่บ้านคินปูน หมู่บ้านเชิงคอย ก่อนชาวบ้านปรับปรุงบ้านเป็นเกสต์เฮาส์รับการท่องเที่ยว จำนวนไม่น้อย และแข่งขันกันมีเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น แอร์ ตู้เย็น เครื่องอาบน้ำอุ่น โทรทัศน์ ฯลฯ แต่มีปัญหา กับระบบไฟฟ้าซึ่งมีกระแสไฟฟ้าไม่มากพอ คนเข้าพักทั้งหลายก็ต้องเผชิญกับปัญหานี้ อุปกรณ์ไฟฟ้ามีเต็มห้องพักแต่ใช้ไม่ได้เพราะกระแสไฟฟ้าไม่มากพอ ราคาเช่าห้องพักก็สูงถึง 20 USD และเป็นราคาตามใจชอบเพราะในบ้านพักหลังเดียวกันมี 2 ห้อง ภายในห้องพักมีอุปกรณ์ไฟฟ้าทุกอย่างเหมือนกันแต่ราคาต่างกันถึง 5 USD (ประสบการณ์ที่ 10 มีนาคม 2550)

2.2 การเดินทางขึ้นคอย

ประสบการณ์อีก 2 เรื่อง ที่คนขึ้นคอยใจเทียบ (Kyaik – Tiyo) เพื่อไปไหว้พระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) ได้รับคือ

(1) รถบรรทุก 6 ล้อ ที่ต้องอดผู้โดยสารให้แน่น ทั้งนั่งและยืนให้มีเฉพาะพื้นที่ของคน ๆ หนึ่งเท่านั้น ในรถบรรทุกมีที่นั่งไม่พอสั่ง 8 แถว ๆ ละ 8 คน (คนละ 1,000 จ๊าด) เมื่อรถบรรทุกวิ่งขึ้นและลงคอยต้องผ่านโค้งแนวชันทั้งหลายจะไต่ไม่ลื่นไหลไปไหนได้ ถ้าอดผู้โดยสารไม่แน่นก็ยังไม่ปล่อยรถออก ที่น่าสนใจคือคนส่วนใหญ่ในรถบรรทุกนั้นเป็นคนมอญ คนพม่า ซึ่งเดิมคิดว่าคงเป็นคนทำงานบนคอย แต่เมื่อถึงยอดคอยที่ประดิษฐานพระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) กลับพบว่าคนมอญ คนพม่าและคนภายในประเทศเหล่านั้นเดินทางไปไหว้พระธาตุ แม้หนักท้องเที่ยวมีจำนวนไม่น้อย แต่เท่าที่เห็นคิดว่าจำนวนคนมอญ คนพม่า และคนในประเทศกลับมีมากกว่าคนต่างประเทศ บนเส้นทางสูงชันและแคบนั้น รถบรรทุกคนขึ้นคอยมีการจอดพักเหมือนรอให้รถที่จะสวนทางกันลงมาก่อน จุดพักจะเป็นจุดของการขออนุโมทนากันยกใหญ่และค่อนข้างนาน

(2) การเดินขึ้นคอยหรือจ้างให้คนหาบขึ้นคอย เพราะรถบรรทุกขึ้นไปจอดที่สถานีไม่ถึงยอดคอย คนเคยเดินขึ้นคอยสูงในล้านนา เช่น คอยสุเทพ คอยหลวงเชียงดาว คอยอินทนนท์ คอยตุง คอยสูงที่อำเภอปางมะผ้าแม่ฮ่องสอน ฯลฯ คงได้เพิ่มประสบการณ์อย่างสนุกสนานแน่ เมื่อขึ้นไปถึงบนคอยแล้วไม่ว่าโดยเดินหรือให้คนหาบขึ้นไป คนต่างประเทศต้องจ่ายเงินคนละ 6 USD จึงจะได้เข้านมัสการพระธาตุอินทร์แขวน

หนึ่งสำหรับผู้คนที่สนใจจะไปไหว้พระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) ที่ไปกันเองแบบครอบครัว อ่องสกุล (ไม่ได้ไปกับรายการทัวร์ซึ่งเขามีบริการให้พักที่โรงแรมไจ้โท Kyaikhto Hotel บนคอย) (1) เลือกที่พักข้างคินในหมู่บ้านคินปูนเชิงคอยในที่ที่คิดว่าปลอดภัยก็พอ ไม่ต้องหวังใช้บริการจากเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เขามีเต็มห้องพักเพื่อเสริมราคาห้องพักซึ่งมีหลายราคา คิดเป็น USD ประมาณ 10 – 15 – 20 USD (2) เขามีลำไม้ไผ่ขนาดเล็กขายสำหรับใช้เป็นไม้ค้ำเมื่อเดินขึ้นเดินลงคอย ควรมติดตัวไป (3) คิดต่อของนั่งส่วนข้างคนขับรถบรรทุกขึ้นคอย – ลงคอย โดยจ่ายเงินเพิ่มอีกเท่าตัวคือคนละ 2,000 จ๊าด ขนาด 3 – 4 คนพออัดส่วนหน้าได้พอดี (รู้เรื่องนี้ตอนขากลับลงจากคอย โดยจ่ายเงินเพิ่มได้นั่งแบบอัดหน้ารถแทนถูกอัดท้ายรถบรรทุก) อย่างไรก็ตาม เมื่อไปถึงดินแดนมอญแล้วควรต้องไปไหว้พระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) บนคอยใจเทียบ (Kyaik – Tiyo) ให้ได้ โดยเฉพาะคนล้านนาที่เกิดปีจอ (ปีเส็ด) ซึ่งถือว่าพระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) ในดินแดนมอญหรือพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นพระธาตุประจำปีเกิด

เมื่อได้ถึงยอดคอยที่ประดิษฐานพระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) แล้ว ความเหนื่อยความยากในการขึ้นคอยใจเทียบจะหมดสิ้นไปทันที ด้วยความอัศจรรย์ของที่ประดิษฐานพระธาตุอินทร์แขวน (Kyaitiyo หรือ Kyaikhtiyo) ซึ่งเป็นเจดีย์สูงประมาณ 18 ฟุต (5.5 เมตร) ตั้งอยู่บนก้อนหินใหญ่วัดโดยรอบราว 50 ฟุต ตั้งบนหน้าผาสูงประมาณ 80 ฟุต เจดีย์นี้คนมอญเรียกว่า “กัย้าจือซ้อยเหยอ” (แปลว่า พระเจดีย์ที่ถ้ำยี่ซู่ (ทูน) เอาไว้ (ดู องค์ บรรจุน ต้นทางจากมะละแหม่ง กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์, 2549: หน้า 173)

2.3 ตำนานพระธาตุอินทร์แขวนของพม่า

ตำนานกล่าวว่าผู้สร้างคือพระยาดิสสะ ซึ่งเป็นลูกของพิทยธร ศิษย์ฤๅษี มีแม่เป็นนาค แม่ของพระยาดิสสะได้ใช้อิทธิฤทธิ์แปลงร่างเป็นสาวงาม เดินทางท่องเที่ยวไปในป่า ได้ไปพบกับพิทยธรหนุ่มซึ่งเป็นศิษย์ของฤๅษีในป่านั้น นาคเห็นก็ตกหลุมรักและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข จนต่อมานางนาคออกไข่ ฟักออกมาเป็นมนุษย์ พระฤๅษีช่วยเหลือ

วันหนึ่งประชาชนในอาณาจักรของฤๅษี มาอัญเชิญฤๅษีกลับไปครองเมือง ฤๅษีจึงให้เด็กที่เลี้ยงไปแทนขึ้นปกครองเมืองทรงพระนามว่า ดิสสะ บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง

วันหนึ่งฤๅษีขอให้พระยาดิสาสมาพบและบอกว่าครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังบริเวณนี้ และได้ประทานพระเกศาจำนวนหนึ่งให้ ฤๅษีเก็บไว้ในมวยผมตลอดมา อยากให้พระยาดิสาจะไปเก็บไว้ในสถูปหรือเจดีย์เพื่อเป็นที่สักการะ แต่มีข้อแม้ว่าต้องหาก่อนหินที่มีรูปร่างคล้ายกับศีรษะของฤๅษี และสร้างเจดีย์ไว้บนหินก้อนนั้นเพื่อเก็บพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า

ต่อมาพระอินทร์ได้มาช่วยหาก่อนหินนั้น พบในท้องมหาสมุทร พระอินทร์อาสาหาก่อนหินนั้นกลับมา เมื่อขึ้นขึ้นเรือ เรือก็กลายเป็นหินไปทันที จึงถือว่าหินนั้นเป็นหินศักดิ์สิทธิ์ (ปัจจุบันเรือหินลำดังกล่าวอยู่ห่างจากพระธาตุอินทร์แขวนประมาณ 300 เมตร ชาวมอญเรียกว่า “กียาจะบัง” (แปลว่าเจดีย์เรือ) (ดู องค์ บรรจุน *ต้นทางจากมะละแหม่ง* กรุงเทพฯ : แพร่สำนักพิมพ์, 2549: หน้า 174)

ในขณะที่เดินทางไปหาฤๅษีและทำการก่อสร้างพระเจดีย์ พระยาดิสาได้พบรักกับสาวชาวกะเหรี่ยงชื่อ ขวณนจิน ประเพณีอย่างหนึ่งในครอบครัวเธอคือ ต้องเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในโอกาสสำคัญๆ เช่น วันแต่งงาน พ่อได้แต่งงานกับภรรยาทำให้นางล้มเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ดังนั้นต่อมาเมื่อนางตั้งครรภ์ นางก็เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะ เมื่อเรารู้ไปถึงพ่อของนาง พ่อก็เดาได้ว่าต้องเป็นเพราะไม่ได้เซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ จึงทูลพระยาดิสาและขอนางไปเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเพื่อขอขมาลาโทษ

นางขวณนจินเดินทางไปพร้อมพ่อผ่านเข้าไปในป่าใหญ่ดงดิบ กว่าจะถึงปากแม่น้ำใหญ่ ไพรพลที่ติดตามเป็นไข้ป่าและถูกสัตว์ป่าฆ่าตายหมด เหลือเพียงนางขวณนจิน พ่อและพี่ชาย ผีบรรพบุรุษจึงแปลงร่างเป็นเสื้อวิ่งเข้าหาพ่อกับพี่ชายวิ่งหนีไปได้ เหลือแต่นางขวณนจินที่กำลังตั้งครรภ์ นางได้นั่งภาวนาสวดมนต์แสดงความสรีทธาต่อพระพุทธองค์ นางจึงไปที่เจดีย์ที่พระสวามีของนางทรงสร้าง เสื้อวิ่งก็จากไปโดยไม่ทำร้ายนาง จากนั้นนางพยายามตะเกียกตะกายปีนขึ้นไปจนถึงฐานของเจดีย์ แม้ว่าเหนื่อยแสนเหนื่อยแต่จิตใจของนางเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดีที่ได้มองเห็นเจดีย์นั้น

ก่อนสิ้นลมหายใจ นางขวณนจินได้ตั้งสัตย์อธิษฐานว่าขอให้ได้อยู่ใกล้เจดีย์นั้นตลอดไป ขออย่าให้ใครมาเคลื่อนย้ายร่างของนางไปจากที่นั่นเลย พระยาดิสาทรงทราบและทรงเสร์กับเหตุการณ์นี้มาก เดินทางมาพร้อมพระวงศานุวงศ์พบว่าร่างของนางขวณนจินได้กลายเป็นหินไปเสียแล้ว นางได้กลายเป็นเทพธิดาที่เปี่ยมด้วยความรัก คุณความดีเป็นที่

กราบไหว้ของคนทั่วไปสืบมา (ดู สมพงศ์ วิทาศักดิ์พันธ์ “ตำนานพระธาตุอินทร์แขวนของพม่า” ใน *ประชุมความคิดเจ้าจันทร์ผมหอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน ธนศ เวศร์ ภาดา บรรณาธิการ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คันธาร, 2535: หน้า 35 – 38* แปลเก็บความจาก Khin Myo Chit. *A Wonderland Burmese Legends* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นมะขาม, 2527 ส่วนพิสดารเรื่อง “ตำนานพระธาตุอินแขวน” มี 4 ผูกจารด้วยภาษาไทยจีนอยู่ที่สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชั้น 4)

3. หงสาวดี (HAMSAWADDY) หรือพะโค (PEGU ปัจจุบันเรียก BAGO)

3.1 เมืองหลวงของมอญเมืองท่าของการค้าทางทะเล

เมืองหงสาวดีหรือเมืองพะโค ตั้งอยู่ปากน้ำพะโค (Pegu) ใกล้ทะเล เป็นเมืองท่าสำคัญและเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรมอญ ต่อมาพม่ายึดครอง ซึ่งจากบันทึกของพ่อค้าชาวอิตาเลียนที่เข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2048 บันทึกว่า หงสาวดีเป็นเมืองใหญ่อยู่ใกล้ทะเล มีเรือเข้าออกมาก บ้านเรือนและพระราชวังก่อสร้างด้วยหินกับปูน (STONE WITH LIME) เป็นประเทศที่มีป่าไม้และช้างจำนวนมาก พระราชาทรงเครื่องประดับด้วยทับทิมจำนวนมาก มีสินค้าออกคือเครื่องไม้ จันทน์ ฝ้ายไหมและทับทิม

เมื่อโปรตุเกสแผ่อำนาจมาทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โปรตุเกสชนะคนพื้นเมือง ได้สถาปนาอำนาจเหนือชายฝั่งมะละบาร์ แต่งตั้งอะฟองซู ดี อัลบูแควร์ก (Afonso de Albuquerque) เป็นผู้ว่าการรัฐโปรตุเกสเอเชียเมื่อ ค.ศ. 1510 (พ.ศ. 2053) เขาได้ดำเนินนโยบายสร้างจักรวรรดิโปรตุเกสเอเชีย โดยเข้ายึดเมืองกัว เมื่อ ค.ศ. 1510 (พ.ศ. 2053) แผ่อำนาจทางทะเลเข้ายึดมะละกา ใน ค.ศ. 1511 (พ.ศ. 2054) และยึดเมืองฮอร์มุซใน ค.ศ. 1515 (พ.ศ. 2058) เพื่อควบคุมเส้นทางการค้าเครื่องเทศในมหาสมุทรอินเดีย โดยใช้เมืองกัวเป็นศูนย์กลางตั้งแต่ ค.ศ. 1530 (พ.ศ. 2073)

อะฟองซู ดี อัลบูแควร์ก (Afonso de Albuquerque) เป็นผู้ว่าการรัฐโปรตุเกสเอเชียได้ส่งคนมาสืบสภาพความเป็นไปในตะนาวศรี เมะตะมะและหงสาวดี ต่อมาใน พ.ศ. 2062 ได้ส่งแอนโทนี คอร์เรียน (Anthony Correa) เข้ามาทำสัญญาการค้ากับเจ้าเมืองเมะตะมะ ตามสัญญานั้นมอญอนุญาตให้โปรตุเกสทำการค้าที่เมืองเมะตะมะและหงสาวดี โปรตุเกสตั้งสถานีการค้าที่เมะตะมะ

3.2 เศรษฐกิจมั่งคั่ง พุทธศาสนามั่นคง

การค้าทั้งทางบกและทางทะเลทำให้เศรษฐกิจของมอญมั่งคั่ง กษัตริย์มอญมีศรัทธาในพุทธศาสนาโดยเฉพาะสมัยพระนางเซงสบู (Shinsawbu)

พระนางเซงสบู (Shinsawbu) เป็นพระธิดาราชาราชบาเยง กับพระนางสุทธมายา ต่อมาเป็นชายาพระเจ้ากรุงอังวะช่วงเผือกสีหะ (พ.ศ. 1965 – 1969) ประทับที่กรุงอังวะ พระเจ้ากรุงอังวะช่วงเผือกสีหะสถาปนาพระนางเป็นหนึ่งในพระมเหสี มีพระโอรส 1 พระองค์ พระธิดา 2 พระองค์

ต่อมาพระเจ้ากรุงอังวะสิ้นพระชนม์ในสมรภูมิ พระราชโอรสคือ เมงละงะ อายุ 9 พรรษา ขึ้นครองอังวะได้ 3 เดือน ถูกพระนางเซงโบเม ลอบวางยาพิษและนำพระญาติมาครองอังวะ (พ.ศ. 1969 – 1970) ต่อมาตะโคคมเยง จากเมืองโมเยง จับไล่พระญาติของพระนางเซงโบเม และครองอังวะแทน (พ.ศ. 1969 – 1982) ยกย่องพระนางเซงสบู (Shinsawbu) ไว้ในทิมเหล่

ต่อมาพระนางเซงสบู (Shinsawbu) ได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งกรุงหงสาวดีช่วง ค.ศ. 1453 – 1472/พ.ศ. 1996 – 2015 ทรงพระนามที่เป็นทางการปรากฏในศิลาจารึกว่า ปรวรรธมเชตรโลกยานาถปวระมหาธัมมราชาธิราชเทวี ขณะที่พงศาวดารมอญระบุพระนามของพระนางหลายชื่อ เช่น วิหารเทวี วิสุทธราชา อิตติราชา เมงโอ (พญาโอ) และเซงสบู (ดู สุเนตร ชุตินทรานนท์ “พระวิสุทธเทวี กษัตริย์แห่งล้านนา” ใน เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ บรรณาธิการ **ขัตติยานีศรีล้านนา** เชียงใหม่ : ที่ระลึกวโรกาสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ, พ.ศ. 2547: หน้า 60)

สมัยของพระนาง (Shinsawbu) มีการทำนุบำรุงพุทธศาสนาจำนวนมากในเขตวัฒนธรรมมอญโดยเฉพาะเจดีย์ชะเวดากองที่ย่างกุ้ง ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในตอนว่าด้วยย่างกุ้ง

รัชกาลต่อมา สมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ทำการชำระสมณวงศ์และส่งสมณทูตไปพุทธคยาในอินเดียจำลองแบบวัดมาสร้างที่หงสาวดี ทรงส่งทูตไปลังกา ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปพุทธศาสนาในด้านพิธีกรรมและวินัยสงฆ์มีศูนย์กลางอยู่ที่พัทธสีมาถลายนี (Kalyanithein) ทรงเชิญชวนพระสงฆ์จากดินแดนใกล้เคียงให้เข้ามาบวชอีกครั้งที่พัทธสีมาถลายนี (Kalyanithein) ทำให้พิธีการบวชในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมาตรฐานแบบเดียวกัน ครั้งนั้นโปรดให้จารึกไว้ ต่อมาเรียกว่า จารึกถลายนี

พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงเป็นนักปกครองที่ดีเยี่ยม ทรงให้รวบรวมหลักระเบียบการปกครองของพระองค์ไว้เรียกว่า ธรรมเจดีย์เพียตซ์ (Dammazedi pyatton) และการแปลกฎหมายสมัยพระเจ้าฟ้ารั่ว หรือวกะรุทธรรมาตุเป็นภาษาพม่า

ยุคเศรษฐกิจมั่งคั่ง ผู้นำศรัทธาในพุทธศาสนามั่นคงและไพศาล จึงมีการสร้างวัดในเขตวัฒนธรรมมอญจำนวนมาก โดยเฉพาะที่หงสาวดี ล้วนยิ่งใหญ่ เมื่อเข้าเขตหงสาวดีก็ต้องจ่ายเงินค่าเข้าชมโบราณสถานแบบเหมาจ่ายทั้งวันและชมทั้งเมืองคนละ 20 USD (เหมือนการชมโบราณสถานนครวัด นครธม ที่เสียมเหรีียบ ต่างกับของเวโนในเวียดนามกลาง จ่ายเป็นรายวัด ของไทยจ่ายเป็นรายอุทยานประวัติศาสตร์ รายอุทยานป่าไม้) นำสังเกตว่าบางวัดมีคนคอยหาเงินเพิ่มเติมด้วยการติดตามว่าใครถ่ายรูปโบราณสถาน ถ้าถ่ายรูปจะต้องจ่ายเงินเพิ่ม

อย่างไรก็ตาม ทุกวัดในหงสาวดีทั้งที่มีพระสงฆ์และไม่มีพระสงฆ์ล้วนยิ่งใหญ่ สะท้อนความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในศรัทธาของกษัตริย์มอญ แต่โดยเหตุที่ปัจจุบันคือช่วงพม่าครอบครองเขตวัฒนธรรมมอญเรียบร้อยแล้ว ภาพโบราณสถานยุคมอญก็ร่องรอยอันยิ่งใหญ่ของวัฒนธรรมมอญ ภาพโบราณสถานยุคพม่าครอบครองก็กลายเป็นวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของพม่าเช่น ร่องรอยพระราชวังบุเรงนอง กำแพงเมืองหงสาวดีและภาพที่มีชีวิตสืบมาคือ วัฒนธรรมผสมทั้งวัฒนธรรมมอญและวัฒนธรรมพม่า ดังนั้น จึงขอกกล่าวถึงประวัติศาสตร์แห่งการครอบครองดินแดนมอญของพม่าก่อน

3.3 พม่าเข้าครองดินแดนมอญ

ราชวงศ์ชาน – ตะเลงของมอญต้องสิ้นสุดลง เมื่อพม่าแห่งราชวงศ์ตองอูรุกราน และถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพม่าใน พ.ศ. 2082 โดยพระเจ้าตะเบงชะเวตี้หรือตะเบงยเวตี้ (Tabinshwehti พ.ศ. 2074 – 2093) ทรงผูกน้ำใจชาวมอญด้วยการรับอารยธรรมมอญมาใช้ในพม่า รับชาวมอญเป็นข้าราชการ และทรงโปรดฯ ให้ย้ายเมืองหลวงพม่ามาอยู่ที่กรุงหงสาวดี ต่อมาเอกสารไทยจึงเรียกกษัตริย์พม่าว่า พระเจ้าหงสาวดี (ตะเบงแปลว่า เอกหรือหนึ่ง ยเวตี้แปลว่า จักรทอง รวมแปลตามตัวได้ว่า สุวรรณเอกฉัตร Solitary Umbrella of Gold เป็นพระนามก่อนขึ้นครองราชย์เมื่อครองราชย์แล้วทรงพระนามว่า เมงตยาเยตี้ แปลว่า พระมหาธรรมราชาฉัตรทอง (ดู สุเนตร ชุตินทรานนท์ **บุเรงนอง**

กะยอคินนราคษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย กรุงเทพฯ:อมรินทร์ 2539 หน้า 75)

3.4 พระเจ้าบุเรงนอง

กษัตริย์พม่ารัชกาลต่อมาคือ บูเรงนอง (Bainnauag พ.ศ. 2094 – 2124) หรือพระเจ้าชนะสิบทิศ ที่นักเรียนประวัติศาสตร์ไทยรู้จักดีในฐานะกษัตริย์ผู้นำในการยึดครองกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 รัชกาลนี้ทรงกระทำสงครามแผ่อำนาจเขตพม่าไปอย่างกว้างขวาง พ่อค้าชาวเวนิสคนหนึ่งที่อยู่ในกรุงหงสาวดีเวลานั้นคือ Caesar Frederick บันทึกว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีกองทัพ (บก) และพระราชอำนาจ อีกทั้งทรัพย์สินยังมากกว่ากษัตริย์เติร์กผู้ยิ่งใหญ่ นอกจากนั้นบันทึกความร่วมมือของพ่อค้านักเดินทางแสวงโชค ทหารรับจ้างชาวยุโรปที่มาปะทะเวลานั้นบันทึกว่า พระเจ้าบุเรงนองโปรดฯ ที่จะครอบครองช้างเผือกมากที่สุด หากทราบว่ากษัตริย์แคว้นแคว้นใดทรงมีช้างเผือกในครอบครองก็จะโปรดให้นามถวาย หากผู้ใดปฏิเสธจะทรงกรีธาทัพไปแย่งชิง ดังนั้นการยกทัพมากรุงศรีอยุธยาที่เพราะอยุธยาปฏิเสธจัดส่งช้างเผือกให้พระองค์ ภาพลักษณ์ของพระเจ้าบุเรงนองในฐานะราชาธิราชผู้ยิ่งใหญ่ถูกจดจำสืบทอดมาในสังคมวัฒนธรรมพม่า พงศาวดารมอญเรียกพระองค์ว่า พระเจ้าฝรั่งมังศรี และเรียกเป็นภาษามอญว่า “ตะละพะเนียบเธอเจาะ” แปลว่า พระเจ้าชนะสิบทิศ (ดู สุเนตร ชุตินทรานนท์ บูเรงนองกะยอคินนราคษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย กรุงเทพฯ:อมรินทร์, 2539: หน้า 63 – 64)

3.5 มเหสีและบาทบริจาริกาของพระเจ้าบุเรงนอง

ในฐานะ “ผู้ชนะสิบทิศ” พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่าแห่งกรุงหงสาวดี มีมเหสีและบาทบริจาริกา รวมไม่น้อยกว่า 45 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

(1) **มีพะยาจี (Miphayagi)** หรือมเหสีใหญ่ จำนวน 3 คน คือ

1) ตะเกงจี หรือพระอัครมเหสีคู่ครุฑหาราชเทวี เป็นพระพี่นางของพระเจ้าตะเบงชเวตี้ โอรสคือพระเจ้านันทบุเรง หรือ งามสุดาภา

2) มเหสีจันทาเทวี พระธิดาพระเจ้าอังวะ

3) มเหสีราชเทวี พระธิดาสตุกามณีแห่งคิมเยง นามเดิมคือ เชงทเวละ โอรสคือ นอราสอ ต่อมาเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่

(2) **มีพะยาเง (Miphayange)** หรือบาทบริจาริกาที่มีโอรสและพระธิดาด้วยกัน จำนวน 42 คน เช่น

อะเมียวโยง (A Myo Yong) (แปลว่า นางผู้เชื่อมั่นในเผ่าพันธุ์แห่งตน) พระพี่นางของพระนริศแห่งกรุงศรีอยุธยา (ดู สุเนตร ชุตินทรานนท์ พระสุพรรณกัลยาจากตำนานผู้นำประวัติศาสตร์ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน พิมพ์ครั้งที่สาม, 2546)

นางเคงเก้า (Khin Kank) ชาวเชียงใหม่ผู้ให้กำเนิดพระธิดาพระนามว่า ราชมิตร

พระนางสุธรรมโยงโยงโยง (Yon Ayonyon) จากล้านช้าง

พระนางเคง อองคาน (Khin Aung Khan)

พระธิดาของนรบดีเจ้าเมืองน่าย

พระนางเกมยะซาน (Khin Myat San) พระธิดาเจ้าเมืองม้อง พระนัดดาเจ้าเมืองของหัวย

ราชธิดาพระเจ้าเซงโยง (Zinyon)

ราชธิดาพระเจ้าโคง (Gon)

ราชธิดาพระเจ้าอาจอ (A Kyaw) ฯลฯ (ดู สุเนตร ชุตินทรานนท์ “พระวิสุทธิเทวี กษัตริย์แห่งล้านนา” ใน เจ้าวังศักดิ์ถิ่นเชียงใหม่ บรรณาธิการ ขัตติยานีศรีล้านนา เชียงใหม่ : ที่ระลึกวโรกาสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงพระชนมพรรษา ครบ 6 รอบ, พ.ศ. 2547: หน้า 65 – 66)

3.6 ร่องรอยราชสำนักฝ่ายในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง

บริเวณกลางเมืองหงสาวดี เป็นที่ตั้งพระราชวังของพระเจ้ากรุงหงสาวดี โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าบุเรงนองหรือผู้ชนะสิบทิศ ซึ่งมีมเหสี อย่างน้อย 45 คน (นับเฉพาะที่มีลูกด้วยกัน) แบ่งเป็น **มีพะยาจี (Miphayagi)** หรือมเหสีใหญ่ จำนวน 3 คนและ **มีพะยาเง (Miphayange)** หรือบาทบริจาริกาที่มีบุตรธิดาด้วยกันจำนวน 42 คน ดังนั้นภายในราชสำนักฝ่ายในกลางกรุงหงสาวดีต้องเป็นที่อยู่ของมเหสี บริเวณดังกล่าวต่อมารัฐบาลพม่าได้สร้างเป็นพระราชวังอันยิ่งใหญ่อยู่ทางด้านใต้พระธาตุเพื่อให้หนักท้องเที่ยวเข้าชม

ครอบครัวอ่องสกุลได้เข้าไปบริเวณที่ตั้งราชสำนักฝ่ายในของกรุงหงสาวดีเมื่อ 10 มีนาคม 2550 เห็นร่องรอยการขุดแต่งทางโบราณคดีรอบๆ พระราชวังที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสองหลัง (สร้างเมื่อตุลาคม ค.ศ. 1997 สร้างเสร็จธันวาคม 2002) รู้สึกตื่นเต้นกับร่องรอยทางโบราณคดีมากกว่าเพราะแต่ละหลุมที่เป็นเสา มีดอกไม้ธูปเทียนอยู่ด้วย แทบทุกหลุม และมี

การรวบรวมเสาไม้สักจำนวนมากเก็บไว้ในโรงเก็บเสาไม้สัก โดยเฉพาะ เสาไม้สักหัวหนึ่งสี่เขียนรอบเสา ซึ่งมีไม่มากนักที่เราจะพบร่องรอยกลุ่มหลวงหรือราชสำนักที่เชื่อว่าสร้างด้วยไม้สัก ในล้านนาคพญามังรายเรายังไม่พบเสาไม้ที่เป็นกลุ่มหลวงของพญามังรายทั้งที่เวียงกุมกาม และที่เวียงเชียงใหม่สักคัน ยกเว้นมีการพบโครงเสาไม้สักของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และที่กาญจนบุรี

แน่นอนหลุมที่มีเสาไม้สักค้างอยู่ในหลุมจำนวนมาก เหล่านั้นคือร่องรอยอาคาร ที่อยู่อาศัยของคนในราชสำนักฝ่ายในของกษัตริย์แห่งกรุงหงสาวดี การรักษาร่องรอยดังกล่าวเป็นความตั้งใจอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมมอญและพม่า ซึ่งหายากในสยามประเทศ โดยเกือบทุกโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของสยามประเทศทั้งที่เป็นฝ่ายฆราวาสฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายราชการ เมื่อเปิดพื้นที่ที่ดินพบร่องรอยโบราณคดี เช่น วัดร้าง ฯลฯ ต่างสร้างอาคารทับโบราณสถานหรือร่องรอยโบราณคดีนั้น เช่น อาคารห้องสมุดและอาคารเรียนในบริเวณโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ หรือทะเลยแทนที่จะทำให้เกิดคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น วัดสะดือเมือง ฯลฯ

3.7 กำแพงเมืองและผังเมืองหงสาวดี

ในบริเวณพระราชวังพระเจ้าบุเรงนองที่สร้างใหม่นั้น มีแผนผังแสดงกำแพงเมืองหงสาวดี โดยตัวเมืองอยู่ด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำหงสาวดีหรือพะโค ตัวเมืองมีกำแพงและคูเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบ กำแพงเมืองด้านตะวันตกและตะวันออกมีประตูเมืองด้านละ 5 ประตู กำแพงเมืองด้านใต้และด้านเหนือมีประตูด้านละ 3 ประตู ด้านตะวันตกมีแม่น้ำหงสาวดีเป็นคูเมืองอีกชั้น

ศูนย์กลางของเมืองมีอย่างน้อย 2 อย่างคือ (1) พระธาตุมูเตออยู่ด้านเหนือ (2) พระราชวังอยู่บริเวณตรงกลาง ซึ่งสมัยบุเรงนองเรียกพระราชวังว่า กมอสะธานี (Kamboza Thadi Palace)

ขนาดของเมืองหงสาวดีใหญ่กว่าเชียงใหม่เพราะประตูเมืองของหงสาวดีประมาณ 16 ประตู ขณะที่ประตูเมืองชั้นในของเชียงใหม่ทั้ง 4 ด้านมี 5 ประตูเมือง กำแพงชั้นนอกมีอีก 5 ประตู รวมเชียงใหม่มี 10 ประตูเมือง

3.8 พระมหาธาตุมูเตา (Shwe Maw Daw Pagoda)

พระมหาธาตุมูเตาตั้งอยู่บนเนิน องค์พระธาตุสูง 117 เมตรหรือ 382 ฟุตภาษาพม่าเรียกว่าชเวมอโด (Shwemawdaw Pagoda) เป็นศูนย์กลางทางจิตใจในกรุงหงสาวดีของชาวมอญ ยิ่งใหญ่อลังการแบบมอญ กล่าวกันว่าสูงใหญ่จนนกเขาเห็นข้ามไม่พ้น ชาวตะวันตกเรียกว่า Great golden God Pagoda สามารถมองเห็นจากที่ไกลห่างประมาณ 10 กิโลเมตร

เจ้าสามลหรือพระเจ้าสามลผู้สถาปนาเมืองหงสาวดี เมื่อ พ.ศ. 1116 ได้สถาปนาพระธาตุมูเตาขึ้น มีองค์เจดีย์พระมหาธาตุมูเตาเป็นศูนย์กลาง และมีเจดีย์ประจำทิศทั้งแปดตามคติทักขิยาเมือง ต่อมาพระเจ้าธรรมเจดีย์ กษัตริย์มอญ (พ.ศ. 2015 – 2035) โปรดฯ ให้เสริมต่อพระธาตุมูเตาจนสูง 117 เมตร

พ.ศ. 2082 พระเจ้าตะเบงชะเวตี้แห่งตองอูได้เข้ายึดครองหงสาวดี ทรงเลื่อนใส่พระธาตุมูเตา ทรงกระทำพิธีราชาภิเษกใหม่ ณ กรุงหงสาวดีและถวายมกุฎยอดพระธาตุ 2 แห่งคือ ที่พระธาตุมูเตาและพระเจดีย์ชเวดากอง

สมัยพระเจ้าบุเรงนองหรือบะยิ่นน่านหรือบายินนอง (พ.ศ. 2094 – 2124) ครองกรุงหงสาวดีโปรดฯ ให้เกษมณีประดับมหามกุฎพระราชทานไปทำยอดพระเจดีย์พระธาตุมูเตา โปรดฯ ให้ขยายกำแพงเมืองหงสาวดีให้กว้างขึ้นเพื่อล้อมเอาพระธาตุมูเตาไว้ในเขตกำแพงเมืองหงสาวดี

บริเวณหงสาวดีเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหวเป็นประจำ สมัยพระเจ้าปะดงมิตหรือพระเจ้า ปดุง (พ.ศ. 2325 – 2362) เกิดแผ่นดินไหว จักรที่พระเจ้าบุเรงนองสร้างถวายพระธาตุมูเตาหัก พระเจ้าปดุงโปรดฯ ให้สร้างจักรใหม่ใน พ.ศ. 2339 และโปรดฯ ให้เสริมความสูงพระธาตุมูเตาเป็น 297 ฟุต

วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2473 เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่สร้างความเสียหายแก่พระมหาธาตุมูเตาพระเจดีย์หักทะลายลงมาถึงองค์ระฆัง

พ.ศ. 2478 หลังแผ่นดินไหวครั้งใหญ่นั้นประมาณ 5 – 6 ปี สมเด็จพระยาติราชราชานุภาพและคณะได้ “เที่ยวเมืองพม่า” ทรงบันทึกสภาพการพังทลายของพระมหาธาตุมูเตา ตอนหนึ่งว่า “พอแลเห็นองค์พระมูเตาก็แทบจะพลั้งปากออกอุทานว่า “แม่เจ้าไว้ย” เพราะเมื่อเห็นมาแต่ไกล สำคัญว่าพังเพียงปากกระฆังเหนือชั้นทักษิณ ที่จริงเป็น

เช่นนั้น แต่ทางด้านตะวันตก ทางด้านอื่นพังลงมาจนชั้น
ทักษิณ แลเห็นเป็นแต่กองดินสูงใหญ่พังท่วมถมออกไปจน
พื้นลานพระมหาธาตุ แลเห็นเป็นแต่กองดินสูงใหญ่พังท่วม
ถมออกไปจนพื้นลานพระมหาธาตุ”

ครั้งนั้นทรงร่วมบริจาทรทรัพย์เพื่อบูรณะพระธาตุมูเตา
ในนามเจ้าจอมมารดากลิ่น เจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ 4 ซึ่ง
เป็นธิดาของพระยาดำรงราชพลขันธ์ เจ้าเมืองพระประแดง
เชื้อสายเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง คชเสนี) ผู้นำกลุ่มชาวมอญ
ไปสยาม (ดู สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร
พระมา กรมหลวง : กรุสภา, 2494 หน้า 100 – 104 และ องค์
บรรจุน **ต้นทางจากมะละแหม่ง กรุงเทพฯ : แพร่สำนักพิมพ์,
2549: หน้า 157)**

หลังสงครามโลกครั้งที่สองได้มีการบูรณะพระธาตุ
มูเตามีนายอนุ นายกรัฐมนตรีเป็นประธานวางศิลาฤกษ์ เมื่อ
พ.ศ. 2494 ได้ยกฉัตรขึ้นยอดพระเจดีย์อีกครั้งในวันที่ 6
เมษายน พ.ศ. 2497 พระเจดีย์มูเตาที่สร้างใหม่สูงกว่าพระ
เจดีย์ชเวดากอง 19 ฟุต (เจดีย์ชเวดากองสูง 363 ฟุต)

สิ่งที่เป็นอนุสรณ์ของการเกิดแผ่นดินไหวใหญ่ครั้งนั้น
คือ องค์ระฆังเจดีย์ที่พังลงมา คณะผู้บูรณะก็ปล่อยให้ค้างไว้
เหมือนครั้งพังลงมาพร้อมจารีกวัน เดือน ปี ที่พังลงมา เพื่อ
ให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่าเคยพังลงมาเพราะแผ่นดินไหวใหญ่เมื่อ
พ.ศ. 2473 นับเป็นความดั่งใจอีกกรณีหนึ่งของวัฒนธรรม
มอญและพม่า

และคงเป็นธรรมเนียมที่ดีของสงฆ์สมัยโบราณ ที่รักษา
ไว้เป็นบทเรียนสำหรับคนรุ่นหลังรวมถึงสงฆ์ในล้านนาด้วย
ดังนั้นการพังทลายของกุหลวง กลางเวียงเชียงใหม่ หลังเกิด
แผ่นดินไหวใน พ.ศ. 2088 จึงยังคงสภาพให้คนรุ่นหลังได้
เห็นร่องรอยการพังทลาย โดยเสริมความแข็งแรงให้มั่นใจว่า
ไม่พังลงมาอีก ซึ่งบางวัดที่กรุงศรีอยุธยาฝั่งด้านอยุธยา
การบูรณะของกรมศิลปากร ก็รักษายอดเจดีย์ที่พังลงที่พื้น
ให้คนรุ่นหลังได้เห็น

แต่คนรุ่นปัจจุบันทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายราชการ คิดต่าง
กับคนรุ่นก่อน ชอบของใหม่และมีทุนมาก ทุกครั้งหลังเกิด
เหตุภัยพิบัติทำให้เจดีย์พังทลายลงมา ฝ่ายสงฆ์และฝ่าย
ราชการที่เกี่ยวข้องต้องมีโครงการสร้างขึ้นมาใหม่ทันที เช่น
กรณีพระธาตุนครพนม (พ.ศ. 2518) กรณีเจดีย์วัดพันอัน
เชียงใหม่ (พ.ศ. 2549)

3.9 พระพุทธไสยาสน์ ชเวตาเลื่อง (Shwethalyaung Buddha)

เป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์องค์ใหญ่มีความยาว 55
เมตร สูง 16 เมตร คนมอญเรียกว่า “ก๊ายฮะเตจ” (แปลว่า
พระนอน) ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีในทุกเมืองของเขตวัฒนธรรม
มอญและพม่า เช่นที่เมืองย่างกุ้งมีพระนอนองค์ขนาดใหญ่
ที่สุดเรียกว่า พระนอนใจ้ทตจี (Kyaik Htat Gyi) ที่เมืองมะ
ละแหม่งมีพระนอนขนาดใหญ่ที่วัด Win Sein เป็นพระพุทธร
ไสยาสน์ขนาดใหญ่ ภายในองค์พระมี 182 ห้อง มีปฏิมากร
รวมจำนวนมาก แต่พระนอนชเวตาเลื่อง (Shwethalyaung
Buddha) ที่หงสาวดีเก่าสุด กษัตริย์มอญโปรดฯให้สร้างขึ้น
เมื่อ พ.ศ. 1538 ต่อมาสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์กษัตริย์มอญอีก
พระองค์หนึ่งโปรดฯให้บูรณะและแต่งเติมจนงดงาม ต่อมา
ถูกทิ้งร้างกลางทุ่งนา จนถึง พ.ศ. 2424 อังกฤษสำรวจเส้น
ทางสร้างทางรถไฟจึงพบ มีการตกแต่งองค์พระอีกครั้งจน
งดงามแบบมอญ-พม่าช่วงที่พวกเราไปนมัสการเป็นช่วงใกล้
เที่ยง พบเห็นคนมอญพม่าจำนวนหนึ่งไปนมัสการและตั้ง
วงกันทานอาหารกลางวันอย่างมีความสุขหลายวงด้านหลัง
พระนอน ทำให้เห็นความคึกคักและศรัทธาในวัฒนธรรม
มอญ – พม่า (ดู องค์ บรรจุน **ต้นทางจากมะละแหม่ง
กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์, 2549: หน้า 159)**

3.10 โบสถ์กัลยาณีสีมา (Kalyani Sima)

เดินทางออกจากวัดที่มีพระนอนชเวตาเลื่อง
(Shwethalyaung Buddha) ด้วยเส้นทางชนบทผ่านชุมชน
ที่คึกคักพักหนึ่งก็ถึงโบสถ์กัลยาณีสีมา (Kalyani Sima) มี
ศาลายาวสำหรับเดินเข้าวัดตามแบบแผนวัฒนธรรมมอญ
– พม่า

เมื่อดูประวัติวัดจึงรู้ว่าเป็นวัดที่ตั้งตามชื่อวัดมหาวิหาร
ริมแม่น้ำกัลยาณีสีมา (Kalyani) เมืองลังกา เพราะในสมัยพระเจ้า
ธรรมเจดีย์กษัตริย์มอญได้ส่งพระสมณทูต 22 รูป ไป
อุปสมบทใหม่ที่ลังกา เพื่อชำระพระไตรปิฎกให้เป็น
กฎเกณฑ์เดียวกันของรามัญสมณวงศ์ พระสมณทูตกลับมา
หงสาวดีได้บวชใหม่ให้คณะสงฆ์มอญที่โบสถ์วัดกัลยาณีสีมา
โบสถ์ที่เห็นสร้างใหม่สมัยนายอนุเป็นนายกรัฐมนตรี
พม่าก่อนหน้านั้นถูกทำลายมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง ครั้งแรก
ถูกทำลายโดยเดอปรีโต ชาวฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2124 ครั้งที่
สองกองทัพบม่ายทำลายเมื่อ พ.ศ. 2300 และครั้งที่สามเกิด
แผ่นดินไหวครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2497 ปัจจุบันยังใช้เป็น
ที่อุปสมบทภิกษุสงฆ์ ในวัดด้านทิศตะวันตกมีศิลาจารึก 10

หลักจารึกด้วยภาษามอญ 7 หลักและภาษาบาลี 3 หลักจารึกตั้งแต่สมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์กษัตริย์มอญ ต่อมามีการนำมาแปลเป็นภาษาไทยชื่อจารึกกัลยาณี (ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมมุนี เจ้าคณะสงฆ์ไทย วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เทียบเมืองพะม่า กรุงทพ:กรุงสุโขทัย, 2494: หน้า 83 และ องค์ บรรจุน ต้นทางจากมะละแหม่ง กรุงทพ:แพร่สำนักพิมพ์, 2549: หน้า 159)

3.11 พระสีทิส (Kyaik Pun)

ชาวมอญเรียกว่า ก๊ายโปนเตอะฮ์ ต่อมาพม่าเรียกว่า ไ้ปูน (Kyaik Pun) สร้างในสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ กษัตริย์มอญ เมื่อ พ.ศ. 2019 เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่สูง 30 เมตร หันหลังชนกัน หันพระพักตร์ไป 4 ทิศ มีเจดีย์ทรงสูงอยู่ตรงกลาง พระพุทธรูปองค์ที่หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือคือ สมเด็จพระสมณโคดม พระพุทธรูปองค์ที่หันพระพักตร์ไปทางทิศใต้คือ พระพุทธโกนาคมน์ พระพุทธรูปองค์ที่หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกคือ พุทธกกุสันธะ พระพุทธรูปองค์ที่หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกคือ พระพุทธมหากัสสปะ ซึ่งในเหตุการณ์แผ่นดินไหวเมื่อ พ.ศ. 2473 ส่งผลกระทบต่อพระสีทิส (Kyaik Pun) ด้วย แต่ปัจจุบันบูรณะแล้ว นำสังเกตว่าพระสีทิสในสยามประเทศก็มีหลายแห่ง เช่น ที่อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชรและวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ฯลฯ แต่ไม่พบที่มีการเรียกพระนามพระพุทธรูปประจำแต่ละทิศ (ดู องค์ บรรจุน ต้นทางจากมะละแหม่ง กรุงทพ:แพร่สำนักพิมพ์, 2549: หน้า 160) ขณะเดียวกันบริเวณรอบ ๆ พระสีทิส (Kyaik Pun) ก็มีรูปปั้นนัตตามความเชื่อของวัฒนธรรมมอญและพม่าด้วย

3.12 วิทยาลัยสงฆ์ วัดจักรวาล พะโค

(เรียกชื่อวัดตาม KoKo คนขับ Taxi ที่พาไปชม) เป็นสำนักเรียนหนังสือของสงฆ์และพม่าในหงสาวดีที่มีพระสงฆ์และสามเณรจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 1,000 คน นั่งสวดมนต์ในวิหาร อย่างตั้งใจและศรัทธาต่อพุทธศาสนา ภายในวิหารมีรูปพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นปัญญาชนของสงฆ์ทั้งที่เป็นมอญและพม่าเรียงรายเต็มวิหาร ทำให้เห็นพลังของสงฆ์ในพม่าที่สั่งสมมาต่อเนื่อง จากการสอบถามพบว่า มีพระสงฆ์และสามเณรจากฝั่งแม่สอด จ.ตาก ไปเรียนด้วยเช่นสามเณรแสงเมือง (อายุ 16 ปี) เพราะเป็นสำนักการเรียนที่มีชื่อเสียงมาก

3.14 วัดเจ็ดยอดพม่า

(เรียกชื่อตามสภาพโบราณสถานให้เห็น) วัดสุดท้ายก่อนเดินทางออกจากหงสาวดีมุ่งเข้าสู่ย่างกุ้งคือ วัดเจ็ดยอดพม่า ซึ่งสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์โปรดให้ทำการชำระสมณวงศ์ และส่งสมณทูตไปพุทธคยาในอินเดีย จำลองแบบวัดมาสร้างที่กรุงหงสาวดี

วัดเจ็ดยอดที่กรุงหงสาวดีอยู่ในสภาพวัดร้าง นักท่องเที่ยวไม่ค่อยรู้จัก ครอบครัวอึ้งสกุลเข้าไปสำรวจเมื่อเย็นวันที่ 12 มีนาคม 2550 พบร่องรอยสถมมหาสถานคือโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ 7 แห่งประกอบด้วย

(1) โพธิบัลลังก์ คือต้นมหาโพธิ์ และมีสถูป 7 ยอดเป็นศูนย์กลาง

(2) อนิมิสสระ คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกยืนทอดพระเนตรโพธิบัลลังก์ 7 วัน เรียกว่า อนิมิสสระเจดีย์

(3) จงกรมเสถียร คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกจงกรม 7 วันเรียกว่า รตนจงกรมเจดีย์

(4) รตนพระ คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งพิจารณาอภิธรรมปิฎก 7 วันในเรือนแก้วที่เทพดานิรมิตถวาย เรียกว่า รตนพระเจดีย์

(5) อชปาลนิโครธ คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติได้ต้นไทร 7 วัน เรียกว่า อชปาลนิโครธเจดีย์

(6) มุจลินทร์ คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติได้ต้นจิก 7 วัน เรียกว่า มุจลินทเจดีย์

(7) ราชายตนะ คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติได้ต้นเกด 7 วัน เรียกว่า ราชายตนะเจดีย์ (ดู พระรัตนปัญญาเถระ ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลจากภาษาบาลีโดย รตท.แสง มนวิฑูร อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ รตท.แสง มนวิฑูร 20 เมษายน 2517 เชียงจรด (3): หน้า 123)

พวกเราสำรวจอย่างรวดเร็วในเวลาอันจำกัดก็เห็นร่องรอยมูลดินที่เคยเป็นเจดีย์ รายรอบสถูปประมาณได้ว่าเป็นสถมมหาสถาน ทำให้คิดถึงวัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ เพราะโดยทั่วไปมีข้อสันนิษฐานถึงที่มา 2 กลุ่มนักวิชาการ คือ

(1) กลุ่มที่สันนิษฐานว่า สถูปวัดเจ็ดยอดเชียงใหม่สร้างโดยเลียนแบบพุทธคยาที่อินเดีย ผู้สันนิษฐานกลุ่มนี้ได้แก่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมมุนี เจ้าคณะสงฆ์ไทย วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เซดส์ (George Coedes) บัวเชอเลีย (Buisselier) กริสโวลด์ (A.B.Griswold) ฮัทชินสัน (E.W.Hutchinson)

(2) กลุ่มที่สันนิษฐานว่าสถูปวัดเจ็ดยอดเชียงใหม่นั้นสร้างโดยเลียนแบบวิหารมหาโพธิหรือมหาเจดีย์ที่พุกาม ซึ่งพม่าสร้างเลียนแบบจากพุทธคยามาไว้ที่พุกาม ผู้สันนิษฐานกลุ่มนี้ได้แก่ เรอจินัล เลอ เมย์ (Reginald Le May) และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล

ผู้เขียนยังไม่เคยไปพุทธคยาที่อินเดียและวิหารมหาโพธิหรือมหาเจดีย์ที่พุกาม เคยเห็นแต่รูปถ่ายซึ่งถือเป็นรูปต้นแบบของวัดเจ็ดยอดเชียงใหม่นี้ได้ทั้งสองแห่ง ครั้นเมื่อเห็นวัดเจ็ดยอดที่กรุงหงสาวดีก็มีรูปแบบคล้ายกันแต่ทรุดโทรมมากกว่าที่พุทธคยา วิหารมหาโพธิหรือมหาเจดีย์และวัดเจ็ดยอดเชียงใหม่นี้แต่ก็ถือเป็นอีกต้นแบบหนึ่งที่น่าจะเป็นต้นแบบของการสร้างวัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ ในสมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ราชวงศ์มังราย เพราะในยุคนี้บรรดา 3 แห่งคือ อินเดีย พุกาม และกรุงหงสาวดี แม้มีเส้นทางบก - ทางเรือเชื่อมโยงกันได้แต่เส้นทางที่คนในเชียงใหม่คุ้นเคยและใกล้ชิดที่สุดคือเส้นทางเชียงใหม่ - กรุงหงสาวดี

อย่างไรก็ตามสำหรับคนเชียงใหม่ คนทำงานที่เชียงใหม่ และคนมาเที่ยวเชียงใหม่ ควรต้องไปรู้จักสถูปมหาสถานทั่วเจ็ดยอดเชียงใหม่นี้เพราะตั้งแต่ พ.ศ. 2546 กรมศิลปากรเปิดพื้นที่ได้ดินพบร่องรอยสถูปมหาสถานครบทั้ง 7 แห่ง แล้วพร้อมเส้นทางเดินเชื่อมระหว่างอาคาร เหลือแต่การทำนุบำรุงรักษาหลังการค้นพบซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ของสำนักงานโบราณคดีที่ 6 เชียงใหม่ ที่ควรได้รับการสนับสนุนจากวัดเจ็ดยอดและจากเทศบาลตำบลช้างเผือกมากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การทำให้สระมุขลินทร์มีน้ำเต็มสระทั้งปี การไม่อนุญาตให้ติดตั้งป้ายโฆษณาบริเวณหน้าวัด ซึ่งปิดบังมุมมองอันงดงามของโบราณสถานวัดเจ็ดยอด ฯลฯ อนึ่งท่องเที่ยวแล้ว อยากทานอาหารท้องถิ่นสักมื้อ ขอแนะนำร้านที่คนไทยนิยมไปทานกันคือ ร้านเจ้าสัว (Kyaw Swa) ริมแม่น้ำหงสาวดีเป็นร้านอาหารระดับภัตตราคารของหงสาวดี เมื่อพบร้านอาหารที่ถูกใจต้องรีบแวะทานให้อิ่มก่อนเดินทางระหว่างเมืองเพราะค่อนข้างไกลและเส้นทางอยู่ในระหว่างการปรับปรุงซ่อมแซม

ตอนที่สี่ : ย่างกุ้ง (Rangoon) : เมืองหลวงเก่าของพม่า

1. ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

เมืองย่างกุ้งหรือย่างกุ้ง (Rangoon) เขตวัฒนธรรมมอญเดิมเป็นเมืองของมอญชื่อเมืองตากอง (Dagon) คนในสยามเรียกว่า เมืองตะเกิงหรือตะไก้ เมื่อพม่าสมัยพระเจ้าอลองพญาแห่งราชวงศ์คองบอง (ค.ศ. 1752 - 1885/ พ.ศ. 2295

- 2428) ยึดเมืองหงสาวดีเมืองหลวงของมอญได้ใน พ.ศ. 2298 ได้แผ่อำนาจถึงเมืองตากอง (Dagon) ได้ก็เปลี่ยนชื่อเมืองตากองหรือตากอง (Dagon) เป็น “ย่างกุ้ง” หรือย่างกอง (Yan - Gon) แปลว่าสิ้นสุดสงคราม (No more war) หรือ “ศัตรูพินาศ” (ดู พรพิมล ตรีโชติ **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า** กรุงเทพฯ:โครงการตำราฯ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542: หน้า 115) (ต่อมาอังกฤษเปลี่ยนชื่อเมืองย่างกุ้ง (Yan - Gon) เป็นย่างกุ้งหรือแรงกูน Rangoon)

เดิมพม่าตั้งย่างกุ้ง (Yan - Gon) เป็นเมืองหลวงของพม่าเมืองนี้ ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มปากแม่น้ำอิรวดี (The Lower Irrawaddy Valley and Delta) ซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดเนื่องตั้งแต่ปากน้ำอิรวดี ปากน้ำสะโตง และปากน้ำแม่คง (Salween) เป็นพื้นที่เหมาะในการทำเกษตรกรรม (ช่วง พ.ศ. 2480 - 2482 พม่าเคยปลูกข้าวปีละ 7 ล้านตัน และส่งออกต่างประเทศปีละ 3 ล้านตัน ปริมาณสูงเป็นอันดับหนึ่งของโลก)

ด้านหน้าของเมืองย่างกุ้งเป็นแม่น้ำลายง์ (Hlaing หรือแม่น้ำย่างกุ้ง) ไหลมาจากเทือกเขาปะโกลงทางด้านตะวันตกและด้านใต้ของเมืองย่างกุ้งไหลไปออกอ่าวมะตะบัน (Gulf of Martaban) ด้านตะวันออกเป็นห้วยปะซุนดาวง์ (Pazundaung Creek) ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำลายง์ (Hlaing) หรือแม่น้ำย่างกุ้งไหลไปทางเหนือของย่างกุ้ง เมืองย่างกุ้งหรือย่างกุ้ง (Rangoon) จึงเป็นทำเลที่ตั้งเมืองที่สำคัญในการค้าทางทะเล ด้านหลังเป็นเทือกเขาพะโค (The Pegu Yumas) ซึ่งอุดมด้วยป่าไม้และสินแร่ เทือกเขาพะโคทางทิศใต้เป็นที่ตั้งพระเจดีย์ชเวดากองและเมืองย่างกุ้ง (ดู พันเอก สุรจิต กนิษฐานนท์ อดีตกงสุลใหญ่ประจำรัฐฉาน สหภาพพม่า **สารคดีบางเรื่องเกี่ยวกับสหภาพพม่า** อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระยาสีมาจารย์ (กวย กนิษฐานนท์), 20 เมษายน 2511: หน้า 10 - 11 และ พม่า **สหภาพเมียนมาร์** กรุงเทพฯ: หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2541: หน้า 107)

ปัจจุบันตั้งแต่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 2005 (พ.ศ. 2548) พม่าย้ายเมืองหลวงจากย่างกุ้ง (Yan - Gon) ไปยังเมืองปิ่นมะนา ภาคมันดะเลย์ ซึ่งอยู่ทางเหนือจากย่างกุ้ง (Yan - Gon) 320 กิโลเมตร เรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า เมืองเหนปีค่อ หมายถึงราชธานีหรือที่อยู่ของพระมหากษัตริย์ ในเมืองเหนปีค่อจึงเป็นเมืองกษัตริย์ โดยมีอนุสาวรีย์กษัตริย์พม่าองค์สำคัญ เช่น พระเจ้าอนรรธา ปฐมกษัตริย์พม่าตั้งแต่ยุคพุกาม พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งราชวงศ์คองบอง พระเจ้าอลองพญาปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์คองบอง

เมืองปีนมะนาหรือเมืองเหนปีคือเป็นเมืองยุทธศาสตร์ ที่นายพลอลองซานเคยได้รับการสนับสนุนจากกองทัพญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่สองใช้ฝึกทหารเพื่อประกาศเอกราช จากอังกฤษ ต่อมานายพลอลองซานเห็นว่ากองทัพญี่ปุ่น ต้องการยึดครองพม่า จึงหันไปให้ความร่วมมือกับกองทัพ ฝ่ายสัมพันธมิตรต่อสู้กับกองทัพญี่ปุ่น เมื่อกองทัพฝ่าย สัมพันธมิตรชนะจึงทำให้เกิดการเจรจาเพื่อเอกราชของพม่า จนสำเร็จ เมืองปีนมะนาจึงเป็นสัญลักษณ์ชัยชนะของกอง ทัพพม่าในการขับไล่กองทัพญี่ปุ่นและกองทัพอังกฤษได้ สำเร็จ (ดู ธรรมนูญรัตน์ อภิวิทย์ “เมืองหลวงใหม่พม่า : เนห์ปี คือ” วารสารตะวันออกปริทัศน์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม 2551 – มิถุนายน 2552: หน้า 41 – 43)

2. การเดินทางไปเมืองย่างกุ้งหรือร่างกุ้ง (Rangoon) ของรัชกาลที่ 5 และกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

2.1 ช่วงวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1871 (พ.ศ. 2414) ถึง 16 มีนาคม ค.ศ. 1872 (พ.ศ. 2415) รัชกาลที่ 5 ขณะทรง พระชมมายุได้ 19 พรรษา เสด็จไปอินเดีย ขาไปทรงแวะ สิงคโปร์ มะละกา ปีนัง มะละแหม่ง อย่างกุ้ง ทรงใช้เวลาอยู่ ในพม่า 4 วัน ขากลับจากอินเดียทรงแวะภูเก็ต ไทรบุรี หาดใหญ่ สงขลา ครั้งนั้นรัชกาลที่ 5 และคณะผู้ติดตาม จำนวน 40 คน เดินทางถึงมะละแหม่งวันอังคารที่ 2 มกราคม ปลายปี พ.ศ. 2414 (ขณะนั้นนับ 1 เมษายนเป็นวันปีใหม่) และถึงเมืองย่างกุ้งวันพฤหัสบดีที่ 4 มกราคม ปลายปี พ.ศ. 2414 พันตรี อี.บี สเตเดน และโรมัส จอร์จ น็อกซ์ รับเสด็จ มร.แอชลีย์ อีเดน ข้าหลวงใหญ่ของบริติชเบอร์มา จัดพระ กระยาหารมื้อค่ำถวายในคืนวันที่ 5 มกราคม ปลายปี พ.ศ. 2414 รุ่งเช้าวันที่ 6 มกราคม รัชกาลที่ 5 เสด็จนมัสการพระ มหาเจดีย์ชเวดากอง และเสด็จออกจากท่าเรือเมืองย่างกุ้งใน วันที่ 7 มกราคม ปลายปี พ.ศ. 2414

2.2 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พระบรมวงศานุวงศ์เจ้านายชั้นสูงหลายพระองค์ต้องไป ประทับต่างแดน เช่น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. 2405 – 2486) เสด็จประทับที่เกาะหมาก (Penang) ระหว่างนั้นทรงใช้เวลาในการท่องเที่ยวเมืองข้างบ้านไทย เช่น เขมร ชวาและพม่า ทรงเสด็จพม่าในต้นปี พ.ศ. 2478 ทรงเริ่มต้นการเดินทางที่เกาะหมาก (Penang) เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2478 เวลา 10.30 น. โดยเรือไฟเล็กที่ทำ Victoria Pier แล้วไปต่อเรือเมล์ชื่อ กระระโคลา Karacola ของ บริติชบริติช อินเดีย (British India) ซึ่งเป็นเรือเมล์สาย

ประจำระหว่างเกาะหมาก (Penang) กับร่างกุ้ง มีตารางเดิน ทางประจำคือ ออกเดินทางจากเกาะหมาก (Penang) วัน เสาร์ถึงร่างกุ้งวันอังคาร และกลับจากร่างกุ้งวันพฤหัสบดี จะถึงเกาะหมาก (Penang) วันอาทิตย์

บริติชบริติช อินเดีย (British India) มีเรือกำปั่นไฟกว่า ร้อยลำ บริการรับส่งคนโดยสารและสินค้าหลายสายเช่น กรุงเทพฯ – สิงคโปร์ เกาะหมาก (Penang) – ร่างกุ้ง สิงคโปร์ – อินเดีย และอินเดียกับประเทศต่าง ๆ ฯลฯ โดยเรือของ บริติชบริติช อินเดีย (British India) มีปล่องไฟทาสีดำมีแถบ ขาวคาดเส้นดำเป็นสำคัญ มี 3 แบบ คือ (1) เรือรับส่งคน โดยสารกับสินค้า (Passenger and Cargo Boat) (2) เรือรับ คนโดยสาร (Passenger Boat) (3) เรือรับสินค้ากับคนโดยสาร (Cargo and Passenger Boat) เป็นเรือรับสินค้าเป็นหลักแต่ มีห้องสำหรับคนโดยสารเพียงสี่ห้าคน

นอกจากเรือโดยสารของบริติชบริติช อินเดีย (British India) แล้วยังมีเรือของบริษัทอื่น ๆ เช่น บริษัทอีสต์เอเชียติ คบริษัทพีแอนด์โอ (P&O) คนทำงานในเรือโดยสารของทุก บริษัทดังกล่าว นอกจากฝรั่งชาวอังกฤษแล้วเป็นแขกอินเดีย ไม่มีคนจีนเลย แขกอินเดียกับแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

(1) พวกกะลาสีใช้พวกแขกลัศการ์ ซึ่งนับถืออิสลาม ไม่ดื่มเหล้า พวกนี้แต่งกายใส่เสื้อสีเขียวครามชายยาวถึงเข่า นุ่งกางเกงสีเขียวกัน มีผ้าสีแดงคาดเอวและโพกหัว

(2) พวกบ๊อย กู้ก ใช้แขกอินเดียที่นับถือคริสตศาสนา มาจากเมืองโคว์ (กัวล) ของโปรตุเกสเพราะไม่รังเกียจอาหาร พวกเนื้อหมู เนื้อวัว พวกนี้แต่งกายใส่เสื้อปิดคอนุ่งกางเกง ผ้าขาวอย่างฝรั่ง ไม่ใส่หมวกหรือผ้าโพก

ใช้เวลาเดินทางจากเกาะหมาก (Penang) 2 วันครึ่ง ก็ถึง ปากน้ำเมืองร่างกุ้ง ต้องทำพิธีสำหรับคนเข้าเมือง มีการแจก แบบพิมพ์ให้ผู้โดยสารแจ้งว่ามีสิ่งของที่ต้องเสียภาษีหรือ อาวุธหรือไม่ ทรงเดินทางถึงปากน้ำเมืองร่างกุ้งวันอังคารที่ 21 มกราคม 2478 เวลาตี 4 เรือต้องแล่นไปตามแม่น้ำอีก 20 ไมล์จึงถึงท่าเรือเมืองย่างกุ้งหรือร่างกุ้ง (Rangoon) ก่อนขึ้น เรือมีพนักงานกองตรวจโรคตรวจด้วย หมอผู้ชายสำหรับ ตรวจผู้ชาย หมอผู้หญิงสำหรับตรวจผู้หญิง เมื่อขึ้นบกก็มี การเปิดหีบผ้าตรวจค้นอีกครั้งหนึ่ง ก่อนขึ้นบกต้องให้ บำเหน็จแก่คนรับใช้ในเรือ มีบ๊อยประจำห้อง 1 คน บ๊อยผู้ เลี้ยงอาหารประจำโต๊ะ 1 – 2 คน คนรักษาห้องน้ำ 1 คน (ดู สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ *เที่ยวเมืองพม่า* กรุงเทพฯ:คุรุสภา, 2494: หน้า 1 – 6) นับเป็นรายละเอียดของ การเดินทางเรือและธรรมเนียมการเดินทางที่คนรุ่นปัจจุบัน

ไม่รู้จักแล้ว บรรดานักเรียนนอกที่ไปเรียนต่างประเทศรุ่นเดินทางด้วยเรือโดยสารซึ่งปัจจุบันอยู่ในวัยประมาณ 70–80 ปีขึ้นไป คงนึกถึงภาพในอดีตได้ชัด คนรุ่นเดินทางด้วย “เรือบิน” จึงยากที่จะจินตนาการถึงความโกลาหลในการเดินทางด้วย “เรือเมล์” ไปต่างประเทศของผู้โดยสารชั้นหนึ่ง หากไม่ได้เห็นจากภาพยนตร์

3. พระเจดีย์ชเวดากอง

หลักฐานที่ยืนยันว่าเมืองดากองหรือดากอง (Dagon) ที่ต่อมาเป็น “ย่างกุ้ง” หรือย่างก้อง (Yan – Gon) และย่างกุ้ง (Rangoon) เป็นเขตวัฒนธรรมมอญที่เด่นชัดอย่างหนึ่งคือ พระเจดีย์ชเวดากอง ซึ่งตำนานกล่าวว่าชาวมอญเป็นผู้วางศิลาฤกษ์สร้างเมื่อ 2,500 ปีมาแล้ว โดยมอญยุคมีเมืองสะเทิม (Thaton) เป็นเมืองหลวงได้มีความสัมพันธ์ทางศาสนากับพุทธในอินเดียสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอลองพญา (Alaungpaya) กษัตริย์พม่าได้เข้ายึดครองและตั้งเมืองเมืองย่างกุ้งหรือย่างก้อง (Rangoon) ขึ้นบนหมู่บ้านดากองของชาวมอญ เมื่อ พ.ศ. 2298 (ค.ศ. 1755) เดิมเรียกว่า เมืองย่างกุ้ง ต่อมาหลังจากอังกฤษยึดย่างกุ้งได้เมื่อ พ.ศ. 2367 (ค.ศ. 1824) อังกฤษเรียกว่า ร้างกุ้ง (Rangoon) พม่าได้ทำนุบำรุงพระเจดีย์ชเวดากองสืบต่อมา

3.1 ตำนานเจดีย์ชเวดากอง

ตำนานกล่าวว่าพระเจดีย์ชเวดากองเป็นสถานที่บรรจุพระเกศาธาตุทั้งแปดเส้นของพระพุทธเจ้าและพระบริโศกเจดีย์ของพระอดีตพุทธเจ้าทั้งสามองค์ องค์สถูปหุ้มด้วยทองคำทั้งหมด 8,688 แท่ง ปลายสถูปประดับด้วยเพชร 5,488 เม็ด ทับทิม นิล บุษราคัม อีก 2,307 เม็ด มรกตเม็ด เชื่องประดับอยู่ตรงกลางเพื่อรับแสงแดดแรกยามเช้าและแสงแดดสุดท้ายยามเย็นจากดวงอาทิตย์ ทั้งหมดประดับเหนือฉัตรขนาด 10 เมตร ขอบล่างมีระฆังทอง 1,065 ใบ ระฆังเงิน 420 ใบ รอบองค์เจดีย์มีวิหารพลับพลาสีทึบและสิ่งปลูกสร้าง เช่น เจดีย์วิหาร เจดีย์ทิศ วิหารรายและศาลา ตำนานกล่าวว่า บรรจุพระเกศาธาตุ 8 เส้น แสดงว่าต้องสำคัญมากเป็นพิเศษ เพราะปกติแต่ละแห่งมีเกศาธาตุเพียง 1 เส้น ดังได้ระบุไว้ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก พระพุทธเจ้าประชนาเกศาธาตุแห่งละ 1 เส้นแก่ 8 อารามในเชียงใหม่คือ วัดบุปผาราม วัดเวฬุวันอาราม วัดบุพพาราม วัดโศการาม วัดพิชชาราม วัดสังฆาราม วัดนันทาราม วัดโชติอาราม (ดู คติคุณ ชูชื่น พระเจ้าเลียบโลกฉบับล้านนา: บทวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาจาริกภาษา ไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525)

3.2 การบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์ชเวดากอง

กษัตริย์พม่าหลายองค์ เช่น พระเจ้าอินทราชา พระเจ้าบญาอู พระเจ้าเบียนยาเกียน เคยเสด็จนมัสการพระเจดีย์ชเวดากองและโปรดฯ ให้บูรณะ โดยเฉพาะสมัยพระนางเซงสอญ (Shinsawbu) ได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งกรุงหงสาวดีช่วง ค.ศ. 1453 – 1472/พ.ศ. 1996 – 2015 ทรงพระนามที่เป็นทางการปรากฏในศิลาจารึกว่า ปรวรรธมเชตรโลกยานาถปวระมหาธัมมราชาธิราชเทวี (ดู ศูนย์ ชุตินิธยานนท์ “พระวิสุทธิเทวี กษัตริย์แห่งล้านนา” ใน เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ บรรณาธิการ ขัตติยานีศรีล้านนา เชียงใหม่ : ที่ระลึกวโรกาสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระชนมพรรษา ครบ 6 รอบ, พ.ศ. 2547: หน้า 60) โปรดฯ ให้สร้าง “ช่วงพระธาตุ” และกำแพงล้อมรอบองค์สถูป พระราชทานทองคำน้ำหนักเท่าน้ำหนักพระองค์ (40 กิโลกรัม) ให้ประดิษฐานเป็นแผ่นทองหุ้มองค์สถูป

รัชกาลต่อมาสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ นอกจากทำการชำระสมณวงศ์และส่งสมณทูตไปพุทธคยาในอินเดียจำลองแบบวัดมาสร้างที่หงสาวดี ทรงส่งทูตไปลังกาแล้วทรงบริจาคทองคำน้ำหนัก 4 เท่าของน้ำหนักพระองค์เพื่อบูรณะพระเจดีย์ชเวดากอง ใน พ.ศ. 2028 โปรดฯ ให้สร้างศิลาจารึกเป็นภาษามอญ พม่า บาลี และโปรดฯ ให้สร้างระฆังหนัก 30 ตันขึ้นด้วย ต่อมาระฆังถูกทหารรับจ้างชาวโปรตุเกสปล้นเพื่อนำไปหลอมเป็นปืนใหญ่ แต่ระหว่างขนข้ามแม่น้ำเรื่อล่ม ระฆังจึงจมอยู่ในน้ำ (ดู พม่า สหภาพเมียนมาร์ กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2541: หน้า 125)

3.3 เจดีย์ชเวดากองยอดหักเพราะแผ่นดินไหว พ.ศ. 2311

ปัจจุบันมีข้อมูลทางธรณีวิทยาที่ระบุว่า แผ่นดินมอญ – พม่า – ล้านนา มีรอยเลื่อนแผ่นดินไหวพร้อมจะเกิดพิบัติภัยแผ่นดินไหวเป็นประจำ ดังนั้นหากเกิดแผ่นดินไหวรุนแรงเตือนอยู่ในระดับสูงตั้งแต่ 5 ริคเตอร์ขึ้นไปมีผลกระทบต่องานก่อสร้างสูง ๆ ตลอดมา เช่น พ.ศ. 2088 ยอดกุหลองกลางเวียงเชียงใหม่พังลงมา พ.ศ. 2311 ยอดเจดีย์ชเวดากองในย่างกุ้งพังลงมา พ.ศ. 2473 ยอดเจดีย์มหาเมตตาในหงสาวดีพังลงมา ฯลฯ

การพังของยอดพระเจดีย์ชเวดากองใน พ.ศ. 2311 ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้สมบูรณ์อีกครั้งในสมัยพระเจ้าชินพวชนแห่งราชวงศ์กบาวน จนมีความสูงและความสมบูรณ์ดังที่เห็นในปัจจุบัน (ดู พม่า สหภาพเมียนมาร์ กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2541: หน้า 125)

3.4 ระฆังใบที่สอง ก่อกระแสนักชาตินิยมพม่า

หลังจากระฆังใบที่ 1 ซึ่งหนัก 30 ตัน ถูกทหารรับจ้างชาวโปตุเกสขโมยไปแล้ว ใน พ.ศ. 2322 เจ้าราชบุตรแห่งกูหรือสิงคุ (Singu) โอรสของพระเจ้าชินพวชินแห่งราชวงศ์กงบาวนโปรคฯ ให้สร้างระฆังใบที่สองเป็นสำริดหนัก 23 ตัน เรียกว่า ระฆังมหาคันธะ

หลังเกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ช่วง พ.ศ. 2367–2369 พม่าแพ้อังกฤษเข้ายึดพื้นที่พระเจดีย์ชเวดากองพยายามขสมบัตินั้นระฆังหนัก 23 ตัน ไปไว้ที่เมืองกัลกัตตา อินเดีย ระหว่างขนข้ามแม่น้ำเรื่อลุ่มระฆังจมในน้ำอีกครั้ง อังกฤษพยายามกู้หลายครั้งไม่สำเร็จ พม่าเสนอว่าถ้าพวกเขาช่วยกู้ระฆังได้สำเร็จ ขอให้พระฆังกลับไว้ที่เดิมเมื่ออังกฤษยอมตามเงื่อนไข ชาวพม่าก็ร่วมมือกันกู้ระฆังด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นคือค้ำน้ำลงไปผูกแพไม้ไผ่ได้ระฆังใหญ่หนุนให้ระฆังลอยขึ้นสู่ผิวน้ำ นำระฆังไว้ในลานเจดีย์ชเวดากองสำเร็จ การร่วมมือครั้งนั้นประสบความสำเร็จเป็นจุดประกายชาตินิยมพม่าให้เกิดขึ้น

ช่วง พ.ศ. 2414 พระเจ้ามินดง กษัตริย์พม่า ซึ่งประทับที่มณฑลเยลลี่ ทรงส่งจักรพรรดิแห่งพม่าถวายเป็นพุทธบูชาเจดีย์ชเวดากอง มีงานฉลองสมโภชมีคนจำนวนมากมาร่วมงาน ครั้งนั้นมีการปรารภเรื่องเอกราชของพม่าขึ้นครั้งแรก (ดู พม่า สหภาพเมียนมาร์ กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2541: หน้า 125 – 126)

3.5 พระเจดีย์ชเวดากอง : ศูนย์กลางศรัทธาและศูนย์กลางตามคติทักขิ

พระเจดีย์ชเวดากองหรือพระธาตุตะโก้ง เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีมะเมีย (คนในล้านนาเรียกว่าปีสะง้า) คนที่เกิดปีอื่น ๆ ทั้งสงฆ์และฆราวาส ทุกคนหลาหลายชาติพันธุ์ในประเทศพม่าและคนจากต่างประเทศที่ไปถึงเมืองย่างกุ้งหรือย่างกุ้ง (Rangoon) แล้วก็ต้องไปนมัสการพระเจดีย์ชเวดากอง คนต่างประเทศต้องจ่ายคนละ 5 USD คูได้ทั้งวัน ออกมาแล้วเข้าใหม่ได้โดยแสดงตัวให้เจ้าหน้าที่ตรวจ พวกเรา “ครอบครัวอ่องสกุล” ใช้วิธีดู 2 รอบ คือรอบเช้าและรอบกลางวัน เพราะอากาศช่วงเที่ยงวันร้อนมาก โดยคันรายการด้วยการไปชมอาคารเก่าในเมืองย่างกุ้งหรือย่างกุ้ง (Rangoon) เช่น โรงแรมสแตรนด์ (Strand Hotel) อาคารแบบโคโลเนียลสูง 3 ชั้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระเจดีย์สุเล (Shwe Sule) กลางเมืองย่านธุรกิจ หรือไปนมัสการพระพุทธรูปไสยาสน์เน้าทัตยี (Kyauk Htat Gyi) (ความยาว 72

เมตรหรือ 240 ฟุต) และมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ฯลฯ รวมทั้งทานอาหารมื้อค่ำที่ภัตตาคารการเวกในทะเลสาปกันดาวจี (Kan Daw Gyi Lake) (บุฟเฟต์หัวละ 9,900 จ๊าดและค่าเช่าพื้นที่คนละ 300 จ๊าด อาหารรสชาติไม่ถูกปากคนไทย) ก่อนเดินเข้ามัสการพระเจดีย์ชเวดากองอีกรอบช่วงกลางวัน ซึ่งมีแสงไฟฟ้าประดับงดงามไปอีกแบบ

พระเจดีย์ชเวดากองตั้งอยู่บนยอดเนินเขาเชิงกุดตะระกษัตริย์มอญโบราณ ให้ปรับพื้นที่เป็นช่วงหรือลานกว้างรอบพระเจดีย์ชเวดากองมีสถูปบริเวณ 8 ด้าน ที่ฐานแต่ละด้านมีสถูปบริวารตั้งอยู่ 8 องค์ รวมสถูปมีทั้งหมด 64 องค์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตรงข้ามบันไดทางขึ้นทั้ง 4 ทิศ มีขนาดใหญ่กว่าองค์อื่น ๆ ที่ล้อมรอบ “ช่วง” หรือลานรอบเจดีย์มีสิ่งทวาทาล (Manokthiha) ตั้งอยู่

เจดีย์ชเวดากองเป็นศูนย์กลางตามคติทักขิ โดยแต่ละทิศมีเสาศิลาเป็นเรือนสถิตดาวนพเคราะห์ 8 จุดประจำแต่ละทิศ (ดู พม่า สหภาพเมียนมาร์ กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2541: หน้า 129)

คติทักขินี้ปรากฏทั้งที่เจดีย์ชเวดากองในย่างกุ้ง เจดีย์มหาเมเตาในหงสาวดีและกู่หลวงในเชียงใหม่ โดยแต่ละแห่งมีทักขิ 8 ทิศขึ้นกับวันเกิดของแต่ละเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่เกิดวันพฤหัสบดี ทิศเหนือจึงเป็นเดชเมือง ทิศใต้เป็นมนตรีเมือง ทิศตะวันออกเป็นมูลเมือง ทิศตะวันตกเป็นบริวารเมือง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นศรีเมือง ทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นอุตสาหกรรมเมือง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นอายุเมือง ทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นกาลกิณีเมือง

นอกจากนี้ตามคติพุทธแบบมหายาน ชาวมอญ-พม่าถือว่าพระพุทธรูปเจ้าองค์สูงสุดเป็นผู้สร้างโลก ทรงบรรดาลให้เกิดพระธยานิพุทธเจ้าหรือพระชินะ 5 พระองค์ คือ พระไวโรจนะประทับอยู่ที่ทิศเบื้องบน พระอักโษภยะประจำทิศตะวันออก พระรัตนสัมภาวะประจำทิศใต้ พระอมิตาภะประจำทิศตะวันตก พระอโมลสิทธิ์ประจำทิศเหนือ

พระธยานิพุทธเจ้าแต่ละองค์ทรงบันดาลให้มีพระมนุษย์พุทธเจ้าลงมาตรัสรู้ในมนุษย์โลก มีพระโพธิสัตว์ประจำพระองค์ คือ

พระไวโรจนะประทับอยู่ที่ทิศเบื้องบน บันดาลให้เกิดพระโกนาคนนพุทธเจ้า

พระรัตนสัมภาวะประจำทิศใต้ บันดาลให้เกิดพระกัสสัพพุทธเจ้า

พระอมิตาภะประจำทิศตะวันตก บันดาลให้เกิดพระศรีศากยะมุณีหรือพระสมณโคดมซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าสมัยเรา

พระโฆสิตพระประจำทิศเหนือ บันดาลให้เกิดพระศรีอาริยมตไตรขึ้นในกาลอนาคต

บริเวณข้างช่วงรอบเจดีย์ชเวดากองจึงมีวิหารใหญ่เป็นที่ประดิษฐานพระโกนาคมนพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่วิหารที่สร้างอุทิศพระอดีตพุทธเจ้าที่ล่วงลับไปแล้ว 4 พระองค์ ด้านหน้าของวิหารนี้เป็นเสาพระพุทธรูปที่ตั้งของดาวพุธ มีพระพุทธรูปเป็นเทพประจำวันโบห์ดาฮู (Bohddahu) ซึ่งเริ่มต้นจากเที่ยงคืนถึงเที่ยงวันของวันพุทธตรงข้างเป็นพาหนะ อีกฟากหนึ่งเป็นวิหารพระมหากัสสปะพุทธเจ้า ด้านข้างเป็นที่ตั้งเสาพระพุทธรูปสี่ทิศ มีเทพประจำวันทรงหนุเป็นพาหนะ ขณะที่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือเป็นจุดที่ตั้งของดาวราหูเป็นเสาพระราหู มีเทพประจำวันพุทธตอนกลางคืนทรงข้างพิณเนสเป็นพาหนะ (ดู พม่า สหภาพเมียนมาร์ กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2541: หน้า 129) คติศึกษาเมืองที่มีดาวเคราะห์ประจำแต่ละทิศ มีเทพเจ้ารักษาแต่ละทิศ มีพระพุทธรูปประจำทิศ ที่ปรากฏรอบเจดีย์ ชเวดากองที่อย่างกึ่งและเจดีย์มหาเมตตาที่หงสาวดี ทำให้ความรู้เรื่องทักขณาเมืองของเชียงใหม่ยังแจ่มชัดมีหลักฐานร่วมสมัยสืบทอดมานานนับพันปีขึ้นไป (ดู สรัสวดี อ๋องสกุล “**ทักขณาเมืองและวัดในทักขณาเมืองเชียงใหม่จริง : บทพิสูจน์ความจริงโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์**” เชียงใหม่ : พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์, 2548)

วันสุดท้ายของการอยู่ในเมืองย่างกึ่ง (14 มีนาคม 2550) พวกเราได้ใช้เวลาช่วงเช้าและช่วงกลางคืนนมัสการพระเจดีย์ชเวดากองอย่างซาบซึ้งในความงดงามที่เกิดจากศรัทธาอย่างสูงสุดทั้งองค์อุปถัมภ์และประชาชน ผู้คนหลากหลายทั้งสงฆ์ ชีและฆราวาส ทั้งคนในประเทศและคนจากต่างประเทศจำนวนมากเดินรอบพระเจดีย์ชเวดากองตลอดวัน ตั้งแต่เช้าช่วงเปิดวัดและกลางคืน 22.00 น. ปิดวัด โดยทั้งช่วงเช้าและช่วงกลางคืนมีศรัทธาช่วยกันทำความสะอาดกวาดพื้น “ช่วง” ที่ปูด้วยหินอ่อนด้วยใจศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

ภาพของพระเจดีย์ชเวดากองถูกเผยแพร่ทางสื่อออกทั่วโลกอีกครั้งตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2550 เป็นต้นมา ในฐานะภาพฉากหลังของการเดินทางของพระสงฆ์ในพม่า พระสงฆ์ได้เป็นแกนนำฝึกกำลังทั้งศาสนากับการเมืองเป็นหนึ่งเดียวต่อผู้อ่านารัฐอย่างหาญกล้าและเปี่ยมด้วยศรัทธา โดยได้รับความสนใจจากสื่อและนานาชาติ

3.6 ห้ามสวมเกือก (No Footwear)

ปัจจุบันหลายอย่างทางวัดได้เปลี่ยนแปลงเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว เช่น มีลิฟต์ มีบันไดเลื่อน มีร้านค้าของที่ระลึกระหว่างทางเดินขึ้น – ลง จำนวนมาก ฯลฯ แต่สิ่งหนึ่งที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงคือ การต้องถอดรองเท้าเมื่อจะเข้าบริเวณวัด

เรื่องถอดรองเท้าเข้าบริเวณวัดของพม่า – มอญ ถือเป็นประวัติศาสตร์ของการก่อกระแสชาตินิยมในพม่าที่ได้ผลมากเพราะแก่นสำคัญของขบวนการชาตินิยมในพม่าเริ่มต้นที่กลุ่มพระสงฆ์ ซึ่งมีอิทธิพลในการนำประชาชน ผู้นำสงฆ์ในพม่า เช่น พระอูวีสาร์ได้เป็นผู้นำในการเรียกร้องให้รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษทำนุบำรุงพุทธศาสนา มีการประท้วงด้วยการอดอาหาร 166 วัน จนต้องมรณภาพ เป็นจุดประกายให้ขบวนการชาตินิยมมีการประสานทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส มีการตั้งสมาคมชาตินิยมกลุ่มแรกชื่อ Young Men Buddhist Association หรือ YMBA ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1906) ในย่างกึ่งและขยายสาขาออกไปทั่วประเทศ สร้างพลังกดดันให้รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษช่วยเหลือด้านงบประมาณต่อกิจกรรมและการศึกษาพุทธศาสนา เหมือนที่อังกฤษสนับสนุนการศึกษาของมิชชันนารีในพม่า

กิจกรรมสำคัญของสมาคม YMBA ปลุกกระแสชาตินิยมให้เกิดขึ้นโดยง่าย คือการต่อต้านชาวต่างชาติที่ไม่ยอมถอดรองเท้าเข้าบริเวณวัด เกิดการประท้วงครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2461 ทำให้คนต่างชาติต้องยอมถอดรองเท้าเข้าบริเวณวัดตั้งแต่นั้นมา

กรณีถอดรองเท้าเข้าวัดของพม่า ไม่มีข้อมูลว่ามีคนถอดรองเท้าวางไว้แล้วรองเท้าหายหรือไม่ แต่ที่เชียงใหม่กรณีรองเท้าหาย โดยผู้เขียนถอดไว้บนไม้ข้างวิหารหลวง ในวันทำบุญคล้ายวันเกิดคนสำคัญคนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่เมื่อเสร็จงานก็รู้ว่ารองเท้าคู่ใหม่ที่สวมวันแรกหายไปแล้ว ต้องขับรุดโดยไม่มียกเท้ากลับบ้าน

4. ในเมืองย่างกึ่ง

4.1 รีมฝั่งแม่น้ำลาย (Hlaing หรือแม่น้ำย่างกึ่ง)

ช่วงใกล้เที่ยงอากาศร้อน สถานที่ที่มีลมพัดดีมาแห่งหนึ่งในตัวเมืองย่างกึ่งคือริมฝั่งแม่น้ำลาย (Hlaing) หรือแม่น้ำย่างกึ่ง ที่บริเวณท่าเรือมีคนพม่าจำนวนหนึ่งนั่งรับลมริมแม่น้ำ เพื่อรอเรือโดยสารข้ามฟาก ขณะที่ในลำน้ำมีเรือขนส่งสินค้าจำนวนหนึ่ง ในอดีตบริเวณท่าเรือหน้าเมืองย่างกึ่งคงคึกคักด้วยเรือโดยสาร เรือขนส่งสินค้าของบริษัทการค้าของอังกฤษ เช่น เรือโดยสาร เรือขนส่งสินค้าของบริษัทบริติช

อินเดีย (British India) บริษัทอีสต์อินเดีย และบริษัทพีแอนด์โอ (P&O) ซึ่งมีฝรั่งชาวอังกฤษเป็นเจ้าของและผู้ควบคุมเรือ มีคนแบกเป็นลูกเรือ โดยการค้าทางทะเลงกติกักมากและคงเป็นท่าเรือรับเสด็จรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2414

แต่ปัจจุบันท่าเรือเมืองย่างกุ้งซบเซาเรือในแม่น้ำลาย (Hlaing หรือแม่น้ำย่างกุ้ง) จึงจำนวนน้อยลง โดยมีศูนย์ต้อนรับผู้โดยสารและสินค้าต่างประเทศแห่งใหม่คือ สนามบินบิงกลาดอน ซึ่งใน พ.ศ. 2550 มีการเปิดอาคารใหม่เพื่อผู้โดยสารขาเข้า และใช้อาคารหลังเดิมสำหรับผู้โดยสารขาออก บริเวณท่าเรือริมแม่น้ำลาย (Hlaing) หรือหน้าเมืองย่างกุ้งจึงค่อนข้างเงียบสงบ

4.2 เจดีย์ชูล (Sule Pagoda)

จุดเด่นอย่างหนึ่งของอังกฤษในการปกครองดินแดนอาณานิคมคือ การจัดวางผังเมืองโดยไม่ทำลายโบราณสถานที่สำคัญ (แต่เอาโบราณวัตถุชิ้นงาม ๆ ไปอังกฤษ) กรณีในย่างกุ้งของพม่า อังกฤษได้วางระบบถนนที่ต่อกันเป็นตารางแบบวิกตอเรีย โดยกำหนดให้เจดีย์ชูลซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญกลางเมืองย่างกุ้งเป็นหัวใจของเมือง

ตำนานกล่าวว่า พระโสมพะมิตรและพระอูตระเดินทางมาจากอินเดียเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาในเมืองสะเทิมหรือตะโทง (Thaton) เขตวัฒนธรรมมอญ เมื่อราว 230 ปีก่อนคริสตกาล กษัตริย์มอญแห่งสะเทิม (Thaton) อนุญาตให้ภิกษุทั้งสองรูปก่อตั้งศาสนสถานที่นี่ เชิงเขาเชียงกุตระ ได้บรรจุพระเกศธาตุของพระพุทธเจ้าที่ภิกษุทั้งสองรูปนำมาจากอินเดียเจดีย์นี้เรียกเป็นภาษามอญว่า ใจ้อะตัก (Kyaik Athok) หมายถึงเจดีย์ซึ่งบรรจุพระเกศธาตุ ต่อมาพม่าเรียกว่า เจดีย์ชูล (Sule Pagoda) เพราะเกี่ยวข้องกับชูลนัต (Sule Nut) ผีหลวงผู้พิทักษ์เขาเชียงกุตระ (ดู พม่า สหภาพเมียนมาร์ กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง, 2541: หน้า 110)

เจดีย์ชูล (Sule Pagoda) หรือใจ้อะตัก (Kyaik Athok) จึงอยู่กลางเมืองย่างกุ้งเหมือนวัดอินทิลและวัดเสด็จเมืองในเชียงใหม่ต้องข้ามถนนไปนมัสการพระ

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระยาตามราชานุภาพซึ่งเสด็จไปพม่าเมื่อ พ.ศ. 2478 ทรงยกย่องพระเจดีย์ชูลว่าเป็นเจดีย์ที่สวยงามที่สุดในพม่า

4.3 อาคารเก่ายุคอาณานิคม

รอบ ๆ เจดีย์ชูล (Sule Pagoda) หรือใจ้อะตัก (Kyaik Athok) เป็นอาคารเก่ายุคอาณานิคมอังกฤษ อาคารหน้าบริเวณเจดีย์ชูลคือศาลากลางเมืองย่างกุ้ง (Yangon City Hall) ใกล้ ๆ กันเป็นอาคารศาลฎีกา (Supreme Court) อาคารศาลอุทธรณ์ (High Court) อาคารโรงแรมสแตรนด์ (Strand Hotel) ฯลฯ ล้วนเป็นอาคารสไตล์วิกตอเรียน ตลาดและสวนสาธารณะ โดยถนนสายหลักกว้างขวางมีทางเท้ากว้าง ฯลฯ ล้วนเป็นมรดกสืบทอดจากยุคอาณานิคมอังกฤษ แต่สิ่งที่ยุคอาณานิคมไม่สามารถครอบงำได้คือ วัฒนธรรมในแทบทุกด้านยังคงอยู่แบบพม่า – มอญ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหารคาวหวาน การกินหมาก การบ้วนน้ำหมากบนพื้นถนน ฯลฯ

4.4 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ย่างกุ้ง (National Museum Yangon Myanmar)

ค่าเข้าชมสำหรับคนจากต่างประเทศคนละ 5 USD สำหรับคนสนใจประวัติศาสตร์คุ้มค่ามากเพราะมีของจริงทุกยุคสมัยตามพัฒนาการให้ได้ชมกันเต็มอ้อม (แต่ห้ามถ่ายรูป) มีแผนที่แผนผังแสดงที่ตั้งเมืองโบราณที่สำรวจพบ เช่น Map of Ancient Vishnucity, Map of Old Tagung Capital, Map of Bagan, Map of Ancient Halincity, Map of Srikhasetra ฯลฯ

มีโบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์จำนวนมาก เช่น Fossilised Primates อายุประมาณ 40 ล้านปี โครงกระดูกสัตว์โบราณทั้งบนบกและทะเล เครื่องมือยุคหิน เครื่องมือยุคโลหะ ฯลฯ จัดได้เป็น Natural History Showroom

มีหลักฐานยุคประวัติศาสตร์จำนวนมากเช่น จารึกของแต่ละสมัยที่จารึกในวัสดุต่าง ๆ เช่น Pyu Period (BC.5 – AD.1 C) Bagan Period (10th – 12th C) Taungngu Period (6th – 17th C) ฯลฯ

มีของจริงที่ใช้ในพระราชวัง เช่น สี่หาสนบัลลังก์ของพระเจ้าทิบอ (Thibaw) กษัตริย์พม่าองค์สุดท้าย ซึ่งเคยประทับในพระมหาปราสาทของพระราชวังมณฑลเย่ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่ด้วยทำด้วยทองคำที่ส่วนหนึ่งอังกฤษนำไปไว้ที่อื่น ๆ เช่น ที่พิพิธภัณฑ์กัลกัตตา ประเทศอินเดีย พิพิธภัณฑ์วิกตอเรียและอัลเบิร์ตในกรุงลอนดอน มีการจำลองผังพระราชวังมณฑลเย่ มีบัลลังก์ที่ใช้ในงานประเภทต่าง ๆ เช่น Peacock Throne ใช้ในโอกาสออกรับเครื่องราชบรรณาการ Elephant Throne ใช้ในโอกาสต้อง

ประกาศพระบรมราชโองการ Deer Throne ใช้ในโอกาส ประชุมเสนาบดี Hamsa Throne ใช้ในโอกาสต้อนรับแขก เมืองชาวต่างชาติ ฯลฯ มีบัลลังก์และเครื่องใช้ของชายาและ สนม ฯลฯ

มีเรื่องราวของปัญญาชนพม่าพร้อมผลงาน เช่น U Pe Maung Tin ประธานคณะกรรมการประวัติศาสตร์ของพม่า Burma Research Society ฯลฯ

มีเรื่องราวของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า เช่น พม่า มอญ คะฉิ่น กะเหรี่ยง คะยาห์ ยะไข่ ฉิ่น ฉาน ฯลฯ รวมทั้งหมด 135 กลุ่มชาติพันธุ์ จัดแสดงเครื่องมือ เครื่องใช้และวัฒนธรรมชน เผ่าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่าเต็มห้องขนาดใหญ่

มีพระพุทธรูป อาวุธ เครื่องดนตรี เครื่องมือเครื่องใช้ ทั้งของกษัตริย์ ขุนนางและราษฎรทั่วไป ฯลฯ โดยเฉพาะ ของใช้ของกษัตริย์ล้วนเป็นงานศิลปะชั้นสูงที่ทำด้วยทองคำ ประดับอัญมณี ซึ่งของในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของไทย ทั้งที่กรุงเทพฯ อูธยาและเชียงใหม่ พอมีให้ชมอยู่บ้าง แต่ จำนวนน้อยเมื่อเทียบกับเครื่องทองคำที่ยิ่งใหญ่ที่จัดแสดง ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ย่างกุ้ง (National Museum Yangon Myanmar)

มีงานศิลปะของพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพม่า ที่หลากหลายและตระการตา

ชั้นบนสุดของอาคารทำเป็นหอศิลปะ แสดงผลงาน ศิลปะของศิลปินพม่าสมัยปัจจุบัน มีงานจิตรกรรมจัดแสดง ถาวรในพื้นที่ห้องกว้าง ฯลฯ

ในเวลาอันจำกัดพบ 2 เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับเชียงใหม่และ ลำพูน คือ

(1) Baw Baw Gyi Pagoda Srikhsetra (BC.5 – AD.1) มีรูปร่างสถาปัตยกรรมเหมือนกุ้งช้างที่ลำพูน

(2) จารึกภาษามคธ 12 บรรทัด รอบระฆังใหญ่ (สร้าง เมื่อ พ.ศ. 2298/ค.ศ. 1755) มีข้อความกล่าวถึง Zimme คือ เชียงใหม่ ระบุว่ากษัตริย์องค์สุดท้ายของมอญเป็นคนจาก เชียงใหม่ (Zimme) ไปเป็นคนเลี้ยงช้างในกรุงหงสาวดี ต่อ มาเป็นหัวหน้าควาญช้าง มีความสามารถเป็นที่ยอมรับของ กษัตริย์มอญ เมื่อกษัตริย์มอญสิ้นพระชนม์ เขาได้รับเลือก เป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า King Payamindi Raza Naradibati (ลูกสาวคือ นางสาวสิริศม์หรือแม่น้า อ่องสกุล ผู้คัดลอกข้อความภาษาอังกฤษที่แปลจากภาษามคธแล้วเมื่อ 14 มีนาคม 2550)

4.5 มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง (Rangoon University)

4.5.1 สถาบันอุดมศึกษาของชนชั้นสูงและผู้มั่งคั่ง

ก่อนอังกฤษเข้าปกครองพม่าและเขตวัฒนธรรมมอญ วัด เป็นศูนย์กลางการศึกษาที่สำคัญเหมือนในสังคมไทย เมื่อ อังกฤษเข้ามาปกครอง มิชชันนารีได้เข้ามาแพร่ศาสนาและ จัดการศึกษา สอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนในเมือง ซึ่ง นักเรียนเป็นลูก ๆ เจ้าฟ้า และชาวพม่าผู้มั่งคั่ง ระบบการ ศึกษาที่อังกฤษจัดในพม่าแบ่งเป็น 10 ชั้น เมื่อจบชั้น 10 ก็ เข้าวิทยาลัย ต่อมาใน พ.ศ. 2463 อังกฤษได้ตั้งมหาวิทยาลัย ย่างกุ้ง (Rangoon University) โดยรวมวิทยาลัยย่างกุ้งเข้ากับ วิทยาลัยแบบติสต์

บรรดา ลูก ๆ เจ้าฟ้าและลูกชาวพม่าผู้มั่งคั่งได้เข้าเรียน สำเร็จออกเป็นปัญญาชนพม่า หลายคนมีบทบาททางการเมือง ในเวลาต่อมา เช่น นายพลองซาน และอู อูดีตนา ยกรัฐมนตรีพม่า (ดู พันเอกสุรจิต กนิษฐานนท์ อดีตคงสุลใหญ่ ประจำรัฐฉาน สหภาพพม่า สารคดีบางเรื่องเกี่ยวกับสหภาพ พม่า อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระยาสิมาจารย์ (กวย กนิษฐานนท์) 20 เมษายน 2511: หน้า 37 – 38)

4.5.2 มหาวิทยาลัยย่างกุ้งจากบันทึกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระยาดำรงราชานุภาพ

24 มกราคม 2478 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. 2405 – 2486) ได้รับเชิญจากอาจารย์ใหญ่ผู้บัญชาการ มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง โดยการประสานงานของเจ้าชายเมือง และเจ้าขุนศึกเม็งราย (พ.ศ. 2457 – 2530) (ทายาทเจ้าก้อน แก้วอินแถลง เจ้าฟ้าเชียงตุงกับเจ้านางจามฟอง) นักศึกษา มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง

“มหาวิทยาลัยนี้เพิ่งสร้างมาได้สัก 10 ปี เดิมโรงเรียน สอนวิชาชั้นสูงมีของรัฐบาลโรงเรียนหนึ่ง ของพวกมิชชันนารี โรงเรียนหนึ่ง ตั้งอยู่ในเมืองย่างกุ้งเป็นอิสระแก่กัน ครั้นการเล่า เรียนเจริญมีจำนวนนักเรียนมากขึ้น เกิดลำบากด้วยที่ไม่พอ กับนักเรียนทั้งสองแห่งเมื่อรัฐบาลขยายเมืองย่างกุ้งให้กว้าง ขวางออกไป จึงชวนโรงเรียนทั้งสองให้รวมกันตั้งเป็น มหาวิทยาลัย ดูเหมือนรัฐบาลให้ที่ดินและให้เงินช่วยเหลือ จึงย้ายออกไปตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นข้างนอกเมือง มีพื้นที่ใหญ่ ไตรโหล่น ทำแผนผังแบ่งที่เป็นหลายบริเวณตามกิจการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยเป็นต้นว่า ที่สอนวิชาที่อยู่บริเวณหนึ่ง ที่ อยู่ของนักเรียนผู้ชายอยู่บริเวณหนึ่ง วิทยาลัยและที่อยู่ นักเรียนผู้หญิงที่อยู่บริเวณหนึ่ง เนื่องกันไปมีงานเรือนที่อยู่ ของพวกครูอาจารย์ และสนามเล่นของพวกนักเรียนอยู่ใน เขตมหาวิทยาลัยนั้น สร้างตึกก่อด้วยคอนกรีตหลังใหญ่ ๆ

สูง 2 ชั้น 3 ชั้น อย่างสมัยใหม่ เรียงรายกันเป็นท้องแถวตาม
แผนผังที่คิดในครั้งเดียวกัน และดูเรียบร้อยไม่ไร้คาถา...
จำนวนนักเรียนในมหาวิทยาลัยเดี๋ยวนี้นี้มีสักหนึ่งพันคน ยัง
เพิ่มขึ้นเสมอ มีคนทุกชาติที่เป็นชาวเมืองพม่า ตลอดจน
พวกไทยใหญ่ ดูเหมือนรัฐบาลอุดหนุนมากที่จะให้พวกเจ้า
ฟ้าไทยใหญ่ส่งลูกหลานมาเรียนในมหาวิทยาลัย

เมื่อพวกเราไปถึงเขารับที่ตึกหลังกลางอันเป็นห้องที่
ประชุม พอฉันลงจากรถเข้าไปในห้องคอย เห็นรูปภาพ
จำหลักแต่โบราณตั้งเรียงอยู่ตามฝาหลายรูป... ฉันถามเขาว่า
รูปศิลาโบราณที่ตั้งรายไว้นั้นมาแต่ไหน เขาบอกว่ารูปเหล่านี้นั้น
เดิมอยู่ ณ เมืองสะเทิม รัฐบาลเอามาไว้ในพิพิธภัณฑที่ที่เรือ
ไปเสียแล้ว เมื่อสร้างมหาวิทยาลัยรัฐบาลเอามาฝากไว้ จนมี
พิพิธภัณฑสถานขึ้นใหม่เมื่อใดจึงจะเอากลับไป... จึงขอ
อนุญาตเขาพิจารณาจนทั่ว ขึ้นดีมีรูปพระศิวะรูปหนึ่ง รูป
พระวิษณุบรรทมสินธุ์รูปหนึ่ง

เมื่อดูของโบราณแล้วเขาพาเข้าไปในห้องประชุม ตั้ง
โต๊ะเตรียมเลี้ยงไว้หลายโต๊ะ คนเขาเชิญไปวันนั้นมีทั้งฝรั่ง
แขกและพม่าบรรดามีตำแหน่งในมหาวิทยาลัยรวมกว่า 30
คน ทั้งตัวผู้บัญชาการกับภรรยา พวกศาสตราจารย์กับภรรยา
ตลอดจนพวกลูกเจ้าฟ้าไทยใหญ่ในเมืองต่างๆ ที่ป็นนักเรียน
ด้วยอีกหลายคน

เลี้ยงเสร็จแล้วเขาพาเที่ยวดูตึกมหาวิทยาลัย เช่น ห้อง
สมุด... ห้องแปรรูป... แล้วก็ลากลับ....” (ดู สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ **เที่ยวเมืองพม่า** กรุงเทพฯ : คุรุสภา,
2494: หน้า 367 – 368)

ต้องนำบันทึกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
เสนอละเอียดเพื่อให้เห็นภาพภายในมหาวิทยาลัยร่าง
กึ่ง ซึ่งปัจจุบันเขาห้ามไม่ให้บุคคลภายนอกเข้าไป เมื่อพวก
เราไปถึงหน้ามหาวิทยาลัยร่างกึ่ง ติดต่อขออนุญาตยามประตู
หน้ามหาวิทยาลัย ยามยกมือห้ามพร้อมชี้ไปที่ป้ายหน้า
มหาวิทยาลัยซึ่งมีข้อความภาษาอังกฤษมีความหมายว่า
บุคคลภายนอกห้ามเข้า ซึ่งภายใต้ระบบอำนาจนิยมยามหน้า
ประตูมหาวิทยาลัยยอมมีอำนาจในการกำกับผู้ไม่ปฏิบัติตาม
คำสั่งอย่างแน่นอน

4.5.3 บทบาททางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย

พม่ามีมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาเทียบเท่า
ระดับอุดมศึกษา 35 แห่ง มีนักศึกษาประมาณ 2 แสนคน
(สถิติปี พ.ศ. 2532) มหาวิทยาลัยชั้นนำของพม่าคือ
มหาวิทยาลัยร่างกึ่ง (ตั้ง พ.ศ. 2463) และมหาวิทยาลัย
มันทาลย์ (แยกตัวเป็นอิสระ พ.ศ. 2501)

นักศึกษามหาวิทยาลัยในพม่ามีความตื่นตัวทางการเมือง
แบ่งเป็น 3 – 4 สมัยคือ (1) สมัยก่อนและหลัง
สงครามโลกครั้งที่ 1 (2) สมัยก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่
2 (3) สมัยต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ พ.ศ. 2505 – 2531 (4)
สมัยปัจจุบัน

(1) ขบวนการนักศึกษาพม่าสมัยก่อนและหลัง สงครามโลกครั้งที่ 1

อังกฤษปกครองพม่าอย่างเข้มงวด มีการปราบปรามผู้
ต่อต้านโดยจงใจสร้างความหวาดกลัวต่อประชาชน ดังมี
บันทึกหลังการปราบปรามใน พ.ศ. 2429 (ค.ศ. 1886) ตอน
หนึ่งว่า “พวกเหล่าร้ายถูกเจ้าหน้าที่จับยั้งทั้งวันละหลายราย
ศพพวกโจรถูกแห่ประจานไปตามถนนเพื่อให้ประชาชน
กลัวเกรง” (ดู นิธิเมียนต์ พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยม
อังกฤษ ค.ศ. 1885 – 1895 แปลโดยฉลอง สุนทรวาณิชย์
กรุงเทพฯ : โครงการตำราฯ, 2543: หน้า 106)

ภายใต้การปกครองของอังกฤษ คนหนุ่มสาวใน
วิทยาลัยร่างกึ่งได้รวมกลุ่มตั้ง “สมาคมชาวพุทธหนุ่ม”
(Young Men Buddhist Association หรือ YMBA ขึ้นเมื่อ
พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1906) ในวิทยาลัยร่างกึ่งและขยายสาขาออกไป
ทั่วประเทศ ก่อกระแสชาตินิยมในพม่าโดยใช้วัฒนธรรม
ประเพณีและเอกลักษณ์ของพม่า เป็นแนวทางก่อกระแส
เรียกร้องให้รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษให้ความช่วยเหลือ
กิจกรรมและการศึกษาของพุทธศาสนาเหมือนที่รัฐบาล
สนับสนุนโรงเรียนของมิชชันนารี

กิจกรรมที่ Young Men Buddhist Association หรือ
YMBA ทำได้สำเร็จคือการก่อกระแสประท้วงฝรั่งไม่อด
รองเท้าเข้าบริเวณวัด โดยชนรงค์ก่อกระแส No Footwear
ใน พ.ศ. 2461 ได้รับการสนับสนุนจากชาวพม่าอย่างกว้าง
ขวางทำให้ชาวต่างประเทศต้องยอมอดรองเท้าเข้าบริเวณ
วัดในพม่า

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 มีความเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองในอินเดียโดยอังกฤษยอมรับหลักการให้อินเดีย
ปกครองตนเองไม่ต้องขึ้นกับ Indian Office ซึ่งอังกฤษตั้ง
เพื่อดูแลอินเดียและพม่า เป็นการผ่อนคลายบรรยากาศการ
ต่อสู้เพื่อเอกราชในอินเดียที่นำโดยมหาตมะคานธี กระแส
เรียกร้องให้มีการปกครองตนเองจึงเกิดในพม่าด้วย

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 อังกฤษตั้งมหาวิทยาลัยร่าง
กึ่ง ใน พ.ศ. 2463 โดยรวมวิทยาลัยร่างกึ่งเข้ากับวิทยาลัยแบบ
ดิสต์เข้าด้วยกัน โดยก่อนหน้านั้นคนพม่าที่จะเรียนระดับ
มหาวิทยาลัยต้องไปเรียนที่กัลกัตตา (ปีพ.ศ. 2462/ค.ศ. 1919
มีนักศึกษาชาวพม่าในกัลกัตตาจำนวน 475 คน)

วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2463 สามวันก่อนมีพิธีเปิดมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง นักศึกษา 400 คน ชุมนุมประท้วงระเบียบใหม่ที่ยกกฎหมายกำหนดให้นักเรียนระดับวิทยาลัยเรียนเพิ่มอีก 1 ปี ก่อนเข้ามหาวิทยาลัยนักศึกษาไปชุมนุมกันที่มหาเจดีย์ชเวดากอง ศูนย์กลางทางจิตใจของพม่า – มอญ โดยมี Young Men Buddhist Association หรือ YMBA เป็นแกนนำ ได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์

การประท้วงครั้งนั้น Young Men Buddhist Association หรือ YMBA ได้ยุบตัวเปลี่ยนเป็นองค์กรใหม่ชื่อ General Council of Burmese Association หรือ GCBA มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองเพื่อเอกราช เป็นองค์กรกลางของขบวนการชาตินิยมพม่า

ขณะเดียวกันพระสงฆ์รวมตัวกันตั้งสภาสงฆ์สามัคคี (General Council of Sangha Sametggi หรือ GCSS) ก่อกระแสนิยมในหมู่สงฆ์ ผู้นำสงฆ์บางองค์ เช่น อูวีสาร์ ประท้วงรัฐบาลอาณานิคมที่จับกุมพระสงฆ์ด้วยการ อดอาหาร 166 วัน ทำให้ต้องมรณภาพ ต่อมามีการสร้างอนุสาวรีย์และชื่อถนนเป็นเกียรติแก่ท่าน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ขบวนการชาตินิยมของนักศึกษาและพระสงฆ์เรียกร้องให้มีการปกครองตนเองในพม่า อังกฤษยอมให้พม่ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของตนได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2466 โดยในสภามี 103 ที่นั่ง มาจากการเลือกตั้ง 79 ที่นั่ง และตั้งแต่ พ.ศ. 2478 พม่าแยกออกจากการปกครองร่วมกับอินเดีย (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ พม่า : ขบวนการนักศึกษากับประวัติศาสตร์อันระทึกใจ กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์นร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราฯ, 2533: หน้า 123 – 127)

(2) ขบวนการนักศึกษพม่าสมัยก่อนและหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2

นักศึกษามหาวิทยาลัยย่างกุ้งรุ่นทะจิ้นองซาน (เกิด 2458) รุ่นทะจิ้นอู (เกิด 2460) ได้เป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวเขียนบทความ และไฮด์ปาร์กก่อกระแส “ชาตินิยม” โจมตีระบบการศึกษาของต่างชาติผู้นำนักศึกษาเรียกตนเองว่า “ทะจิ้น” (แปลว่า เจ้านาย) ตั้งพรรคทะจิ้นและสมาคมเราชาวพม่า (Dobama Asiayone หรือ We Burman Society) เมื่อ พ.ศ. 2478

ก่อนการสอบไล่ ปี พ.ศ. 2479 องซาน ประธานขบวนการนักศึกษพม่าและอู ประธานองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ออกบทความและไฮด์ปาร์กโจมตีระบบการศึกษา ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสั่งลงโทษทางวินัยต่อผู้นำ

นักศึกษาทั้งสองเพื่อนนักศึกษาปกป้องด้วยการนัดประท้วงนอนขวางทางเข้าห้องสอบ มีผลให้ต้องงดสอบ และนำขบวนไปรวมกันที่เจดีย์ชเวดากองเปิดประเด็นเรื่องเอกราชของชาติ ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ พม่า : ขบวนการนักศึกษากับประวัติศาสตร์อันระทึกใจ กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์นร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราฯ, 2533: หน้า 128 – 131)

2.1 องซาน (Aung San) พ.ศ. 2458 – 2490/ค.ศ. 1915 – 1947)

องซานเกิดเมื่อ พ.ศ. 2458 (ค.ศ. 1915) ที่ตำบลมะเกว (Magwe) เป็นผู้นำนักศึกษาชาตินิยมในมหาวิทยาลัยย่างกุ้งในทศวรรษ 1930 ในปี พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) เขาก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์พม่าขึ้น ปีต่อมาได้เดินทางออกนอกประเทศทางเรือโดยตั้งใจไปติดต่อกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน เขาเดินทางไปถึงเอ๋หมิง (Amoy) ซึ่งอยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพญี่ปุ่นและถูกส่งต่อไปยังโตเกียว เขาได้รับการอุปถัมภ์อย่างดีจากรัฐบาลทหารญี่ปุ่น องซานลอบเดินทางกลับพม่าในปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) เพื่อหาเพื่อนร่วมชาติเข้ารับการอบรมทางทหารในญี่ปุ่น เขาได้นำพรรคพวก 28 คน จากเดิม 30 คน (“30 วีรชน” The Thirty Comrades) กลับมาพม่าพร้อมกับกองทัพญี่ปุ่นที่รุกรานพม่าจากประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) และได้ตั้งกองทัพเอกราชพม่า (Burmese Independence Army) ซึ่งได้ต่อสู้เคียงข้างกับกองทัพญี่ปุ่น โดยกองทัพญี่ปุ่นให้เอกราชแก่พม่าในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943)

แต่นักชาตินิยมพม่าเริ่มเห็นว่าเอกราชที่ญี่ปุ่นมอบให้ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) นั้นไม่เป็นจริงจึงได้ติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) กองทัพแห่งชาติพม่าที่จัดองค์กรใหม่ภายใต้การนำขององซานก็ได้ประกาศต่อสู้กับกองทัพญี่ปุ่น โดยได้รับการรับรองจาก ลอร์ด หลุยส์เมาต์แบตเตน (Lord Louis Mountbatten) ผู้บังคับบัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตรในเอเชียอาคเนย์

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติ องซาน ได้เป็นผู้นำสันนิบาตเสรีภาพประชาชนต่อต้านฟาสซิสต์ (Anti – Fascist People’s Freedom League หรือ AFPFL) เพื่อต่อสู้เรียกร้องเอกราชโดยมีกองกำลังกึ่งทหารหนุนด้วย Lord Louis Mountbatten ได้สนับสนุนการต่อสู้ขององซานโดยหว่านล้อมให้อังกฤษยอมอ่อนข้อให้องซาน

ในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2490 (ค.ศ. 1947) อองซาน และคลีเมนต์ แอตต์ลี (Clement Attlee) นายกรัฐมนตรี อังกฤษได้ลงนามที่ลอนดอนในข้อตกลงที่ให้เอกราช สมบูรณ์แก่พม่าภายใน 1 ปี เขามีความมั่นใจมากเมื่อก่อตั้ง สหภาพพม่า (Union of Butma) ที่มีรัฐธรรมนูญแบบ สหพันธรัฐ

เช้าวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2490 (ค.ศ. 1947) ขณะที่ กำลังมีการประชุมคณะรัฐมนตรีเฉพาะกาล ชายกลุ่มหนึ่งใน เครื่องแบบบุกเข้าห้องนั้นและกราดยิงด้วยอาวุธปืน ออง ซานขณะนั้นอายุ 32 ปี ถูกยิงเสียชีวิตพร้อมรัฐมนตรีอีก 6 คน เขาถูกสังหารตามคำสั่งคู่แข่งทางการเมืองคือ อู ซอ (U Saw) ผู้ซึ่งถูกตัดสินประหารชีวิตโดยการแขวนคอในเวลาต่อมา ผู้สืบทอดอองซานขณะนั้นคือ อูนู ได้เจรจากับ พม่าได้เอกราชสมบูรณ์ในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) และผู้สืบทอดต่อมาคืออองซาน ซูจี บุตรสาวของเขา (ดู ไมเคิล ลีเฟอร์ พจนานุกรมการเมืองสมัยใหม่ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2548: หน้า 606 – 608)

อองซานได้รับการยกย่องเป็นบิดาแห่งเอกราชของ พม่า จึงมีบทกวีและบทเพลงยกย่องบทหนึ่งว่า

บิดาและมารดาแห่งชาติพม่า

ท่านให้กำเนิดวีรชน

เยี่ยง โบ อองซาน

เขาจะสร้างประวัติศาสตร์

วีรกรรมของเขาจะถูกบันทึกไว้

โบ ออง ซานบุรุษผู้กล้าหาญ

(คำว่า “โบ” ถ้าเป็นภาษาราชการพม่าหมายถึงนายร้อยแต่ ใช้ในความหมายทั่วไปคือนายทหาร ผู้บังคับบัญชาและผู้นำ ดู ออง ซาน ซู จี พันธุมวดี เกตวันดี ผู้แปล, 2540: หน้า 232)

(3) สมัยต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ พ.ศ. 2505 – 2531

พม่าได้เอกราชในวันที่ 4 มกราคม 2491 ด้วยการนำ ของสันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ (Anti – Fascist People’s Freedom League หรือ AFPFL) อองซาน ผู้นำ สันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ (AFPFL) ถูกลอบสังหาร ก่อนพม่าได้เอกราช (19 กรกฎาคม พ.ศ.2490)

อูนู รองประธานสันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ (AFPFL) ขึ้นเป็นผู้นำแทน โดยอังกฤษเป็นผู้เลือก ต่อมา ตั้งเป็นพรรคการเมือง อูนูได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนแรกในยุคพม่าได้เอกราช

ปัญหาที่อูนู ต้องประสบคือ (1) ปัญหาเอกภาพของ พรรค ความแตกแยกเริ่มด้วยการขับไล่สมาชิกที่เป็น คอมมิวนิสต์หรือ “พวกธงแดง” ออกไปเพราะผู้นำพม่าเห็นว่าสมาชิกที่เป็นคอมมิวนิสต์ เป็นอุปสรรคในการเจรจากับ อังกฤษ “พวกธงแดง” สายจีนก็เข้าป่าต่อสู้กับรัฐบาล อีก พวกหนึ่งสายรัสเซียเรียกว่า “พวกธงขาว” ก็แยกตัวออก ต่อ มาขับผู้นำพรรคชาวนาและกรรมกรพม่า (Burma’s Workers and Peasants’ Party : BWPP) ออกไปอีกเพราะ BWPP ค้าน อูนูเรื่องการให้สหประชาชาติเข้าแทรกแซงในสงคราม เกาหลี พ.ศ. 2493

(2) ปัญหาชนกลุ่มน้อยเช่น ใน พ.ศ. 2491 กะเหรี่ยงก่อ ปฏิกริยา ตามด้วยมอญและไทใหญ่ อูนู เป็นนายกรัฐมนตรี ที่มาจากการเลือกตั้งโดยได้ชัยชนะใน พ.ศ. 2494 พ.ศ. 2495 และพ.ศ. 2499 พยายามหาเสียงสนับสนุนจากกลุ่มชาวพุทธ โดยจัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกระดับโลกเมื่อ พ.ศ. 2497 – 2499 และประกาศจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ใน พ.ศ. 2499 (พม่านับศักราชเร็วกว่าไทย 1 ปี) อูนูประกาศ อุดมการณ์ของประเทศว่าเป็นพุทธสังคมนิยม (Buddhist Socialism) ประสานหลักพุทธศาสนากับลัทธิมาร์กซิสต์

ขณะที่ผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง ต้องเผชิญปัญหาหนัก กองทัพพม่ากลับเข้มแข็ง 2 มีนาคม พ.ศ. 2505 นายพลเนวิน (General Ne Win) (พ.ศ. 2454 – 2545/ค.ศ. 1911 – 2002) (เดิมชื่อ ชูหม่อง Shu Maung อดีตนักศึกษามหาวิทยาลัย ย่างกุ้งหนึ่งในกลุ่ม 30 คน) จึงก่อรัฐประหารยึดอำนาจ รัฐบาลอูนู ตั้งสภาปฏิวัติประกาศนโยบายสังคมนิยมเรียกว่า “เส้นทางพม่าสู่สังคมนิยม” หรือ “วิถีทางของพม่าสู่ระบบ สังคมนิยม” (Burmese Way to Socialism) รัฐเจ้าเป็นเจ้าของ กิจการใหญ่ ๆ ทั้งหมด และจำกัดธุรกิจการค้าของเอกชน พร้อมดำเนินการปราบปรามนักการเมือง นักศึกษา พระ สงฆ์และผู้นำชนกลุ่มน้อย นายพลเนวินทำหน้าที่ประธาน พรรคโครงการสังคมนิยมพม่า (The Burma Socialist Programme Party หรือ BSPP) มีนายพลเส่งลวิน เป็น เลขาธิการพรรคดำเนินนโยบายโดดเดี่ยวตัวเอง (Self – Imposed Isolation) อย่างต่อเนื่อง 26 ปี (พ.ศ. 2505 – 2531)

นักศึกษาพม่าได้เป็นแกนนำร่วมกับพระสงฆ์ ในการ ต่อต้านรัฐบาลเนวินเป็นระยะอย่างต่อเนื่องหลายครั้งโดยถูก ปราบปรามหนักทุกครั้งที่

(1) หลังการยึดอำนาจของนายพลเนวิน นักศึกษา มหาวิทยาลัยย่างกุ้งประท้วงในเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม

2505 ทหารบุกเข้าระเบิดตึกกิจกรรมในมหาวิทยาลัยอย่างกึ่งยิงนักศึกษาตาย 16 คน สูญหาย 200 คนและสั่งปิดมหาวิทยาลัย จะเปิดเมื่อนักศึกษาสัญญาว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มีการตรวจบัตรเข้มงวด

(2) พutschikan พ.ศ. 2517 อุตัน เลขธิการองค์การสหประชาชาติ ชาวพม่าผู้ที่ได้รับเกียรติสูงสุดในวงการนานาชาติถึงแก่อสัญกรรมที่นิวยอร์ก นำศพกลับพม่าแต่รัฐบาลนายพลเนวินต้อนรับอย่างไม่สมเกียรติ เพราะนายพลเนวินไม่เห็นด้วยกับแนวทางสันติภาพของอุตัน ในวันที่ 6 ธันวาคม 2517 นักศึกษาและพระสงฆ์เข้าแย่งชิงศพอุตันไปจัดที่ตึกกิจกรรมในมหาวิทยาลัยอย่างกึ่ง (ที่ถูกระเบิดเมื่อ พ.ศ. 2505)

คืนวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2517 เวลาตี 2 ทหารพม่าส่งรถแทรกเตอร์เข้าพังประตูมหาวิทยาลัยอย่างกึ่ง ทหารและตำรวจยิงระเบิดน้ำตามเข้าไปในหอประชุมใหญ่ เข้าจับกุมนักศึกษา พระสงฆ์และประชาชน นำศพนักศึกษากว่า 10 ศพใส่รถบรรทุก จับกุมผู้นำนักศึกษาเข้าคุก “อินเส่ง” นอกเมืองอย่างกึ่ง

(3) ปี 2530 เป็นปีที่เศรษฐกิจพม่าทรุดหนักที่สุดในรอบทศวรรษ 1980 อันเป็นผลจากการปกครองของนายพลเนวิน ผลผลิตมวลรวมลดลงเหลือเพียง 3.1 มีหนี้ต่างประเทศ 3,000 ล้านดอลลาร์ ชาวนาเดือรื้อนมากถูกบังคับขายข้าวให้รัฐบาลต่ำกว่าท้องตลาด ฯลฯ รัฐบาลพม่าขอให้องค์การสหประชาชาติจัดพม่าเป็นชาติที่พัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Country) มีการประท้วงเป็นระยะตั้งแต่กันยายน 2530 และ มีนาคม 2531 แต่ถูกทหารและตำรวจปราบหนัก นักศึกษาถูกจับอัดรถตู้จนตายเพราะไม่มีอากาศหายใจ 14 คน

ในเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม – กันยายน 2531 นักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์ กรรมกรโรงงาน เกือบพันแห่งและชาวพม่าในเมืองต่าง ๆ 40 เมือง มีการประท้วงใหญ่ในวันที่ 8 สิงหาคมและ 8 กันยายน พ.ศ. 2531 มีผู้เข้าร่วมเดินขบวนเป็นล้านคน โจมตีข้อบกพร่องของรัฐบาลนายพลเนวิน โดยเฉพาะเรื่องการยกเลิกชนบัตรราคา 25 – 35 – 75 จ๊าด โดยไม่มีการชดเชยตั้งแต่วันที่ 5 กันยายน 2530 หลังจากเคยประกาศยกเลิกชนบัตรชนิดราคา 20 – 50 จ๊าด ในเดือนตุลาคม 2528 ซึ่งชนบัตรชนิดราคาดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่ในมือประชาชนระดับชาวบ้าน ทำให้เดือดร้อนไปทั่ว

รัฐบาลของนายพลเนวิน ประกาศห้ามประชาชนออกนอกเคหาสถานระหว่างเวลา 18.00 – 06.00 น. ตั้งแต่วันที่ 21 มิถุนายน – 19 สิงหาคม 2531 ต่อมาตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2531 เปลี่ยนเวลาเป็น 20.00 – 04.00 น. แต่ก็ไม่สามารถแก้

ปัญหาความขาดแคลนอาหารและความเดือดร้อนของประชาชนได้ จึงต้องยกเลิกประกาศห้ามในเวลาต่อมา ประกาศห้ามการชุมนุม การเดินขบวนในสถานที่สาธารณะ และประกาศปิดสถานศึกษา การก่อการจลาจลได้ขยายออกจากรัฐไปสู่อำเภอใหญ่ๆ เช่น เมืองมัณฑะเลย์ (Mandalay) เมืองตองยี (Taunggyi)

การประท้วงใหญ่ใน พ.ศ. 2531 ส่งผลให้นายพลเนวิน (วัย 77 ปี) ประกาศลาออกจากตำแหน่งประธานพรรคโครงการสังคมนิยม (The Burma Socialist Programme Party หรือ BSPP) พร้อมการลาออกของประธานาธิบดีชานยู หรือ อู ซานยู (นายทหารคนสนิทของนายพลเนวิน) เมื่อ 23 กรกฎาคม 2531 (นายพลเนวิน ตาย 5 ธันวาคม พ.ศ. 2545/ ค.ศ. 2002 ที่ย่างกุ้ง (ดู ไมเคิล ลีเฟอร์ พจนานุกรมการเมืองสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2548: หน้า 318 – 320)

นายพลเนวินแต่งตั้งนายพลเส่งลวิน เลขธิการพรรคเข้าดำรงตำแหน่งประธานพรรคแทนตน และเป็นประธานาธิบดีแทนอู ซานยู ในช่วง 27 กรกฎาคม – 12 สิงหาคม 2531 นายพลเส่งลวินมีอุปราชนักศึกษาระดับประชาชน ตั้งแต่ครั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยย่างกุ้งก่อปฏิวัติต่อต้านรัฐประหารของนายพลเนวิน โดยครั้งนั้นสังหารนักศึกษาร้อยกว่าคน เมื่อขึ้นครองอำนาจก็สั่งปราบนักศึกษาอีก 3,000 คน

แต่นายพลเส่งลวินก็ต้องลาออกใน 8 สิงหาคม 2531 ให้ อู หม่องหม่อง นักกฎหมายสายนายพลเนวิน ขึ้นเป็นประธานาธิบดีและประธานพรรค ใน 19 สิงหาคม 2531 แต่การประท้วงใหญ่ไม่ยุติ นักการเมืองฝ่ายค้าน เช่น อองซาน ซูจี (Aung San Suu Kyi)

18 กันยายน 2531 พลเอกชอหม่อง (Saw Maung) (อายุ 69 ปี) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและเสนาธิการทหาร ก็นำทหารก่อรัฐประหารยึดอำนาจจาก อู หม่องหม่อง จัดตั้งสภาฟื้นฟูกฎหมายและระเบียบแห่งรัฐ (State Law and Order Restoration Council หรือ SLORC) พลเอกชอหม่อง (Saw Maung) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ดำเนินการการปราบผู้ประท้วงครั้งใหญ่ สั่งยิงนักศึกษาและประชาชนกว่าพันคน นักศึกษาส่วนหนึ่งประมาณ 2 พันคน หนีเข้าป่าร่วมกับพวกกะเหรี่ยงนำโดยนายพลโบเมียะ บางส่วนหนีออกต่างประเทศ เช่น ไทย ออสเตรเลีย สหรัฐฯ (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ พม่า: ขบวนการนักศึกษากับประวัติศาสตร์อันระทึกใจ, 2533: หน้า 87 – 105)

4.6 การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกในรอบ 30 ปี หลังการยึดอำนาจของนายพลเนวิน

หลังการปราบปรามนักศึกษาประชาชนผู้ประท้วงพม่าภายในการนำของพลเอกชอหม่อง (Saw Maung) ถูกต่างชาติประณามและงัดให้ความช่วยเหลือ เช่น สหรัฐฯ ประกาศตัดความช่วยเหลือทั้งหมดให้แก่พม่าใน พ.ศ. 2531 มูลค่าประมาณ 12.3 ล้านเหรียญสหรัฐ และยกเว้นความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม เช่น เรื่องยารักษาโรค สถานการณ์ระหว่างประเทศได้ “บีบ” ให้พม่าต้องประกาศให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใน วันที่ 27 พฤษภาคม 2533

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 27 พฤษภาคม 2533 เป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกหลังนายพลเนวินครองอำนาจ ใน พ.ศ. 2505 มีผู้สมัคร 2,209 คน จากพรรคการเมือง 93 พรรค ผู้สมัครอิสระอีก 78 คน พรรคการเมืองสำคัญคือ พรรคของรัฐบาลคือ พรรค National Unity Party (NUP) ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาจากพรรค The Burma Socialist Programme Party หรือ BSPP พรรคฝ่ายค้านที่สำคัญคือ พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) มีนายทิน อู เป็นประธานพรรค นางอองซาน ซูจี เป็นเลขาธิการ พรรค League for Democracy and Peace ของอู พรรค Party for National Democracy (PND) มีนายเส่ง วิน เป็นประธานพรรค เป็นต้น

มีผู้มาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ร้อยละ 76 จากผู้มีสิทธิออกเสียง 20.8 ล้านคน จากประชากรทั้งหมด 40.3 ล้านคน พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) มีนายทิน อู เป็นประธานพรรค นางอองซาน ซูจี เป็นเลขาธิการพรรค ได้รับเลือกสูงสุด 396 คน จากจำนวนที่นั่งทั้งหมดในสภา 485 ที่นั่ง ขณะที่พรรคของรัฐบาลคือ พรรค National Unity Party (NUP) ได้รับเลือกเพียง 10 ที่นั่ง (ดู ทราเยกัว ซูทรัพย์ “สหภาพพม่า” ใน เอเชียรายปี 1991 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534: หน้า 3)

รัฐบาลพม่าภายใต้การนำของพลเอกชอหม่องไม่ยอมมอบอำนาจให้แก่พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย National League for Democracy (NLD) ที่ชนะการเลือกตั้งทั่วไป พร้อมดำเนินการจับกุมผู้นำทางการเมืองพรรค National League for Democracy (NLD) เช่น นางอองซาน ซูจี ผู้นำพรรคอื่นๆ นักศึกษา พระสงฆ์ ประชาชนผู้ต่อต้านโดยกักบริเวณนางอองซาน ซูจี ให้อยู่ในบ้านพักของนางตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา

นายเส่ง วิน ผู้นำพรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ (Party for National Democracy (PND) ร่วมกับสมาชิก พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) และสมาชิกกลุ่มอิสระประกาศตั้งรัฐบาลผสมแห่งชาติของสหภาพพม่า (The National Coalition of the Union of Burma หรือ NCGUB) เป็นรัฐบาลเฉพาะกาลเมื่อ 18 ธันวาคม 2533 มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ค่ายมานอพลอว์เรียกร้องให้นานาชาติใช้มาตรการกดดันรัฐบาลพม่า (ดู เวนิกา บุญมาคลี พม่า : นโยบายต่างประเทศไทยสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ, 2540: หน้า 20 – 22)

4.7 อองซานซูจี (Aung San Suu Kyi)

อองซาน ซูจี เกิดเมื่อ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2489/ค.ศ. 1945 เป็นลูกสาวนายพลอองซาน (บิดาถูกสังหาร 2490 ขณะอองซานซูจีอายุ 2 ขวบ) และนางคอกินจี (Daw Khin Kyi) (ต่อมาเป็นผู้อำนวยการสวัสดิการสังคมและเป็นทูตประจำอินเดียในรัฐบาลนายอู (ค.ศ. 1961/พ.ศ. 2504)

อองซาน ซูจี ศึกษาในเลดี้ ศรีงาม คอลเลจ ในอินเดียเมื่อ ค.ศ. 1964/พ.ศ. 2507 เดินทางไปศึกษาที่อังกฤษที่เซนต์อีวส์ คอลเลจ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด จบปริญญาตรีสาขาปรัชญา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ แต่งงานกับไมเคิล แอริส (Michael Aris) ชาวอังกฤษผู้เชี่ยวชาญเทคนิศึกษา (เมื่อ พ.ศ. 2515/ค.ศ. 1972) อยู่ที่อังกฤษ

ค.ศ. 1988/พ.ศ. 2531 อองซาน ซูจี กลับพม่าเพื่อเยี่ยมมารดาซึ่งกำลังป่วย (เสียชีวิต พ.ศ. 2532/ค.ศ. 1989) ขณะการต่อต้านของนักศึกษาประชาชนต่อรัฐบาลนายพลเนวินถึงจุดวิกฤต เธอได้ร่วมประท้วงครั้งใหญ่ขึ้น ต่อมาได้ร่วมจัดตั้งพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) มีนายทิน อู เป็นประธานพรรค นางอองซาน ซูจี เป็นเลขาธิการพรรค

อองซาน ซูจี เป็นผู้นำในการชุมนุมต่อต้านกฎอัยการศึกในวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1989) ซึ่งเป็นวันครบรอบวันเสียชีวิตของบิดาเธอ และมีการรำลึกในนามวันรำลึกผู้เสียสละ (Marty's Day) เธอประกาศให้ยกเลิกการชุมนุมเพราะเกรงจะเกิดการนองเลือดอีก ในวันต่อมาเธอถูกกักบริเวณที่บ้านเพราะ “คุกคามทำลายรัฐ” เธออดข้าวประท้วง 12 วัน ทำให้อุณหภูมิทางการเมืองร้อนแรงขึ้น

หลังการเลือกตั้งทั่วไปใน พฤษภาคม พ.ศ. 2533 (ค.ศ. 1990) พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) ของนางอองซาน ซูจี ชนะ

แต่ SLORC ไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง เจรจาจะปล่อยเธอ และให้เธอออกนอกประเทศ แต่เธอปฏิเสธ

ในปี พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) อองซาน ซูจี ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ (บุตรชายเธอคือ อเล็กซานเดอร์ อาริส เป็นผู้รับรางวัลแทนแม่ ณ กรุงออสโล) เธอได้รับอนุญาตให้ครอบครัวเข้าเยี่ยมได้อย่างจำกัด (สามีเธอตายด้วยมะเร็ง ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2542/ค.ศ. 1999) และได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวใน 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) และถูกกักบริเวณในบ้านที่ยุ่งอีกหลายครั้งในเดือนกันยายน พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) และ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) เมื่อใกล้ถึงกำหนดปล่อยก็หาเหตุให้ต้องสั่งกักกันตัวในบริเวณบ้านต่อไปเช่น เหตุการณ์ในต้นปี พ.ศ. 2552

อองซาน ซูจีได้เรียกร้องให้นานาประเทศประณามการใช้ความรุนแรงของทหารต่อพลเมืองชาวพม่าที่ปราศจากอาวุธ รวมทั้งเด็ก พระสงฆ์และนักศึกษา โดยมีหนังสือถึงเอกอัครราชทูตต่างประเทศที่ประจำในพม่าและเลขาธิการองค์การนิรโทษกรรมสากล โดยเสนอให้แถลงในการประชุมขององค์การสหประชาชาติใน 27 กันยายน พ.ศ. 2531 (ค.ศ. 1988) (ดู ไมเคิล ลีเฟอร์ พจนานุกรมการเมืองสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2548: หน้า 608 – 610 และ ออง ซาน ซู จี พันธุมวดี เกตวันดี ผู้แปล: หน้า 411 – 462) อย่างไรก็ตามหลังการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533 รัฐบาล SLORC ของพม่าได้ปล่อยตัวนางอองซาน ซูจี ผู้นำพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) จากบ้านพักของนาง ตั้งแต่วันที่ 13 พฤศจิกายน 2533 หลังจากนางอองซานซูจี ถูกสั่งกักบริเวณในบ้านพักของนางเป็นเวลานานถึง 10 ปีเต็ม (พ.ศ. 2533 – 2553)

4.8 ทำที่ของชุมชนนานาชาติหลัง ปี พ.ศ. 2533

สหรัฐฯ ประชาคมยุโรป 12 ประเทศ แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น สวีเดน เรียกร้องให้รัฐบาลของนายพลชอ หม่อง (Saw Maung) โอนอำนาจให้ผู้นำพรรคการเมืองที่ชนะการเลือกตั้ง ยกเลิกกฎอัยการศึก ปล่อยตัวนักโทษการเมืองและลดการละเมิดสิทธิมนุษยชน ต่อมาอาเซียน องค์การในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าร่วมกดดันพม่าด้วย

แรงบีบของต่างชาติมีผลแค่ทำให้เกิดการผลัดเปลี่ยนผู้นำในกลุ่มอำนาจเบ็ดเสร็จแบบเดิม จากพลเอกชอ หม่อง

(Saw Maung) นายกรัฐมนตรี เป็นพลเอกตานฉ่วย (Than Shwe) ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ประธานสภาฟื้นฟูและระเบียบแห่งรัฐ (SLORC) เป็นนายกรัฐมนตรีต่อ หลังพลเอกชอ หม่อง (Saw Maung) นายกรัฐมนตรีลาออกเพราะป่วยด้วยโรคทางจิต โดยมีพลโท จิ้น ยุ้นต์ (Khin Nyunt) เลขาธิการคนที่ 1 สภาฟื้นฟูและระเบียบแห่งรัฐ (SLORC) เป็นผู้คุมอำนาจอยู่เบื้องหลัง ต่อมาพลเอกตานฉ่วย (Than Shwe) เป็นพลโทเทียบ เส่ง นายกรัฐมนตรีพม่าคนปัจจุบัน เปลี่ยนการสะกดชื่อเมือง Rangoon เป็น Yangon (แยนกอง) ย้ายเมืองหลวงจากย่างกุ้งไปอยู่ที่เมืองเนย์ปีดอร์ เปลี่ยนชื่อประเทศจากที่เรียกในสมัยนายพลเนวินว่า สาธารณรัฐสังคมนิยมพม่า (Socialist Republic of Burma) เป็น เมียนมาร์ เนียงแกน (Myanmar Naingngan) หรือ สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ (Republic of the Union of Myanmar) ฯลฯ แต่การปราบปรามนักศึกษา พระสงฆ์ ประชาชนในพม่ายังคงอยู่ การละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่ายังมากเหมือนเดิม โดยเฉพาะ นางอองซาน ซูจี ผู้นำพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) ยังถูกจำกัดบริเวณในบ้านพักของนางเป็นช่วง ๆ ผู้เขียนขอให้ KoKo คนขับ TAXI ขับผ่านไปหน้าบริเวณบ้านพักของนางอองซาน ซูจี เห็นมีเครื่องกีดขวางสองข้างทาง พร้อมปิดถนนไม่ให้รถหรือคนผ่าน ช่วงนั้นเขาให้รถยนต์ผ่านได้ แต่ KoKo ทำสัญญาณมือห้ามถ่ายรูป

แรงบีบของชุมชนนานาชาติต่อพม่าไม่ประสบผลสำเร็จ แม้ครั้งล่าสุดในการปราบปรามพระสงฆ์ที่เดินขบวนครั้งใหญ่ในย่างกุ้งเมื่อเดือนสิงหาคม – กันยายน 2550 เหตุที่ไม่สำเร็จ เพราะ

(1) พมามีลูกพี่ใหญ่คือ จีนและรัสเซีย กรณีจีนเองก็ได้ก่อโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ที่จตุรัสเทียนอันเหมิน เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2532 และกรณีรัสเซียก็ใช้ความรุนแรงอย่างทารุณกับบรรดาผู้ประท้วง ในสหภาพโซเวียตที่ก่อกระแสชาตินิยมแยกตัวเป็นอิสระ

เมื่อปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่าถูกเสนอเข้าสู่สหประชาชาติ จีนและรัสเซียซึ่งเป็นสมาชิกความมั่นคงองค์การสหประชาชาติก็ออกเสียงค้าน (Veto) โดยเฉพาะจีนได้ช่วยเหลือด้านกำลังใจและเงินทุนต่อพม่าตลอดมา สินค้าจีนมากกว่า 2,000 รายการ อยู่ในตลาดพม่า (เห็นชัดที่ตลาดทำข้าวเหล็กฝั่งตรงข้ามแม่สายเชียงราย) อย่างไรก็ตาม เมื่อพมามีโครงการสร้างโรงงานนิวเคลียร์ จีนก็เริ่มมี

ทำให้เปลี่ยนไปมากขึ้นเพราะกระทบต่อความมั่นคงของจีน

(2) อินเดียประเทศใหญ่ข้างพม่า ก็มีท่าทีหนุนรัฐบาลพม่า เพื่อคานอำนาจกับจีน ซึ่งอินเดียคิดว่าจีนมีแผนยุทธศาสตร์ล้อมอินเดียผ่านทางพม่าและเพื่อแก้ปัญหากลุ่มก่อการร้ายชายแดนอินเดียซึ่งมีฐานอยู่ในพม่า

(3) ญี่ปุ่นให้เงินช่วยเหลือพม่ามากเป็นอันดับแรก ๆ เช่น ช่วยพม่าในการจัดตั้งโทรศัพท์ 400 ล้านเยน ช่วยซื้อวัสดุก่อสร้าง 900 ล้านเยน ให้เงินกู้ขยายสนามบินที่ย่างกุ้ง และปรับปรุงการรถไฟในพม่าอีก 43 ล้านเยน ให้สร้างสนามบินกาเยาชนอีก 5 พันล้านเยน ฯลฯ โดยญี่ปุ่นเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือพม่าถึงร้อยละ 80 ของเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศที่พม่าได้รับ โดยญี่ปุ่นเป็นประเทศอุตสาหกรรมประเทศแรกที่ประกาศรับรองรัฐบาลทหารของนายพลชอหม่อง เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2532

หลังเหตุการณ์ปราบนักศึกษา พ.ศ. 2533 ญี่ปุ่นระงับความช่วยเหลือพม่าไป 33 พันล้านเยน และหลังการปราบการประท้วงของพระสงฆ์อย่างถึงเมื่อเดือนกันยายน 2550 ทำให้ผู้สื่อข่าวชาวญี่ปุ่นตาย ก็มีระงับความช่วยเหลือระยะสั้น ๆ โดยหวังว่าจะช่วยให้พม่ายินยอมทำตามความต้องการของประชาชน (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ พม่า : ขบวนการนักศึกษากับประวัติศาสตร์อันระทึกใจ: หน้า 142 และเวมิกา บุญมาคลี พม่า : นโยบายต่างประเทศไทยสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ, 2540: หน้า 37)

(4) เอกชนของนานาชาติเข้ามีผลประโยชน์ในพม่าเช่น บริษัทน้ำมันระหว่างประเทศ 10 บริษัท ที่เข้าทำสัญญาสำรวจและผลิตน้ำมันและก๊าซธรรมชาติกับ The Myanmar Oil and Gas Enterprise (MOGE) ของรัฐบาลพม่ามีดังนี้

Yukong Myanmar Oil Exploration Co.Ltd. ของสาธารณรัฐเกาหลี

Myanmar Shell Exploration ของเนเธอร์แลนด์

Idemitsu Myanmar Oil Exploration ของญี่ปุ่น

Petro – Canada Myanmar Inc. ของแคนาดา

Amoco Myanmar Petroleum Co ของสหรัฐอเมริกา

Unocal Myanmar Ltd. ของสหรัฐอเมริกา

Croft Exploration Myanmar Ltd ของสหราชอาณาจักร (อังกฤษ)

BHP Petroleum (Myanmar) Inc. ของออสเตรเลีย

Kirkland Resources Myanmar Ltd. ของสหราชอาณาจักร (อังกฤษ)

Premier Petroleum Myanmar Ltd. ของสหราชอาณาจักร

อาณาจักร (อังกฤษ)

(‘Burma’ EIU Country Report 1(1990) : 31 อ้างในเวมิกา บุญมาคลี พม่า : นโยบายต่างประเทศไทยสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ, 2540: หน้า 30)

(5) ประเทศเพื่อนบ้านของพม่าก็พร้อมสนับสนุนการลงทุนในพม่า เช่นไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย ต่างส่งเสริมให้เอกชนเข้าลงทุนในพม่าจำนวนมากทั้งในด้านประมงเกษตรการทำไม้รวมทั้งอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (โรงแรมที่พวกเราพักคืนแรกก็เป็นของนักลงทุนชาวสิงคโปร์) ทั้งสิงคโปร์และมาเลเซียให้การสนับสนุนพม่าในด้านการทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ด้วย เช่น พ.ศ. 2533 ทางกรมมาเลเซีย จัดให้มีการฝึกบินด้วยเครื่องบินแบบ C – 1.3 แก่ทหารอากาศพม่า สิงคโปร์ได้ขายอาวุธแก่พม่า เช่น ปลายปี พ.ศ. 2531 บริษัท Chartered Industries ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลสิงคโปร์ขายจรวดแบบ Carl Gustaf 84 mm. แก่พม่า โดยไม่ได้รับอนุญาตจากบริษัท Forenade Fabriksverken (FFV) บริษัทผู้ผลิตอาวุธภายใต้การควบคุมของรัฐบาลสวีเดน (ดู เวมิกา บุญมาคลี พม่า : นโยบายต่างประเทศไทยสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ, 2540: หน้า 41 – 42) ขณะที่ผู้นำรัฐบาลไทยสมัย พตท.ทักษิณ ชินวัตร (พ.ศ. 2544 – 2549) อนุมัติเงินกู้ให้รัฐบาลพม่า

(6) อาเซียนมีมติใช้นโยบายติดต่อแบบสร้างสรรค์ (Constructive Engagement) กับพม่า เมื่อเดือนสิงหาคม 2534 ในการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศประจำปีที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย โดยหวังว่าการดึงพม่าให้เห็นและสัมผัสกับการพัฒนาของประเทศในกลุ่มอาเซียนจะทำให้พม่าเข้าใจถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่พม่าเอง และในอนาคตจะต้องยอมรับว่าพม่าจะก้าวเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะพม่าเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ (ดู เวมิกา บุญมาคลี พม่า : นโยบายต่างประเทศไทยสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ, 2540: หน้า 40 และโกสุมภ์ สายจันทร์ พม่าในความสัมพันธ์ทางการเมืองกับต่างประเทศ เชียงใหม่ : โชตนาพรินทร์, 2549)

(7) พม่าเป็นแหล่งทรัพยากร โดยเฉพาะทับทิมมีมากกว่าร้อยละ 90 ของโลก ดังนั้นในงานประมูลพลอยในพม่าในเดือนพฤศจิกายน 2550 ที่ผ่านมามีชาวต่างชาติร่วมประมูลมากกว่า 2,300 คน จากนักธุรกิจที่เข้าร่วมประมูลทั้งหมด 3,680 คน และร้อยละ 90 ของนักประมูลคือ ชาวจีน ประมูลหยก พลอยและไข่มุก รวม 3,618 ล็อต มูลค่า

มากกว่า 150 ล้านเหรียญสหรัฐ หรือ 5,100 ล้านบาท การเปิดประมูลแต่ละครั้งรัฐบาลพม่ามีรายได้มากกว่า 100 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือ 3,400 ล้านบาท แต่ละมีการเปิดประมูล 2–4 ครั้ง ขณะเดียวกันในด้านอุตสาหกรรมน้ำมันและก๊าซธรรมชาติของพม่า มีการลงทุนเพิ่มขึ้นในช่วงปี 2549–2550 มูลค่าเพิ่มขึ้นอยู่ที่ 471.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือ 16,031 ล้านบาท โดยอังกฤษและสิงคโปร์เป็นนักลงทุนรายใหญ่ มาตรการคว่ำบาตรรัฐบาลพม่าตามมติชุมชนนานาชาติตะวันตกจึงล้มเหลวตลอดมา (ดู มติชน วันที่ 29 พฤศจิกายน 2550 หน้า 21 และดู “ชาติตะวันตกห้ามนำเข้าอัญมณีจากพม่า” หนังสือพิมพ์พลเมืองเนือรายสัปดาห์ปีที่ 6 ฉบับที่ 310 วันที่ 10–16 ธันวาคม 2550: หน้า 53)

(8) หลังการปราบปรามการเดินขบวนของพระสงฆ์ในพม่า ช่วงเดือนกันยายน 2550 ที่ประชุมร่วมระหว่างคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของสหภาพยุโรป (EU) และผู้นำของสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) ประชุมกันที่ประเทศสิงคโปร์ เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2550 แสดงการมีส่วนร่วมกันแสดงความสนับสนุนภารกิจของนายอิมราฮิม กัมบารี ผู้แทนพิเศษของนายบัน คีมุน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ (UN) คนปัจจุบัน ว่าด้วยเรื่องพม่า เพื่อที่จะนำไปสู่กระบวนการปรองดองและการฟื้นฟูประชาธิปไตยในพม่า พร้อมเรียกร้องให้มีการปล่อยตัวนักโทษการเมืองทั้งหมดรวมทั้งผู้ถูกควบคุมตัวทุกคน ซึ่งรัฐบาลพม่าได้สนองตอบระดับหนึ่งด้วยการต้อนรับนายอิมราฮิม กัมบารี ผู้แทนพิเศษของนายบัน คีมุน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ (UN) คนปัจจุบันที่เมืองเนย์ปีดอร์ เมืองหลวงแห่งใหม่ของพม่า และมีการเจรจากับนางออง ซาน ซูจี ผู้นำพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) (ดู มติชน วันที่ 24 พฤศจิกายน 2550 หน้า 32) แต่ขณะเดียวกันพม่าก็แสดงอำนาจเบ็ดเสร็จแบบพม่าด้วยการประกาศขับไล่ นายชาร์ล ปีตริ ผู้ประสานงานองค์การสหประชาชาติประจำพม่าออกจากพม่าฐานมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมโดยได้วิพากษ์วิจารณ์ความล้มเหลวของรัฐบาลพม่าว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐบาลพม่าเห็นว่าคำแถลงของนายชาร์ล ปีตริ มีผลกระทบต่อนักการทูตด้านรัฐบาลพม่าในเดือนกันยายน 2550 (ดู พลเมืองเนือรายสัปดาห์ปีที่ 6 ฉบับที่ 308 วันที่ 26 พฤศจิกายน – 2 ธันวาคม 2550: หน้า 51)

อย่างไรก็ตาม “แรงบีบ” จากนานาชาติส่งผลให้พม่าประกาศให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันอาทิตย์ที่ 7 พฤศจิกายน

พ.ศ. 2553 เพื่อสร้างภาพลักษณ์ประชาธิปไตยในพม่าที่มีผู้บริหารประเทศมาจากการเลือกตั้งทั่วไป ยิ่งไปกว่านั้นรัฐบาล SLORC ของพม่าได้ประกาศปล่อยตัวนางอองซาน ซูจี ผู้นำพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) ช่วงหลังการเลือกตั้งทั่วไป โดยรัฐบาลพม่าได้ปล่อยตัวนางอองซานซูจีจากบ้านพักของนาง ตั้งแต่วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 และอนุญาตให้นางอองซานซูจีมีอิสระในการดำรงชีวิตปกติได้ระดับหนึ่ง

สำหรับพวกเรา “ครอบครัวอ่องสกุล” ก็ได้ไปเห็นบริเวณหน้ามหาวิทยาลัยย่างกุ้งอันเป็นพื้นที่ทางการเมืองของนักศึกษาพม่า ได้ผ่านบริเวณหน้าบ้านพักของนางอองซาน ซูจี ผู้นำพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy (NLD) ที่ถูกควบคุมตัวในบ้านพักนานถึง 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 ถึง 13 พฤศจิกายน 2553 และได้กลับเข้าที่พักโดยไม่ถูกตำรวจทหารพม่าเรียกตรวจบัตรก็นับว่าคุ้มยิ่งแล้ว

แถมก่อนเข้าที่พักขอให้ KoKo พาไปร้านอาหารพื้นเมืองของพม่า KoKo พาไปร้านอาหารพื้นเมืองในซอยข้างวัดชเวดากอง ได้ทานอาหารพม่า เช่น แกงกึ่งตัวใหญ่ ๆ สมความตั้งใจก่อนไป “ย่างกุ้ง” นับเป็นร้านอาหารของคนพม่าเพื่อคนพม่าโดยแท้ ดีกว่าอาหารบุฟเฟต์ของภัตตาคารการเวกกลางทะเลสาปกานค่อวี่หลายสิบเท่า

เมื่อพูดถึงอาหารพม่าก็ขออนุญาตยกคำบรรยายของข้าราชการสำนักพม่าก่อนเสียเมืองแก่อังกฤษตอนหนึ่งดังนี้

อ้ายอดชีวัน	มากินกันเถิด
แกงรสเลอเลิศ	ยามส้มผลิบ
ฉันจะล่องเรือ	ลงใต้ตั้งใจ
หาเนื้อเค็มไซร์	มาให้บังอร

(ดู หม่อง ทิน อ่อง ประวัติศาสตร์พม่า แปลโดย เพ็ชร สุมิตร กรุงเทพ : โครงการตำราฯ, 2519: หน้า 136)

ตอนที่ห้า ชมเมืองซีเรียม : เมืองท่าโบราณใกล้เมืองย่างกุ้ง
พม่าตอนล่างซึ่งเป็นเขตวัฒนธรรมเดิมของมอญ มีเมืองท่าโบราณแห่งหนึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่างกุ้งคือเมืองซีเรียม เมื่อ พ.ศ. 2130 (ค.ศ. 1587) ราฟฟิต ชาวอังกฤษเดินทางมาถึงพะโคหรือหงสาวดีได้ไปเที่ยวเมืองซีเรียม เห็นเรือกำปั่นจากเมกะ มะละกาและสุมาตรา ทอดสมอที่เมืองซีเรียม เรือกำปั่นเหล่านี้บรรทุกฝิ่น เสื้อผ้าฝ้ายและใบชาเพื่อนำไปขายแลกเปลี่ยนกับเมืองจีนและหมู่เกาะอินเดียตะวันออก (อินโดนีเซีย) แสดงว่าซีเรียมเป็นเมืองท่าแห่งหนึ่งของการค้าระหว่างตะวันออกกลางกับประเทศจีนและหมู่เกาะอินเดียตะวันออก (อินโดนีเซีย) เดิมเป็นเขตอิทธิพลของโปรตุเกส ตั้งเป็นสถานีการค้าแห่งหนึ่ง ต่อมาดัชเข้ามามีอิทธิพล และเมื่อทั้งโปรตุเกสและดัชเสื่อมอำนาจทางทะเล อังกฤษก็มีอำนาจครองเส้นทางการค้าแทนโปรตุเกสและดัช

15 กันยายน พ.ศ. 2190 (ค.ศ. 1647) เรือกำปั่นสินค้าของอังกฤษชื่อ เอนเดียวเวอร์ มีกัปตันชื่อทอมมาส เบรตัน ลูกเรือ 2 คน คือ ริชาร์ด ปอตเตอร์และริชาร์ด ไนส์ บรรทุกสินค้ามาเต็มลำแล่นเข้าสู่เมืองซีเรียม ทำการค้ากับพม่าได้กำไรร้อยละ 40 ของทุนที่ลงทุนไป พระเจ้าอังวะได้อนุญาตอังกฤษให้สร้างโกดังสินค้าและอยู่เรือที่เมืองซีเรียม เป็นการเริ่มต้นการค้าทางทะเลระหว่างอังกฤษกับพม่า สินค้าที่พม่าต้องการคือฝ้าย ข้าว เครื่องปั้นดินเผา กล้วยา สินค้าออกของพม่าคือ ทับทิม ทองคำ ดีบุก ครั่ง จี๊ผึ้งและเขาสัตว์ (ดู พันเอกสุรจิต กนิษฐานนท์ อดีตกงสุลใหญ่ประจำฐานานสหภาพพม่า สารคดีบางเรื่องเกี่ยวกับสหภาพพม่า อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระยาสิมาจารย์ (กวย กนิษฐานนท์), 20 เมษายน 2511: หน้า 44 – 47)

เมืองซีเรียมจึงเป็นเมืองหนึ่งที่คนไปท่องเที่ยวพม่าตอนล่างซึ่งเป็นเขตวัฒนธรรมมอญ ควรแวะไปเพราะระยะทางไม่ไกลจากย่างกุ้ง นั่งรถ TAXI ของ KoKo ไปโดยใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ก็ถึงซีเรียมเป็นเมืองท่าตั้งริมแม่น้ำใหญ่ มีสภาพเป็นชุมชนขนาดใหญ่ริมแม่น้ำ มีกาดริมแม่น้ำเป็นกาดหลวง ขายสินค้าเกษตร ของกินตามวัฒนธรรมมอญ – พม่าคือ หมากพลู มีคนขายเป็นคำๆ สินค้าจากการประมง เช่น ปลาเค็ม โดยเฉพาะหัวปลาเป็นกองขนาดใหญ่ มีแม่ค้าหาบขนมเส้น (Mohinga) และคนกินนั่งเก้าอี้ตัวเตี้ยข้างหาบเร่ ฯลฯ

มีการสร้างวัดกลางเกาะในแม่น้ำ ตกแต่งด้วยสีสดเต็มที่ นักท่องเที่ยวทั่วไปคงต้องลงเรือไปไหว้พระ เพราะริมฝั่งมีชายข้าวตอกดอกไม้เพื่อนำไปบูชาพระ โดยเฉพาะข้าวตอก

มีการปั้นเป็นลูกกลมๆ กลายเป็นดอกไม้สีขาวเสียบไม้เป็นมัดๆ ใช้เป็นเครื่องบูชาพระที่วัดบนเกาะกลางแม่น้ำและวัดบนเนินสูงริมแม่น้ำ ซึ่งส่งเสียงตามสายประกาศเชิญชวนคนขึ้นไปทำบุญ

เมืองนี้เหมาะสำหรับคนต้องการสำรวจร่องรอยทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเพื่อดูทำเลเมืองท่าในอดีตและชีวิตชุมชนริมแม่น้ำ พวกเรามีเวลาไม่มากเดินชมกาดและชุมชนริมแม่น้ำพักหนึ่งแล้ว ให้ KoKo ขับรถวนรอบเมือง เห็นร่องรอยคันดินเมืองเก่าและร่องรอยความเป็นเมืองท่าที่เคยรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ แล้วกลับย่างกุ้ง

ตอนที่หก : ความเคลื่อนไหวสู่สาธารณรัฐมอญ (The Mon Republic)

1. แผ่นดินมอญ 3 ภาค

ในพม่าตอนล่างถือเป็นเขตวัฒนธรรมมอญ จึงมีความพยายามเสนอตั้ง สาธารณรัฐมอญ (The Mon Republic) ต่อองค์การสหประชาชาติ โดยแบ่งพื้นที่เป็น 3 ภาค คือ

(1) มอญภาคเหนือ พื้นที่จรดพะโค (หงสาวดี) ตอนบนมันตะเล่ย์ อิระวดีและรัฐกะเหรี่ยง มี 28 อำเภอ มีเมืองพะโค (หงสาวดี) เป็นศูนย์กลาง

(2) มอญภาคกลาง คือ รัฐมอญในปัจจุบัน มี 10 อำเภอ เมืองสำคัญคือ (ก) เมืองสะเทิม (Thaton) เป็นเมืองเคยรุ่งเรืองในอดีต มีการติดต่อการค้ากับอินเดียและลังกา รับอิทธิพลอินเดียเช่น อักษรศาสตร์ ศิลปกรรม พุทธศาสนา นิยายเถรวาท เคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรสะเทิม ของมอญ ถูกพม่าสมัยพระเจ้าอานูรุธแห่งพุกามมาตีเมื่อ ค.ศ. 1057 “เทครัว” ปัญญาชนมอญ สมณชีพรามณ์มอญ ช่างมอญ ฯลฯ ไปที่พุกาม (ข) เมะตะมะ ต่อมากมอญขึ้นอำนาจอีกครั้งโดยมะกะโทหรือพระเจ้าฟ้ารั่ว (Wareru) สถาปนามะตะมะเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ของมอญใน พ.ศ. 1824 (ค.ศ. 1281) จนถึงสมัยพระยาอุ๋ (Binnya U) โปรดให้ย้ายเมืองหลวงมอญไปที่หงสาวดี เมื่อพ.ศ. 1912 (ค.ศ. 1369) ซึ่งต่อมาถูกพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ (Tabinshweti) กษัตริย์พม่าเข้ายึดครองใน พ.ศ. 2074 (ค.ศ. 1531) (ดู พรพิมล ตรีโชติ **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า** กรุงเทพฯ : โครงการตำราฯ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542: หน้า 113 – 114)

(3) มอญภาคใต้ เมืองสำคัญคือ เมืองตะนาวศรี เมืองมะริด เมืองทวาย มี 10 อำเภอ (ดู จำลอง ทองดี **ลุ่มดอยในพม่า** กรุงเทพฯ : เอสเอนด์เคบุคส์, 2539: หน้า 135 – 140)

2. การเคลื่อนไหวของชาวมอญเพื่อให้มีรัฐมอญ

หลังพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษใน พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ชนกลุ่มต่าง ๆ ในพม่าเริ่มเคลื่อนไหวเพื่ออิสรภาพ ชาวมอญก็มีการเคลื่อนไหวด้วย มีการรวมตัวตั้งองค์กรชื่อ United Mon Association สังกัดอยู่ในพรรคการเมืองใหญ่ของพม่าคือ Anti – Fascist People Freedom League (AFPFL) ทำการประท้วงการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2490 (ค.ศ. 1947) ว่าชาวมอญไม่มีสิทธิในสภาเหมือนชนกลุ่มอื่น ๆ ทำให้ผู้นำพรรค AFPFL เจิญผู้แทนชาวมอญเจรจา ผู้แทนชาวมอญยื่นข้อเสนอเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองของมอญแต่ไม่ได้รับการสนองตอบ ผู้แทนมอญจึงหันไปร่วมมือกับกลุ่มสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (KNU) เพื่อเรียกร้องให้มีการตั้งรัฐมอญและรัฐกะเหรี่ยง

ผู้นำมอญในช่วงนั้นคือ นายสเว จินหรือนายสเวจั้น (ส่วยเจิ้น) เป็นผู้ก่อตั้งสมาคมมอญเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมือง ในนามพรรคสหแนวร่วมมอญ (Mon United Front – MUF) เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2490 (ค.ศ. 1947) ที่เมืองมะละแหม่ง พร้อมออกหนังสือพิมพ์ชื่อตะนาวศรี (The Tenasserim) เพื่อสื่อสารกับชาวมอญ รัฐบาลพม่าสั่งจับนายสเว จิน หรือส่วย เจิ้น และพรรคพวกในข้อหาละเมิดกฎหมายว่าด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยและความสงบของประชาชน คุ่มขังที่เรือนจำเมืองมันตะเลย์

ต่อมาปล่อยจากเรือนจำเมืองมันตะเลย์มากับบริเวณที่เมืองย่างกุ้ง อีก 1 ปี เมื่อพ้นจากการกักบริเวณ นายสเว จิน หรือส่วยเจิ้น เข้าร่วมต่อสู้ในป่ากับพรรคสหแนวร่วมมอญ

พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) พรรคสหแนวร่วมมอญร่วมประสานกับกลุ่มสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยงและพรรคคอมมิวนิสต์พม่าใช้ชื่อว่าคณะกรรมการร่วมแห่งไตรพรรค (Jointed Executive Committee of Three Parties) เพื่อต่อสู้กับรัฐบาลพม่า มีผลให้รัฐบาลพม่าติดต่อกับผู้นำมอญ เสนอที่จะยอมให้ตั้งรัฐมอญ หากชาวมอญยอมมอบอาวุธ ทำให้ส่วนหนึ่งของสหแนวร่วมมอญยอมมอบอาวุธใน 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 (ค.ศ. 1958) (ดู พรพิมล ตรีโชติ **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า**, 2542: หน้า 118 – 119)

3. ความเคลื่อนไหวของพรรคมอญใหม่ (New Mon State Party – NMSP)

นายสเว จิน หรือส่วยเจิ้น (วัย 78 ปี) ไม่ยอมจำนน แยกตัวออกตั้งพรรคมอญใหม่ (New Mon State Party – NMSP) เคลื่อนไหวในบริเวณรัฐมอญ ด้านตะวันออกเฉียงใต้ของ

พม่าตรงกับเขตจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งบริเวณด้านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรีมีกองกำลังของมอญอิสระเรียกว่า Mon National Liberation Army : MNLA) นำโดยนายโนนลา มีศูนย์รวมจิตใจที่วัดวังแก้วเวกการาม ของหลวงพ่อดุตะมะ

ทุกปีวันแรม 1 ค่ำเดือน 3 คือ ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งถือเป็นวันสถาปนาเมืองหงสาวดี มีงานเฉลิมฉลองวันชาติมอญ คนมอญในเขตวัฒนธรรมมอญมาร่วมงานจำนวนมากทุกปี (ดู จำลอง ทองดี **สู่ยอดดอยในพม่า**, 2539: หน้า 135 – 140)

อย่างไรก็ตามมีการปราบปรามจากพม่าเป็นระยะ เช่นใน ค.ศ. 1990/พ.ศ. 2533 กองทัพพม่าหน่วยที่ 106 ได้โจมตีฐานที่มั่นในบริเวณด้านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรีแตก คนมอญชายแดนพม่าต้องอพยพเข้าไทยตั้งบ้านที่หมู่บ้านลอโละ มีประชากรประมาณ 8,000 คน (ดู พรพิมล ตรีโชติ **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า**, 2542: หน้า 122)

นอกจากพรรคมอญใหม่ (New Mon State Party – NMSP) แล้วปัจจุบันยังมีกลุ่มอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มสภาผู้ชาติมอญ (Mon Revolutionary Council : MRC) นำโดยนายตะละซ้อทเจียะ นักธุรกิจชาวมอญ มีกองกำลัง “หงสาคอมมาน” เป็นหน่วยรบติดอาวุธ มีกำลังพลประมาณ 1 พันคน เคลื่อนไหวบริเวณเทือกเขาตะนาวศรี (ดู พรพิมล ตรีโชติ **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า** 2542 หน้า 123) ขณะเดียวกัน รัฐบาลพม่าก็พยายามเปิดให้มีการเจรจากับผู้นำชาวมอญ โดยมีการเจรจาแล้วอย่างน้อย 4 ครั้ง ครั้งที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2536 (ค.ศ. 1993) ครั้งที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) ครั้งที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) ครั้งที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) ที่เมืองมะละแหม่งเมืองหลวงของรัฐมอญ มีผลทำให้มีการลงนามในข้อตกลงหยุดยิงกับรัฐบาลพม่าอย่างเป็นทางการตั้งแต่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) โดยรัฐบาลพม่ายอมรับเงื่อนไขที่ฝ่ายมอญเสนอ (ดู พรพิมล ตรีโชติ **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า**, 2542: หน้า 124 – 130) ล่าสุดพม่าทำสัญญาหยุดยิงกับพรรคมอญใหม่อีกครั้งใน พ.ศ. 2458 ซึ่งนับเป็นโชคดียของพวกเราที่ได้มีโอกาสเข้าไปเขตวัฒนธรรมมอญถึงเมืองมะละแหม่งเมื่อ 12 – 13 มีนาคม 2550 อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มมอญที่แยกตัวออกไปทำการสู้รบกับพม่าต่อมา ประชาชนจึงถูกเกณฑ์แรงงานและส่วยอย่างหนัก มีผู้อพยพเข้าสู่ดินแดนไทยเป็นระยะ

สำหรับมอญนักชาตินิยมบทเพลง “บันเด เมททรม”

(Bande Matram) ในนิยายเรื่องอนันดา เมท ที่กล่าวสวดศรัทธาของอินเดียก็ยังสามารถนำใช้กับนักสู้ชาวมอญได้อย่างดี ดังมีความตอนหนึ่งว่า

ผู้ใดที่กล่าวว่าเจ้าอ่อนแอนมาตุภูมิของเจ้า
เมื่อคาบเปล่งประกายเจิดจ้าในมือของคนนับล้าน
และผู้คนนับล้านเปล่งเสียงร้องตะโกนเรียก
นามที่น่าสะพรึงกลัวของเจ้าข้ามน้ำข้ามสมุทร

(ดู ออง ซาน ซู จี พันธุมวดี เกตะวันดี ผู้แปล, 2540: หน้า 146)

ตอนที่เจ็ด : มอญในสยามประเทศ

1. ร่องรอยวัฒนธรรมมอญในลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำแม่ปิง

นอกจากเขตวัฒนธรรมมอญในพม่าตอนล่างดังกล่าวแล้ว จากหลักฐานทางโบราณคดียังพบร่องรอยวัฒนธรรมมอญในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน โดยจารึกที่พบในลุ่มน้ำเจ้าพระยาบริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรทวารวดีและลุ่มน้ำแม่ปิงอาณาจักรที่เคยเป็นอาณาจักรหริภุญไชยเป็นจารึกภาษามอญ สะท้อนให้เห็นว่าภาษามอญเป็นภาษาชั้นสูงใน 2 อาณาจักรที่อยู่ในสยามประเทศ เขตวัฒนธรรมมอญในพม่าตอนล่างกับเขตวัฒนธรรมมอญในสยามประเทศจึงมีความสัมพันธ์กันมายาวนาน ดังมีร่องรอยปรากฏในด้านานว่าด้วยการลอยกระทง

2. การอพยพเข้ามาสู่สยามประเทศ

การไปมาหาสู่กันของคนมอญในสองเขตวัฒนธรรมดังกล่าว มีเส้นทางโบราณทั้งทางน้ำและทางบกเชื่อมโยงให้สามารถติดต่อกันได้ทั้งในด้านการค้า การศาสนา การอพยพ ย้ายถิ่น ฯลฯ ซึ่งตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน คนมอญจากเขตวัฒนธรรมมอญในพม่าตอนล่างเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสยามประเทศหลายระลอกดังนี้

(1) การอพยพของคนมอญระลอกแรก ที่ปรากฏในหลักฐานของมอญคือสมัยตะเบ็งชะเวตี้ (Tabinshweti) กษัตริย์พม่าตีกรุงหงสาวดีแตกใน พ.ศ. 2082 มีชาวมอญจำนวนมากอพยพจากหงสาวดีเข้าสู่เขตอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา มอญชั้นสูงได้เริ่มเข้ารับราชการในกรุงศรีอยุธยา

(2) เมื่อกษัตริย์ราชวงศ์ตองอูของพม่าตีเมะตะมะแตกใน พ.ศ. 2084 มีการฆ่าคนมอญจำนวนมาก คนมอญส่วนหนึ่งได้อพยพเข้าเขตกรุงศรีอยุธยา

(3) ครั้นสมเด็จพระนเรศวรไปพม่าคราวพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต และได้ประกาศอิสรภาพใน พ.ศ. 2127 นั้นได้ทรงเกลี้ยกล่อมมอญจำนวนหนึ่งเข้าสวามิภักดิ์ต่อ

กรุงศรีอยุธยา ตั้งเป็นกองอาทมาตมอญ มีหน้าที่เป็นพนักงานตรวจตะเวนชายแดนเพื่อสืบข่าวข้าศึก (ดู พิณห์ ปลัดสิงห์ คนมอญ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงแดด, 2530: หน้า 103)

(4) พวกกะไข่บุกเข้าตีกรุงหงสาวดี ใน พ.ศ. 2138 คนมอญที่เหลืออยู่ในกรุงหงสาวดี ซึ่งยอมอยู่ได้ปกครองของพม่าระยะหนึ่ง ก็ต้องอพยพเข้าเขตกรุงศรีอยุธยาอีกรอบ

(5) เมื่อราชวงศ์ตองอูย้ายเมืองหลวงจากหงสาวดีไปอยู่ที่อังวะแล้ว ที่หงสาวดีก็มีมอญพื้นอำนาจอีกรอบ ดังนั้นใน พ.ศ. 2156 สมัยพระเจ้าอนอกเปตลุน (นยongan) (พ.ศ. 2148 – 2171) แห่งราชวงศ์ตองอูหรือธนยงกัแห่งอำนาจเข้าหงสาวดีและเชียงใหม่ ลำปาง คนมอญในหงสาวดีก็ต้องอพยพเข้าเขตกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง ขณะที่ “คนเมือง” จากเชียงใหม่และลำปางก็ถูก “เทครัว” ไปไว้ที่หงสาวดี ใน พ.ศ. 2158 ดังปรากฏในโครงมั่งทรงารบเชียงใหม่

(6) มอญที่เมืองเมะตะมะก่อกบฏใน พ.ศ. 2204 – 2205 พม่าปราบสำเร็จ คนมอญเมะตะมะต้องหนีเข้าเขตกรุงศรีอยุธยาผ่านทางด่านเจดีย์สามองค์ ซึ่งคงได้รับอนุญาตให้ตั้งภูมิลำเนาบริเวณด่านเจดีย์สามองค์

(7) ปลายราชวงศ์ตองอู มอญสามารถรวมตัวกันได้อีก ยกกำลังไปตีพม่าที่อังวะ ต่อมาพม่าสมัยอลองพญาได้พื้นอำนาจเข้าตีมอญที่หงสาวดี เมื่อ พ.ศ. 2300 ปราบมอญอย่างรุนแรง คนมอญต้องหนีเข้าเขตกรุงศรีอยุธยาและลี้ภัยมา ร่องรอยมอญในล้านนารุ่นนี้จึงปรากฏที่ริมแม่น้ำปิงเขตลำพูน

(8) พ.ศ. 2316 มอญในย่างกุ้งก่อกบฏ พม่าปราบได้แล้วเผาเมืองย่างกุ้ง ปราบมอญหนัก มอญต้องอพยพเข้าเขตกรุงธนบุรีในสมัยพระเจ้าตากสิน เกิดเป็นกลุ่มมอญเก่า (สมัยกรุงศรีอยุธยา) กับกลุ่มมอญใหม่ (สมัยกรุงธนบุรี) สืบสายตระกูลในสยาม

(9) พ.ศ. 2336 สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ยึดเมืองทวายได้ แต่รักษาไว้ไม่ได้ ต้องอพยพคนมอญเมืองทวายเข้าเขตกรุงเทพฯ

(10) พ.ศ. 2357 สมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มอญที่เมืองเมะตะมะก่อกบฏ พม่าปราบได้ต้องหนีจากเมะตะมะเข้าไทยจำนวนมาก รัชกาลที่ 2 โปรดฯ ให้ตั้งบ้านเรือนที่ปากเกร็ดและพระประแดง (ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปาฐกถาเรื่องมอญศึกษาในสยามประเทศ ที่โรงละครแห่งชาติ 9 ตุลาคม 2546 ตีพิมพ์ในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญลุ่มน้ำแม่กลอง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2547: หน้า 12 – 16)

(11) นอกจากนั้นคนมอญอีกจำนวนมาก อพยพเข้าสู่สยามประเทศสมัยใหม่ในยุคต่อสู้อย่างเป็นขบวนการของชนกลุ่มน้อยในพม่า เช่น ใน ค.ศ. 1990 กองทัพพม่าหน่วยที่ 106 ได้โจมตีฐานที่มั่นในบริเวณด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรีแตก คนมอญชายแดนพม่าต้องอพยพเข้าไทยตั้งบ้านที่หมู่บ้านลอโละ มีประชากรประมาณ 8,000 คน (ดู พรพิมล ตรีโชติ **ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า**, 2542: หน้า 122)

3. หญิงชาวมอญกับราชสำนักสมัยกรุงศรีอยุธยาและการค้าระหว่างประเทศ

จากการศึกษาเอกสารจดหมายเหตุภาษาดัตช์ของบริษัทอินเดียตะวันออก (Verenigde Oost – Indische Compagnie หรือ VOC) โดยดร.ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร พบเรื่องราวของหญิงสาวชาวมอญในกรุงศรีอยุธยาชื่อนางออสุต (Osoet) ออสุต พะโค (Osoet Pegua) หรือเจ้าสุต (Tjau Soet)

นางออสุต (Osoet) หญิงสาวชาวมอญในกรุงศรีอยุธยา มีชีวิตช่วงรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองถึงต้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ หลักฐานภาษาดัตช์ระบุว่าเธอมีสามีเป็นพ่อค้าชาวดัตช์ 3 คน มีบุตร 4 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 3 คน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แม้มีกฎหมาย เช่น กฎหมายตราสามดวง กำหนดเกี่ยวกับสตรีไทยมอญ ลาว อยู่ร่วมกับชาวต่างชาติ 2 มาตรา คือ

(1) พระไอยการ อาชญาหลวง (พ.ศ. 1895) มีข้อความดังนี้ “มาตราหนึ่ง ราษฎรข้าแผ่นดินชายหญิงไทยอน บมียา บมิกลัวพระราชอาญา พระราชกำหนดกฎหมาย เหน้พัสสุข้าของเป็นทองของมฤดาภิธุอันมาค้าขายแต่นานาประเทศนอกด่านต่างแดน แลยกลูกสาวกหลานสาวให้เป็นเมียฝรั่ง อังกฤษ วิลันดา ลาว มลายูอันต่างศาสนา แลให้เข้ารีตถือหย่างมฤดาภิธุนอกพระศาสนา ท่านว่าผู้นั้นเป็นเสียหนามในแผ่นดิน แลมันเอาใจไปแผ่เผื่อแก่ประจามิตมาศึก ษัตริย์หมู่ร้ายท่านให้ลงโทษ 6 สถาน..อย่าให้ดูเยี่ยงกัน” (กรมศิลปากร **เรื่องกฎหมายตราสามดวง กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร**, หน้า 480)

(2) พระราชกำหนดเก่ามีกฎหมายฉบับหนึ่งตราขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (ในปี ค.ศ. 1663/พ.ศ. 2206) ห้าม “อย่าให้ไทยมอญลาวลอบลักไปช่องเสพเมณณธรรมด้วยแขกฝรั่งอังกฤษคุลามลายูซึ่งถือฝ่ายมิคคาทิฐ..ให้อยู่ตามสัมมาทิฐิอย่าให้ระคนปนกัน..” (กรมศิลปากร **เรื่องกฎหมายตราสามดวง กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร**, หน้า 664)

แต่จากบันทึกของผู้ร่วมสมัยพบว่าในกรุงศรีอยุธยา ผู้หญิงส่วนหนึ่งมีอาชีพเป็นเมียลับ (concubine) เมียชั่วคราว (temporary wife) เป็นเพื่อนคู่นอนของพ่อค้า (sexual partner for itinerant trader) และเป็นโสเภณี (prostitute) มอญซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามากรุงศรีอยุธยาช่วงปลายรัชสมัยพระนารายณ์ระบุว่าในกรุงศรีอยุธยามีโรงนครโสเภณีหรือช่องขนาดใหญ่ที่มีหญิงในสังกัดมากถึง 600 นาง และชายเจ้าของช่อง “ต้องเสียเงินภาษีถวายแก่พระมหากษัตริย์” (จากคำให้การขุนหลวงหาวัดประจู่ทรงธรรม เอกสารหอหลวง จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2534 ระบุว่า ปากคลองขุนละครอนไชยมีหญิงละครโสเภณีตั้งโรงอยู่ท้ายตลาดบ้านจั่น 4 โรงรับจ้างทำชำเราแก่นรุษ (ดู **มติชนรายวัน** วันที่ 11 ก.พ. 2553: หน้า 20)

ในสายตาของพ่อค้าชาวยุโรป อาชีพโสเภณี (Prostitute) มีฐานะต่ำกว่าหญิงที่มีอาชีพเป็นเมียลับ (concubine) เมียชั่วคราว (temporary wife) เป็นเพื่อนคู่นอนของพ่อค้า (sexual partner for itinerant trader) โดยพ่อค้าชาวยุโรปเห็นว่าการแต่งงานชั่วคราว (temporary marriage) ระหว่างพ่อค้าชาวยุโรปกับผู้หญิงพื้นเมือง ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้รับประโยชน์จากกันและกัน

อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน (Alexander Hamillton) พ่อค้าและกัปตันเรือชาวสกอตบันทึกว่า การที่ผู้หญิงพื้นเมืองอยู่กินกับพ่อค้าชาวยุโรปในสถานะ “เมียชั่วคราว” นั้นเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและเพิ่มทุนประสบการณ์ทางการค้าให้ฝ่ายหญิง ผู้หญิงที่มีอาชีพเป็น “เมียชั่วคราว” จะไม่ถูกประณามว่าเป็นพวก “แพศยา” หรือไร้ศีลธรรม ตรงกันข้าม ผู้หญิงที่สามารถหาพ่อค้าชาวยุโรปคนใหม่มาเป็น “สามีชั่วคราว” ได้หลังจากสิ้นสุดสัญญา กับ “สามีชั่วคราว” คนเก่า กลับจะได้รับการชื่นชมจากคนในชุมชนของเธอ

หญิงที่มีอาชีพเป็นเมียลับ (concubine) เมียชั่วคราว (temporary wife) เป็นเพื่อนคู่นอนของพ่อค้า (sexual partner for itinerant trader) มีสตรีชาวมอญมากกว่าสตรีชาวสยามดังปรากฏในจดหมายเหตุลาลูแบร์ ดังนี้ “อนึ่งนั้นหญิงชาวสยามก็ทนงตนมากพอที่จะไม่ยอมทอดเนื้อทอดตัวให้แก่คนต่างประเทศโดยง่าย หรืออย่างน้อยก็ไม่เจรจาวิสาสะด้วยหญิงชาวพะโคที่อยู่ในประเทศสยาม ซึ่งตนเองก็เป็นคนต่างประเทศอยู่แล้ว ยังติดต่อกับคนต่างประเทศด้วยกันมากกว่า (หญิงชาวสยาม) จึงถือว่าเป็นแพศยาในทรรศนะของบุคคลที่ไม่เล็งเห็นว่านางปรารถนาที่จะสามีสักคนหนึ่งด้วย

ประการนั้นนาง (หญิงชาวพะโค) จึงมีความซื่อตรงต่อสามี จนกว่าเขาจะทอดทิ้งนางไปและเมื่อนางตั้งครรภ์ขึ้น ก็มีได้ รับการดูหมิ่นถ่มน้ำลายจากชาวพะโคด้วยกันแต่ประการใด นางกลับภูมิใจเสียอีกที่ได้สามีเป็นคนผิวขาว ...” (ดู ลาตูแบร์ ราชอาณาจักรสยามโดย มร.เดอะ ลา ลูแบร์ แปลโดยสันต์ ท.โกมลบุตร กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า เล่ม 1, 2510: หน้า 234 – 238)

อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน บันทึกถึงบทบาทหน้าที่ของ หญิงที่มีอาชีพเป็น “เมียชั่วคราว” ของพ่อค้าต่างชาติว่า “พวกเธอเป็นภรรยาที่อยู่ในโอวาทของสามีและจะจัดการ กิจการต่าง ๆ ทุกอย่างในบ้าน พวกเธอไปตลาดเพื่อซื้อผลไม้ จัดเตรียมอาหาร ทำความสะอาดและซ่อมแซมเสื้อผ้าของ สามี ถ้าพวกเขามีสินค้าที่ต้องการขาย พวกเธอก็จะเปิดหน้า บ้านเพื่อการขายปลีก สินค้าพวกนั้นซึ่งได้ราคาดีกว่าการขาย แบบเหมามาก บางคนขนสินค้าเหล่านั้นไปในเมืองเพื่อแลก กับสินค้าชนิดอื่นที่เป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศที่ สามีของพวกเธอทำการค้าขายด้วยและโดยทั่วไปแล้วจะได้ กำไรจากการเจรจาการค้าของพวกเธอ”

“หากสามีต้องการให้ความสัมพันธ์ดำรงต่อไปในช่วง ที่สามีต้องเดินทางไปค้าขายต่างเมือง สามีต้องจ่ายเงิน จำนวนหนึ่งไว้กับฝ่ายภรรยาเป็นหลักประกัน หากไม่มีการ จ่ายเงินดังกล่าว ฝ่ายหญิงอาจไปแต่งงานชั่วคราวกับชายอื่น ได้” ดังนั้นจึงปรากฏว่ามีหญิงบางส่วนในกรุงศรีอยุธยาทำ ธุรกิจมีอาชีพเป็น “เมียชั่วคราว” ของพ่อค้าชาวยุโรป ซึ่งนาย แพทย์ชาวดัตช์ชื่อ Gijsbert Heecq เข้ามาสยามเมื่อ ค.ศ. 1655/พ.ศ. 2198 บันทึกว่าชุมชนพ่อค้าของ VOC ในกรุง ศรีอยุธยาซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่ง พระเจ้าปราสาททองพระราชทานให้บริษัท VOC มีจำนวน ประมาณ 40 คน ทั้งระดับหัวหน้า พ่อค้า ผู้ช่วยพ่อค้า แพทย์ ทหาร นักเป่าแตร (trompetter) และกะลาสี ทุกคนอยู่กินกับ หญิงพื้นเมืองทั้งสิ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการไปใช้บริการของช่อง โสเกอิ

นางออสูต (Osoet) หญิงสาวชาวมอญในกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นหญิงพื้นเมืองคนหนึ่งที่ทำธุรกิจด้านนี้ โดยมีสามีเป็น พ่อค้าชาวดัตช์เรียงตามลำดับจำนวน 3 คน คือ (1) นายยาน ฟาน เมียร์เวิร์ค (Jan van Meerwijck) พ่อค้าเอกชน (2) นาย เรเมียส ฟาน ฟลิตหรือวัน วลิต (Jeremias van Vliet) หัวหน้า สถานการค้า VOC ในอยุธยาระหว่าง ค.ศ. 1636 – ค.ศ. 1641/ พ.ศ. 2179 – 2184 (3) นายยาน ฟาน เมาคเดน (Jan van Muijden) หัวหน้าสถานการค้า VOC ในอยุธยาระหว่าง ค.ศ. 1646 – ค.ศ. 1650/พ.ศ. 2189 – 2193

ปีเตอร์ เดอ โกเยอร์ (Pieter de Goijer) ผู้แทนพิเศษของ บริษัทอินเดียตะวันออก (Verenigde Oost – Indische Compagnie หรือ VOC) เข้ามากรุงศรีอยุธยาเมื่อ ค.ศ. 1649/ พ.ศ. 2192 บันทึกว่า การที่นายฟาน เมาคเดน หัวหน้าสถานี การค้าของ VOC ที่อยุธยาอยู่กินกับนางออสูตนั้นไม่ใช่ความ รักหรือความสวยงามของนางออสูต แต่เพื่อที่จะใช้ความรู้ ของนางออสูตเกี่ยวกับสยามและการทำการค้าในอยุธยา ระหว่างที่นายฟาน เมาคเดน อยู่กินกับนางออสูตนั้น เขาพึง พอใจกับการให้นางออสูตดำเนินธุรกิจการค้าแทนเขาถือว่า นางออสูตเป็น “เมียลับ” และเรียกนางออสูตแบบดูถูกว่า “น้องหญิงชั่วร้ายคนนี้”

ฐานะ “เมียลับ” พ่อค้าชาวยุโรปของนางออสูตไม่ได้ เป็นที่รังเกียจของราชสำนักกรุงศรีอยุธยา เห็นได้จากเครือ ข่ายผลประโยชน์ของนางออสูตมีทั้งพระมหากษัตริย์ พระสนม นางกำนัล ภรรยาของขุนนางระดับสูงอย่างออกญาสมบัติ ธิบาลและพระคลัง นางออสูตจึงสามารถขอพระราชทาน ตำแหน่ง “ออกญา” ให้กับนายฟาน เมาคเดน “สามีชั่วคราว” ของเธอ และทำให้บริษัท VOC ช่วงที่นายฟาน เมาคเดน เป็น หัวหน้าสถานีการค้า ได้สัมปทานผูกขาดการส่งออกหนังสือ ตั๋วจากสยามแต่เพียงผู้เดียว

ช่วงที่นางออสูตอยู่กินเป็น “เมียลับ” ของนายฟาน เมาคเดน หัวหน้าสถานีการค้า นางได้อาศัยอำนาจของนายฟาน เมาคเดน ทำกำไรให้ตัวเองด้วยการผูกขาดการเป็นผู้จัดหา สินค้าบางประเภท เช่น น้ำมันมะพร้าวและข้าวให้บริษัท VOC แต่ผู้เดียวและด้วยราคาที่สูงกว่าผู้จัดหารายอื่น

“สามีชั่วคราว” อีกคนหนึ่งของนางออสูตคือ นายเยเร เมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) หัวหน้าสถานีการค้า ที่กรุงศรีอยุธยา (คนไทยรู้จักในนาม “วันวลิต” ผู้บันทึก จดหมายเหตุวันวลิต) และมีลูกสาวด้วยกัน 3 คน

ก่อนที่นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) เข้ามากรุงศรีอยุธยา สถานะความสัมพันธ์ของบริษัท VOC กับราชสำนักกรุงศรีอยุธยาตกต่ำ ซึ่งนายโยส เซาเติน หัวหน้าสถานีการค้าของ VOC ที่อยุธยาคนเดิมบอกกับนาย เยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ว่า สาเหตุของ ความตกต่ำมาจากการที่บริษัท VOC ไม่รู้เรื่อง “ธรรมเนียม ปฏิบัติในการติดต่อกับราชสำนัก” เขาแนะนำนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ว่า “อย่ามุ่งแต่ทำการให้ พระเจ้าแผ่นดินโปรดปรานอย่างเดียวแต่ต้องให้ความสำคัญ กับบรรดาข้าทาสบริวารของพระองค์ด้วย”

นางออสตได้เข้ามีบทบาทเป็น “ตัวเชื่อม” ของบริษัท VOC กับราชสำนักกรุงศรีอยุธยา ใน ค.ศ. 1636/พ.ศ. 2179 เมื่อบริษัท VOC ต้องการกำจัดออกหลวงศรียศ (Okluang Siyot) เจ้ากรมทำให้พ้นทางเพราะไม่เป็นมิตรกับบริษัท VOC

นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ได้พยายามเข้าถึงราชสำนักกรุงศรีอยุธยาโดยใช้เครือข่ายของนางออสตผ่านทางนางกำนัลของพระมหาสีพระเจ้าปราสาททอง มเหสีองค์นี้มีพี่ชายเป็นเสนาบดีคลัง (Phra khlang) ด้วยความสามารถของนางออสตทำให้พระมหาสีได้ให้นางกำนัลจัดนำพ่อค้าได้พบปะกับพระคลัง

ใน ค.ศ. 1637/พ.ศ. 2180 นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ได้ส่งนางออสตพร้อม “ของกำนัลที่เหมาะสม” ไปขอยืมเงินตราสยามจากออกญาตะนาว อดีตผู้ควบคุมการผลิตเหรียญกษาปณ์ของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ค.ศ. 1651/พ.ศ. 2194 นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ส่งนางออสตซึ่งมีความสัมพันธ์กับภรรยาคนโปรดของออกญาสมบัทธิบาล ผู้มีอิทธิพลสูงในราชสำนักเป็นตัวเชื่อมทำให้บริษัท VOC ได้รับใบอนุญาตจากราชสำนักอยุธยาในการส่งออกข้าวและสินค้าอื่น ๆ จำนวนมากโดยไม่ต้องนำ “ของขวัญ” ไปเข้าหาเสนาบดีคลัง ซึ่งมีอำนาจโดยตรงในการออกใบอนุญาต

นอกจากนี้นางออสตได้ดำเนินการค้าแบบ “ได้โต้ะ” ผ่านทางเครือข่ายของเธอในราชสำนักอีกด้วย ดังปรากฏในรายงานของนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ว่านางออสตสัญญาว่าจะลักลอบนำแร่ดีบุกซึ่งเป็นสินค้าผูกขาดของหลวงมาขายให้บริษัท VOC

นางออสต หญิงชาวมอญ มีเครือข่ายการค้านอกราชสำนักด้วย ดังปรากฏในหลักฐานของบริษัท VOC ว่านางออสตได้สัญญากับ VOC ว่าเธอจะหากำยานที่พ่อค้าท้องถิ่นนำมาจากล้านช้างมาขายให้กับทาง VOC นอกจากนี้นางออสตยังจัดหาสินค้าอื่น ๆ เช่น น้ำมันมะพร้าว ข้าว มาขายให้กับ VOC และซื้อสินค้าประเภททองแดงและเครื่องลายครามจากบริษัท VOC มาจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นในอยุธยา แม้ทางบริษัท VOC พบว่าราคาสินค้าต่าง ๆ ที่นางออสตจัดหาให้บริษัท VOC นั้นมีราคาสูงกว่าราคาในตลาดถึง 50 % แต่บริษัท VOC ก็ต้องยอมรับซื้อ และสั่งให้เอาใจนางออสตเพราะนางออสตสามารถจัดหาข้าว ซึ่งป็นสินค้าผูกขาดของหลวงมาขายให้บริษัท VOC ได้

ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1651/พ.ศ. 2194 นางออสตแสดงฐานะพิเศษของนางในราชสำนักอยุธยาอีกครั้งด้วยการส่งช้าง 1 เชือก ไปเป็นของขวัญให้ข้าหลวงใหญ่เมืองปัตตะเวีย ซึ่งปกติผู้มอบช้างเป็นของขวัญได้นั้นต้องเป็นกษัตริย์ อุปราชหรือขุนนางระดับสูง เช่น พระคลังและออกญาสมบัทธิบาล ผู้โปรดปรานของพระเจ้าปราสาททองเท่านั้น

ใน ค.ศ. 1641/พ.ศ. 2184 บริษัท VOC ย้ายนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ไปดำรงตำแหน่งผู้ว่าการเมืองมะละกา นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ต้องการนำลูกสาว 3 คน ที่เกิดจากนางออสตไปด้วยแต่นางออสตไม่ยอมให้ลูก ทั้งสองต้องต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงลูกเป็นเวลาหลายปี นายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ได้ส่ง “ของขวัญ” คือ สร้อยทองคำ 2 เส้น เครื่องเคลือบฝังเพชรพลอยมาถวายพระเจ้าปราสาททอง ส่งแหวนเพชรกับแพรพรรณมาเป็น “ของขวัญ” พระคลัง เพื่อให้ช่วยเรื่องลูกสาวของเขา

นางออสตได้อาศัยความสนิทสนมกับนางกำนัลของภรรยาของออกญาสมบัทธิบาล ผู้โปรดปรานของพระเจ้าปราสาททอง ทำให้นางออสตสามารถจัดส่งช้างไปให้ข้าหลวงใหญ่เมืองปัตตะเวีย ถึง 2 ครั้ง ครั้งแรก 1 เชือก ใน ค.ศ. 1651/พ.ศ. 2194 ครั้งที่สอง 2 เชือก เมื่อเมษายน ค.ศ. 1655/พ.ศ. 2198 ทำให้บริษัท VOC ต้องสั่งให้หัวหน้าสถานีการค้าของ VOC ที่กรุงศรีอยุธยารักษาสัมพันธภาพกับนางออสตให้ติดต่อไปเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัท ทั้ง ๆ ที่บริษัทได้ตั้งงบประมาณ 600 – 800 เรียล สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการนำลูกสาวทั้งสามคนของนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ไปปัตตะเวีย

นอกจากความสามารถในการ “ซื้อ” ใจข้าหลวงใหญ่เมืองปัตตะเวียด้วยช้าง 3 เชือกแล้ว นางออสตยังสามารถทำให้ราชสำนักอยุธยาไม่อนุญาตให้ลูกสาวไปอยู่กับนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ด้วยเหตุผลเพื่อให้ลูก ๆ พ้นจาก “เงื้อมมือของคนนอกศาสนา” ทำให้นางออสตยังสามารถอยู่กับลูกสาวทั้งสามคนที่เกิดจากนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ไว้ได้ตราบนานหลายชีวิต ใน ค.ศ. 1658/พ.ศ. 2201 ในแผ่นดินพระนารายณ์

หลังจากนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ย้ายไปแล้ว นางออสตก็ได้เป็น “ภรรยาชั่วคราว” ของนายฟาน เมียร์ไวค์ พ่อค้าชาวดัชช์ของบริษัท VOC และมีลูกชายด้วยกัน 1 คน บั้นปลายชีวิตได้พักอยู่ในบริเวณบ้านวิลันดา

ใกล้บ้านพักของหัวหน้าสถานีการค้าและอาคารอื่น ๆ เช่น โกดังและคอกม้าของบริษัท หลังสิ้นชีวิตใน ค.ศ. 1658/พ.ศ. 2201 ศพของเธอดูถูกนำฝังที่สุสานของบริษัท VOC ใน หมู่บ้านวิลันดาฝักเรือร่าวของเธอเป็นตำนานหญิงสามัญชนชาวมอญในสยามที่มีเครือข่ายทั้งในและนอกราชสำนัก กรุงศรีอยุธยา จนมีบาร์มีแก่กล้าเป็นที่ “ต้องการ” ของบริษัท อินเดียตะวันออก (Verenigde Oost – Indische Compagnie หรือ VOC)

อย่างไรก็ตาม หลังจากนางออสตถึงแก่กรรมใน ค.ศ. 1658/พ.ศ. 2201 แล้ว ข้าหลวงใหญ่ของ VOC ที่ปัตตาเวีย ก็มีหนังสือถึงราชสำนักสยามขอบุตรสาวของนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) 3 คน ไปอยู่กับบิดาที่ปัตตาเวีย ราชสำนักสยามสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้ยอมให้บุตรสาว 3 คน ของนายเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) และบุตรชายอีก 1 คน ที่เกิดจากฟาน เมียร์ไวค์ เดินทางไปอยู่ที่ปัตตาเวีย (ดู สุภัตรา ภูมิประภาส “นางออสต : เมียลับ ผู้ทรงอิทธิพลแห่งการค้าเมืองสยาม” ใน **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 30 ฉบับที่ 11 กันยายน 2552: หน้า 85 – 97 และธีรวัธ ฌ ป้อมเพชร “ออสต: ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสตรีในสังคมอยุธยากับพ่อค้าชาวดัตช์” ใน **สตรีแฉกหน้าในประวัติศาสตร์เอเชีย** สุวดี เจริญพงศ์และปิยนดา บุนนาค บรรณาธิการ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านพิทักษ์อักษร, 2550: หน้า 240 – 266)

4. มอญกับราชสำนักรัตนโกสินทร์

สมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ให้หัวหน้ากลุ่มคนมอญดูแลกันเอง โดยให้บรรดาศักดิ์และตำแหน่งราชการรับผิดชอบ กลุ่มหัวหน้านมอญจึงถูกกลืนเข้าสู่ระบบราชการไทย สืบสายตระกูลขุนนางกอมมอญ

ชาวมอญบางคนได้รับราชการฝ่ายใน มีโอกาสเป็นพระสนมและเจ้าจอมมารดาเช่น รัชกาลที่ 3 มีพระสนมเป็นชาวมอญ พระโอรสองค์หนึ่งคือ พระองค์เจ้าศิริวงศ์ ต่อมาพระองค์เจ้าศิริวงศ์เสกสมรสกับคนมอญชั้นสูง มีบุตรธิดา 7 องค์ โดยพระธิดาเชื้อสายมอญ 2 องค์ รับราชการฝ่ายใน สมัยรัชกาลที่ 4 องค์หนึ่งได้รับการสถาปนา เป็นกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระราชมารดาของรัชกาลที่ 5 (ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปาฐกถาเรื่องมอญศึกษาในสยามประเทศ 9 ตุลาคม 2546 ตีพิมพ์ใน **ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญลุ่มน้ำแม่กลอง**, 2547: หน้า 17)

กล่าวได้ว่ารัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงมีสาย

แม่สืบสายจากมอญ ดังนั้นบรรดาเจ้านายทุกพระองค์ที่สืบสายจากรัชกาลที่ 5 จึงมีส่วนผสมของมอญด้วย

หากประวัติของบรรพบุรุษของราชวงศ์จักรีเป็นจริงตามที่รัชกาลที่ 4 ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในปฐมวงศ์ ต้นตระกูลเป็นมอญมอญพเข้ากรุงศรีอยุธยาพร้อมสมเด็จพระนเรศวร นอกจากนั้นนายทองด้วงซึ่งต่อมาคือ รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก็แต่งงานกับหญิงสาวชาวมอญ (ต่อมาคือสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี) มีหญิงมอญเป็นพี่เลี้ยงนางนมด้วย (ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปาฐกถาเรื่องมอญศึกษาในสยามประเทศ 9 ตุลาคม 2546 ตีพิมพ์ใน **ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญลุ่มน้ำแม่กลอง**, 2547: หน้า 17) ความสัมพันธ์ของราชวงศ์จักรีกับชาวมอญจึงแนบแน่นยาวนาน

เมื่อครั้งปลายรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี ใน พ.ศ. 2324 ขณะที่ 2 แม่ทัพแห่งกรุงธนบุรีคือ เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ไปราชการสงครามที่เขมร พระยาสิงห์กับพระยาสัน ก่อรัฐประหารยึดอำนาจพระเจ้ากรุงธนบุรี เจ้าศรีอินทรา น้อยสาวของพระเจ้ากาวิละแห่งเชียงใหม่ผู้ลงไปเป็นท้าวผู้หญิงของเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ฟ่านักใกล้ป้อมพระสุเมรุ ได้ระดมกำลังคนเมืองจากปากเพรียวประสานกับกองกำลังมอญของพระยาแจ้งซึ่งมีทัพเรือเข้มแข็ง ดังนั้นทีกของกรมหลวงนรินทรเทวี หลักฐานชั้นต้นสมัยกรุงธนบุรีบันทึกว่า “เจ้ารดจาแต่งกองมอญเป็นทัพเรือตีกระหนาบหนุนพระราชวังหลัง” (ดู อดุลยเดชวิกรมฯ **จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีพิมพ์พร้อมฉบับเพิ่มเติม** (พ.ศ. 2310 – 2381) และ **พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2516)

ขณะที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ขยายความเพิ่มเติมว่า “ชาวปากเพรียวอาสาเข้าช่วยเอาพระยาสิงห์พระยาสันได้แล้วฆ่าเสีย เจ้าศรีอินทรา นางเมืองได้ไว้แล้ว ให้ไปเชิญเอาเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์สององค์พี่น้องเข้ามาผ่านพิภพขึ้นเสวยราชย์ เจ้าพระยาจักรีเป็นพี่เป็นกษัตริย์วังหลวง” จากหลักฐานดังกล่าวเจ้าศรีอินทรา น้อยสาวพระเจ้ากาวิละเจ้าหลวงเชียงใหม่คนที่ 1 (พ.ศ. 2325 – 2358) ร่วมกับกองกำลัง “คนเมือง” จากปากเพรียว (สระบุรี) และกองกำลังชาวมอญ “ยึดอำนาจซ้อน” แล้วให้สององค์พี่น้องเข้ามาผ่านพิภพ สถาปนาราชวงศ์จักรี ใน พ.ศ. 2325 (ดู สม โชติ อ๋องสกุล “ความรักเพื่อแผ่นดิน จากล้านนาถึงท่าพระจันทร์” **ศิลปวัฒนธรรม** มีนาคม 2545: หน้า 164 – 169 และ ขวัญดี อุตวาวุฒิชัย “เจ้าศรีอินทรา มหาสุรสีห์นาทราชปฏิพัทธ์” ใน **ขัตติยานีศรีล้านนา** เจ้าวงศ์ศักดิ์ ฌ เชียงใหม่ บรรณาธิการ, 2547: หน้า 89 – 108)

หากเป็นจริงคนมอญก็มีส่วนในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ขุนนางมอญในราชสำนักรัตนโกสินทร์ เช่น พระยาเจ่งอู่ดีเจ้าเมืองเตริน (อัครัน) จึงได้รับความดีความชอบในครั้งนั้นเป็นพระยามหาโยธาที่จักริมมอญ เป็นต้นตระกูล “คชเสนี” สืบมา ต่อมาบุตรชายก็สืบทอดเป็นเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) คุมกองมอญสมัยรัชกาลที่ 2 – 3 ความสัมพันธ์ของผู้นำชาวมอญกับราชสำนักรัตนโกสินทร์จึงซับซ้อนยิ่งขึ้น

5. เมืองไทยในฐานะแหล่งวัฒนธรรมมอญ

5.1 ภาษา

คนมอญที่เข้ามาสยามประเทศหลายระลอกได้นำวัฒนธรรมมอญทั้งที่เป็นลายลักษณ์และไม่เป็นลายลักษณ์มาด้วย ในอดีตยาวนานยุคทวารวดีและศรีอยุธยาเป็นต้นมามีเอกสารโบราณจารด้วยภาษามอญอยู่ในวัดที่เป็นศูนย์กลางชาวมอญในภาคกลางประมาณ 200 วัด ซึ่งนักภาษาผู้รู้ภาษามอญอธิบายว่าคำไทยประมาณ 700 คำมีรากมาจากภาษามอญ เช่น ทลาย มาจากภาษามอญว่า ทะละย เปียด มาจากภาษามอญว่าเบียด ประเคน มาจากภาษามอญว่า ปียะเคน พลาด มาจากภาษามอญว่าแปลด พวก มาจากภาษามอญว่า ป๊วก มะนาว มาจากภาษามอญว่า ปะนาว ห่าน มาจากภาษามอญว่า ห่าน เชือก มาจากภาษามอญว่า เจิก เช็ด มาจากภาษามอญว่า เจิด โรง มาจากภาษามอญว่า เริง ขนมหิน มาจากภาษามอญว่า หนอมจันระ (หนอม แปลว่า ขนมหินระ แปลว่า สุกแล้ว) (ดู พิสันห์ ปลัดสิงห์ คนมอญ 2530 หน้า 131 – 132)

ปัญญาชนชาวมอญในไทยเช่น มหาพวน รมัญวงศ์ได้รวบรวมคำมอญ – ไทย เป็นพจนานุกรมมอญ – ไทย ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2519 ต่อมาพระมหาจรัญ ญาณจารี วัดชนะสงครามและคณะผู้รู้ภาษามอญได้ร่วมกันชำระพจนานุกรมมอญ – ไทย ของมหาพวน รมัญวงศ์จัดทำเป็นพจนานุกรมมอญ – ไทย ฉบับมอญสยาม เผยแพร่ใน พ.ศ. 2548 (ดู พจนานุกรมมอญ – ไทย ฉบับมอญสยาม กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548)

5.2 พุทธศาสนา – ธรรมยุติกนิกาย เป็นนิกายที่รัชกาลที่ 4 สถาปนาเพราะเลื่อมใสในพระชาวมอญ เมื่อธรรมยุติกนิกายเติบโตในสมัยรัชกาลที่ 5 พระมอญได้นำกลับไปพม่าตั้งเป็นนิกายชื่อ Maha Yen มีวัดสำคัญอยู่ที่ย่างกุ้ง อนึ่งการสวดพระปริตร ซึ่งเป็นการสวดเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่างๆ เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของสงฆ์รามัญที่มีมาตั้งแต่โบราณ

5.3 กฎหมาย รากฐานของกฎหมายตราสามดวงที่ใช้กันมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยามาจากพระธรรมศาสตร์จากรามัญ – รัมมะสัดถัม

5.4 ดนตรี เช่น ปี่พาทย์มอญ และ “ทาง” ของเพลงที่เรียกว่า ลูกมอญในเพลงไทย สมัยกรุงธนบุรีได้โปรดฯให้นำดนตรีมอญมาบรรเลงในงานฉลองพระแก้วมรกต ปี่พาทย์มอญได้แสดงงานหลวงครั้งแรกในงานศพสมเด็จพระเทพสิรินทราบรมราชินีในรัชกาลที่ 4 เพราะทรงมีเชื้อสายมอญ และในงานพระศพของพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 5 ก็โปรดฯให้มีปี่พาทย์มอญเพิ่มขึ้น

เครื่องดนตรีปี่พาทย์มอญในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีชนิดของเครื่องดนตรีไม่มากนัก มีเพียง 5 ชิ้น คือ ปี่มอญ ระนาดเอก ตะโพนมอญ เปิงมางคอกและฆ้องวง (เรียกว่า นางหงส์ ฆ้องมอญมี 15 ลูก ฆ้องไทยมี 16 ลูก) (ดู พิสันห์ ปลัดสิงห์ คนมอญ, 2530: หน้า 125 – 128)

5.5 วรรณกรรมประวัติศาสตร์ เช่น ราชาริราชพงสาวดารมอญ ฯลฯ เฉพาะเรื่องราชาริราชมีถึง 3 ส่วนวนคือ (1) ราชาริราชฉบับบทกล่าฯ ถวายสมเด็จพระบวรราชเจ้าในรัชกาลที่ 1 (2) ราชาริราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) (3) ราชาริราชฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ วัดเชตุพน เรื่องมหายุทธการวงศ์แต่งเป็นภาษาบาลี โดยฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้รับการตีพิมพ์หลายครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2423 พิมพ์ครั้งแรกโดยโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์เมื่อ จ.ศ. 1242 (พ.ศ. 2423) และถูกนำเผยแพร่ในรูปบทละคร ตีพิมพ์โดยโรงพิมพ์สะพานยศเส เมื่อ พ.ศ. 2457 ต่อมาเป็นผู้นำเรื่องราชาริราชมาประกอบเข้ากับทำร่ำทำฟ้อนแบบพม่าและแบบมอญ เรียกว่าฟ้อนม่านรามัญ ซึ่งในพม่าก็นำเรื่องนี้แปลเป็นภาษาพม่าเรียกว่าอเยคโปง แปลโดยพระยาดาละ ขุนนางชาวมอญที่รับราชการในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง (ดู สุเนตร ชุตินธรานนท์ “ประเด็นปัญหาทางประวัติศาสตร์จากการประชุมคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ครั้งที่ 6/2550 อเยคโปงหรือราชาริราชฉบับภาษาพม่า”)

ส่วนพงสาวดารมอญนั้น จากการค้นคว้าเอกสารโบราณในหอสมุดแห่งชาติของบุษบา ประภาสพงศ์และกรรมการ ศาสตร์ปรุง พบว่ามีพงสาวดารมอญจำนวนมากแต่มีเพียง 3 ฉบับ ที่มีเนื้อหาครบสมบูรณ์คือ พงสาวดารมอญ เลขที่ 49,49/ข,001.5/38 ก ซึ่งน่าจะเป็นต้นฉบับเดิมของราชาริราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก่อนมีการแต่งเสริมเติม (ดู สุเนตร ชุตินธรานนท์ “ประเด็นปัญหาทางประวัติศาสตร์จากการประชุมคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ครั้งที่ 6/2550 อเยคโปงหรือราชาริราชฉบับภาษาพม่า”)

5.6 ชุมชนชาวมอญในไทย

5.6.1 จำนวนคนมอญในไทยสมัยรัชกาลที่ 5

สมัยรัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาลได้จัดทำสำมะโนครัวหัวเมืองมณฑลกรุงเทพ พ.ศ. 2441 – 2442 ปรากฏว่ามีคนมอญอยู่หนาแน่นใน 4 เมือง คือ ปทุมธานี นนทบุรี นครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) และสมุทรปราการ รวมคนมอญ 21,302 คน จากประชากร 4 จังหวัดรวม 143,909 คน

ต่อมาใน พ.ศ. 2446 กระทรวงมหาดไทยได้ทำการสำรวจสำมะโนครัว ใน 12 มณฑล มีประชากรทั้งหมด 3,308,032 คน เป็นชาวมอญรวม 29,156 คน แยกอยู่ในมณฑลต่อไปนี้

มณฑลราชบุรี มีชาวมอญ	12,806	คน
จากพลเมืองทั้งหมด	344,402	คน
มณฑลนครราชสีมา มีชาวมอญ	6,822	คน
จากพลเมืองทั้งหมด	246,734	คน
มณฑลนครสวรรค์มีชาวมอญ	2,943	คน
จากพลเมืองทั้งหมด	228,497	คน
มณฑลกรุงเก่า มีชาวมอญ	2,532	คน
จากพลเมืองทั้งหมด	484,236	คน
มณฑลนครราชสีมา มีชาวมอญ	2,259	คน
จากพลเมืองทั้งหมด	402,068	คน
มณฑลปราจีนบุรี มีชาวมอญ	1,715	คน
จากพลเมืองทั้งหมด	282,053	คน

ทั้งนี้สำรวจเฉพาะ 12 มณฑล และยังไม่นับบรรพชิตอีกจำนวนมาก เมื่อนับรวมก็ประมาณได้ว่าสมัยรัชกาลที่ 5 มีคนมอญในไทยไม่ต่ำกว่า 50,000 คน (ดู สุภรณ์ โอเจริญ มอญในเมืองไทย ชาลวาทย์ เกษตรศิริและกาญจน์ ละออง ศรีบรรณาธิการ กรุงเทพ : โครงการตำราฯและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541: หน้า 101 – 103) ต่อมา มีการสำรวจประชากรชาวมอญในไทยพบว่าใน พ.ศ. 2512 – 2515 มีคนมอญในไทยรวม 94,229 คนกระจายอยู่ใน 17 จังหวัด ต่อไปนี้

เชียงใหม่ มีประชากรชาวมอญ	2	หมู่บ้าน
222 ครัว	948	คน
ลำพูน มีประชากรชาวมอญ	1	หมู่บ้าน
125 ครัว	739	คน
ลพบุรี มีประชากรชาวมอญ	11	หมู่บ้าน
616 ครัว	4,378	คน

อุทัยธานี มีประชากรชาวมอญ	15	หมู่บ้าน
292 ครัว	1,514	คน
ตาก มีประชากรชาวมอญ	1	หมู่บ้าน
22 ครัว	112	คน
สระบุรี มีประชากรชาวมอญ	8	หมู่บ้าน
83 ครัว	419	คน
พระนครศรีอยุธยา มีประชากรชาวมอญ	18	หมู่บ้าน
303 ครัว	2,071	คน
ปทุมธานี มีประชากรชาวมอญ	151	หมู่บ้าน
3,216 ครัว	22,230	คน
นนทบุรี มีประชากรชาวมอญ	18	หมู่บ้าน
958 ครัว	6,734	คน
กรุงเทพฯ มีประชากรชาวมอญ	33	หมู่บ้าน
1,187 ครัว	8,212	คน
ธนบุรี มีประชากรชาวมอญ	9	หมู่บ้าน
527 ครัว	3,54	คน
สมุทรปราการ มีประชากรชาวมอญ	27	หมู่บ้าน
699 ครัว	3,486	คน
สมุทรสาครมีประชากรชาวมอญ	44	หมู่บ้าน
2,793 ครัว	20,312	คน
ราชบุรี มีประชากรชาวมอญ	47	หมู่บ้าน
2,378 ครัว	15,480	คน
เพชรบุรี มีประชากรชาวมอญ	5	หมู่บ้าน
149 ครัว	991	คน
นครปฐม มีประชากรชาวมอญ	7	หมู่บ้าน
267 ครัว	1,869	คน

(ดู สุภรณ์ โอเจริญ คีตติ์ วิจิตร เกิดวิสัย อรรถจินดา คีตติ์ สุเอ็ด คชเสนี มอญบทบาทด้านสังคม วัฒนธรรมความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์ นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542: หน้า 15)

อนึ่งที่จังหวัดสุพรรณบุรีมีชุมชนมอญที่บริเวณวัดทุ่งเจ็น ตำบลทุ่งคอก อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี (ดู วารสารเสียงร่ำรวย ปีที่ 2 ฉบับที่ 11 กันยายน – ตุลาคม 2550: หน้า 14 – 18)

5.6.2 เมืองรามัญทั้งเจ็ด

สมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 แต่งตั้งผู้นำชาวมอญที่อยู่ชายแดนเมืองกาญจนบุรี เป็นเจ้าเมือง 7 เมือง ดังนี้

- (1) เมืองทองผาภูมิ พระทองผาภูมิ
เป็นพระเสลลุมภูมิการ
- (2) เมืองท่าขนุน พระท่าขนุน
เป็นพระบันณศศิธิบุตติ
- (3) เมืองไทรโยค พระไทรโยค
เป็นพระนิโครธาพิโยค
- (4) เมืองท่าตะกั่ว พระท่าตะกั่ว
เป็นพระชินดิษธิบุตติ
- (5) เมืองลุ่มสุม พระลุ่มสุม
เป็นพระนิลนะภูมิบดี
- (6) เมืองสมิงสิงหนฤ พระสมิงสิงหนฤ
เป็นพระสมิงสิงหนรินทร์
- (7) เมืองท่ากระดาน พระท่ากระดาน
เป็นพระกดิชนดี

เมืองรามัญของชาวมอญทั้ง 6 แห่ง ๆ แรกอยู่ริมแม่น้ำแควน้อย ส่วนเมืองท่ากระดานอยู่ริมแม่น้ำแควใหญ่ แต่ละเมืองมีกรมการเมืองซึ่งล้วนเป็นชาวมอญ คนมอญในเมืองทั้งเจ็ดมีฐานะเป็นไพร่หลวงทำหน้าที่ร่อนทองที่คลองปี่ลอก คลองห้วยมูล เขตเมืองทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในฤดูแล้งราวเดือนธันวาคมถึงมกราคมไพร่ชาวมอญจึงถูกเรียกว่า “ไพร่ส่วยทอง” บางปีมีการเกณฑ์อิฐจากมอญมณฑลราชบุรี เพื่อสร้างพระราชวังที่เพชรบุรี นอกจากนั้นทำหน้าที่สืบข่าวคราวชายแดน ลาดตระเวนรักษาชายแดน ฯลฯ

เจ้าเมืองรามัญทั้ง 7 มีการสร้างวัดและปฏิสังขรณ์วัดหลายวัด เช่น พระท่าขนุนได้ปฏิสังขรณ์วัดคงคาราม ซึ่งเรียกวัดคงคารามเป็นภาษามอญว่า “เกียไต้” แปลว่า วัดกลาง เป็นวัดศูนย์กลางของวัดมอญสองฝั่งน้ำแม่กลอง ตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธาราม วัดนี้ต่อมาเจ้าอาวาสมีสมณศักดิ์เป็นพระครูรามัญญาธิบดี

ต่อมาใน พ.ศ. 2438 รัชกาลที่ 5 ปฏิรูปการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล โปรดฯ ให้ยุบเลิกเมืองรามัญทั้งเจ็ดเป็นอำเภอ กิ่งอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ตามแบบแผนใหม่ เมืองรามัญทั้งเจ็ดจึงถูกเปลี่ยนเป็นดังนี้

- (1) เมืองทองผาภูมิ ของพระเสลลุมภูมิการ ยุบเป็นหมู่บ้านในกิ่งอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ทายาทได้สืบสายตระกูลเสลาณนัทและเสลาคุณ
- (2) เมืองท่าขนุน ของพระบันณศศิธิบุตติ ยุบเป็นกิ่งอำเภอสังขละบุรี ขึ้นกับอำเภอวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี ทายาทได้สืบสายตระกูลหลักคงคา

(3) เมืองไทรโยค ของพระนิโครธาพิโยค ยุบเป็นกิ่งอำเภอไทรโยค อำเภอวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี ทายาทได้สืบสายตระกูลนิไชโยค นิโครธา นิไทรโยค พระไทรโยค และมะยม

(4) เมืองท่าตะกั่ว ของพระชินดิษธิบุตติ ยุบเป็นหมู่บ้านในกิ่งอำเภอไทรโยค อำเภอวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี ทายาทได้สืบสายตระกูลชินอักษร ชินบดี ชินหงษา มัญญหงษ์และท่ากั่ว

(5) เมืองลุ่มสุม ของพระนิลนะภูมิบดี ยุบเป็นหมู่บ้านในกิ่งอำเภอไทรโยค อำเภอวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี ทายาทได้สืบสายตระกูลนิลบดี นิลบดี นินทบดี จำเมือง หลวงบรรเทา หลวงพันเทาและพระบรรเทา

(6) เมืองสมิงสิงหนฤ ของพระสมิงสิงหนรินทร์ ยุบเป็นหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองจังหวัดกาญจนบุรี ทายาทได้สืบสายตระกูลสิงคิบุรินทร์และธำรงโชติ

(7) เมืองท่ากระดาน ของพระกดิชนดี ยุบเป็นหมู่บ้านในกิ่งอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ทายาทได้สืบสายตระกูลพลบดีและตุลานนท์ (ดู สุภาพรณ จินตามณีโรจน์ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง, 2547: หน้า 171 – 181)

5.6.3 มอญบ้านโป่ง – บ้านโพธารามแห่งลุ่มน้ำแม่กลอง

ชาวมอญสองฝั่งน้ำแม่กลองตั้งแต่บ้านโป่งถึงบ้านโพธาราม จังหวัดราชบุรี อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานหลายระลอก ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ละกลุ่มได้มาสร้างชุมชน สร้างวัดนำชื่อชุมชนเดิม วัดเดิมในเมืองมอญมาตั้ง เช่น วัดตาล วัดมะขาม วัดม่วง วัดนครชุมน์ วัดคงคาราม นำคัมภีร์ใบลานที่จารด้วยภาษามอญติดตัวมาด้วยจำนวนไม่น้อย เก็บไว้ที่วัด

คัมภีร์ใบลานของวัดม่วงजारเมื่อ พ.ศ. 2181 ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 – 2198) เป็นฉบับเก่าที่สุดที่พบในวัดม่วง บันทึกเรื่องราวว่าบรรพบุรุษเข้ามาอยู่บริเวณวัดม่วงตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. 2133 – 2148) นอกจากนั้นมีการบันทึกเหตุการณ์เพิ่มเติม เช่น ใน พ.ศ. 2428 มีการสร้างโบสถ์วัดม่วงใน พ.ศ. 2428 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411 – 2453)

วัดที่อยู่ใกล้เคียง เช่น วัดมะขาม (สร้าง พ.ศ. 2311) วัดตาล (สร้าง พ.ศ. 2323) เป็นวัดสมัยกรุงธนบุรี มีชาวมอญอยู่หนาแน่นเป็นกลุ่มมอญที่ใหญ่บนฝั่งตะวันตกของน้ำแม่กลอง

ฝั่งตะวันออกของน้ำแม่กลอง คือ บริเวณวัดคงคาราม (สร้าง พ.ศ. 2320) วัดโชค (สร้าง พ.ศ. 2323) เป็นกลุ่มชาวมอญที่ขยายชุมชนลงมาตอนล่างคือ บ้านโพธาราม ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ครั้นสมัยรัตนโกสินทร์ ชุมชนมอญขยายเพิ่มที่วัดป่าไผ่ (สร้าง พ.ศ. 2334 สมัยรัชกาลที่ 1) วัดบ้านหม้อ (สร้าง พ.ศ. 2338 สมัยรัชกาลที่ 1) วัดไทรอารีรักษ์ (สร้าง พ.ศ. 2353 สมัยรัชกาลที่ 2) วัดโพธาราม (สร้าง พ.ศ. 2404 สมัยรัชกาลที่ 4) และฝั่งตรงกันข้ามกับวัดคงคาราม ทางฝั่งตะวันตกของน้ำแม่กลองคือ วัดเกาะ (สร้าง พ.ศ. 2393 สมัยรัชกาลที่ 3) วัดม่วงราษฎร์ศรัทธา (สร้าง พ.ศ. 2403 สมัยรัชกาลที่ 4) วัดเฉลิมอาสน์ (สร้าง พ.ศ. 2410 ปลายรัชกาลที่ 4)

ชาวมอญบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธารามนี้อยู่ร่วมกับกลุ่มชาวไทย ลาว เขมรและจีน แต่ไม่พบความขัดแย้งกัน อาจเป็นเพราะนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน (ดู สุภาภรณ์ จินตมณีโรจน์ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง, 2547: หน้า 166 – 169)

5.6.3.1 การสำรวจพื้นที่แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมมอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง

ช่วงเทศกาลสงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่ 30 ธันวาคม 2550 ถึง 1 มกราคม 2551 ครอบครัวอึ้งสกุล แวะชมแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมมอญลุ่มน้ำแม่กลอง 3 แห่ง ในเขตจังหวัดราชบุรี คือ

(1) **วัดนครชุมน์หรือวัดใหญ่** อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบชุมชนมอญทั้งในอดีตและปัจจุบัน กล่าวคือมอญในปัจจุบันได้พบพระสงฆ์ชาวมอญที่ยังรักษาแบบแผนวัฒนธรรมชาวมอญ สวดแบบมอญ เป็นที่พึ่งชาวบ้านที่ไปทำบุญปิดเป่าพุทธรูปในอุโบสถเก่าที่มีรอยข้าวรอบอุโบสถรอบอุโบสถเก่ามีลายปูนปั้นสวยงาม มีเจดีย์ทรงมอญแบบพระมูเตาที่หงสาวดีรายรอบ มีพระนอนแบบมอญ มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น ภูมิสงฆ์ ศาลเจ้า ฯลฯ

อุโบสถหลังเก่านั้นบูรณะครั้งสุดท้ายสมัยรัชกาลที่ 5 สวยงามมาก แต่เดิมด้วยรอยข้าวรอบผนังอุโบสถ แม้จะกำลังสร้างอุโบสถใหม่ข้างอยู่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม อบต.นครชุมน์ อบจ.ราชบุรี รวมทั้งจังหวัดราชบุรีและมหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ไม่ควรละเลยปล่อยจนพังทลายลงมาแบบวัดหลวงราชสถูปานที่กลางเมืองพะเยาเมื่อทศวรรษ 2530

(2) **ข้ามน้ำแม่กลองไปอีกฝั่งถึงวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง** อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ชุมชนมอญริมน้ำแม่กลองที่

ได้รับการศึกษาวิจัยและจัดการพิพิธภัณฑสถานจากนักวิชาการของมหาวิทยาลัยศิลปากร ด้วยความร่วมมือของสงฆ์และฆราวาสในชุมชน จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ (12 สิงหาคม 2535) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2536 เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมมอญในประเทศไทยที่ผู้สนใจเรื่องมอญทั้งหลายต้องไปชมให้ได้

ภายในอาคารพิพิธภัณฑสถานมีการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับมอญในตำนาน มอญในประวัติศาสตร์ ภาษามอญและจารึกมอญ ประเพณีและวัฒนธรรมมอญ การอพยพเข้าไทยของมอญ มอญในไทยและผู้นำทางวัฒนธรรมมีของจริงของมอญจัดแสดงจำนวนมากและอลังการ โดยเฉพาะผ้าห่อคัมภีร์และคัมภีร์ภาษามอญ พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เข้าชมฟรี ที่สำคัญถ่ายรูปได้ เหมือนพิพิธภัณฑสถานมอญที่มะละแหม่ง แต่แทบไม่ต้องถ่ายรูปวัตถุใด ๆ เลยเพราะแทบทุกอย่างมีรูปสวยงามพร้อมเรื่องประกอบอยู่ในหนังสือเรื่อง **ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2536 และหนังสือนำชมพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมจัดพิมพ์ และมีจำหน่ายในอาคารแห่งนี้เรียบร้อยแล้ว ในอาคารหลังนี้ยังเป็นที่ตั้งศูนย์มอญศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องน่ายินดี**

นอกจากพิพิธภัณฑสถานฯ ในบริเวณวัดมีงานศิลปสถาปัตยกรรมของมอญเต็มเปี่ยม เช่น จิตรกรรมรอบผนังวิหารหลังเก่าซึ่งมีภาษามอญกำกับ พระเจดีย์ ฯลฯ และบ้านม่วงชุมชนมอญเก่าแก่ที่อยู่รอบวัด (ดู **ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2536 และหนังสือนำชมพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง กระทรวงวัฒนธรรมจัดพิมพ์ ครั้งที่สอง 2550**)

(3) **วัดคงคาราม** อำเภโพธาราม จังหวัดราชบุรี ย้อนกลับฝั่งเดิมด้านวัดนครชุมน์ลงไปตามริมน้ำแม่กลองผ่านชุมชนมอญไปถึงอำเภโพธาราม ก็ได้พบวัดที่มีจิตรกรรมลือชื่อสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเมืองโบราณนาดีพิมพ์เป็นชุดแล้ว รายรอบด้วยเจดีย์หลายทรงทั้งมอญ ลาว จีน สะท้อนความเป็นชุมชนหลายหลาย

ทางวัฒนธรรม ที่วัดนี้ได้ใช้ภูมิคุ้มกันเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงผลงานทางวัฒนธรรมของมอญโดยมีมัคคุเทศก์น้อยและพระสงฆ์นำชม (ดู สันติ เล็กสุขุม “บางวัดในชุมชนมอญและชุมชนลาวอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ใน **ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม** มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารพิพิธภัณฑ์เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2536: หน้า 164 – 172)

นอกจากสามวัดดังกล่าว ยังมีวัดในชุมชนมอญอีกหลายแห่งตามริมแม่น้ำแม่กลองเช่น วัดบัวงาม วัดมะขาม วัดโพธิ์ไธสาราม วัดตาล วัดไทรอารีรักษ์ วัดชัยรัตน์ (เดิมชื่อวัดชำระะ) ฯลฯ (ดู นิวัฒน์ จิมพาลี “บ้านโป่ง – โพธาราม ประชากรและโครงสร้างสังคม” ใน **ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม** มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารพิพิธภัณฑ์ เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2536: หน้า 201 – 219) โดยริมแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอโพธารามและอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีมีวัดรามัญนิกาย จำนวน 24 วัด (ดู “ทำเนียบวัดรามัญนิกายเดิมของจังหวัดราชบุรี” โสภณ นิไชโยค บรรณาธิการ ใน 80 ปี ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุเ็ด คชเสนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ กรุงเทพฯ : สมาคมไทยรามัญ, 2547: หน้า 197)

5.6.4 มอญที่สามโลก เมืองปทุมธานี

สามโลกเป็นแหล่งเตาเผาเป็นชุมชนมอญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยพระนารายณ์มีมอญจากเมืองมะตะมะเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภาร โปรดฯ ให้อยู่ที่สามโลกถือเป็นมอญเก่า ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 2 มอญภายใต้การนำของสมิงสอเดบ รัชกาลที่ 2 โปรดฯ ให้ตั้งบ้านเมืองที่แขวงเมืองปทุมธานี เมืองนนทบุรี และนครเขื่อนขันธ์ โปรดฯ ให้สมิงสอเดบเป็นพระยารัตนจักร ดูแลชาวมอญ พวกนี้ถือเป็นมอญใหม่

ในอำเภอสามโลกมีชุมชนมอญที่บ้านกลาง บ้านเจดีย์ทอง บ้านบางโพธิ์ บ้านศาลาแดง บ้านสวนมะม่วงบน บ้านตากแดด บ้านสะดือเป็นต้น ที่อำเภอเมืองที่บ้านบางปรอก บ้านคลองพิถุล บ้านวัดหงส์ บ้านวัดโลก บ้านปากคลองโพธิ์ ที่อำเภอลาดหลุมแก้ว มีที่ตำบลคูขวาง ตำบลระแหง ตำบลลาดหลุมแก้ว ตำบลหน้าไม้ ตำบลบ่อเงิน (ดู “ประวัติมอญเมืองปทุมธานี” โสภณ นิไชโยค บรรณาธิการ

ใน 80 ปี ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุเ็ด คชเสนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ กรุงเทพฯ : สมาคมไทยรามัญ, 2547: หน้า 149 – 156)

ที่บ้านสามโลก มีวัดมอญ 9 วัด ระยะห่างแต่ละวัดประมาณ 300 เมตร คือวัดตำหนัก วัดสะแก วัดสามโลก วัดสิงห์ วัดช่องลม วัดแจ้งนอก วัดแจ้งใน วัดป่าฝ้าย วัดไก่อ๊ต มีลำคลองจากแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านแต่ละวัด 9 สายคือ คลองวัดตำหนัก คลองเกาะป็น คลองบ้านทาส คลองวัดสิงห์ คลองวัดแจ้ง คลองวัดแจ้ง คลองขนอน คลองวัดป่าฝ้าย ชื่อชุมชนมอญบ้านสามโลกปรากฏในแผนที่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ชาวตะวันตกทำไว้ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อหลายแห่งเช่น บ้านตรังใหญ่ เปลี่ยนเป็นบ้านใหม่ บ้านปากตรังใหญ่เป็นบ้านกระแซง บ้านเหนือเป็นบ้านปทุม (ดู วิวัฒน์ วงศ์กุลไทย “ประวัติศาสตร์และถิ่นฐานบ้านเรือนชาวมอญสามโลก” โสภณ นิไชโยค บรรณาธิการ ใน 80 ปี ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุเ็ด คชเสนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ กรุงเทพฯ : สมาคมไทยรามัญ, 2547: หน้า 157 – 170)

5.6.5 มอญปากลัด

สมัยรัชกาลที่ 2 โปรดให้สร้างเมืองสร้างป้อม เมื่อ พ.ศ. 2358 เรียกว่าเมืองนครเขื่อนขันธ์ โปรดฯ ให้มอญพวกพญาแจ้งที่อาศัยในเขตปทุมธานี ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสิน มาทำหน้าที่กองทหารประจำเมือง ทรงแต่งตั้งมอญตระกูลคชเสนีเป็นเจ้าเมือง

มอญในนครเขื่อนขันธ์ตั้งครัวเรือนเป็นหมู่ๆ เรียกเป็นภาษามอญว่า “กวาน” จำนวน 17 กวาน เช่น กวานดงฮะนอง กวานโรงเกลือ กวานอะม่าง กวานเซย์ กวานตองอู ฯลฯ ครั้น พ.ศ. 2458 สมัยรัชกาลที่ 6 เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นจังหวัดพระประแดง (ดู “ประวัติศาสตร์และถิ่นฐานบ้านเรือนมอญปากลัด” โสภณ นิไชโยค บรรณาธิการใน 80 ปี ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุเ็ด คชเสนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ กรุงเทพฯ : สมาคมไทยรามัญ 2547 หน้า 171 – 181)

5.6.6 มอญที่สมุทรสาคร

เป็นมอญที่เข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งบ้านที่ บ้านใหม่มะขามหย่อง บางลี่และบางขาม ในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มีมอญเข้ามาตั้งบ้านที่ตำบลบ้านเกาะ และตำบลท่าทราย มีวัดสำคัญคือ วัดบางปลา วัดเกาะ และวัดคลองครุ ในช่วง พ.ศ. 2512 – 2514 สำรวจพบว่า มีประชากรมอญในสมุทรสาครจำนวน 20,312 คน (ดู องค์

บรรจุน “ประวัติศาสตร์และถิ่นฐานชาวมอญสมุทรสาคร”
โสภณ นิไชโยก บรรณาธิการ ใน 80 ปีศาสตราจารย์
เกียรติคุณนายแพทย์สุเ็ด คชเสนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ
กรุงเทพ : สมาคมไทยรามัญ, 2547: หน้า 198 – 220)

5.6.7 มอญที่ลพบุรี

ที่ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรีมีชาวมอญ 11 หมู่บ้าน ๑ ละร้อยกว่าหลังคาเรือน มีวัดสำคัญคือ วัดหนองแก้ว วัดโพธิ์ระหัด วัดสิงห์ทอง วัดอัมพวัน วัดทองแท่ง วัดเทพกฤษณาราม เข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งมีการก่อสร้างในเมืองลพบุรีมาก ต้องการอิฐซึ่งชาวมอญมีความสามารถในการทำอิฐ (ดู “ประวัติศาสตร์และถิ่นฐานชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี” โสภณ นิไชโยก บรรณาธิการ ใน 80 ปีศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุเ็ด คชเสนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ กรุงเทพ : สมาคมไทยรามัญ, 2547: หน้า 229 – 235 และดู อิฐมอญกับชุมชนชาวมอญในอำเภอบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี ใน สยามอารยะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2537: หน้า 40 – 42)

5.6.8 มอญชุมชนกระทุ่มมิด จังหวัดนนทบุรี

คลองหม่อมเข้มเป็นคลองที่ขุดเชื่อมคลองใหญ่ที่อยู่ในเขตนนทบุรีกับลุ่มน้ำเจ้าพระยาและเขตนครปฐม ลุ่มน้ำท่าจีน เริ่มขุดจากคลองขุนศรี อำเภอไทรน้อย นนทบุรี ผ่านทางหน้าวัดหม่อมเข้ม (ปัจจุบันเรียกวัดสโมสร)ตรงไปหน้าวัดบึงลาดสวาย อำเภอบางเลน นครปฐม มีคนมอญจากพระประแดงและสมุทรสาครมาตั้งบ้านที่กระทุ่มมิด มีวัดสำคัญคือ วัดหม่อมเข้ม (วัดสโมสร) วัดยอดพระพิมล วัดไทรน้อย วัดราษฎร์นิยม วัดบึงลาดสวาย วัดเกษตราราม วัดบอนใหญ่

หม่อมเข้ม กฤษดากร เกิดที่สมุทรสาครเมื่อ พ.ศ. 2413 ต่อมาอายุ 17 ปี ได้เป็นหม่อมในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์ มีโอรสธิดาด้วยกัน 6 องค์ (ดู พิศาล บุญผูก “ประวัติศาสตร์และถิ่นฐานบ้านเรือนชาวมอญกระทุ่มมิด” โสภณ นิไชโยก บรรณาธิการ ใน 80 ปี ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุเ็ด คชเสนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ กรุงเทพ : สมาคมไทยรามัญ, 2547: หน้า 226 – 228)

5.6.9 มอญที่เกาะเกร็ดและปากเกร็ด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี

เดิมเป็นแผ่นดินรูปโค้งริมแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกว่า “บ้านแหลม” ใน พ.ศ. 2265 สมัยพระเจ้าท้ายสระแห่งกรุง

ศรีอยุธยาโปรดฯ ให้พระชนบุรีเป็นแม่กองขุดคลองลัดเกร็ดน้อยเพื่อไม่ต้องอ้อม “บ้านแหลม” เรียกว่า “คลองลัดเกร็ดน้อย” คลองกว้าง 6 วา จากตำบลปากอ่าว (ปากเกร็ดปัจจุบัน) ไปถึงแม่น้ำซึ่งอยู่ระหว่างวัดกลางเกร็ดและป่าฝ้ายและจากแม่น้ำผ่านไปตามลำคลองเดิมซึ่งอยู่ระหว่างบ้านปากด่านและวัดชมพูราย (ร้าง) ทำให้แผ่นดินโค้งเดิมที่บ้านแหลมกลายเป็นเกาะ เดิมเรียกว่า “เกาะสาละกุน” ตามชื่อวัดบนเกาะนี้ ต่อมายกฐานะเป็นตำบลเกาะเกร็ดแบ่งเป็น 7 หมู่บ้าน คือ (1) บ้านลัดเกร็ด (2) บ้านสาละกุนนอก (3) บ้านสาละกุนใน (4) บ้านคลองสระน้ำอ้อย (5) บ้านท่าน้ำ (6) บ้านเสาธงทอง (7) บ้านโอง่าง โดยหมู่ 1 หมู่ 6 หมู่ 7 และบางส่วนของหมู่ 5 เป็นมอญ หมู่ 2 หมู่ 3 เป็นมุสลิมร้อยละ 8 เป็นมอญที่มาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี

สมัยกรุงศรีอยุธยา บ้านปากเกร็ดเป็นที่ตั้งด่านขนอนซึ่งหนังสืออักษราภิธานศัพท์ของหมอบลัดเลย์ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2416 อธิบายว่า “ด่านขนอน คือด่านที่เขาทำหลังคาเป็นกระดุมมียอดสำหรับดูแลสิ่งของต้องห้ามเหมือนด่านปากเกร็ด” เมื่อพม่ายึดกรุงศรีอยุธยาใน 7 เมษายน พ.ศ. 2310 ต่อมาพม่าได้มายึดนนทบุรี บ้านปากเกร็ด เมืองสามก๊ก ตั้งค่ายที่หลังวัดกลางเกร็ด ต่อมาชาวบ้านเรียกบริเวณนั้นว่า คันทมาหรือค่ายพม่า

สมัยกรุงธนบุรี มอญภายใต้การนำของพระยาแจ้ง เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งบ้านเรือนที่ปากคลองบางตลาดด้านใต้ที่บ้านท่าทรายและวัดเชิงท่า ปี พ.ศ. 2317 โปรดฯ ให้มอญมาอยู่ที่ปากเกร็ดทำหน้าที่เป็นทหารและทำนาในพื้นที่บางตลาด ท่าทราย หลังวัดสนามเหนือ หลังวัดบ่อไปจนถึงคลองเกลือ บางพูด หลักสี บางเขน ทุ่งสีกันและดอนเมือง

พ.ศ. 2322 สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกตีเมืองเวียงจันทน์ได้ อนุญาตพระพุทธรูปองค์สำคัญ 2 รูป คือ พระแก้วมรกตและพระบางมาด้วย พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ไปรับที่พระตำหนักบางธรณี (ที่ตั้งกระทรวงพาณิชย์ปัจจุบัน) เขตบ้านปากเกร็ด โปรดฯ ให้มีพิธีสมโภชใหญ่ 7 วัน 7 คืน มีเรือเสด็จพยุหยาตราทางชลมารคของพระเจ้ากรุงธนบุรีและเรือร่วมขบวนถึง 246 ลำ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2358 สมัยรัชกาลที่ 2 คนมอญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอีก โปรดฯ ให้อยู่ที่ปทุมธานี ปากเกร็ด เมืองนนทบุรี สมัยรัชกาลที่ 3 ราว พ.ศ. 2367 โปรดฯ ให้พระยามหาโยธา (ทอเรียะ) นำครอบครัวมอญมาเสริมกำลังรักษาด่านปากเกร็ด ปากเกร็ดจึงเป็น

ชุมชนมอญหนาแน่น ราว พ.ศ. 2371 สุนทรภู่กล่าวถึงเกาะ
เกร็ดไว้ในนิราศภูเขาทอง ดังนี้

“ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า

ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา

เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา

ทั้งผัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย”

ที่เกาะเกร็ดมีวัดสำคัญแห่งหนึ่งเดิมมอญเรียก ชื่อ
เกียมเกียเต็ง แปลว่า “วัดหัวแหลม” ไทยเรียกว่า “วัดปาก
อ่าว” ใน พ.ศ. 2417 รัชกาลที่ 5 เสด็จไปทอดกฐินทรงมีพระ
ราชศรัทธาท่านำรุ่งเพื่อระลึกถึงพระเจ้าบรมหัยยิกาเธอ
กรมสมเด็จพระสุทนต์นราธิราชประยูร ผู้ทรงอภิบาลเลี้ยงดู
พระราชมารดาและพระองค์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทรงตรัส
พระราชดำริที่จะปฏิสังขรณ์พระอารามนี้แก่พระคุณวงศ์
(สน) เจ้าอาวาสวัดปากอ่าว และได้เริ่มปฏิสังขรณ์ตั้งแต่ พ.ศ.
1236 (พ.ศ. 2417) และได้โปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อวัดปากอ่าว
เป็น “วัดปรมย์ยิกาวาส” (ปรม – อัยยิกา – อาวาส) แปลว่า
“วัดของยาย” เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าบรมหัยยิกา
เธอ กรมสมเด็จพระสุทนต์นราธิราชประยูร (ต่อมาเขียนชื่อวัด
เป็นวัดปรมย์ยิกาวาส) ที่วัดแห่งนี้ยังมีการสวดแบบมอญสืบ
มาถึงปัจจุบัน วัดนี้มีพิพิธภัณฑที่รวบรวมวัตถุโบราณ พระ
ไตรปิฎกภาษามอญฉบับหลวง และเครื่องใช้ของพระสงฆ์
ในอดีตจำนวนมากจัดไว้บนหอไตร

นอกจากวัดปากอ่าว บนเกาะเกร็ดยังมีวัดสมัยกรุง
ศรีอยุธยาและสมัยกรุงธนบุรีอีกหลายวัด เช่น วัดป่า
ฝ้าย(รัชกาลที่ 2 โปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดฉิมพลี
สุทธาวาส) วัดป่าเลไลยก์(ร้าง – ต่อมาถูกรวมกับวัดฉิมพลี)
วัดศาลากุน วัดเสาชงทอง (เดิมชื่อ วัดสวนหมาก รัชกาลที่
4 โปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดเสาชงทอง) วัดไผ่ล้อม (มอญ
เรียก เพี้ยะไ้) ระหว่างทางไปวัดต่าง ๆ ต้องเดินผ่านชุมชน
มอญ ซึ่งส่วนหนึ่งยังทำเครื่องปั้นดินเผาซึ่งมอญเรียก
หม้อบ้านช่วงปั่นว่า “กวานอาม่าน” โดยยังรักษารูปแบบ
ดั้งเดิมของมอญไว้ (ดู สนชัย สุขอึ้งจะสกุล “กวานอาม่าน
อนาคตชุมชนเกาะเกร็ด” ใน สยามอารยะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 23
เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 59 – 66)

สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อทรงปฏิรูปการปกครองแล้ว ที่
ปากเกร็ดมีคนมอญเป็นนายอำเภอคนแรกคือ หลวงรามัญ
นนทเขตต์ (เนียม ต้นสกุล นนทนาคร) ทำหน้าที่ ในช่วง
พ.ศ. 2427 – 2452 (ต่อมาเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระรามัญ
นนทเขตต์) (ดู พิศาล บุญผูก ภูมินามอำเภอปากเกร็ด
นนทบุรี : โครงการการจัดการสารสนเทศจากภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ด้านนันทบุรีศึกษาเพื่อส่งเสริมบริการห้องสมุดสู่ชุมชน
สำนักบรรณสารสนเทศมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2550)
ตลอดทางเดินบนเกาะเกร็ด มีร้านอาหารทั้งร้านอาหารมอญ
และร้านอาหารสูตรชาววังให้ลิ้มรส มีผักที่มีชื่อเสียงคือ
“หน่อกะลา” ผสมเป็นอาหารหลายอย่างเช่น ทอดมันหน่อ
กะลา ก๋วยเตี๋ยวหน่อกะลา แกงเลียงหน่อกะลา ฯลฯ ผู้คนไป
ท่องเที่ยวจำนวนมากไม่น้อย เป็นตัวอย่าง “ถนนคนเดิน” ที่
ประสบผลสำเร็จอีกแห่งหนึ่ง (สรสวดี – สม ชาติไปเมื่อ 31
สิงหาคม 2551)

5.6.10 มอญในกรุงเทพมหานคร

ในกรุงเทพมหานครก็มีคนมอญตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัย
ต้นรัตนโกสินทร์ เหตุผลสำคัญเพราะ เจ้านายในราชวงศ์จักรี
ล้วนมีความสัมพันธ์กับชาวมอญตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1
เป็นต้นมา ครั้นรัชกาลที่ 3 ก็มีพระสนมเป็นชาวมอญ พระ
โอรสองค์หนึ่งคือ พระองค์เจ้าศิริวงศ์ ต่อมาพระองค์เจ้าศิริ
วงศ์เสกสมรสกับคนมอญชั้นสูง มีบุตรธิดา 7 องค์ โดยพระ
ธิดาเชื้อสายมอญ 2 องค์ รับราชการฝ่ายในสมัยรัชกาลที่ 4
องค์หนึ่งได้รับการสถาปนาเป็นกรมสมเด็จพระเทพศิรินท
รามาศย์ พระราชมารดาของรัชกาลที่ 5 (ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์
ปาฐกถาเรื่องมอญศึกษาในสยามประเทศ ที่โรงละครแห่ง
ชาติ 9 ตุลาคม 2546 ตีพิมพ์ใน ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์
“เครือญาติ” มอญลุ่มน้ำแม่กลอง, 2547: หน้า 17) ชุมชน
มอญในกรุงเทพฯ จึงมีหลายแห่งดังนี้

(1) **เจ้าจอมมารดาอ่อน** กลิ่นในรัชกาลที่ 4 เป็นคนมอญ
เพราะเป็นลูกสาวของพระยาดำรงราชพลขันธ์ บุตรของ
พระยามหาโยธา (ทอเรียะ) โอรสของรัชกาลที่ 4 กับเจ้าจอม
มารดา คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ มีวังอยู่
ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่ถนนพระอาทิตย์ตั้งแต่ปากคลองตลาด
บางลำภูบน ตรงข้ามวัดสังเวชวิศยาราม หรือตรงกับป้อม
กำแพงเมืองพระนครมาจนถึงสะพานพระปิ่นเกล้า ปัจจุบัน
ตัววังคือตึกที่ตั้งสำนักงานองค์การอาหารและเกษตรแห่ง
ชาติ (FAO) ประจำภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก บริเวณนี้เป็น
ชุมชนของคนมอญในกรุงเทพฯ คนเก่า ๆ ในตรอกไก่อแจ้
ตรอกเขียนนิवास ล้วนมีเชื้อสายมอญ วัดสำคัญย่านนี้คือ วัด
ทองปู้หรือวัดชนะสงคราม ภิกษุในวัดนี้ส่วนหนึ่งก็มีเชื้อ
สายมอญ ซึ่งต่อมาวัดนี้เป็นแหล่งชำระพจนานุกรม
ภาษามอญ – สยาม

(2) **ข้ามคลองบางลำภูไปทางวัดสังเวชวิศยาราม** เกือบ
ถึงวังบางขุนพรหม ก็เป็นชุมชนเก่าของคนมอญ ต้นกำเนิด

เพลงมอญบางขุนพรหม อดีตเจ้าอาวาสวัดสังเวชวิธยาราม คือ พระรัตนราชโกศลก็เป็นคนมอญ

(3) **บริเวณสะพานมอญ** ตั้งแต่ริมฝั่งคลองหลอดไปตาม ถนนเจริญกรุง ตัดกับถนนบ้านหม้อ ถนนเพ็ญนครที่เรียกว่า ลี้ก๊กพระยาศรี ก็เป็นชุมชนเก่าของมอญ โดยเฉพาะ “พระยาศรี” ก็คือ พระยาศรีสหเทพ (ทองเพ็ญ) บุตรของนายทองขวัญ (ต่อมาชื่อนายชำนาญ) และนางทองซอน ซึ่งนางทองซอนเป็นบุตรของพระยานครอินทร์ (สมิงนครเชชะ) และพระยานครอินทร์ (สมิงนครเชชะ) เป็นลูกชายของพระยา รามจักรวงศ์ (มะโดด) ซึ่งเป็นเจ้าพระยาจักรีรามัญสมัย กรุงธนบุรี คนมอญในย่านนั้นช่วยกันสร้างสะพานข้าม คลองหลอดจึงได้ชื่อว่า สะพานมอญ ระยะแรกเป็นไม้ต่อมา ก่อสร้างใหม่เป็นอิฐถือปูน

(4) **บริเวณวัดมอญ คลองบางไส้ไก่** ที่เจริญพาสฝั่งธน บริ เป็นชุมชนมอญพวกฝัพายเรือหลวง เดิมโรงเรือหลวงอยู่ ตรงข้ามวัดสังข์พาย ต่อมาย้ายไปอยู่ที่คลองบางกอกน้อยเชื่อกันว่าคำว่า บางไส้ไก่ มาจากคำมอญว่า “จักกาย” เรียกเพี้ยน เป็น “บางสะกาย” ต่อมาเป็น บางไส้ไก่ เป็นคลองขุดแยก จากคลองบางหลวงมุ่งเข้าสู่วัดใหญ่ศรีสุพรรณ ขุดสมัย สมเด็จพระเจ้าบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็น จมื่นไวยวรนาถย่านนี้มีวัดสำคัญคือ วัดมอญ (ต่อมาเรียก ว่าวัดประดิษฐาราม)

(5) **หัวถนนสาทร** นับจากตลาดบางรักออกไปเป็น ชุมชนมอญ เป็นกลุ่มมอญที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีโดยย้าย มาจากฝั่งธนบุรีแถบคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกน้อย

(6) **ตลาดบ้านทะวาย** ที่ถนนเจริญกรุงตรงข้ามวัด สุทิวรารามก็เป็นชุมชนเก่าของมอญในกรุงเทพฯ

(7) **วัดบวรมงคล** สมัยรัชกาลที่ 3 มีพระมอญองค์หนึ่ง ชื่อ ชาย นามฉายาว่า พุทธรังษี มาจากเมืองมอญ เป็นเจ้า อาวาสวัดบวรมงคล เป็นพระสุเมธมุนี แดกฐานในพระ ไตรปิฎก เจ้าฟ้ามงกุฎ (ต่อมาคือรัชกาลที่ 4) ครั้งทรงผนวช เป็นวชิรญาณเถร ทรงไปทำวิสาสะด้วยและเป็นที่พอพระทัย ต่อมาทรงโปรดฯ ให้สถาปนาธรรมยุติกนิกายตามสายพระ มอญที่วัดสมอราย

(8) **วัดสมอรายหรือวัดราชาธิวาสวชิรญาณเถร** (ต่อมา คือรัชกาลที่ 4) โปรดฯ ให้พระสุเมธมุนี เจ้าอาวาสวัด บวรมงคลนำพระมอญจำนวน 18 รูป ซึ่งอุปสมบทมาแต่ สีม้ากลายนี้ เมืองหงสาวดี มาอยู่ที่วัดสมอรายและสถาปนา สงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และให้เรียกวัดสมอรายว่า วัดราชา

ธิวาส ถือเป็นวัดมอญตั้งแต่นั้นมา (ดู พิสันท์ ปลัดสิงห์ คน มอญ, 2530: หน้า 119 – 123)

(9) **ย่านวัดราชคฤห์ (วัดบางยี่เรือใน)** สมัยรัชกาลที่ 1 มีพระมอญเป็นเจ้าอาวาสวัดฝ่ายรามัญ ชาวบ้านจึงเรียกวัด นี้ว่า “วัดมอญ” ทางการเรียกวัดบางยี่เรือใน ต่อมาเรียก วัด ราชคฤห์

(10) **วัดอินทราราม (วัดบางยี่เรือนอก)** เอกสารร่วม สมัยเรียก วัดบางยี่เรือใต้ ชาวบ้านเรียก “วัดใต้” สมัย กรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมาบำเพ็ญวิปัสสนาที่ วัดนี้ เชื่อกันว่ามีการนำพระบรมศพมาประดิษฐานที่วัดนี้ ด้วย ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระยาศรีสหเทพ (ทองเพ็ญ) ต้นสกุล ศรีเพ็ญ ซึ่งเป็นคนมอญได้มาบูรณะปฏิสังขรณ์

(11) **บางกระดี** หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 9 แขวงสามค่าเขต บางขุนเทียน กรุงเทพฯ มีชาวมอญมาตั้งบ้านตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 3 มีอาชีพผลิตจากและฟืนส่งให้มอญปากเกร็ด มี วัดบางกระดีเป็นศูนย์กลาง (ดู พิศาล บุญผูก “ประวัติศาสตร์ และถิ่นฐานชาวมอญบางกระดี” โสภณ นิไชยโยค บรรณธิการ ใน 80 ปี ศาตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์สุ เอ็ด คชนี 48 ปี สมาคมไทยรามัญ กรุงเทพฯ : สมาคมไทย รามัญ, 2547: หน้า 221 – 225)

นอกจากชุมชนมอญดังกล่าวแล้ว ยังมีชุมชนมอญอีก หลายแห่ง เช่น ชุมชนมอญที่อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัด นครสวรรค์ ชุมชนมอญบ้านเก่า อำเภอนองจาง จังหวัด อุทัยธานี ฯลฯ ทุกชุมชนมอญดังกล่าวยังสืบทอดวัฒนธรรม มอญ (ดู จวน เครือวิชฌยาจารย์ ประเพณีมอญที่สำคัญ กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร พิมพ์ครั้งที่ 2, 2548)

5.6.11 **มอญในจารึกวัดโพธิ์** ที่วัดเชตุพนวิมล มังคลาราม มีภาพมอญและจารึกเป็นโคลงสี่สุภาพ ดังนี้

นี้ภาพเตลงเขตรแคว้น	หงสา วดีเส
คือเหล่ารามัญมั่ง	หมู่นี้
ไว้หวังเพื่อประชา	ชมเล่น
เพื่อว่าภายหน้าลี	ลับหาย
นุ่งผ้าตราจรวีเช่น	ชาวอัง วะเส
พันโพกเกล้าแต่งกาย	ใส่เสื้อ
มอญมักสักไหล่หลัง	ลงเลข ยันต์นา
พลอยทับทิมน้ำเนื้อ	นับถือ

(ขุนมหาสิทธิโวหาร ผู้แต่ง)

(คำแปล: พวกรามัญอยู่ในเมืองหงสาวดีนี้ทำไว้เพื่อคน “ชม เล่น” เพื่อว่าต่อไปคนมอญจะ “ลี้ลับหาย” ไปจากโลก นุ่งผ้า เป็นลายตาราง (หมากรุก) เหมือนชาวอังวะโพกศีรษะ ใส่เสื้อ ขอบสักยันต์บนหลังไหล่ ขอบพลอยทับทิม) (ดู ทวีศักดิ์

เผือกสม คนแปลกหน้า นานาชาติของกรุงสยามในโคลงต่าง
ภาษาที่วัดโพธิ์ สุนิจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ : สำนัก
พิมพ์มติชน, 2546: หน้า 37 – 38 และ 123 – 124 สุจริตลักษณ์
ศีผดุง วิจิตร เกิดวิสัยฐ์ อรรถจินดา ศีผดุง สุเอ็ด คชเสนี มอญ
บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม ความเป็นมาและความ
เปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์, 2542:
หน้า 17 – 33 และ Michael Smithies “Village Mons of
Bangkok” in THE MON Collected articles from The
Journal of Siam Society Bangkok : The Siam Society, 1986)

เชียงใหม่ ซึ่งจากการสำรวจในช่วง พ.ศ. 2512–2515 มีดังนี้
เชียงใหม่ มีประชากรชาวมอญ 2 หมู่บ้าน
222 ครัว 948 คน

ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มี
ประชากรชาวมอญ 125 ครัว 739 คนบรรพบุรุษของคน
มอญในพื้นที่ดังกล่าวเข้ามาในสยามระลอกที่เจ็ด สมัยอลอง
พญาภัยศรีพม่าได้เข้าตีมอญที่กรุงหงสาวดี เมื่อ พ.ศ. 2300
ปราบมอญอย่างรุนแรง คนมอญต้องหนีเข้าเขตกรุง
ศรีอยุธยาและล้านนา (ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปาฐกถาเรื่องมอญ
ศึกษาในสยามประเทศ ที่โรงละครแห่งชาติ 9 ตุลาคม 2546
ตีพิมพ์ในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญลุ่มน้ำ
แม่กลอง, 2547: หน้า 17)

อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานทางโบราณคดีในลุ่มน้ำแม่
ปิงพื้นที่หริภุญไชย เวียงกุมกาม เวียงมะโน ฯลฯ รวมทั้งหลัก
ฐานศิลปกรรมสมัยอาณาจักรทวารวดีและโบราณวัตถุที่ Mon
Museum ที่มะละแหม่งและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญ
ไชย ล้วนยืนยันการมีอิทธิพลของมอญในลุ่มน้ำแม่ปิงก่อน
หน้านั้นอย่างแน่นอน (ดู ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ทวารวดี
ศิลปกรรมยุคแรกเริ่มในดินแดนไทยกรุงเทพ : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2543 และ ดู สรัสวดี อ๋องสกุล เวียงกุมกาม : การ
ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา เชียงใหม่ :
Within พิมพ์ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2548 และ สรัสวดี อ๋องสกุล ชุมชน
โบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน กรุงเทพ : มุลนิธิโตโยต้า
ประเทศไทย, 2543)

ตอนที่เก้า : วัฒนธรรมมอญในไทย

1. เพลงมอญ ในเพลงไทยเดิมมีเพลงสำเนียงมอญ
มากมาย เช่น เพลงมอญรำดาบ เพลงมอญ เพลงมอญชม
จันทร์ เพลงมอญอ้อยอิง เพลงมอญดูดาว เพลงมอญคะ
เพลงมอญแปลง เพลงมอญร้องไห้ เพลงสมิงทองมอญ เพลง
มอญทำอิฐ เพลงมอญบางนางเกร็ง เพลงมอญจับช้าง เพลง
กราวรำมอญ เพลงลงสรมอญ เพลงทะแยงหงสา
เพลงมอญที่ใช้ผสมผสานกับสำเนียงอื่น เช่น เพลงแขกมอญ
เพลงแขกมอญบางช้าง เพลงแขกมอญบางขุนพรหม (ดู
ไพโรจน์ บุญผูก “เพลงมอญ ลีลา ทำนองและสำเนียงเสียง
ผสมในเพลงไทยเดิม” ใน สยามอารยะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 23
เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 54 – 59)

2. ปี่พาทย์มอญ เดิมมีเครื่องดนตรี ดังนี้

(1) ปี่มอญ รูปร่างคล้ายปี่ชวาแต่ใหญ่กว่าและมีลำโพง
ทำด้วยทองเหลือง

(2) ระนาดเอก เหมือนของไทย

(3) ข้องวง ลักษณะของวงโค้งขึ้นทั้งสองข้าง ตัวร้าน
ข้องและสลัก ลวดลาย ปิดทอง ประดับกระจกกระจก ทาง
ด้านซ้ายของคนบรรเลง มักเกาะเป็นรูปกิ้งก่าเรียกว่า “หน้าพระ”

(4) ตะโพนมอญ รูปร่างคล้ายตะโพนไทยแต่ใหญ่กว่า

(5) เปิงมางคอก มีหลายลูก โดยมากมี 7 ลูก เทียบเสียง
สูงต่ำเรียงลำดับ ข้างกับคอกเป็นวงล้อมตัวผู้ตี มีเสียงสูง
ต่ำเป็น 3 เสียง

ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ได้เพิ่มเครื่องบรรเลง แบบวง
ปี่พาทย์ไทยขึ้นอีกหลายชิ้น เช่น สมัยรัชกาลที่ 3 เพิ่มระนาด
ทุ้มกับฆ้องวงเล็กเป็นปี่พาทย์เครื่องคู่ มอญก็เพิ่มระนาดทุ้ม
กับฆ้องมอญ ขนาดฆ้องเล็กขึ้นบ้าง และเรียกว่า “เครื่องคู่”
เหมือนกัน สมัยรัชกาลที่ 4 วงปี่พาทย์ของไทยเพิ่มระนาด
เอกเล็กกับระนาดทุ้มเล็ก มอญก็เพิ่มระนาดเอกเล็กกับ
ระนาดทุ้มเล็กเหมือนของไทย เรียกว่า “เครื่องใหญ่” เช่นกัน

ทุกปีคณะปี่พาทย์ไทย มักมีวงปี่พาทย์มอญด้วยเสมอ
โดยเฉพาะเวลาในงานศพ เจ้าภาพมักหาปี่พาทย์มอญไป
ประโคม วงปี่พาทย์นางหงส์ซึ่งเป็นวงปี่พาทย์ไทยสำหรับ
ประโคมในงานศพ เกือบไม่มีผู้ใดหาไปประโคมเลย

3. มอญรำหรือรำมอญ คนมอญเรียกว่า “ปี่หะเป็น”

มีความหมายว่าเป็นมหรสพหรือการแสดงที่ใช้ตะโพนเป็น
หลัก (หะเป็น แปลว่า ตะโพน) ผู้รำต้องอาศัยจังหวะตะโพน
มอญเป็นแนวทางหลักของการรำหน้าทับของการตีตะโพน
มอญ เมื่อลงจังหวะตีทางหน้าตะโพนด้านใหญ่ ผู้รำจะทิ้งมือ
ลงให้พอดีกับจังหวะของตะโพน การเคลื่อนไหวตัวของผู้
รำจะทำได้โดยอาศัยจังหวะของตะโพน และกระเียบเท้าไปที่
ละน้อยๆ ตามจังหวะ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้มือรำรำเคลื่อนไหว
น้อยมาก

มอญรำต้องอาศัยปี่พาทย์มอญประกอบการรำเริ่มด้วย
ผู้รำทั้งหมดชุดหนึ่งราว 4 หรือ 6 คน แต่งกายในชุดนุ่งซิ่น
กรอมเท้า สวมเสื้อแบบมอญ พร้อมสไบและเกล้าผมมวย
รัดเกล้าแบบมอญ

แหล่งฝึกฝนรำมอญที่เก่าแก่และมากที่สุด ได้แก่ บ้าน
เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ครัวมอญรำที่เกาะ
เกร็ดได้รับการถ่ายทอดมาจากนางปริก ชาวตะเคียน ชาว
มอญที่เกิดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2410 ที่เมืองมอญ เมื่อเข้า
มาอยู่ในสยามได้แต่งงานกับนายทอเจ้า ชาวตะเคียน คน

มอญใกล้วัดไทรน้อย นนทบุรี นางปรีได้ถ่ายทอดมอญรำ ในยามค่ำคืนเป็นประจำแก่ชาวมอญในเกาะเกร็ด นางปรีถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 87 ปี จึงมีลูกศิษย์สืบทอดต่อมาถึงปัจจุบัน (ดู ไพโรจน์ บุญปลูก “ปี่พาทย์ – มอญรำ ความอสังการแห่งชีวิต – นาฏกรรมที่เร่ร่อนและดำรงอยู่ในจิตวิญญาณของความเป็นมอญ” ใน **สยามอารยะ** ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 43 – 53)

4. ประเพณีตักบาตรดอกไม้ (ซอนกาว)

ช่วงออกพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ชุมชนมอญ เช่น วัดบางกระดี่ วัดปรมย์ยิกาวาสาววิหาร วัดใหญ่ นคร ชุมน์ วัดคงคารามฯ สืบทอดประเพณีตักบาตรดอกไม้ เริ่มด้วยการถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระสงฆ์ในเวลาเพลแล้ว พระสงฆ์จะไปทำพิธีปาวรนาออกพรรษาในพระอุโบสถ มีการอัญเชิญพระพุทธรูปนำขบวนสงฆ์ชาวบ้านถวายดอกไม้ รูปเทียนแด่พระพุทธรูปและพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้รับถวายดอกไม้รูปเทียนแล้วจะไปร่วมทำพิธีปาวรนาออกพรรษาในพระอุโบสถ (ดู “ประเพณีตักบาตรดอกไม้” ใน **สยามอารยะ** ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 29 – 30)

5. ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง

ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ชุมชนมอญจะทำบุญวันพระตักบาตรถวายอาหารคาวหวานเหมือนวันพระปกติแต่ได้เพิ่มตักบาตรน้ำผึ้งด้วย โดยทางวัดจะเรียงบาตรไว้ต่างหากจากการตักบาตรข้าว ชาวมอญก็นำน้ำผึ้งบรรจุในขวด รินลงในบาตรเหมือนตักบาตรข้าว ชาวมอญเชื่อว่าได้อานิสงส์มากเพราะพระสงฆ์จะได้เก็บน้ำผึ้งใช้ผสมยาอมอาพาธ (ดู “ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง” ใน **สยามอารยะ** ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 31 – 33)

6. อาหารคาวหวาน เช่น ขนมจีน มอญเรียก “หนอมจินระ” (หนอมแปลว่าขนมจีนระ แปลว่าสุกแล้ว) กาละแม (มอญเรียก กวานฮะกา แปลว่า ขนมกวน) (ดู พิศาล บุญผูก “กาละแม (กวานฮะกา)” ใน **สยามอารยะ** ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 37 – 39)

7. เครื่องปั้นดินเผาเช่น อิฐมอญ หม้อน้ำทรงมอญ ฯลฯ (ดู “อิฐมอญกับชุมชนมอญในอำเภอบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี” ใน **สยามอารยะ** ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 31 – 33)

8. พระธรรมศาสตร์มอญ สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สยามได้รับพระธรรมศาสตร์มอญมาใช้ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 สถาปนากรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 1893 โปรดให้รวบรวมกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์ไว้เป็นหมวดหมู่ คงได้รวบรวมพระธรรมศาสตร์มอญไว้ตั้งแต่ครั้งนั้น

สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีราช (พ.ศ. 1938 – 1952) ได้นำพระธรรมศาสตร์มอญมาใช้ชัดเจน ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะโจร ได้อ้างพระธรรมศาสตร์เสมอ

สมัยกรุงธนบุรี ก็ได้นำกฎหมายเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยามาใช้ โดยมีพระธรรมศาสตร์เป็นหลัก

สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใน พ.ศ. 2347 เกิดคดีที่แสดงความคลาดเคลื่อนของกฎหมายที่ใช้ขณะนั้น คือ คดีอำแดงป้อม ภริยานางบุญศรี ช่างเหล็กหลวง ฟ้องหย่าสามี ทั้งที่มีหลักฐานว่าอำแดงป้อมนอกใจสามีเป็นผู้กับนายราชาอรอด แต่ลูกขุนศาลหลวงลงความเห็นว่าย่าฟ้องหย่าชายได้ นายบุญศรีจึงร้องทุกข์ต่อคณะลูกขุน คณะลูกขุนได้นำความขอพระราชทานความเห็นต่อรัชกาลที่ 1

รัชกาลที่ 1 จึงโปรดฯ ให้ตรวจสอบกฎหมายที่มีอยู่ทั้งหมด พบข้อความตรงกันว่าที่ย่อมให้หญิงฟ้องหย่าได้แม้สามีไม่มีความผิด รัชกาลที่ 1 ทรงวินิจฉัยว่าคงมีความผิดพลาดในตัวกฎหมายจึงโปรดฯ ให้ตั้งคณะกรรมการชำระกฎหมายขึ้นประกอบด้วยอาลักษณ์ 4 คน ลูกขุน 3 คน ราชบัณฑิตอีก 2 คน โปรดฯ ให้ชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการที่มีอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์ไปให้ถูกต้องตามบาลีและเนื้อความ จัดให้เป็นหมวดเป็นเหล่า เมื่อชำระเสร็จแล้วโปรดฯ ให้ประทับตราราชสีห์ตราขสีห์ตราบัวแก้ว เรียกกฎหมายชุดนี้ว่า “กฎหมายตราสามดวง” ใช้สืบมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 กฎหมายไทยยุคนี้จึงอยู่บนรากฐานของพระธรรมศาสตร์มอญ (ดู พิศาล บุญผูก “พระธรรมศาสตร์มอญเกี่ยวข้องกับไทยอย่างไร” ใน **สยามอารยะ** ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2537: หน้า 17 – 24)

ตอนที่สิบ : วัฒนธรรมพม่าตราบถึงวันนี้

แม้ต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษช่วง พ.ศ. 2428 – 2491 และต้องตกอยู่ภายใต้ระบบอำนาจนิยมของพรรคโครงการสังคมนิยมพม่า (Burma Socialist Programme Party) ตั้งแต่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2505 (ค.ศ. 1962) หลังการยึดอำนาจของนายพลเนวิน (Ne Win) สถาปนาปุระเปียบและ

กฎหมายแห่งรัฐ (State Law and Order Restoration Council : SLORC) ตั้งแต่กันยายน พ.ศ. 2531 (ค.ศ. 1988) และสภาการพัฒนาและสันติภาพแห่งรัฐ (State Peace and Development Council : SPDC) ตั้งแต่พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997) ซึ่งนำความมั่งคั่งสู่กลุ่มผู้นำ ดังปรากฏชัดในภาพงานแต่งงานของลูกสาวพลเอกตันจ่วย (Than Shaw) อดีตนายกรัฐมนตรีและประธานสภาฟื้นฟูระเบียบและกฎหมายแห่งรัฐ (SLORC) คนพม่าก็ยังรักษาลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่สำคัญไว้ เช่น

(1) ศรัทธาในพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างเคร่งครัด พม่าเป็นดินแดนแห่งพระเจดีย์ คนพม่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งห้าต้องเคารพคือ พระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ บิคมารดา พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญ วันสำคัญของพม่าเป็นวันที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ปฏิทินพม่านับตามจันทรคติ คือวันเพ็ญเดือนกาสอน (Kason – เมษายน/พฤศจิกายน) เป็นวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธองค์ วันเพ็ญเดือนวาโส (Waso – มิถุนายน/กรกฎาคม) คือวันเข้าพรรษา วันเพ็ญเดือนธิดิงยัท (Thidingyut – ตุลาคม/พฤศจิกายน) คือวันออกพรรษา

นอกจากนั้นยังมีงานเทศกาลสำคัญเช่นงานฉลองพระเจดีย์ต่างๆ โดยเฉพาะงานฉลองพระเจดีย์ชเวดากองในเดือนมีนาคม บรรยากาศในบริเวณพระมหาเจดีย์ชเวดากองจะเต็มไปด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนที่ไปสักการะบูชา เสี่ยงสวดมนต์และเสี่ยงผ้องดั่งกังวาน ประชาชนจะนั่งบูชาพระเจดีย์ตามตำแหน่งวันเกิดของตนตามคติทักษาเมือง

ชาวพม่าเคร่งครัดเรื่องคติทักษามาก ทุกคนจะรู้วันเกิดชื่อที่ตั้งจึงสัมพันธ์กับวันเกิดเช่นเด็กที่เกิดวันจันทร์ควรมีชื่อที่เริ่มต้นด้วยตัวอักษร คา ฮคา กางา เด็กที่เกิดวันอังคารควรมีชื่อเริ่มต้นด้วย สา ฮสา ซา เนียะ เป็นต้น

(2) อีกด้านหนึ่งพม่าก็นับถือผีสงเทวดา ซึ่งเรียกว่า “นัท” (nat) มีปรากฏอยู่ในทุกสถานที่ นัทที่มีอำนาจมากคือ เจ้า 37 คน หรือโตะเซคหุนา มิน (Thonzekhuna Min) สถานที่กราบไหว้นัทที่สำคัญคือ ภูเขาโปปา (Popa) ซึ่งเคยเป็นภูเขาไฟ

(3) ภาษา พม่าพัฒนาภาษาเขียนตั้งแต่สมัยพุทธมวรณกรรมดั้งเดิมจำนวนมากมีสาระเกี่ยวกับพุทธศาสนา ก่อนศตวรรษที่ 19 ชาวพม่านิยมเขียนบทกวีมากกว่าร้อยแก้ว ในต้นศตวรรษที่ 20 จึงนิยมเขียนร้อยแก้วหลังการตีพิมพ์นวนิยายเรื่องแรก ชาวพม่าให้ความสำคัญกับการศึกษา เพราะถือว่าความมั่งคั่งอาจสูญหายไปได้ในชั่วพริบตา

แต่ความรู้คือทรัพย์สินสมบัติที่แท้จริงที่ผู้ใดก็มีอาจแย่งชิงได้ แหล่งการศึกษาสำคัญคือ วัด

(4) การแต่งกาย ชาวพม่าทั้งชายหญิงใส่ “ลองยี” (longyi) คือ ผ้าถุงเหน็บชายไว้ที่เอว ผู้ชายใส่เสื้อเชิ้ตแบบฝรั่งกับลองยี ดังเห็นได้ตั้งแต่ลงจากสนามบินทั้งพนักงานและคนขับ Taxi ที่รอผู้โดยสาร ผู้หญิงใส่เสื้อตัวบนสั้น ๆ พอติดกับตัว พวกเธอใช้ทานะคา (Thanakha) ซึ่งเป็นแป้งชนิดหนึ่งที่ได้จากการบดเปลือกของต้นทานะคาเป็นเครื่องสำอางค์ (ดู “ประเทศและประชาชนของฉัน” ออง ซาน ซู จี พันธุมวดี เกตะวันดี ผู้แปล กรุงเทพฯ : River Book, 2540: หน้า 43 – 94)

ไม่ต่างจากภาพพม่าที่จารึกในจารีกัณฑ์วัดโพธิ์ เมื่อสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนี้

แบบบรพม่าเพศเพียง	ถ่ายพิมพ์ไว้พอ
ผมขมวดเหมือนมอญ	เกล้าเกล้า
นุ่งผ้าผ่อนเข้าริม	เอวรัด แน่นนา
พุงไหล่ขาวร้อยแสรัง	สักคำๆ
วไลยใส่หัดชัย	ขาวดู ชื่นแสบ
สองโสดสอดลานคำ	คู่เคื้อ
ตอยายังยศตม	โดยเลศ
ยามออกศึกเสื้อดุ่ม	ปีด้า

(แต่งโดยพระยาบำเรอบริรักษ์)

คนพม่าขมวดผมเหมือนคนมอญ นุ่งผ้ารัดสะเอวแน่นหนา สักไหล่ – พุง *ขา ชอบสวมกำไลมือทั้งสองข้างซ้ายขวา สอดแผ่นทองคำเป็นต่างหู ขลุ่ยสูงที่สุดของขุนนางคือตอยายามออกศึกสวมเสื้อดำหมวกดำ (ดู ทีวีศักดิ์ ผีอกสม คนแปลกหน้านาชาติของกรุงสยามในโคลงต่างภาษาที่วัดโพธิ์, 2546: หน้า 39 และ 124)

นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมพม่าอีกหลายประการที่คนพม่ายังรักษาและสืบทอดโดยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก รวมทั้งวัฒนธรรมการสัญจรที่ยังคงเป็นการเดิน การนั่งเกวียนและการถีบรถถีบเป็นหลักในวิถีชีวิต ดังนั้น การได้มีโอกาสเข้าถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมพม่าและพื้นที่ทางวัฒนธรรมมอญใน “ชาตินี้” นับเป็นบุญยิ่งแล้ว

คำอุทิศและคำขอบคุณ

1. แต่ผู้ประสภภัยพิบัติ จากพายุ Nargis เมื่อคืนวันที่ 2 พฤษภาคม 2551 และต้องถูกภัยทางการเมืองทำร้ายอีกรอบ
2. แต่ พันเอกสุรจิต กนิษฐานนท์ อดีตกงสุลใหญ่ประจำรัฐฉาน สหภาพพม่าข้าราชการบำนาญกระทรวงการต่างประเทศ

ท่านเป็นทายาทคนหนึ่งของพระยาสีมาจารย์ (กวย กนิษฐานนท์) (พ.ศ. 2426 – 2510) ศึกษาธิการมณฑล นครราชสีมา บิดาของท่านเข้าร่วมในขบวนการ “กู้ชาติ” ของ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรเดชฯ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ต่อมาศาลพิเศษสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พิพากษา ให้เป็นกบฏ จำคุก 9 ปี ได้รับการปลดปล่อยก่อนเป็นพิเศษใน พ.ศ. 2480 และได้รับนิรโทษกรรมตามพระราชกำหนด นิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิดฐานกบฏและจลาจล พ.ศ. 2488 ท่านจึงได้รับผลกระทบจากการเมืองตั้งแต่เยาว์วัย

ท่านทำงานทางการทหารเป็นหัวหน้าฝ่ายข่าวกรอง กองทัพบก ทำงานทางการทูตเป็นอดีตกงสุลใหญ่ประจำรัฐ ฉาน สหภาพพม่า ฯลฯ สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และเป็นผู้หนึ่งที่มียบทบาทในการขนย้ายทหารกองพล 93 กลับได้หวั่น ท่านสนใจ “พม่า” เป็นพิเศษ เขียนสารคดีเกี่ยวกับสหภาพพม่าหลายเรื่อง ต่อมารวบรวมพิมพ์เป็นอนุสรณ์ งานพระราชทานเพลิงศพพระยาสีมาจารย์ (กวย กนิษฐานนท์) บิดาของท่านเมื่อ 20 เมษายน 2511

ช่วงหลังเกษียณอายุราชการ ท่านเลือกใช้ชีวิตบั้นปลาย ที่เชียงใหม่ แสวงหาความรู้และความสุขในบริเวณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คนรู้จักจะเห็นชายชราร่างใหญ่และผิวดำไล่แว่นหนาอ่านหนังสือที่สำนักหอสมุด อ่านหนังสือในรถออลไวซึ่งจอดริมอ่างแก้วข้างเรือนเดิม ร่วมฟังการประชุมทางวิชาการ การอภิปราย ฯลฯ ช่วงบ่ายออกกำลังกายว่ายน้ำที่สระว่ายน้ำจุฬารังสรรค์เป็นประจำ และรับเชิญเป็นผู้บรรยายพิเศษเป็นการเฉพาะในกระบวนวิชาการเมืองกับการศึกษา ซึ่งผู้เขียนเชิญสอนนักศึกษาปริญญาโทเป็นประจำในช่วงทศวรรษ 2530

ช่วงปี พ.ศ. 2549 ผู้เขียนแวะถามข่าวของท่านที่สระ ว่ายน้ำจุฬารังสรรค์ ทราบว่าท่านจากไปแล้ว เมื่อเขียนงานเกี่ยวกับพม่าขึ้นนี้ได้ใช้ผลงานของท่าน และหวังให้งานชิ้นนี้เป็น ผลบุญอุทิศแด่ท่านพ้นเอกสุรจิต กนิษฐานนท์จงสุตคติ

3. แด่รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ ทองศิริ (พ.ศ. 2483 – 2551) อดีตคณบดีคณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ อดีตกรรมการสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฯลฯ ผู้ ร่วมเดินทางสำรวจน้ำแม่คง (Salween) เมื่อ 24 มกราคม 2550 และเมตตาต่อครอบครัวอ้อมสกุลตลอดมา ท่านได้จากไปเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2551 ณ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ขอ ผลบุญแห่งงานชิ้นนี้เป็นผลบุญอุทิศแด่ รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ ทองศิริ (พ.ศ. 2483 – 2551) จงสุตคติ

4. ขอขอบคุณ เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่และครอบครัว ที่เมตตานำพวกเราไปสำรวจแม่น้ำคง (Salween) ช่วงแม่สาม แลบ – สบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อ 24 มกราคม 2550 และขอบคุณอาจารย์สุภาพ กาวี ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาเขต 2 แม่ฮ่องสอน ผู้นำทางไปถึงบ้านแม่สามแลบ อำเภอมะเขี และอาจารย์จินวรุ ผู้อำนวยการโรงเรียนแม่ สามแลบ คณะครูและคณะนักเรียนที่ให้การต้อนรับอย่างดี

5. ขอขอบคุณอาจารย์คณะทันตแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ 2 ท่าน คือ รศ.ดร.ทพ. สุมิตรา พงษ์ศิริ ผู้ให้ยาแก้ ปวดฟันก่อนเดินทางไปพม่าด้วยความเมตตาซึ่งได้ผลดี มากไม่ปวดฟันขณะอยู่ในพม่าเลย หากต้องปวดฟันขณะอยู่ ในพม่าคงเป็นความทุกข์ทรมานยิ่ง และอาจารย์ ทพ.อารี รัตน์ นิรันดร์สิทธิรัชต์ ผู้แก้ปัญหาปวดฟันขณะกำลังเขียน งานชิ้นนี้ ด้วยการวินิจฉัยโรคที่ถูกต้องว่าเป็นเพราะฟันบน ฟันล่างสบกันจึงปวดฟัน ไม่จำเป็นต้องถึงขั้นรักษารากฟัน

6. ขอขอบคุณบริพจน์ พันธุมสุด คนขับ TAXI ที่ กรุงเทพฯ เมื่อ 25 กรกฎาคม 2550 วันพระราชทานปริญญา ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน บริการส่งทุกที่ที่ผู้ โดยสารมีธุระต้องไป เช่น จากบางเขนไปทำพระจันทร์ จาก ทำพระจันทร์ไปสนามบินสุวรรณภูมิ ซึ่งแต่ละแห่งรถติด มากเพราะหลังฝนตกหนัก ทั้งช่วยขนสัมภาระ ซึ่งผู้เขียน เกรงใจต้องรีบลงไปช่วยขนสัมภาระลงจากท้ายรถ จนลืม กระเป๋าเอกสารในรถ เมื่อนึกได้ว่าลืมกระเป๋าเอกสาร ออก มาด้านนอกสนามบินก็พบว่าคุณบริพจน์ พันธุมสุด ขับรถ วนกลับเข้าสนามบินมารอเพื่อคืนกระเป๋าเอกสาร นับเป็น คนขับ TAXI มีอาชีพและภาคภูมิใจในอาชีพอย่างเต็มที่ให้ ฟังในรถ ซึ่งหาได้ยากยิ่งในสังคมเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพและ เชียงใหม่ (คุณบริพจน์ พันธุมสุด เป็นคนกรุงเทพฯ เป็น นักศึกษารุ่น 14 ตุลาคม 2516 มีเชื้อสายนายทหารใหญ่ เรียน จบช่างกลปทุมวัน จากนั้นไปทำงานที่ต่างประเทศหลายปี กลับไทยมีธุรกิจห้องพักและขับรถ TAXI มีอาชีพประจำเป็น “ผู้ใหญ่” ในหลายวงการ มีความภาคภูมิใจในการทำหน้าที่ คนขับ TAXI รู้เรื่องแหล่งอาหารอร่อยในกรุงเทพฯ มากมาย)

น้ำใจไมตรีของคุณบริพจน์ พันธุมสุด เป็นที่ซาบซึ้งยิ่ง ทำให้นึกถึง KoKo คนขับรถ TAXI ในย่างกุ้งที่นำพวกเรา สำรวจเขตวัฒนธรรมมอญ 3 วันเต็ม ช่างมีน้ำใจและสำนึก บริการสูงยิ่ง พวกเราจะไปที่ไหนหรือจะแวะซื้ออะไรข้างทาง เช่นแดงโมที่กองริมทางกลางทุ่งนา หรือกล้วยที่เมาะ ตะมะ ฯลฯ KoKo ทำหน้าที่สื่อสารภาษาพม่าให้เรียบร้อย บาง โอกาส KoKo ต้องยืมเงิน เมื่อถึงเวลา KoKo ก็นำมาคืน ฯลฯ

นอกจากนั้น KoKo ยังได้แสดงน้ำใจดีงามยิ่ง เมื่อเห็นอุบัติเหตุของคนอื่นเกิดขึ้นข้างหน้า KoKo จอดรถข้างทาง แล้ววิ่งไปดูอาการผู้ประสบอุบัติเหตุเพื่อช่วยเหลือปฐมพยาบาล นับเป็นตัวอย่างคนขับรถยนต์ที่ดีมายิ่ง

เหมือนเมื่อครั้งไปเสียมเรียบก็ได้คุณดารา เป็นคนขับรถ TAXI สนามบินที่บริการดีมากตลอด 2 วัน ที่อยู่ในเสียมเรียบ พวกเราประทับใจและแนะนำใคร ๆ ที่เดินทางไปอย่างกึ่งให้ติดต่อใช้บริการของ KoKo เดินทางไปเสียมเรียบให้ติดต่อใช้บริการของคุณดารา รถเก่าแต่น้ำใจบริการ

ในทางตรงข้ามเมื่อกลับถึงสนามบินเชียงใหม่ จะให้เพื่อนบ้านซึ่งมีบริการรถตู้ไปรอรับก็เกรงใจ จึงใช้บริการ TAXI สนามบิน พบว่าราคาโดยสารไปหลังสำนักงานขนส่งแม่เหียะ (ด้านใต้ของสนามบิน) ต้องถือเป็นนอกเขตเมืองเชียงใหม่ ต้องคิดราคานอกเขตเมืองเชียงใหม่ ซึ่งต้องสูงกว่าราคาไปในเมือง ขณะที่เส้นทางสั้นกว่ามากเพราะแค่ปลายสนามบิน แต่คิดราคาสูงกว่าเข้าเวียงด้วยเหตุผลเดียวคือ นอกเส้นทาง ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการบริการ TAXI สนามบินเชียงใหม่ โดยเฉพาะขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ หากอ่านพบประเด็นนี้ขอให้นำไปพิจารณาทบทวนด้วย อย่าปล่อยให้ “TAXI สนามบิน” เอาเปรียบผู้โดยสาร

7. ขอขอบใจนายสัตวแพทย์เหนือ อ่องสกุล ผู้จัดการทุกรายการตั้งแต่ต้นจนจบทำให้โครงการภูมิภาคสัตว์จรของครอบครัวอ่องสกุลไปพม่าตอนล่าง ซึ่งเป็นเขตวัฒนธรรมมอญสำเร็จสมประสงค์ทุกประการ เป็นการฉลองวาระการสำเร็จการศึกษาจากคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และกลับสู่เชียงใหม่เพื่อทำงานในวิชาชีพตั้งแต่ เมษายน 2550

อนึ่ง เมื่อกลับจากการท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศทุกครั้ง “หมอย่งชะมัดสัตวแพทย์” ได้บันทึกเรื่องราวพร้อมภาพประกอบเผยแพร่ใน WWW.Hflight.net และโต๊ะ Blueplanet-pantip.com อย่างรวดเร็ว มาตั้งแต่ พ.ศ. 2546 และมีสมาชิกติดตามอ่านจำนวนมาก โดยผูกพันเป็นชุมชนในจินตนาการที่เข้มแข็ง นับเป็นความก้าวหน้าของคนรุ่นใหม่ที่น่าชื่นชมยิ่ง

โอกาสครบรอบ 25 ปี ของนายสัตวแพทย์เหนือ อ่องสกุลผู้เขียนจึงได้นำเรื่อง “มิงกาลาบา อย่างกึ่ง – หงสาวดี – พระธาตุอินแขวน – เมะละแหม่ง” ของ “หมอย่งฯ” ใน WWW.Hflight.net มารวมเล่มเป็น “บันทึกหลังเที่ยวต่างแดนของสองพ่อลูก” มอบเป็น สคส.2552

อนึ่งผลงานของ “หมอย่งฯ” ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “บินลัดฟ้าราคาประหยัดคุณก็บินได้” จัดพิมพ์โดย Net Design พ.ศ. 2553 มีจำหน่ายที่ร้านซีเอ็ดยูเคชั่นทุกสาขา

8. ขอขอบคุณคุณครุ ภูมิสกุลเจ้าของไร่ธารน้ำใจ ผู้นำครอบครัวอ่องสกุล ชมแหล่งวัฒนธรรมมอญลุ่มน้ำแม่กลองในเขตจังหวัดราชบุรี เมื่อ 30 ธันวาคม 2550 พร้อมนำไปเข้าพบอาจารย์พลกุล อังกินันท์และครอบครัวที่เพชรบุรีเมื่อ 31 ธันวาคม 2550 หลังจากพวกเราในฐานะศิษย์ไม่ได้พบอาจารย์ประมาณ 30 ปี โดยเฉพาะไม่ได้พบครอบครัวของอาจารย์ตั้งแต่หลังวันที่ 14 ตุลาคม 2516

ขอขอบคุณคุณครุและน้องจิราพร ราชฤทธิ์ เจ้าของไร่ธารน้ำใจ อำเภอนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรีที่นครรวมญาติโอกาสส่งท้ายปี 2550 ต้อนรับปี 2551 ทั้งบริการรับส่งช่วงสนามบินสุวรรณภูมิกับไร่ธารน้ำใจ จังหวัดเพชรบุรี

9. ขอขอบคุณคุณครุ ภูมิสกุลและน้องจิราพร ราชฤทธิ์ ที่นำ สรัสวดี – สมโชติ ชมชุมชนมอญที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีใน 31 สิงหาคม พ.ศ. 2551

10. วันที่ 15 ตุลาคม 2552 กลับจากสัตว์จรที่เมืองอุบลราชธานีถึงกรุงเทพฯ จากสนามบินสุวรรณภูมิ สรัสวดี – สมโชติได้นั่งรถตู้มุ่งหน้าไปปากน้ำ สมุทรปราการ ลงหน้าศาลากลาง เดินผ่านร้านค้า – ร้านอาหาร งานวัดพระสมุทรเจดีย์ นั่งเรือข้ามฟากไปวัดพระสมุทรเจดีย์ ชมชุมชนมอญย่านป้อมพระจุลจอมเกล้าและพระประแดง ได้เห็นร้าน “หนอมจินระ” (หนอม แปลว่า ขนมหินระ แปลว่า สุกแล้ว) แบบมอญ เต็มงานวัด

11. ช่วงส่งท้ายปีเก่า พ.ศ. 2552 และต้อนรับปีใหม่ พ.ศ. 2553 โครงการภูมิภาคสัตว์จรของครอบครัวอ่องสกุลไปภูเก็ต ตะกั่วป่า ระนอง ได้เห็น “คนในพม่า” เต็มเมืองระนอง ร้านค้าในเมืองระนองจึงมีป้าย 2 – 3 ภาษาคือภาษาไทยกับภาษาพม่าและภาษาอังกฤษ

บ้านน้ำเค็ม อำเภอดะกั่วป่า (เดิมเรียกว่าแหลมป้อม) ก็มีแรงงานชาวพม่าตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคขุดแร่ดีบุกกลางทะเล เมื่อครั้งเกิดสึนามิ เข้าวันที่ 26 ธันวาคม 2547 แรงงานชาวพม่าที่บ้านน้ำเค็ม บ้านบางสัก บ้านบางเนียง เขาหลัก ฯลฯ ริมฝั่งอันดามันส่วนหนึ่งตายไป ส่วนหนึ่งหนีรอดชีวิต

ขอขอบคุณแรงงานชาวพม่าและชาวบ้านที่บ้านบางเนียงที่ได้ช่วยชีวิต “หญิงชราวัย 84 ปี” คนหนึ่งที่อยู่ริมฝั่งทะเลบ้านบางเนียง ตำบลคึกคัก อำเภอดะกั่วป่า จังหวัดพังงา

โดยนำขึ้นซ่อนทำยรถจักรยานยนต์วิ่งขึ้นคอยในส่วน
ข้างพารา จนรอดชีวิตจากเหตุการณ์สึนามิเมื่อ เช้าวันที่ 26
ธันวาคม 2547 “หญิงชราวัย 84 ปี” คนนั้นคือคุณแม่ของผู้เขียน

12. ขอบคุณลูกสาวคนโตของคุณอนันตชัย นิมมาน
เหมินท์ ที่ทำให้ผมได้รับข่าวสารพม่าทาง THE
IRRAWADDY ทุกฉบับ

13. ขอบคุณ รศ.ดร.จิรวัดน์ พิระสันต์ รักษาการใน
ตำแหน่งผู้อำนวยการสถานอารยธรรมศึกษา โจง-สาละวิน
มหาวิทยาลัยนเรศวร และ “แกนนำ LLEN พิชญ์โลก” ที่ได้
แบ่งปัน “พื้นที่” นี้ทำให้ผลงานขนาดยาวฉบับปรับปรุงเมื่อ
พ.ย. 2553 ได้เผยแพร่ถึงมวลกัลยาณมิตรที่พิชญ์โลกและภาค
เหนือตอนล่าง ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากดินแดนมอญในพม่าและ
เขตวัฒนธรรมมอญในไทย ขอถือโอกาสนี้ “สวัสดีปีใหม่”
กับผู้อ่านทุกท่าน ขอให้ผู้อ่านทุกท่านมีสุขภาพดีและ
สมปรารถนาทุกประการ ตลอดปี พ.ศ. 2554

